

ปีที่ 11

ฉบับที่ 2

ก.ค. - ธ.ค. 64

บทความพิเศษ

- พัฒนาการของตลาดทุนที่ยั่งยืน

บทความวิจัย

- การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์และ
ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI กับการจัดการเรียนรู้แบบ
สืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น
- ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อ
สังคมออนไลน์ ของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษของ
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิค
สแกนโฟลด์ร่วมกับสื่อออนไลน์
- การวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทยและการวิเคราะห์ประเด็น
จริยธรรมและสิทธิเด็ก
- วิธีการแสดงลิเกคณะ: “ศรธรรม น้ำเพชร”
- การระบุถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารของประเทศไทย

บทความวิชาการ

- การพัฒนาการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล: กรอบสู่ SDGs
- แนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วย
เกมมิฟิเคชัน
- การสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศ
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหว
ทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547-2559
- การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน
เพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลท่าสิงห์ในจังหวัดชุมพร
- การจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกรตำบลลาดกระโทก
อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
- ปัจจัยสาเหตุและผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์
ทรัพยากรมนุษย์: หลักฐานเชิงประจักษ์ของสหกรณ์ออมทรัพย์
ในประเทศไทย
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง
ในทัศนะของผู้บริหารและปฏิบัติงาน

วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม

Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning (e-JODIL)

ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2564 Vol.11 No.2 July – December 2021 ISSN (Online): 2287-0326

วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning: e-JODIL) ได้ดำเนินการเผยแพร่บทความผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ บนเว็บไซต์ <https://tci-thaijo.org/index.php/e-jodil> โดยมีนโยบายในการจัดพิมพ์/เผยแพร่ ดังนี้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับผลงานวิชาการ และข้อค้นพบจากการวิจัยด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สำหรับการเรียนรู้ในระบบทางไกล
2. เพื่อเป็นช่องทางในการระดมองค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ในระบบทางไกลสู่การเป็นสังคมฐานความรู้
3. เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ

ขอบเขตผลงานที่รับตีพิมพ์

ขอบเขตเนื้อหา	ประกอบด้วย	สาขาวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
ประเภทผลงาน	ประกอบด้วย	บทความพิเศษ (Special article) บทความวิจัย (Research article) บทความวิชาการ (Academic article) และบทวิจารณ์หนังสือ (Book review)

ขั้นตอนการส่งบทความ

1. สมัครสมาชิก e-JODIL เพื่อเข้าสู่ระบบ [คลิกเพื่อทำการสมัคร](#)

2. กรอกข้อมูลให้ครบถ้วน และแนบไฟล์ดังนี้

2.1 ไฟล์บทความตาม templates Microsoft Word แต่ละประเภท บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความปริทัศน์หนังสือ

2.2* กรณีบทความผ่านการพิจารณาถ้อยแถลงเบื้องต้นจากกองบรรณาธิการแล้ว ผู้ส่งบทความต้องชำระค่าพิจารณาบทความโดยโอนเงินผ่าน ธนาคารกรุงไทย สาขาเมืองทองธานี ชื่อบัญชี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เลขที่บัญชี 147-1-03636-7 และแนบหลักฐานการโอนเงินชำระและส่งหลักฐานการโอนเงินค่าพิจารณาบทความ (ชำระค่าพิจารณาบทความหลังจากที่ผ่านการพิจารณาถ้อยแถลงเบื้องต้นจากกองบรรณาธิการแล้วเรียบร้อยแล้ว โดยวารสารฯ จะแจ้งให้ทราบก่อนการชำระเงิน)

- ภาษาไทย บทความละ 3,000 บาท

- ภาษาอังกฤษ บทความละ 5,000 บาท

- สำหรับบุคลากร มสธ. ไม่เสียค่าใช้จ่าย

***บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณา ทางวารสารฯ ขอสงวนสิทธิ์ในการคืนเงินค่าพิจารณาบทความ ไม่ว่าในกรณีใดๆ ทั้งสิ้น**

3. บทความทุกเรื่องที่จะส่งเข้ามาพิจารณาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จะต้องมีการเขียนอ้างอิงเอกสารอื่น หรือเขียนแหล่งที่มาของข้อมูลที่น่ามาใช้ใน เนื้อหาและตอนท้าย (บรรณานุกรม) ของบทความ ในรูปแบบ APA Style

4. เมื่อบทความของท่านผ่านการพิจารณาและได้รับการแก้ไขแล้ว กองบรรณาธิการจะทำการเผยแพร่บทความของท่านในลักษณะบทความอิเล็กทรอนิกส์บนระบบต่อไป

นโยบายการพิจารณาถ้อยแถลงบทความ

1. บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ ต้องผ่านการพิจารณาถ้อยแถลงจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) ในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวนอย่างน้อย 2 ท่านต่อบทความ โดยใช้การพิจารณาแบบ Double Blind Review

2. บทความ ข้อความ ภาพประกอบ ตารางประกอบ ที่ตีพิมพ์ในวารสารเป็นความคิดเห็นและความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว ไม่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชแต่อย่างใด

3. กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการพิจารณาและตัดสินใจตีพิมพ์บทความในวารสาร

4. บทความที่เสนอพิจารณาในวารสาร e-JODIL ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยส่งไปลงพิมพ์ เผยแพร่ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น

5. บทความที่เคยนำเสนอในการประชุมวิชาการมาแล้ว ผู้เขียนบทความต้องให้การรับรองว่าบทความนั้นได้ปรับปรุงจากการนำเสนอในการประชุมจากที่ใดมาแล้ว และต้องมีการตั้งผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความใหม่อีกครั้งหนึ่ง

เงื่อนไขการส่งบทความ

1. ผู้สนใจส่งบทความ เพื่อพิจารณาเผยแพร่บนวารสาร e-JODIL ได้แก่ นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ บุคลากรในสังกัดสถาบันการศึกษาและหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งนิสิต นักศึกษา ที่มีผลงานทางวิชาการและประสงค์จะเผยแพร่ผลงานผ่านทาง วารสาร e-JODIL
2. ผู้เขียนบทความ ต้องสมัครเป็นสมาชิกวารสาร e-JODIL ก่อนส่งบทความเสนอพิจารณา
3. บทความที่จะได้รับการตีพิมพ์ ต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อนและต้องไม่อยู่ในกระบวนการพิจารณาของวารสารหรือสิ่งตีพิมพ์อื่นใด

กำหนดการเผยแพร่

ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม – มิถุนายน และ ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม

ที่ปรึกษา

อธิการบดีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ฤทธิ์ สมบัติสมภพ

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ วิภาวิน
สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

กองบรรณาธิการ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อุษา บิกกินส์	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สุบิน ยุระรัช	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัสศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์	มหาวิทยาลัยรังสิต
4. รองศาสตราจารย์ ดร.อภิญา วนเศรษฐ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ผู้เชี่ยวชาญภาษาต่างประเทศ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ศิตา เขี่ยมขันติถาวร	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
2. รองศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา วงจรุจร	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
3. รองศาสตราจารย์จันทนา ทองประยูร	นักวิชาการอิสระ

คณะกรรมการบริหาร

1. อธิการบดีมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	ที่ปรึกษา
2. ศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ฤทธิ์ สมบัติสมภพ	ที่ปรึกษา
3. รองอธิการบดีที่กำกับดูแลสถาบันวิจัยและพัฒนา	ประธาน
4. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา	กรรมการ
5. ผู้อำนวยการสำนักบรรณสารสนเทศ หรือผู้แทน	กรรมการ
6. ผู้อำนวยการสำนักคอมพิวเตอร์ หรือผู้แทน	กรรมการ
7. รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา	กรรมการ
8. ผู้จัดการวารสาร	กรรมการ
9. ผู้ดูแลระบบด้านเทคนิค	กรรมการ
10. ผู้ช่วยผู้ดูแลระบบด้านเทคนิค	กรรมการ
11. ผู้ช่วยผู้จัดการวารสาร	กรรมการและเลขานุการ

การติดต่อ

ฝ่ายพัฒนาและเผยแพร่งานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

ถนนแจ้งวัฒนะ ตำบลบางพูด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120

โทร. 0-2504-7588-9 โทรสาร 0-2503-4898

e-mail: e-jodil@stou.ac.th

เว็บไซต์: <https://tci-thaijo.org/index.php/e-jodil>

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิผู้ประเมินบทความ (Peer Review)

ประจำปี 11 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2564

รองศาสตราจารย์ ดร.จินตนา สายทองคำ	สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
รองศาสตราจารย์ ดร.ไตรรัตน์ โภคผลาภรณ์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีวัฒน์ วัฒนกุลเจริญ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ทวีศักดิ์ จินดานุรักษ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพวรรณ บุญย์เพิ่ม	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพวรรณ ลิ้มงูร	นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร.ธารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์	มหาวิทยาลัยรังสิต
รองศาสตราจารย์ ดร.นพพร โทณะวนิก	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.นวลจิตต์ เขาวงกิตพงศ์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
รองศาสตราจารย์ ดร.มนวิภา วงรุจิระ	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.วรางคณา ไตโพธิ์ไทย	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.ศิตา เยี่ยมขันติถาวร	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.สาวิตร พงศ์วัชร	มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต
รองศาสตราจารย์ ดร.อารีรักษ์ มีแจ้ง	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
รองศาสตราจารย์จรินทร์ เทศวานิช	นักวิชาการอิสระ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉันทนา เวชโอสถศักดิ์ดา	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ สิริจิรพัฒน์	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พรชนิตร์ ลีนาราช	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พัชราภา เอื้ออมรวนิช	มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รังสรรค์ ปิติปัญญา	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วัชรญ์ ครุจิต	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศศิพิมล ประพินพงศกร	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐกมล ฤงสูรธรรม	มหาวิทยาลัยศรีปทุม
อาจารย์ ดร.สุนันทา ชูตินันท์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

สวัสดีค่ะ ท่านผู้อ่านทุกท่าน

วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (e-JODIL) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ได้รับความสนใจจากนักวิจัยและนักวิชาการจำนวนมาก เนื่องจากเป็นวารสารคุณภาพที่เผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการเป็นปีที่ 11 ฉบับที่ 2 แล้ว และได้รับการรับรองคุณภาพอย่างต่อเนื่องจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ให้เป็นวารสารกลุ่มที่ 1 ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2563-2567 กองบรรณาธิการประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสถาบันมาร่วมเป็นทีมงานที่ช่วยคัดกรอง คัดสรรบทความที่มีคุณภาพเพื่อเผยแพร่องค์ความรู้สู่สังคม นโยบายในการบริหารจัดการวารสารยังคงเน้นกระบวนการประเมินคุณภาพบทความที่เข้มข้น จากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีคุณวุฒิ มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญตรงตามเนื้อหาในบทความ เพื่อช่วยเติมเต็มให้บทความมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น รวมทั้งยังให้ความสำคัญกับการเขียนอ้างอิงทางวิชาการที่ถูกต้องตามมาตรฐาน

บทความในวารสารฉบับนี้จำนวน 14 บทความครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการจัดทำวารสารวิชาการที่ผู้อ่านจะได้รับประโยชน์โดยมีบทความวิชาการจำนวน 2 เรื่องเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล: กรอบสู่ SDGs และแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน และบทความวิจัยจำนวน 12 เรื่องเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทั้งทางกายภาพและสังคม ได้แก่ การสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชกฤษฎีกาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การระบุถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารของประเทศไทย การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองไทย การวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทยและการวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมและสิทธิเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ยังมีเรื่องเกี่ยวกับการเกษตร ได้แก่ การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสวนชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร การจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร และเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและวัฒนธรรมได้แก่ วิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรธรรมน้ำเพชร” ปัจจัยสาเหตุและผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์: หลักฐานเชิงประจักษ์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสแกฟโฟลด์ร่วมกับสื่อออนไลน์ การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI กับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น และเรื่องเกี่ยวกับการบริหารและวิศวกรรมเช่นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน

แม้ว่าในช่วงที่ผ่านมาทุกคนต้องเผชิญกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ที่ทำให้นักวิชาการต้องทำงานจากที่บ้าน (Work from home) และทำงานผ่านระบบการสื่อสารออนไลน์ แต่การสร้างสรรค์ผลงานทางวิชาการยังคงอย่างต่อเนื่อง เพื่อช่วยกันสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่เพื่อการพัฒนา การแก้ปัญหาสังคมและเศรษฐกิจผ่านกระบวนการวิจัย ขอขอบคุณกองบรรณาธิการวารสารและทีมงานสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ที่ปฏิบัติงานด้วยความเข้มแข็งและยึดมั่นในคุณภาพทุกขั้นตอนของจัดทำวารสารนี้ในสถานการณ์ที่ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานเพื่อให้ผู้อ่านได้รับประโยชน์สูงสุด และขอขอบคุณผู้อ่านทุกท่านที่สนับสนุนการผลิตและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ความรู้ในวารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม (e-JODIL) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

รองศาสตราจารย์ ดร.น้ำทิพย์ วิภาวิน
บรรณาธิการ

สารบัญ

บทความเรื่อง	หน้า
บทความพิเศษ	
 พัฒนาการของตลาดทุนที่ยั่งยืน	1
บทความวิชาการ	
 การพัฒนาการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล: กรอบสู่ SDGs	19
 แนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน	30
บทความวิจัย	
 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI กับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น	43
 ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	60
 การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์	69
 การวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทยและการวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมและสิทธิเด็ก	83
 วิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร”	100
 การระบุถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารของประเทศไทย	112
 การสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชกฤษฎีกาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	130
 การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547-2559	150
 การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลลำสังหินในจังหวัดชุมพร	168
 การจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกรตำบลลาดกระโทงอำเภอสยามชัยเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา	191
 ปัจจัยสาเหตุและผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์: หลักฐานเชิงประจักษ์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย	207
 ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน	225

Received: 29-07-2021

Revised: 02-08-2021

Accepted: 02-08-2021

พัฒนาการของตลาดทุนที่ยั่งยืน Development of Sustainable Capital Market

พรชัย ชุนหจินดา¹

Pornchai Chunhachinda

pchunhachinda@hotmail.com

บทคัดย่อ

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ การเพิ่มขึ้นของมลพิษ และความเหลื่อมล้ำในสังคม เป็นปัญหาที่กำลังได้รับความสนใจ เนื่องจากปัญหาเหล่านี้กำลังทวีความรุนแรง จนส่งผลกระทบต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน รวมทั้งเพิ่มความเสี่ยงของการดำเนินธุรกิจทั่วโลก ด้วยเหตุนี้ การแสวงหาทางออกจึงเป็นประเด็นสำคัญเร่งด่วนที่ได้รับการหยิบยกมาหารือในวงกว้าง ซึ่งพบว่านอกเหนือจากการธนาคารที่ยั่งยืนแล้ว ตลาดทุนที่ยั่งยืนยังเป็นอีกหนึ่งคำตอบที่ได้รับการยอมรับจากทั่วโลก เนื่องจากตลาดทุนเป็นกลไกสำคัญของระบบเศรษฐกิจที่มีได้เป็นเพียงตัวกลางระหว่างแหล่งเงินทุนกับผู้ประกอบการเท่านั้น แต่การมีตลาดทุนที่ยั่งยืนยังส่งผลดีต่อเนื่องไปถึงผู้มีส่วนได้เสียทั้งภาครัฐและเอกชนอีกด้วย ดังนั้น ตลาดทุนที่ยั่งยืนจึงเป็นความหวังที่จะนำความสำเร็จจากองค์กรขนาดใหญ่ไปสู่ห่วงโซ่อุปทานของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่จะก่อให้เกิดการพัฒนามากขึ้น ตลอดจนส่งผลต่อความตระหนักรู้ในเรื่องความยั่งยืนในระดับบุคคล จนสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในระดับประเทศ และระดับโลกได้ในที่สุด ทั้งนี้ ประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการบูรณาการแนวคิดเรื่องความยั่งยืนเข้ากับเป้าหมายของการพัฒนาตลาดทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหน่วยงานกำกับดูแล ได้ดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุนการเป็นตลาดทุนที่ยั่งยืนอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลากว่าหนึ่งทศวรรษแล้ว

คำสำคัญ: การพัฒนาอย่างยั่งยืน, สิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล, ตลาดทุนที่ยั่งยืน

¹ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง สถาบันพระปกเกล้า

Associate Fellow, The Academy of Moral and Political Science, The Royal Society of Thailand

Abstract

Climate change, biodiversity loss, increasing pollution, and social inequality represent negative impacts to the world. Such impacts have been attracting global community attention as people, property, infrastructure, and economic activities are under existential threat. Searching for proper resolution, thus, has been a critical and urgent issue during the past decades. Apart from sustainable banking, sustainable capital market is also seen as the light at the end of the tunnel. To drive economic growth, capital markets do play a vital role by channeling savings and investment between investors and corporates. Thus, promoting sustainable capital markets where public and private capital are mobilized to finance sustainable projects that benefit all stakeholders and people in the community can be one of the key factors to enable a successful effort to improve the adoption of sustainability development practices individually, nationally and globally. Moreover, Thailand has been putting greater emphasis on embedding sustainability concept into capital market development goals where all stakeholders, regulators in particular, have been working closely to improve infrastructures that facilitate sustainable capital market development for over a decade.

Keywords: sustainable development, environment, social, and governance (ESG), sustainable capital market

บทนำ

สถาบันการศึกษาอวกาศกอดดาร์ด (Goddard Institute for Space Studies)² และศูนย์ข้อมูลภูมิอากาศแห่งชาติสหรัฐอเมริกา (United States National Climatic Data Center)³ แสดงให้เห็นว่านับตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๘๐ ถึง ค.ศ. ๒๐๒๐ การเปลี่ยนแปลงของปริมาณก๊าซเรือนกระจกสัมพันธ์กับอุณหภูมิในชั้นบรรยากาศ ซึ่ง Lindsey (2020)⁴ ระบุว่าปริมาณคาร์บอนไดออกไซด์เฉลี่ยในชั้นบรรยากาศเมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๘ อยู่ในระดับสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลสภาพอากาศในอดีตที่รวบรวมจากแกนน้ำแข็ง (Ice Core) ตลอดช่วง ๘๐๐,๐๐๐ ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ เครื่องยนต์สันดาปภายในและการขนส่ง มักตกเป็นจำเลยของการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยเฉพาะอย่างยิ่งก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ อย่างไรก็ตาม รายงานของสำนักงานปกป้องสิ่งแวดล้อมแห่งสหรัฐอเมริกา (United States Environmental Protection Agency: EPA) ค.ศ. ๒๐๑๔⁵ ระบุว่า การผลิตไฟฟ้าและกิจกรรมทางการเกษตรปล่อยก๊าซเรือนกระจกในระดับใกล้เคียงกัน คือคิดเป็นร้อยละ ๒๕ และร้อยละ ๒๔ ของปริมาณก๊าซเรือนกระจกทั่วโลกตามลำดับ โดยก๊าซเรือนกระจกจากอุตสาหกรรมมีสัดส่วนร้อยละ ๒๑ ขณะที่การขนส่งทั่วโลกจัดอยู่ในอันดับที่สี่ ปล่อยก๊าซเรือนกระจกรวมกันร้อยละ ๑๔ ซึ่งกลับสร้างผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ

² Goddard Institute for Space Studies. (2020). *GISS Surface Temperature Analysis*. National Aeronautics and Space Administration. Retrieved June 20, 2020, from <https://data.giss.nasa.gov/gistemp/>.

³ National Climatic Data Center. (2020). *Paleoclimatology Data*. National Centers for Environmental Information, National Oceanic and Atmospheric Administration. Retrieved June 20, 2020, from: <https://www.ncdc.noaa.gov/data-access/paleoclimatology-data/datasets>.

⁴ Lindsey, R. (2020). *Climate Change: Atmospheric Carbon Dioxide*. National Oceanic and Atmospheric Administration. Retrieved June 20, 2020, from <https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-atmospheric-carbon-dioxide>.

⁵ United States Environmental Protection Agency. (2014). *Global Greenhouse Gas Emissions Data*. Retrieved June 20, 2020, from <https://www.epa.gov/ghgemissions/global-greenhouse-gas-emissions-data#Sector>.

น้อยกว่าการปล่อยก๊าซเรือนกระจกร้อยละ ๑๔.๕ ถึงร้อยละ ๑๘ ขั้วรายการปล่อยก๊าซเรือนกระจกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลี้ยงโค กระบือยังสร้างก๊าซมีเทนปริมาณมาก ซึ่งส่งผลเสียต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศรุนแรงกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ถึง ๒๓ เท่า

การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหาสิ่งแวดล้อมเท่านั้น ยังมีปัญหาด้านอื่นๆ เช่น ขยะมูลฝอย การตัดไม้ทำลายป่า การสูญพันธุ์ของสิ่งมีชีวิต รวมทั้งปัญหาทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อมนุษยชาติไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน การทุ่มเทพยายามเพื่อแก้ไขปัญหาใดปัญหาหนึ่งเพียงด้านเดียวจึงอาจไม่เหมาะสม ดังเช่นในภาคการเงิน ที่พบว่ากิจกรรมด้านความยั่งยืนแทบทั้งหมดจะกระจุกตัวในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดย Chalchat (2020)⁶ ระบุว่าตราสารหนี้สีเขียว (Green Bond) นับเป็นนวัตกรรมยุคบุกเบิกของการเงินที่ยั่งยืน (Sustainable Finance) แต่ใน ค.ศ. ๒๐๑๙ พบว่าตราสารหนี้ทางสังคมกลับมีมูลค่าเพียงร้อยละ ๕ ของมูลค่าตลาดตราสารหนี้ด้านความยั่งยืนทั้งหมด โดยส่วนใหญ่จะเป็นตราสารหนี้สีเขียวที่เน้นเรื่องสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับการสำรวจของ BNP Paribas Securities Services (2019)⁷ ที่พบว่าผู้ลงทุนส่วนใหญ่มีมุมมองว่าประเด็นทางสังคมนั้นยากที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์การลงทุนเมื่อเทียบกับประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม และธรรมาภิบาล ทั้งนี้ การระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่โควิด-๑๙ (COVID-19) ที่เริ่มระบาดในช่วงปลาย ค.ศ. ๒๐๑๙ จนถึงปัจจุบัน ไม่เพียงเป็นตัวอย่างที่ดีของความเสียหายที่เกิดจากปัญหาสาธารณสุข แต่ยังเปิดเผยให้เห็นถึงความเสี่ยงของปัญหาทางสังคมอื่นๆ เช่น ความยากจน การเข้าถึงแหล่งเงินทุน การเข้าถึงการศึกษา ความรุนแรงภายในครอบครัว เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้ท้าทายต่อการปฏิบัติตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน และการเงินที่ยั่งยืน ทั้งในระดับบุคคล ภาคธุรกิจ และภาครัฐ สอดคล้องกับรายงานการพัฒนาที่ยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๖๓ (Sustainable Development Report 2020) ของ Bertelsmann Stiftung และเครือข่ายการแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Solutions Network: SDSN) ที่ระบุว่าวิกฤตด้านสาธารณสุขจากการระบาดของไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่โควิด-๑๙ ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้มีรายได้น้อย ข้ำเติมปัญหาสังคมให้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ซึ่งทุกฝ่ายจำเป็นต้องร่วมมือกันแก้ปัญหาเฉพาะหน้าและวางแผนป้องกัน เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของแต่ละประเทศ

ความซับซ้อนของปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (Environment, Social, and Governance: ESG) ต้องอาศัยความเข้าใจที่ถูกต้องและความร่วมมือร่วมใจ เพื่อการตอบสนองอย่างทันที่ทันที่ อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจของ Accenture (2019) พบว่าแม้จะมีประธานเจ้าหน้าที่บริหาร (Chief Executive Officer: CEO) ถึงร้อยละ ๙๒ เห็นว่าความยั่งยืนจำเป็นต่ออนาคตของกิจการ แต่ในจำนวนนี้มีเพียงร้อยละ ๔๘ ที่ได้เริ่มดำเนินการให้ความยั่งยืนเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบธุรกิจ สอดคล้องกับการศึกษาของ Russell Reynolds Associates (2020) ที่พบว่ามีเพียงร้อยละ ๔ ของการสรรหาพนักงาน ที่มีการระบุคุณสมบัติของผู้สมัครว่าจะต้องมีแนวคิดหรือประสบการณ์ด้านความยั่งยืน ข้อมูลเหล่านี้แสดงถึงการไม่ได้ให้ความสำคัญขององค์กรต่อประเด็นด้านความยั่งยืนอย่างจริงจัง ซึ่งนำไปสู่ความล่าช้าของการดำเนินการตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับองค์กร และสุ่มเสี่ยงต่อการบรรลุเป้าหมายระดับโลก ๑๗ ด้าน ขององค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ที่หวังให้การพัฒนาที่ยั่งยืนประสบความสำเร็จภายใน ค.ศ. ๒๐๓๐ (UN 2030 Sustainable Development Goals: SDGs) ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับองค์กร Russell Reynolds Associates (2020) เสนอว่าผู้นำองค์กรเป็นส่วนสำคัญที่จะนำพาองค์กรไปสู่ความยั่งยืน โดยนอกจากผู้นำจะต้องมีแนวคิดที่ยั่งยืน กล่าวคือไม่แยกกิจกรรมทางธุรกิจออกจากสิ่งแวดล้อมและสังคม ยังต้องประกอบด้วยคุณสมบัติอีกสี่ประการ ได้แก่ การคิดอย่างเป็นระบบได้หลายระดับ (Multi-Level Systems Thinking) การพิจารณาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นส่วนสำคัญของการตัดสินใจ (Stakeholder

⁶ Chalchat, C. (2020). *How Covid-19 is refocussing sustainable finance*. Business Green. Retrieved June 26, 2020, from <https://www.businessgreen.com/opinion/4013994/covid-19-refocussing-sustainable-finance>.

⁷ BNP Paribas Securities Services. (2019). *The ESG Global Survey 2019*. BNP Paribas. Retrieved June 26, 2020, from <https://securities.bnpparibas.com/global-esg-survey.html>.

Influence) การเปิดกว้างต่อนวัตกรรมพลิกผัน (Disruptive Innovation) และการกำหนดเป้าหมายด้านความยั่งยืนในระยะยาวอย่างชัดเจนท้าทายพร้อมทั้งดำเนินการอย่างจริงจัง (Long-Term Activation) ซึ่งองค์กรจะประสบความสำเร็จมากขึ้นถ้าสามารถกระจายแนวคิดเหล่านี้จากผู้บริหารไปสู่พนักงานในทุกระดับชั้น

คณะกรรมการยุโรป (European Commission) ให้คำจำกัดความการเงินที่ยั่งยืนไว้ว่าเป็นกระบวนการที่รวมเอาปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมไว้เป็นส่วนหนึ่งของการตัดสินใจทางการเงิน เพื่อให้ความยั่งยืนมีผลต่อการกำหนดนโยบายทางการเงิน และในขณะเดียวกัน หวังให้การเงินเป็นแกนกลางในการขับเคลื่อนหลักการพัฒนายั่งยืนในระบบเศรษฐกิจ ทั้งนี้ การเงินที่ยั่งยืนแบ่งได้เป็นสามสาขาหลัก ได้แก่ การธนาคารที่ยั่งยืน (Sustainable Banking) ดำเนินการภายใต้หลักการเพื่อการธนาคารที่มีความรับผิดชอบ (Principles for Responsible Banking: PRB) ตลาดทุนที่ยั่งยืน (Sustainable Capital Market) ดำเนินการภายใต้หลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ (Principles for Responsible Investment: PRI) และการประกันภัยที่ยั่งยืน (Sustainable Insurance) ดำเนินการภายใต้หลักการเพื่อการประกันภัยที่ยั่งยืน (Principles for Sustainable Insurance: PSI) บทความฉบับนี้ ซึ่งจะเน้นเฉพาะเรื่องตลาดทุนที่ยั่งยืน เป็นบทความต่อเนื่องจาก พรชัย ชุนจินดา (๒๕๖๔) ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องการธนาคารที่ยั่งยืนไว้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการพัฒนายั่งยืนมีบริบทที่แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ในฐานะที่ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนา จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะเรียนรู้ประสบการณ์ด้านการพัฒนาตลาดทุนที่ยั่งยืนจากนานาประเทศ บทความนี้จะรวบรวมแนวปฏิบัติที่ดี ตัวอย่างการดำเนินการ และความก้าวหน้าในต่างประเทศ พร้อมทั้งรายงานความคืบหน้าของตลาดทุนที่ยั่งยืนในประเทศไทย

ตลาดการเงินช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเข้าถึงทรัพยากรทางการเงินเพื่อเติมเต็มความต้องการของหน่วยทางเศรษฐกิจ โดยทำหน้าที่เป็นตัวกลางเชื่อมโยงระหว่างผู้ออมเงินหรือผู้ลงทุนกับกิจการ ช่วยขับเคลื่อนการใช้เงินทุนซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไปสู่กิจกรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่มในระดับที่เหมาะสมกับความเสี่ยง ทั้งนี้ ตลาดทุนเป็นส่วนหนึ่งของตลาดการเงิน โดยตลาดทุนที่มีประสิทธิภาพนั้น ผู้ลงทุนควรจัดสรรเงินทุนให้แก่กิจการที่มีความสามารถในการทำกำไรสูงด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่า นอกจากนี้ ตลาดทุนยังสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจผ่านการกระจายความเสี่ยง การตรวจสอบกิจการ การประมวลผลข้อมูลและการประเมินราคา รวมทั้งการเพิ่มสภาพคล่องให้แก่ระบบ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เพิ่มขึ้นจากการพัฒนาของตลาดทุน ทำให้ตลาดทุนเป็นกลไกสำคัญของระบบเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่ขับเคลื่อนผ่านตลาดทุนจึงมีอิทธิพลต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วนด้วย ดังนั้น แนวคิดการพัฒนายั่งยืนจึงถูกผลักดันให้เป็นส่วนหนึ่งที่กำหนดทิศทางของตลาดทุนในอนาคต นอกจากนี้ Aglietta and Espagne (2016) และ Battiston, Mandel, Monasterolo, Schütze, and Visentin (2017) ยังตั้งข้อสังเกตว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศมิได้เป็นเพียงปัจจัยภายนอกเท่านั้น แต่กลับเป็นส่วนหนึ่งของความเสี่ยงเชิงระบบ (Systematic Risk) ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อเสถียรภาพของระบบการเงิน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจึงจำเป็นต้องกำหนดระเบียบข้อบังคับควบคู่ไปกับการวางนโยบายการลงทุนเพื่อรองรับความเสี่ยงด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (Environment, Social, and Governance: ESG) ทั้งนี้ Dafermos, Nikolaidi, and Galanis (2018) พบว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศสัมพันธ์กับอัตราการผลิตคาร์บอนนี้ และมีผลให้สินทรัพย์ด้อยค่าลง นอกจากนี้ ยังเสนอว่าความเสี่ยงทางการเงินที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศแบ่งได้เป็นสองประเภท ได้แก่

1. ความเสี่ยงจากการเปลี่ยนผ่าน (Transition Risk) สืบเนื่องจากการปรับตัวสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ (Low-Carbon Economy) จะมีผลต่อการประเมินมูลค่าสินทรัพย์ทั่วโลก การออกนโยบายและกฎระเบียบของทางการเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้บริโภค จำเป็นต้องสอดคล้องกับผลกระทบที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งจะยิ่งซับซ้อนขึ้นหากพิจารณาประเด็นทางสังคมและธรรมาภิบาลร่วมด้วย

๒. ความเสี่ยงทางกายภาพ (Physical Risk) เป็นความเสี่ยงทางเศรษฐกิจจากเหตุการณ์ที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่งไม่ได้จำกัดแค่เพียงมูลค่าของสิ่งปลูกสร้าง แต่ยังรวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงของห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ทั้งหมดอีกด้วย

เมื่อความไม่แน่นอนที่เชื่อมโยงกับปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สร้างความเสียหายมูลค่ามหาศาลแก่ทุกภาคส่วน ประชาคมโลกจึงให้ความสนใจในการพัฒนาแนวทางเพื่อรับมือกับความเสี่ยงเหล่านี้ ซึ่งพัฒนาอย่างยั่งยืนได้รับการยอมรับว่าเป็นหัวใจของการแก้ปัญหา โดย Stoian and Iorgulescu (2019) เสนอว่าการพัฒนาอย่างยั่งยืนในทางธุรกิจนั้นเริ่มต้นจากแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กร (Corporate Social Responsibility: CSR) แต่ภายหลังให้ความสำคัญกับปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น จึงมีแนวคิดครอบคลุมสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (Environment, Social, and Governance: ESG) และการลงทุนที่รับผิดชอบต่อสังคม (Socially Responsible Investments: SRI) ซึ่งข้อตกลงโลกแห่งสหประชาชาติ⁸ (United Nations Global Compact: UNGC) ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๐ เป็นความคิดริเริ่มฉบับแรกๆ ที่สนับสนุนให้ภาคธุรกิจประยุกต์ใช้หลักความยั่งยืน ๔ หมวดหมู่ ได้แก่ สิทธิมนุษยชน แรงงาน สิ่งแวดล้อม และการต่อต้านคอร์รัปชัน เข้ากับนโยบายขององค์กร พร้อมทั้งกำหนดให้สมาชิกรายงานความคืบหน้าอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ องค์การแห่งความริเริ่มว่าด้วยการรายงานสากล (Global Reporting Initiative: GRI) เป็นหน่วยงานที่กำหนดมาตรฐานการรายงานด้านความยั่งยืนของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนฉบับแรก ก่อตั้งเมื่อ ค.ศ. ๑๙๙๗ โดยได้ร่วมพัฒนารอบการรายงานเชิงบูรณาการ (Integrated Reporting Framework) ซึ่งเผยแพร่เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๓ ให้ความสำคัญกับการรายงานข้อมูลความยั่งยืน ๖ กลุ่ม ได้แก่ การเงิน การผลิต ภูมิปัญญา คน สังคม และธรรมชาติ หลังจากนั้น คณะกรรมการเสถียรภาพทางการเงิน (Financial Stability Board: FSB) ได้พัฒนาข้อเสนอแนะการเปิดเผยข้อมูลทางการเงินที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Task Force on Climate-related Financial Disclosures: TCFD) เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๗ เพื่อเป็นข้อเสนอแนะสำหรับภาคการเงินโดยเฉพาะ นอกจากนี้ องค์การระหว่างประเทศว่าด้วยการเป็นมาตรฐาน (International Organization for Standardization: ISO) ยังได้กำหนดมาตรฐานว่าด้วยความรับผิดชอบต่อสังคม หรือ ISO 26000 เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๐ เพื่อสนับสนุนให้องค์กรต่างๆ ปฏิบัติตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ปัจจัยแห่งความสำเร็จและอุปสรรคสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนในภาคธุรกิจคือ ต้นทุน ซึ่งส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจเลือกระหว่างผลประโยชน์เฉพาะหน้ากับผลประโยชน์ในอนาคต โดย Hoffmann, Scherhorn, and Busch (2004) ระบุว่าการลงทุนที่ยั่งยืน (Sustainable Investment) ต้องประกอบด้วย ๓ มิติ ได้แก่

๑. มิติเศรษฐกิจ กล่าวคือ ผลกำไรที่ต้องสร้างจากกลยุทธ์การลงทุนและกิจกรรมการผลิตที่คำนึงถึงผลกระทบในระยะยาว ซึ่งผลกำไรดังกล่าวจะต้องสร้างมูลค่าเพิ่มที่แท้จริง โดยไม่ส่งผลเสียต่อปัจจัยพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิต
๒. มิติระบบนิเวศ กล่าวคือ ผลกำไรที่ยั่งยืนจะต้องมุ่งเน้นการเพิ่มผลิตภาพของทรัพยากร การลงทุนในทรัพยากรหมุนเวียน การพึ่งพาการใช้เชื้อเพลิงฟอสซิล และการคำนึงถึงระบบนิเวศที่ดีของชุมชนและของโลก
๓. มิติสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ การสร้างผลกำไรจะต้องสอดคล้องกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาทุนทางสังคม และการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม

สภาการลงทุนที่ยั่งยืนแห่งยุโรป (European Sustainable Investment Forum: Eurosif) นำเสนอรายงานการศึกษาการลงทุนที่ยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อสังคมแห่งยุโรป (European Sustainable and Responsible Investment Report: European SRI Study) เริ่มตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๐๓ โดยเสนอผลการศึกษาทุกๆ สองปี รายงานดังกล่าวสรุปภาพรวมของ

⁸ United Nations Global Compact. (2000). *The Ten Principles of the UN Global Compact*. United Nations. Retrieved June 27, 2020, from <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles>.

สถานการณ์การลงทุนที่ยั่งยืนของผู้ลงทุนสถาบันในประเทศสมาชิกสหภาพยุโรป ทั้งนี้ Eurosif นิยามการลงทุนที่ยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อสังคม (Sustainable and Responsible Investment: SRI) ว่าเป็นแนวทางการลงทุนตามเป้าหมายระยะยาวที่พิจารณาปัจจัยด้าน ESG ร่วมกับปัจจัยพื้นฐานด้านอื่นๆ เพื่อใช้ในกระบวนการวิเคราะห์ วิจัย และคัดเลือกหลักทรัพย์ ซึ่งนับตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๒ เป็นต้นมา Eurosif แบ่งกลยุทธ์การลงทุนที่ยั่งยืนออกเป็น ๗ รูปแบบ ดังนี้

๑. การลงทุนแนวยั่งยืน (Sustainability Themed Investment) เป็นการลงทุนที่เชื่อมโยงกับโครงการที่มีความท้าทายต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยนโยบายการลงทุนจะต้องให้น้ำหนักกับการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลเป็นสำคัญ
๒. การคัดเลือกการลงทุนที่ยอดเยี่ยมในชั้น (Best-in-Class Investment Selection) เป็นกลยุทธ์การลงทุนที่คัดเลือกหลักทรัพย์ชั้นนำบนพื้นฐานของเงื่อนไขด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล
๓. การคัดกรองจากบรรทัดฐาน (Norms-based Screening) เป็นกลยุทธ์ที่คัดเลือกหลักทรัพย์จากกลุ่มที่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานหรือมาตรฐานในระดับนานาชาติด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล
๔. การตัดการถือครองออกจากโอกาสการลงทุนที่มี (Exclusion of Holdings from Investment Universe) เป็นกลยุทธ์การลงทุนที่จะเลือกตัดการลงทุนบางประเภทออกจากโอกาสการลงทุน โดยต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ
๕. การผสมผสานปัจจัยด้าน ESG เข้ากับการวิเคราะห์ทางการเงิน (Integration of ESG Factors in Financial Analysis) เป็นกลยุทธ์การลงทุนที่วิเคราะห์หลักทรัพย์โดยพิจารณาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล ที่มีต่อผลประกอบการ
๖. การมีส่วนร่วมและการออกเสียงในประเด็นด้านความยั่งยืน (Engagement and Voting on Sustainability Matters) เป็นกลยุทธ์ที่ใช้การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลของกิจการ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และยกระดับการเปิดเผยข้อมูล
๗. การลงทุนที่สร้างผลกระทบ (Impact Investment) เป็นกลยุทธ์การลงทุนที่มุ่งหวังให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้าน ESG ไปพร้อมกับการสร้างผลตอบแทน

หลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (Principles for Responsible Investment: PRI)

สมาคมหลักการอีเควเตอร์ (Equator Principles Association) เสนอหลักการให้สินเชื่ออย่างรับผิดชอบ เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๓ ขณะที่โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติด้านการเงิน (United Nations Environment Programme Finance Initiative: UNEP FI) เสนอหลักการธนาคารที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (Principles for Responsible Banking) เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๙ แต่หลักการทั้งสองมุ่งเน้นความยั่งยืนในการดำเนินธุรกิจของสถาบันการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งธนาคารพาณิชย์ สำหรับในด้านผู้ลงทุนนั้น กลุ่มความร่วมมือเพื่อพอร์ตโฟลิโอที่ไม่ทำให้เกิดคาร์บอนไดออกไซด์ (Portfolio Decarbonisation Coalition) กลุ่มต่อต้านเชื้อเพลิงฟอสซิล (Fossil Free) กลุ่มความร่วมมือแห่งผู้ลงทุนโลกเพื่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Global Investor Coalition on Climate Change) เป็นองค์กรตัวอย่าง ที่จัดตั้งขึ้นในช่วง ค.ศ. ๒๐๑๒ ถึง ค.ศ. ๒๐๑๔ เพื่อสนับสนุนให้ผู้ลงทุนมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ผ่านกระบวนการจัดสรรเงินลงทุน โดยพุ่งเป้าไปที่การลดการลงทุนในกลุ่มอุตสาหกรรมที่สร้างคาร์บอนไดออกไซด์ปริมาณมาก

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวที่สำคัญที่สุดสำหรับกลุ่มผู้ลงทุนขับเคลื่อนโดยองค์การสหประชาชาติ⁹ (United Nations: UN) ซึ่งจัดตั้งหลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ (Principles for Responsible Investment) เมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๖ เป็นเครื่องมือที่ส่งเสริมให้พิจารณาประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (Environment, Social, and Governance: ESG) ในการตัดสินใจด้านการลงทุน ซึ่งหลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบเป็นหัวใจของแนวคิดตลาดทุนที่ยั่งยืน ทั้งนี้ ค.ศ. ๒๐๒๐ มีสถาบันการเงินร่วมลงนามแล้ว มากกว่า ๒,๓๐๐ ราย คิดเป็นมูลค่าทรัพย์สินภายใต้การจัดการ (Asset under Management: AUM) มากกว่า ๘๐ ล้านล้านดอลลาร์ สรอ. โดยผู้ร่วมลงนามจะต้องส่งรายงานประจำปีซึ่งสรุปสถานะของการดำเนินการตามหลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ ประกอบด้วยหลักปฏิบัติ ๖ ประการ ซึ่งองค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทย และกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (๒๕๔๙) ให้นิยามไว้ดังนี้

๑. พึงนำประเด็นด้าน ESG มาประกอบการวิเคราะห์ และการตัดสินใจลงทุน
๒. พึงใช้สิทธิในฐานะผู้ถือหุ้นอย่างจริงจัง และนำประเด็นด้าน ESG เป็นส่วนหนึ่งของการกำหนดนโยบายและหลักปฏิบัติการใช้สิทธิในฐานะผู้ถือหุ้น
๓. พึงสนับสนุนให้บริษัทต่างๆ ที่สถาบันเข้าไปลงทุนเปิดเผยข้อมูลด้าน ESG
๔. พึงส่งเสริมประเด็นด้าน ESG ให้เกิดการยอมรับและการปฏิบัติในอุตสาหกรรมการลงทุน
๕. พึงให้ความร่วมมือในการนำหลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบมาใช้ปฏิบัติ
๖. พึงรายงานข้อมูลข่าวสารความคืบหน้าในการดำเนินงานตามหลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ

หลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ¹⁰ ระบุว่ากระบวนการหลักการลงทุนที่มีความรับผิดชอบให้เข้ากับโครงสร้างองค์กรและกระบวนการดำเนินธุรกิจ สามารถแบ่งการขับเคลื่อนได้เป็น ๗ ระดับ คือ การกำหนดนโยบาย การกำหนดเป้าหมาย การฝึกอบรม การตั้งคณะทำงานด้าน ESG การจัดจ้างที่ปรึกษาการลงทุน การตรวจสอบและรายงานความคืบหน้า และการทบทวนนโยบาย ปัจจุบัน หลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบได้ให้คำแนะนำถึงแนวทางการลงทุนบนพื้นฐานของประเด็นด้าน ESG ครอบคลุมการลงทุนใน ๓ หลักทรัพย์ ได้แก่ หุ้นของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ หุ้นของบริษัทเอกชนที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และตราสารหนี้ สำหรับการลงทุนในหุ้นของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ การสร้างพอร์ตโฟลิโอ และการยกระดับประสิทธิภาพของการลงทุนตามเงื่อนไขด้าน ESG โดยขั้นตอนการสร้างพอร์ตลงทุน ประกอบด้วย ๓ กระบวนการ ดังนี้

๑. การบูรณาการ (Integration) โดยพิจารณาประเด็นด้าน ESG เข้ากับการวิเคราะห์ทางการเงิน เพื่อจำกัดความเสี่ยง และเพิ่มผลตอบแทน โดยเกี่ยวข้องกับการวิจัย การประเมินมูลค่า และการสร้างและบริหารพอร์ตลงทุน
๒. การคัดกรอง (Screening) การคัดเลือกบริษัทหรืออุตสาหกรรมเป้าหมายตามเงื่อนไขของผู้ลงทุนสามารถทำได้สามวิธี ไม่ว่าจะเป็น การคัดออกเพื่อหลีกเลี่ยงผลลัพธ์อันไม่พึงประสงค์ (Negative Screening) การคัดกรองตามมาตรฐานหรือด้วยบรรทัดฐานที่ได้รับการยอมรับ (Norms-based Screening) และการคัดเลือกจากคุณสมบัติอันพึงประสงค์ (Positive Screening)
๓. การตัดสินใจจากสาระสำคัญ (Thematic) เมื่อคัดเลือกรูปแบบบริษัทหรืออุตสาหกรรมที่มีศักยภาพแล้ว จึงตัดสินใจจัดสรรเงินลงทุนให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่ต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลง

⁹ United Nations Principles for Responsible Investment. (2006). *What are the Principles for Responsible Investment?*. United Nations. Retrieved June 25, 2020, from <https://www.unpri.org/pri/an-introduction-to-responsible-investment/what-are-the-principles-for-responsible-investment>.

¹⁰ United Nations Principles for Responsible Investment. (2006). *An introduction to responsible investment: policy, structure and process*. United Nations. Retrieved June 25, 2020, from <https://www.unpri.org/pri/an-introduction-to-responsible-investment/policy-structure-and-process>.

Pollard, Sherwood, and Klobus (2018) พบว่า ESG เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ใช้ในการตัดสินใจลงทุน เนื่องจากสามารถสร้างผลตอบแทนสูงกว่าผลตอบแทนตามระดับความเสี่ยง นอกจากนี้ Velte (2017) ยังพบว่า ESG ส่งผลดีต่ออัตราส่วนผลตอบแทนต่อสินทรัพย์ (Return on Assets: ROA) ซึ่งธรรมาภิบาลเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดต่อกิจการเมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมและสังคม ขณะที่ Maneenop (2019) พบว่ากลยุทธ์การลงทุนโดยซื้อหุ้นของกิจการที่มีระดับธรรมาภิบาลสูงและขายหุ้นของกิจการที่มีระดับธรรมาภิบาลต่ำ สามารถให้อัตราผลตอบแทนของหลักทรัพย์ที่เกินปกติ (Abnormal Return) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งระดับธรรมาภิบาลถูกใช้เป็นดัชนีชี้วัดความเสี่ยงของกิจการสำหรับการพัฒนาประสิทธิภาพของการใช้ประเด็นด้าน ESG กับการลงทุนในหุ้นของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์นั้นสามารถทำได้ด้วยการส่งเสริมให้บริษัทที่เข้าไปลงทุนยกระดับการจัดการความเสี่ยงด้าน ESG ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

๑. การมีส่วนร่วม (Engagement) ร่วมมือกับกิจการที่เข้าไปลงทุนเพื่อพัฒนาการบริหารธุรกิจ และการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นด้าน ESG โดยเชื่อมโยงกับการระบุปัญหา การแต่งตั้งผู้รับผิดชอบ การกำหนดเป้าหมาย การติดตามผล และการปรับการลงทุน
๒. การออกเสียง (Voting) ผู้ลงทุนสามารถแสดงออกเพื่อผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในกิจการที่เข้าไปลงทุน ผ่านการลงมติในที่ประชุมผู้ถือหุ้นได้

การลงทุนในหุ้นของบริษัทเอกชนที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ทั้งในฐานะหุ้นส่วนทั่วไป (General Partner) และหุ้นส่วนจำกัด (Limited Partner) เหมาะกับหลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ เนื่องจากสามารถใกล้ชิดกับผู้บริหาร ทำให้สามารถโน้มน้าวให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่า ทั้งนี้ หลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบให้คำแนะนำสำหรับการลงทุนในหุ้นของบริษัทที่ไม่ได้จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ ว่าประกอบไปด้วย ๔ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การสรรหาการลงทุน (Deal Sourcing) เกี่ยวข้องกับการคัดกรองโอกาสการลงทุน (Screening) การสอบทานธุรกิจ (Due Diligence) ซึ่งสามารถกำหนดเงื่อนไขการคัดกรองให้สอดคล้องกับเป้าหมายด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล
๒. การตัดสินใจลงทุน (Investment Decision) ผู้ลงทุนสามารถระบุประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลที่ได้จากขั้นตอนการสรรหาการลงทุนไว้ในหนังสือบริคณห์สนธิการลงทุน (Investment Memorandum) ทั้งยังสามารถสร้างความชัดเจนถึงความคาดหวังและเป้าหมายด้าน ESG ที่มีต่อกิจการ ด้วยการระบุในข้อตกลงการลงทุน (Investment Agreement)
๓. ความเป็นเจ้าของ (Ownership) ในฐานะหุ้นส่วน ผู้ลงทุนสามารถผลักดันหลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ ด้วยการสร้างความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และร่วมกันวางแผนเพื่อแก้ปัญหาด้าน ESG ขององค์กร ผ่านกระบวนการกำหนดนโยบาย การจัดสรรทรัพยากรเพื่อสนองนโยบาย การมอบหมายความรับผิดชอบ การกำหนดเกณฑ์การวัดผล และการติดตามผล
๔. การขายกิจการ (Exit) หลักฐานของความสำเร็จที่ผู้ลงทุนได้รับจากการสร้างความเปลี่ยนแปลงด้าน ESG ให้แก่กิจการที่เข้าไปลงทุน สามารถยืนยันได้จากมูลค่าของกิจการที่เพิ่มขึ้น และความเสี่ยงทางธุรกิจที่ลดลงเมื่อดำเนินการขายกิจการ

หลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบได้ให้คำแนะนำการลงทุนในตราสารหนี้ไว้ใกล้เคียงกับการลงทุนในหุ้นของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ โดยการสร้างพอร์ตโฟลิโอหนี้มีขั้นตอนเหมือนกัน แตกต่างกันที่การยกระดับประสิทธิภาพของการลงทุนตามเงื่อนไขด้าน ESG หรือการปฏิสัมพันธ์กับผู้ออกตราสารหนี้ ซึ่งการลงทุนในตราสารหนี้จะไม่มีขั้นตอนการออกเสียงในที่ประชุมผู้ถือหุ้น เนื่องจากกรณีนี้ผู้ลงทุนเป็นเจ้าของหนี้ แต่ไม่ได้มีความเป็นเจ้าของในกิจการ แต่ยังคงสามารถผลักดันแนวคิดด้านความยั่งยืนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม รวมทั้งการถอนการลงทุน และการหลีกเลี่ยงการลงทุนใน

อนาคตได้ นอกจากนี้ Gond, O'Sullivan, Slager, Homanen, Viehs, and Mosony (2018) สรรวบรวมมองของบริษัทจดทะเบียนที่มีต่อการมีส่วนร่วมของผู้ลงทุนและกิจกรรมในประเด็นด้าน ESG ซึ่งจะสร้างคุณค่าต่อพลวัตด้านการสื่อสาร การเรียนรู้ และการเมืองภายในองค์กร โดยให้คำแนะนำถึงแนวทางที่กิจการควรดำเนินการไว้ดังนี้

๑. พลวัตการสื่อสาร (Communicative Dynamics) กิจการควรใช้ประโยชน์จากระบบข้อมูลสารสนเทศในกิจกรรมผู้ลงทุนสัมพันธ์ (Investor Relations) เพื่อให้ข้อมูล สื่อสารทำความเข้าใจ และสนับสนุนการมีส่วนร่วมของผู้ลงทุน
๒. พลวัตการเรียนรู้ (Learning Dynamics) กิจการสามารถใช้ช่องทางการมีส่วนร่วม เพื่อทดสอบและปรับปรุงนโยบายด้าน ESG พัฒนาเป็นระบบจัดการด้าน ESG (ESG Management System)
๓. พลวัตการเมือง (Political Dynamics) กิจการควรยกระดับการประสานงานภายในองค์กร ระหว่างฝ่ายผู้ลงทุนสัมพันธ์ ฝ่ายความยั่งยืน และคณะกรรมการบริหาร เพื่อแสวงหาทางเลือกที่เป็นที่ยอมรับ ก่อนจะสื่อสารกับผู้ลงทุน

เพื่อให้สอดคล้องกับหลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมแห่งสหประชาชาติ เมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๗ องค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Co-operation and Development: OECD) จึงเพิ่มเติมแนวปฏิบัติสำหรับบริษัทข้ามชาติ (OECD Guidelines for Multinational Enterprises) ซึ่งเป็นหลักการและมาตรฐานของการดำเนินธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมสำหรับบริษัทข้ามชาติ ที่ให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคม โดยพัฒนาให้ครอบคลุมอุตสาหกรรมการเงิน ทั้งนี้ ในการปรับปรุงครั้งล่าสุดเมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๑¹¹ แนวปฏิบัติสำหรับบริษัทข้ามชาติ ให้คำแนะนำถึงการกำหนดนโยบายของบริษัทข้ามชาติจากประเทศสมาชิกไว้ดังนี้

๑. บริษัทควรสนับสนุนความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาอย่างยั่งยืน
๒. บริษัทควรให้ความเคารพต่อหลักการสิทธิมนุษยชนในระดับนานาชาติ เมื่อดำเนินกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
๓. บริษัทควรส่งเสริมการสร้างขีดความสามารถของท้องถิ่น ผ่านการร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับชุมชน
๔. บริษัทควรสนับสนุนการสร้างทุนมนุษย์ด้วยการขยายโอกาสทางอาชีพและการฝึกอบรม
๕. บริษัทไม่ควรใช้ช่องโหว่หรือยอมรับข้อยกเว้นตามกฎหมาย หากเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม สุขภาพ ความปลอดภัย แรงงาน และภาษี
๖. บริษัทควรส่งเสริมและยึดมั่นในหลักการกำกับดูแลกิจการที่ดี
๗. บริษัทควรพัฒนาและปฏิบัติตามระบบกำกับตนเอง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจระหว่างกิจการและสังคม
๘. บริษัทควรสนับสนุนให้เกิดการตระหนักรู้ในหมู่พนักงาน ถึงนโยบายต่างๆ ของกิจการ
๙. บริษัทไม่ควรลงโทษพนักงานที่รายงานข้อบกพร่องของกิจการ ซึ่งขัดต่อนโยบายของกิจการ แนวปฏิบัติสำหรับบริษัทข้ามชาติ หรือกฎหมาย
๑๐. บริษัทควรดำเนินการสอบสวนธุรกิจ เพื่อระบุ ป้องกัน และลดผลกระทบจากความเสียหายที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบต่อสังคม

¹¹ Organization for Economic Co-operation and Development. (2011). *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. OECD Publishing. Retrieved June 27, 2020, from <http://mneguidelines.oecd.org/mneguidelines/>.

๑๑. บริษัทควรหลีกเลี่ยงการละเมิดกิจกรรมที่ระบุไว้ในแนวปฏิบัติสำหรับบริษัทข้ามชาติ แต่ควรเปิดเผยข้อมูลเมื่อมีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น
๑๒. บริษัทควรป้องกัน และลดผลกระทบที่เกิดจากหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องกับกิจการ
๑๓. บริษัทควรสนับสนุนหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์ทางธุรกิจกับบริษัท ให้ดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกับแนวปฏิบัติสำหรับบริษัทข้ามชาติ
๑๔. บริษัทควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อจัดการกิจกรรมที่อาจส่งผลกระทบต่อชุมชนในพื้นที่
๑๕. บริษัทไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับกิจกรรมทางการเมืองที่ไม่เหมาะสม

เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๔ มีการประชุมร่วมกันของหลายองค์กร คือ องค์การสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (United Nations Conference on Trade and Development: UNCTAD) ข้อตกลงโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations Global Compact) หลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบ (Principles for Responsible Investment) และ โครงการสิ่งแวดล้อมแห่งสหประชาชาติด้านการเงิน (United Nations Environment Programme Finance Initiative) ได้ร่วมกันจัดตั้งโครงการความริเริ่มเพื่อความยั่งยืนในตลาดหลักทรัพย์ (Sustainable Stock Exchanges Initiative: SSE Initiative) เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนผ่านการจัดสรรเงินลงทุน รวมทั้งผลักดันความโปร่งใสและแนวคิดความยั่งยืนไปสู่บริษัทจดทะเบียน โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างตลาดหลักทรัพย์ หน่วยงานกำกับดูแล บริษัทจดทะเบียน และผู้ลงทุน

ทั้งนี้ ค.ศ. ๒๐๒๐ ตลาดหลักทรัพย์ ๕๕ แห่ง¹² ซึ่งรวมตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยด้วย ได้เผยแพร่แนวทางการรายงานข้อมูล ESG อย่างเป็นทางการให้แก่บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และเพื่อเป็นการกระตุ้นให้บริษัทจดทะเบียนตระหนักถึงความสำคัญของความยั่งยืน และเป็นแหล่งข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจของผู้ลงทุน จึงมีการจัดทำดัชนีด้านความยั่งยืน ซึ่งแสดงถึงผลการดำเนินการด้านความยั่งยืนของบริษัทจดทะเบียน เช่น ดัชนีสังคมเอ็มเอสซีไอเอสแอลดี ๔๐๐ (MSCI KLD 400 Social Index) ค.ศ. ๑๙๙๐ ดัชนีความยั่งยืนดาวโจนส์ (Dow Jones Sustainability Indices: DJSI) ค.ศ. ๑๙๙๙ ชุดดัชนีความดีงามฟุตซี (FTSE4Good Index Series) ค.ศ. ๒๐๐๑ เป็นต้น

สินทรัพย์ที่ยั่งยืน (Sustainable Assets)

นอกเหนือไปจากการจัดตั้งองค์กรความร่วมมือ และการเผยแพร่แนวปฏิบัติเพื่อสนับสนุนตลาดทุนที่ยั่งยืนแล้ว การนำเสนอสินทรัพย์ทางการเงินใหม่ๆ ก็เป็นอีกหนึ่งความเคลื่อนไหวที่สำคัญ ที่เปิดโอกาสให้ผู้ลงทุนมีทางเลือกที่หลากหลายยิ่งขึ้น ส่งเสริมการจัดการความเสี่ยง พร้อมทั้งผลักดันให้วงการการเงินและกิจการต่างๆ พิจารณาเงื่อนไขด้าน ESG ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ การลงทุนส่วนใหญ่ยังคงเกี่ยวข้องกับปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ซึ่ง Sandor, Clark, Kanakasabai, and Marques (2014) และ Stoian and Iorgulescu (2019) รวบรวมไว้ มีตัวอย่างดังต่อไปนี้

๑. ใบอนุญาตปล่อยมลพิษ (Emission Allowances) ก๊าซเรือนกระจก เช่น คาร์บอนไดออกไซด์ มีเทน ไนตรัสออกไซด์ เป็นต้น หรือแก๊สพิษอย่างซัลเฟอร์ไดออกไซด์ มีข้อกำหนดที่กำหนดให้กิจการต้องควบคุมปริมาณการปล่อยสู่ชั้นบรรยากาศ โดยกิจการที่สามารถลดการปล่อยมลพิษได้ต่ำกว่าข้อกำหนด สามารถขายสิทธิการปล่อยมลพิษส่วนที่ยังเหลืออยู่ ให้แก่กิจการที่ยังไม่บรรลุตามเป้าหมาย ซึ่งตลาดซื้อขายสิทธิการปล่อยมลพิษก๊าซเรือนกระจกที่ใหญ่ที่สุดในปัจจุบันอยู่ในสหภาพยุโรป

¹² Sustainable Stock Exchanges Initiative. (2020). *ESG Disclosure Guidance Database*. Sustainable Stock Exchanges initiative. Retrieved June 27, 2020, from <https://sseinitiative.org/esg-guidance-database/>.

๒. พลังงานหมุนเวียน และสินทรัพย์จากการใช้พลังงานอย่างมีประสิทธิภาพ (Renewable Energy and Energy-Efficiency Assets) พลังงานหมุนเวียนที่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการ (Green Certificates) สามารถซื้อขายแยกจากการผลิตพลังงานแบบดั้งเดิมด้วยราคาที่สูงกว่า เช่นเดียวกับองค์กรที่มีประสิทธิภาพการใช้พลังงานเหนือกว่ามาตรฐานที่กำหนด ก็สามารถซื้อขายประสิทธิภาพส่วนเกินได้เช่นเดียวกัน
๓. สินทรัพย์จากน้ำ (Water Assets) สินทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งน้ำจืด ซึ่งเป็นทรัพยากรที่กำลังขาดแคลน สามารถซื้อขายได้ โดยแบ่งออกเป็นสองกลุ่มหลัก คือ สิทธิการใช้น้ำ และสิทธิการสร้างมลพิษทางน้ำ
๔. สินทรัพย์เกี่ยวกับภัยพิบัติ และเหตุการณ์สภาพภูมิอากาศ (Catastrophic and Weather Event Assets) ทรานซาร์ออนพันซ์ และประกันภัย เป็นตัวอย่างสินทรัพย์ที่สนับสนุนการจัดการความเสี่ยงด้านสภาพภูมิอากาศและภัยพิบัติ
๕. กลุ่มหลักทรัพย์ที่มุ่งเน้นความยั่งยืน (Sustainability-Focused Portfolios) เช่น กองทุนที่ใช้กลยุทธ์การลงทุนในธุรกิจที่สอดคล้องกับเป้าหมายด้านความยั่งยืน โดยคาดว่าธุรกิจเหล่านี้มีโอกาสดำเนินธุรกิจในระยะยาวสูงกว่าธุรกิจอื่น
๖. ตราสารหนี้สีเขียว (Green Bond) เป็นตราสารหนี้ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อระดมทุนให้แก่โครงการด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งตราสารหนี้ที่ได้รับการรับรองว่าเป็นตราสารหนี้สีเขียวจะต้องดำเนินการตามมาตรฐานที่กำหนด เช่น หลักการของตราสารหนี้สีเขียว (Green Bond Principles) มาตรฐานหุ้นกู้สภาพภูมิอากาศ (Climate Bonds Standard) โดยมาตรฐานเหล่านี้กำหนดให้ผู้ออกหุ้นกู้จะต้องชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการด้านสิ่งแวดล้อมที่เป็นเป้าหมาย และต้องมีกระบวนการควบคุมภายในให้การใช้เงินเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการระดมทุน พร้อมทั้งนำเสนอรายงานความคืบหน้าที่จะบ่งชี้การดำเนินงานและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างน้อยปีละครั้ง ซึ่งบางมาตรฐานอาจกำหนดให้ต้องผ่านการตรวจสอบและรับรองจากหน่วยงานอิสระ ทั้งนี้ ตราสารหนี้สีเขียวถือเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนตลาดทุนที่ยั่งยืน โดยมูลค่าคงค้างเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่มีการออกตราสารหนี้สีเขียวฉบับแรกโดยธนาคารเพื่อการลงทุนของยุโรป (European Investment Bank) เมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๗ อย่างไรก็ตาม ค.ศ. ๒๐๒๐ สมาคมตลาดทุนนานาชาติ (International Capital Market Association: ICMA) ได้เผยแพร่หลักการของหุ้นกู้ที่เชื่อมโยงกับความยั่งยืน (Sustainability-Linked Bond Principles) เพื่อสนับสนุนการเติบโตของตลาดตราสารหนี้ด้านความยั่งยืนที่ระดมทุนเพื่อแก้ปัญหาอื่นๆ นอกเหนือจากปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเดียว

การดำเนินการด้านตลาดทุนที่ยั่งยืนในประเทศต่างๆ

สหภาพยุโรป¹³ ลงนามในความตกลงปารีส (Paris Climate Agreement¹⁴) ค.ศ. ๒๐๑๖ โดยวางเป้าหมายว่าจะลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจกถึงร้อยละ ๔๐ ภายใน ค.ศ. ๒๐๓๐ ซึ่งคาดว่าจะจำเป็นต้องใช้เงินลงทุนในโครงการดังกล่าวประมาณ

¹³ European Commission. (2020). *Sustainable finance*. European Commission. Retrieved June 28, 2020, from https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_en#teq.

¹⁴ ประธานาธิบดีโจ ไบเดน ลงนามนำประเทศสหรัฐอเมริกาเข้าร่วมความตกลงปารีสอีกครั้ง หลังจากประธานาธิบดีโดนัลด์ ทรัมป์ แจ้งต่อสหประชาชาติถึงการถอนตัวจากความตกลงปารีสเมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๙ นอกจากนี้ ประธานาธิบดีโจ ไบเดน ยังยกเลิกใบอนุญาตโครงการท่อส่งน้ำมัน คีย์สโตน เอ็กซ์แอล (Keystone XL) นับเป็นภาระกิจแรกๆ ในวันที่ ๒๐ มกราคม ค.ศ. ๒๐๒๑ ซึ่งเป็นวันรับตำแหน่งของประธานาธิบดีโจ ไบเดน ทั้งนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศมหาอำนาจด้านอุตสาหกรรมและเป็นผู้ปล่อยก๊าซเรือนกระจกรายใหญ่ การเข้าร่วมความตกลงปารีสในครั้งนี้ทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นกลไกสำคัญของการแก้ปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศอีกครั้ง

ปีละ ๑๘๐,๐๐๐ ล้านยูโร นอกจากนี้ ยังมีแผนการลงทุนตามความตกลงสีเขียวแห่งยุโรป (European Green Deal Investment Plan) ค.ศ. ๒๐๒๐ ที่จะจัดสรรเงินลงทุนอย่างน้อยหนึ่งล้านล้านยูโรให้แก่โครงการด้านสิ่งแวดล้อมตลอดช่วงสิบปีนับจากนี้ ทั้งนี้ อุตสาหกรรมการเงินได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นแหล่งเงินทุนหลักในการสนับสนุนเป้าหมายดังกล่าว โดยสหภาพยุโรปประกาศหลักปฏิบัติของการเปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (Guidelines on Reporting Climate-Related Information) เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๖ ประเทศลักเซมเบิร์ก¹⁵ ได้จัดตั้งตลาดหลักทรัพย์สีเขียว (Green Exchange) เพื่อสนับสนุนการซื้อขายหลักทรัพย์ที่เชื่อมโยงกับความยั่งยืนทั่วโลก ซึ่งในปัจจุบันครองส่วนแบ่งมากกว่าครึ่งหนึ่งของมูลค่าตลาดตราสารหนี้สีเขียวทั่วโลก (Green Bond) นอกจากนี้ ค.ศ. ๒๐๑๙ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ยุโรป (European Securities and Markets Authority: ESMA) ยังกำหนดให้ ESG เป็นหนึ่งในปัจจัยที่ผู้ให้บริการทางการเงินจำเป็นต้องพิจารณา ซึ่งรวมถึงการลงทุนที่มีอยู่ก่อนการประกาศแนวปฏิบัติดังกล่าว ยิ่งไปกว่านั้น ภายใน ค.ศ. ๒๐๒๐ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญเชิงเทคนิค (Technical Expert Group: TEG) ซึ่งเป็นคณะทำงานที่ถูกแต่งตั้งเป็นการเฉพาะเพื่อรับผิดชอบการพัฒนาการเงินที่ยั่งยืนในสหภาพยุโรป คาดว่าจะสามารถเผยแพร่อนุกรมวิธานด้านการเงินที่ยั่งยืน (Sustainable Finance Taxonomy) และมาตรฐานตราสารหนี้เพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งสหภาพยุโรป (EU Green Bond Standard) ได้

China Social Investment Forum (2019) ระบุว่าประเทศจีนได้เผยแพร่แนวทางการสร้างระบบการเงินสีเขียว (Guidelines for Establishing a Green Financial System) ค.ศ. ๒๐๑๖ ซึ่งเป็นกลไกการจัดสรรทรัพยากรผ่านหลักการลงทุนสีเขียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งตราสารหนี้สีเขียว เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ต่อมาเมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๘ สมาคมบริษัทบริหารสินทรัพย์แห่งประเทศจีน (Asset Management Association of China: AMAC) ได้กำหนดแนวทางการลงทุนสีเขียว (Green Investment Guidelines) เป็นมาตรฐานของการลงทุนสีเขียวสำหรับกลุ่มธุรกิจบริหารสินทรัพย์ ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์แห่งประเทศจีน (China Securities Regulatory Commission: CSRC) ได้เริ่มกำหนดเงื่อนไขการเปิดเผยข้อมูลด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องการสร้างมลพิษ ตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๖ ซึ่งภายใต้แนวทางการสร้างระบบการเงินสีเขียวนี้ บริษัทจดทะเบียนทุกรายในตลาดหลักทรัพย์เซี่ยงไฮ้และตลาดหลักทรัพย์เซินเจิ้น จะต้องรายงานข้อมูล ESG ภายใน ค.ศ. ๒๐๒๐ นอกจากนี้ ประเทศจีนยังถือเป็นผู้นำด้านการเงินที่ยั่งยืนของภูมิภาคเอเชีย โดย ค.ศ. ๒๐๑๙ มีดัชนีตลาดหลักทรัพย์ที่เกี่ยวข้องกับ ESG มากถึง ๔๔ ดัชนี อีกทั้งยังมีความโดดเด่นด้านการมีส่วนร่วมในระดับชุมชน โดยมีการพัฒนานโยบายการเงินสีเขียวของชุมชนประมาณ ๕๐๐ ฉบับ เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๙ ทั้งนี้ ฮ่องกงได้จัดตั้งคณะทำงานขับเคลื่อนระหว่างหน่วยงานเพื่อการเงินสีเขียวและการเงินที่ยั่งยืน (Green and Sustainable Finance Cross-Agency Steering Group) ค.ศ. ๒๐๒๐ โดยวางเป้าหมายที่จะเพิ่มการระดมทุนผ่านตลาดตราสารหนี้สีเขียวให้ได้ถึง ๖๖,๐๐๐ ล้านดอลลาร์ฮ่องกง ภายใน ค.ศ. ๒๐๒๕

Schumacher, Chenet, and Volz (2020) ระบุว่ากระทรวงสิ่งแวดล้อมแห่งญี่ปุ่น (Japanese Ministry of the Environment: MOEJ) เป็นผู้ขับเคลื่อนหลักของแนวคิดการเงินที่ยั่งยืนในประเทศญี่ปุ่น โดยเริ่มต้นจากหลักปฏิบัติทางการเงินเพื่อสังคมที่ยั่งยืน (Principles for Financial Action towards a Sustainable Society) ค.ศ. ๒๐๑๒ และตามด้วยการจัดตั้งคณะทำงานเพื่อการรวมประเด็นความยั่งยืนเข้ากับการลงทุน (Working Group on Incorporating Issues Regarding Sustainability into Investment) ค.ศ. ๒๐๑๕ ซึ่งได้เผยแพร่รายงานด้าน ESG ของวงการการเงิน ค.ศ. ๒๐๑๗ และในปีเดียวกันนั้นได้มีการกำหนดมาตรฐานการเปิดเผยข้อมูล ESG ด้วยกรอบการเปิดเผยข้อมูลของกิจการ และการสร้างความร่วมมือระหว่างกิจการและผู้ลงทุนเพื่อสร้างคุณค่า (Guidance for Integrated Corporate Disclosure and Company-Investor Dialogues for Collaborative Value Creation) รวมถึงรายงานเพื่อการเป็นมหาอำนาจในด้านการเงินที่ยั่งยืน

¹⁵ Sustainable Stock Exchanges initiative. (2020). *Bourse de Luxembourg*. Retrieved December 3, 2020, from <https://sseinitiative.org/stock-exchange/luxse/>.

ESG (Toward Becoming a Big Power in ESG Finance) ค.ศ. ๒๐๑๘ นอกจากนี้ กระทรวงสิ่งแวดล้อมยังได้เผยแพร่แนวทางตราสารหนี้สีเขียว (Green Bond Guidelines) ค.ศ. ๒๐๑๗ และแพลตฟอร์มการออกตราสารหนี้สีเขียว (Green Bond Issuance Platform) ค.ศ. ๒๐๑๘ และหน่วยงานกำกับดูแลผู้ให้บริการทางการเงินของญี่ปุ่น (Japan Financial Services Agency: JFSA) ยังได้เผยแพร่หลักการกำกับดูแลแห่งญี่ปุ่น (Japan's Stewardship Code) ค.ศ. ๒๐๑๔ ซึ่งเป็นหลักการที่สนับสนุนการเติบโตของกิจการผ่านการลงทุนที่ยั่งยืน พร้อมประกาศกลยุทธ์เพื่อเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Strategy for the Sustainable Development Goals) ค.ศ. ๒๐๑๘ ที่สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์การสหประชาชาติ ขณะที่การเปลี่ยนแปลงในระดับรัฐบาลเกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. ๒๐๑๖ ด้วยการตั้งสำนักงานใหญ่แห่งการสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs Promotion Headquarters) ขณะที่นักลงทุนก็มีความตื่นตัวให้ความสำคัญกับการนำแนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาใช้ในการตัดสินใจลงทุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม และธรรมาภิบาล ซึ่ง Jamprasert, Kuwalairat, Srivisal, and Sthienchoak (2020) พบว่าคะแนน ESG (ESG Score) ในด้านสิ่งแวดล้อม และธรรมาภิบาลของประเทศญี่ปุ่นส่งผลต่อการจัดอันดับความน่าเชื่อถือของกิจการ แต่ปัจจัยทางสังคมกลับมีผลในทิศทางตรงกันข้าม ทั้งนี้ ตลาดตราสารหนี้สีเขียวในประเทศญี่ปุ่น เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๙ มีมูลค่าสูงถึง ๗๘๗,๐๐๐ ล้านเยน หรือเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ ๗๐ จาก ค.ศ. ๒๐๑๘ ที่มีมูลค่าเพียง ๔๖๔,๐๐๐ ล้านเยน แต่ก็ยังนับเป็นตลาดตราสารหนี้สีเขียวที่ใหญ่เป็นอันดับที่ ๒ ของภูมิภาคเอเชีย รองจากประเทศจีน ซึ่งมีมูลค่าการออกตราสารหนี้สีเขียวถึง ๓๐,๑๐๐ ล้านดอลลาร์ สรอ. หรือมากกว่าของประเทศญี่ปุ่นประมาณสามเท่า¹⁶

หน่วยงานกำกับดูแลตลาดทุนแห่งอาเซียน (ASEAN Capital Markets Forum: ACMF) ประกาศมาตรฐานสามฉบับ คือ มาตรฐานตราสารหนี้สีเขียวแห่งอาเซียน (ASEAN Green Bond Standard) ค.ศ. ๒๐๑๗ มาตรฐานตราสารหนี้ทางสังคมแห่งอาเซียน (ASEAN Social Bond Standard) และมาตรฐานตราสารหนี้ที่ยั่งยืนแห่งอาเซียน (ASEAN Sustainability Bond Standard) ค.ศ. ๒๐๑๘ นอกจากนี้ ACMF ยังได้เผยแพร่แผนงานเพื่อตลาดทุนที่ยั่งยืนแห่งอาเซียน (Roadmap for ASEAN Sustainable Capital Markets) ค.ศ. ๒๐๑๙ ซึ่งประกอบด้วยขอบเขตการดำเนินงานสี่ด้าน คือ การสร้างความเข้มแข็งด้านการเปิดเผยข้อมูล การสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการเงินชนิดใหม่และขยายการเข้าถึงบริการทางการเงิน การส่งเสริมความตระหนักรู้ถึงศักยภาพของตลาดทุนในอันที่จะสนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืน และการยกระดับความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาคเพื่อความเข้มแข็งของระบบนิเวศทางการเงินที่ยั่งยืน สำหรับการดำเนินการในระดับประเทศนั้น ธนาคารกลางสิงคโปร์ (Monetary Authority of Singapore) มีแผนการลงทุนสีเขียว (Green Investments Programme) ค.ศ. ๒๐๑๙ ที่มีมูลค่ากว่า ๒,๐๐๐ ล้านดอลลาร์ สรอ. อีกทั้งเสนอแผนปฏิบัติการทางการเงินสีเขียว (Green Finance Action Plan) และโครงการสนับสนุนผู้ออกตราสารหนี้ที่ยั่งยืน โดยโครงการจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายสำหรับการตรวจสอบจากภายนอก (External Review) เช่นเดียวกับประเทศมาเลเซียที่นอกจากจะช่วยออกค่าใช้จ่ายดังกล่าวแล้ว กองทุนเพื่อการพัฒนาตลาดทุนยังมีมาตรการทางภาษีเพื่อสนับสนุนผู้ออกตราสารหนี้สีเขียวอีกด้วย ทั้งนี้ ประเทศมาเลเซียได้ประกาศแผนการลงทุนที่ยั่งยืนและมีความรับผิดชอบ (Sustainable and Responsible Investment Roadmap) เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๙ ขณะที่ประเทศอินโดนีเซียถือเป็นตลาดเกิดใหม่ที่มีความก้าวหน้าด้านความยั่งยืนพอสมควร โดยหน่วยงานกำกับดูแลด้านการเงินของประเทศอินโดนีเซีย (Indonesian Financial Services Authority: OJK) เผยแพร่แผนสำหรับการเงินที่ยั่งยืน (Roadmap for Sustainable Financing) เมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๔ และประกาศมาตรฐานการออกตราสารหนี้สีเขียวใน ค.ศ. ๒๐๑๗ นอกจากนี้หน่วยงานกำกับดูแลด้านตลาดทุนแล้ว ในส่วนของรัฐบาลก็เริ่มมีการออกพันธบัตรสีเขียวมากขึ้น เพื่อแสดงว่าประเทศมีเป้าหมายที่จะมุ่งไปสู่เศรษฐกิจคาร์บอนต่ำ (Low-Carbon Economy) ตัวอย่างเช่นกระทรวงการคลังแห่งอินโดนีเซียได้

¹⁶ Johansson, E. (2020). *Japan and Hong Kong spur green bond market development in 2019*. Expert Investor. Retrieved July 20, 2020, from <https://expertinvestoreurope.com/japan-and-hong-kong-spur-green-bond-market-development-in-2019/>.

ออกศุภกสิเขียว ค.ศ. ๒๐๑๘ ซึ่งนับเป็นตราสารหนี้สีเขียวฉบับแรกของอาเซียน ในขณะที่ประเทศเวียดนาม¹⁷ ก็มีหน่วยงานรัฐบาลท้องถิ่น ๒ แห่ง ได้ออกพันธบัตรสีเขียวเมื่อ ค.ศ. ๒๐๑๖ ภายใต้โครงการสนับสนุนระหว่างกระทรวงการคลังเวียดนามกับองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศของเยอรมัน (German International Cooperation Agency) เพื่อสนับสนุนให้นำเงินไปใช้ในโครงการบริหารจัดการน้ำของประเทศ

การดำเนินการด้านตลาดทุนที่ยั่งยืนในประเทศไทย

Bertelsmann Stiftung และเครือข่ายการแก้ปัญหาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development Solutions Network: SDSN) เสนอรายงานการพัฒนาอย่างยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๖๓ (Sustainable Development Report 2020) ซึ่งรายงานดังกล่าวมีการจัดอันดับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDG Index 2020) ของ ๑๖๖ ประเทศทั่วโลก โดยประเทศไทยมี ๗๔.๕ คะแนน อยู่ในอันดับที่ ๔๑ แต่เป็นอันดับหนึ่งของกลุ่มประเทศอาเซียน ซึ่งคะแนนเฉลี่ยของภูมิภาคคือ ๖๗.๒ คะแนน โดยประเทศไทยประสบความสำเร็จอย่างโดดเด่นในสี่ด้าน ได้แก่ การขจัดความยากจน การจัดการน้ำและสุขาภิบาล การจ้างงานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาอุตสาหกรรม นวัตกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน แต่ยังคงมีปัญหาด้านคุณภาพการศึกษา และความร่วมมือต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน สำหรับการพัฒนาของตลาดทุนนั้น สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.) และตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เป็นสองหน่วยงานหลักที่ขับเคลื่อนแนวทางตลาดทุนที่ยั่งยืนในประเทศไทย ทั้งนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๒ สำนักงาน ก.ล.ต. ได้เผยแพร่แผนพัฒนาความยั่งยืนสำหรับบริษัทจดทะเบียน พร้อมทั้งปรับเกณฑ์การเปิดเผยข้อมูล ให้บริษัทจดทะเบียนเปิดเผยข้อมูลด้าน ESG ในแบบแสดงรายการข้อมูลประจำปี/รายงานประจำปี (แบบ 56-1 One report) เพื่อให้สะท้อนถึงการส่งเสริมด้านธรรมาภิบาล และความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่อยู่ในกระบวนการทางธุรกิจ (ESG In-Process) ซึ่งเป็นรากฐานของการเติบโตอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังได้จัดตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานด้านการเงินที่ยั่งยืน เพื่อประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานในการกำหนดนโยบายด้านการกำกับดูแลให้สอดคล้องกัน รวมทั้งออกมาตรการสนับสนุนการออกตราสารหนี้สีเขียวโดยการยกเว้นค่าธรรมเนียมค่าขออนุญาตและค่ายื่นแบบแสดงรายการข้อมูลสำหรับการเสนอขายตราสารหนี้ ซึ่งการพัฒนาตลาดทุนมุ่งสู่ความยั่งยืนเป็นเป้าหมายหนึ่งของแผนยุทธศาสตร์สำนักงาน ก.ล.ต. พ.ศ. ๒๕๖๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๖๕ นอกจากนี้ ก.ล.ต.¹⁸ ยังร่วมมือกับสมาคมตลาดตราสารหนี้ไทย (Thai Bond Market Association: ThaiBMA) จัดทำแพลตฟอร์มแสดงข้อมูลตราสารหนี้เพื่อความยั่งยืน (ESG Bond Information Platform) ตามแนวทางของตลาดหลักทรัพย์ลักเซมเบิร์ก ซึ่งเป็นผู้นำของตลาดหลักทรัพย์ด้านความยั่งยืน

ในส่วน of ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยนั้น ได้เริ่มมอบรางวัลด้านธรรมาภิบาลให้แก่บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ จากนั้น พ.ศ. ๒๕๔๙ จึงเพิ่มรางวัลด้านความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๕๘ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยจึงได้เริ่มมอบรางวัลด้านความยั่งยืนแก่บริษัทจดทะเบียน อันเป็นการรวมปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (ESG) เข้าไว้ด้วยกัน โดยมีการจัดพิธีมอบรางวัลเป็นประจำทุกปี อีกทั้งได้จัดตั้งสถาบันธุรกิจเพื่อสังคม (Corporate Social Responsibility Institute: CSRI) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๐ เพื่อเผยแพร่แนวทางความรับผิดชอบต่อสังคมของกิจการ และแนวทางการจัดทำรายงานแห่งความยั่งยืน พ.ศ. ๒๕๕๕ และ

¹⁷ Climate Bond Initiative. (2020). *Green Infrastructure Investment Opportunities (GIIO) Vietnam R019 report*. Climate Bond Initiative. Retrieved July 20, 2020, from <https://www.climatebonds.net/resources/reports/green-infrastructure-investment-opportunities-giio-vietnam>.

¹⁸ สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์. (๒๕๖๓). ก.ล.ต. ร่วมกับ ThaiBMA เปิดตัว “Information Platform” แหล่งรวมข้อมูลตราสารหนี้กลุ่มความยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๓. จาก https://www.sec.or.th/TH/Pages/News_Detail.aspx?SECID=8551.

จัดทำรายชื่อกำหนดการลงทุนอย่างยั่งยืนไทย (Thailand Sustainability Investment: THSI) เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๘ รวมถึงได้จัดทำดัชนีตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย THSI (SETTHSI) ซึ่งเป็นดัชนีที่แสดงภาพรวมของราคาหลักทรัพย์ของบริษัทจดทะเบียนในประเทศไทยที่ดำเนินธุรกิจอย่างยั่งยืน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยจะทำการปรับรายการหลักทรัพย์เข้าออกจากดัชนีทุกหกเดือน นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทย ยังได้จัดทำรายงานความยั่งยืน โดยเริ่มต้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๓ เพื่อสรุปผลการดำเนินงานของธนาคารแห่งประเทศไทยตลอดปี ๒๕๖๒ ด้านการขับเคลื่อนความยั่งยืนภายในองค์กรและระบบเศรษฐกิจ ในฐานะผู้กำกับดูแลภาคสถาบันการเงินในประเทศไทย พัฒนาการที่สำคัญอีกประการของตลาดทุนไทย คือการเพิ่มบริการตรวจสอบตราสารหนี้สีเขียว (Green Bond Verification Service) ของบริษัท ทริสเรตติ้ง จำกัด¹⁹ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยเป็นผู้ประเมินอิสระของตราสารหนี้สีเขียวรายแรกในประเทศไทย ซึ่งช่วยเพิ่มทางเลือก และลดต้นทุนการดำเนินการของผู้ออกตราสารหนี้

เมื่อพิจารณาในฝั่งของผู้ระดมทุน พบว่าที่ผ่านมาบริษัทไทยออกหุ้นกู้เพื่อสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลจำนวนทั้งสิ้น ๖ บริษัท มูลค่ารวม ๔๐,๑๖๐ ล้านบาท ซึ่งมีทั้งกิจการธนาคารพาณิชย์ บริษัททำธุรกิจด้านพลังงาน และบริษัทระบบขนส่งมวลชน โดยเฉพาะกรณีหุ้นกู้เพื่อสิ่งแวดล้อมของบริษัท พีทีเอส กรู๊ป โฮลดิ้งส์ จำกัด (มหาชน) ที่ออกใน พ.ศ. ๒๕๖๒ ซึ่งได้รับความสนใจซื้อลงทุนจากผู้ลงทุนทั้งรายเดิมและรายใหม่อย่างมาก ขณะที่หน่วยงานรัฐวิสาหกิจอย่างธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.)²⁰ ซึ่งขายพันธบัตรเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมใน พ.ศ. ๒๕๖๓ คิดเป็นมูลค่า ๖,๐๐๐ ล้านบาท และมีแผนจะระดมทุนเพิ่มเติมให้ครบ ๒๐,๐๐๐ ล้านบาท ภายใน พ.ศ. ๒๕๖๗ นอกจากนี้ รัฐบาลไทย โดยสำนักงานบริหารหนี้สาธารณะ²¹ ยังประสบความสำเร็จในการเสนอขายพันธบัตรเพื่อความยั่งยืนถึงสองครั้งใน พ.ศ. ๒๕๖๓ มูลค่ารวม ๕๐,๐๐๐ ล้านบาท เพื่อสนับสนุนโครงการรถไฟฟ้าสายสีส้ม และมีเป้าหมายที่จะระดมทุนเพิ่มอีก ๕๐,๐๐๐ ล้านบาท ทั้งนี้ พบว่าหุ้นกู้เพื่อสิ่งแวดล้อมรุ่นที่มีอายุยาวจะมีอัตราดอกเบี้ยต่ำกว่าเมื่อเทียบกับหุ้นกู้ปกติของบริษัท ซึ่งช่วยให้บริษัทมีต้นทุนในการระดมทุนที่ต่ำลง ในฝั่งของผู้ลงทุนเองก็เริ่มให้ความสำคัญและนำเรื่อง ESG มาประกอบการตัดสินใจลงทุนเช่นเดียวกัน โดย พ.ศ. ๒๕๖๒ มีการประกาศเจตนารมณ์ความร่วมมือด้านการลงทุนอย่างรับผิดชอบ (ESG Collaborative Engagement) ของผู้ลงทุนสถาบันจำนวน ๓๒ แห่ง นำโดยกองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ (กบข.)²² และยังได้ร่วมลงนามแนวปฏิบัติ “การระงับการลงทุน” (Negative List Guideline) ซึ่งรวมถึงบริษัทที่ไม่ผ่านเกณฑ์ด้าน ESG ทั้งนี้ เพื่อยกระดับการลงทุนในประเทศไทยให้เข้าสู่แนวทางการลงทุนอย่างรับผิดชอบตามมาตรฐานสากล

แม้ว่าหน่วยงานกำกับดูแลของประเทศไทยจะมีความตื่นตัว และพยายามพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนหลักการตลาดทุนที่ยั่งยืนอย่างต่อเนื่อง แต่หลักการดังกล่าวก็ยังไม่ได้รับการตอบสนองจากภาคเอกชนมากเท่าที่ควร ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะความสนใจของประชาชนและผู้ลงทุนภายในประเทศที่มีต่อประเด็นด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิ

¹⁹ บริษัท ทริสเรตติ้ง จำกัด. (๒๕๖๓). *ทริสเรตติ้งเปิดตัวบริการ Green Bond Verification Service*. สืบค้นเมื่อ ๓ ธันวาคม ๒๕๖๓, จาก https://www.trisrating.com/files/2416/0568/1716/297-Green_Bond_Press-t.pdf.

²⁰ ธนาคารกรุงไทย. (๒๕๖๓). *ธ.ก.ส. ปลื้ม กรีนบอนด์ ๖ พันล้านบาท ขายเกลี้ยง*. สืบค้นเมื่อ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๓, จาก www.thansettakij.com/content/money_market/446493.

²¹ สำนักงานบริหารหนี้สาธารณะ. (๒๕๖๓). *สบ. เดินหน้าออกพันธบัตรเพื่อความยั่งยืน (Sustainability Bond) ครั้งที่ ๒ เพื่อผลักดันให้ประเทศไทยบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs)*. สืบค้นเมื่อ ๒ ธันวาคม ๒๕๖๓, จาก <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/37040>.

²² กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. (๒๐๑๙). *กบข. ร่วมกับนักลงทุนสถาบันรวม ๓๒ ราย ประกาศเจตนารมณ์ร่วมลงนาม แนวปฏิบัติ “การระงับลงทุน” (Negative List Guideline) ในบริษัทจดทะเบียนที่มีประเด็นปัญหา ESG*. กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. สืบค้นเมื่อ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๖๓, จาก <https://www.gpf.or.th/thai2019/7News/main.php?page=8&subject=%E0%B8%AA%E0%B8%B7%E0%B9%88%E0%B8%AD%E0%B9%80%E0%B8%9C%E0%B8%A2%E0%B9%81%E0%B8%9E%E0%B8%A3%E0%B9%88&id=55&group=3&menu=news>.

บาลยังมีอยู่อย่างจำกัด ทั้งๆ ที่การทำกิจกรรมเพื่อสังคม (CSR) ในรูปแบบต่างๆ ได้รับความสนใจและมีผู้เข้าร่วมอย่างกว้างขวางมาระยะหนึ่งแล้ว แต่ความนิยมดังกล่าวยังคงยึดโยงกับความเชื่อส่วนบุคคล ซึ่งแยกออกจากแนวคิดการดำเนินชีวิตประจำวันและการลงทุน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องส่งเสริมการตระหนักรู้ถึงความสำคัญ ว่าตลาดทุนเป็นกลไกสำคัญที่จะสามารถแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาลได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกิจการยังคงให้ความสำคัญกับผลกำไรในระยะสั้น ซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากต้นทุนที่เพิ่มขึ้นหากกิจการมีการเปลี่ยนแปลงธุรกิจไปสู่แนวทางการที่ยั่งยืน ยิ่งไปกว่านั้น ข้อมูลและตัวชี้วัดถึงระดับความยั่งยืนของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยยังไม่แพร่หลาย การเข้าถึงข้อมูลด้านความยั่งยืนที่มีความเป็นปัจจุบันยังมีอยู่จำกัด รวมทั้งการศึกษาวិจัยที่สามารถยืนยันถึงผลประโยชน์ของการลงทุนที่ยั่งยืนก็ยังมีอยู่ไม่มาก ด้วยเหตุนี้ ประเด็นเรื่องความยั่งยืนจึงมักไม่ได้รับการบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งของเกณฑ์ในการตัดสินใจลงทุน

สรุป

ปัจจุบันประชาคมโลกเริ่มตระหนักรู้ถึงความจริงที่ว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบนิเวศ ไม่ใช่ศูนย์กลางของสรรพสิ่ง ถ้าไม่เปลี่ยนแปลงแนวทางการดำเนินชีวิตให้คำนึงถึงความเป็นไปของสิ่งแวดล้อมรอบตัวอย่างจริงจัง การเสื่อมสลายของโลกย่อมหมายถึงความล่มสลายของมนุษยชาติเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ การเปลี่ยนผ่านจากโลกแห่งการบริโภคนิยมที่มุ่งเน้นการตอบสนองต่อความต้องการเชิงปริมาณอันเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ ไปสู่ชีวิตวิถีใหม่ที่พิจารณาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมไว้เป็นปัจจัยเชิงคุณภาพของชีวิตที่ดี จำเป็นต้องใช้ความเข้าใจและการร่วมมือร่วมใจกันของประชาคมโลก ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวไม่ใช่ทางเลือก หากแต่เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติอย่างเร่งด่วน อีกทั้งไม่สามารถสำเร็จลุล่วงได้ในชั่วข้ามคืน แต่จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนความเชื่อและพฤติกรรมอย่างยั่งยืนถาวร โดยการขับเคลื่อนแนวทางดังกล่าวจะต้องสอดประสานทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กร ตลอดจนระดับประเทศ ผลักดันซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ระดับรากหญ้าไปจนถึงระดับนโยบาย เพื่อสร้างความร่วมมือในระดับนานาชาติ ให้ความยั่งยืนเป็นเป้าหมายที่ไร้พรมแดน ทั้งนี้ ความสมดุลระหว่างความจำเป็น การพัฒนา ความรับผิดชอบต่อโลก รวมถึงการยอมรับความแตกต่างและหลากหลายทางความคิด จะช่วยชะลอวิกฤติที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต อย่างไรก็ตาม Busch, Bauer, and Orlitzky (2016) พบว่าตลาดทุนได้เปิดรับแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมาภิบาล (ESG) ไว้เป็นส่วนหนึ่งในการตัดสินใจลงทุนมากขึ้น แต่ยังไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงให้ภาคธุรกิจมีความยั่งยืนได้อย่างมีนัยสำคัญ นั่นหมายความว่า การจัดสรรเงินทุนให้แก่โครงการที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างยั่งยืนยังมีสัดส่วนค่อนข้างต่ำ ซึ่งอาจเป็นเพราะต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมและสังคมยังไม่ได้ถูกคำนวณไว้เป็นส่วนหนึ่งในผลกำไรขาดทุนของบริษัทจดทะเบียน ข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์ทำให้ผู้ลงทุนไม่สามารถนำเรื่องความยั่งยืนมาประเมินมูลค่าหลักทรัพย์ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งปัญหาข้อมูลด้าน ESG ยังส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของการศึกษาวิจัยทางวิชาการ (West and Polychronopoulos, 2020) แม้ว่าการกำหนดเงื่อนไขและกฎเกณฑ์ต่างๆ จะเป็นความรับผิดชอบของหน่วยงานกำกับดูแล แต่การผลักดันจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน จะเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญที่ทำให้การพัฒนาตลาดทุนที่ยั่งยืนประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมได้เร็วยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กองทุนบำเหน็จบำนาญข้าราชการ. (2549). *หลักปฏิบัติการลงทุนที่มีความรับผิดชอบต่อ*. สืบค้นเมื่อ 27 มิถุนายน 2563, จาก <https://www.gpf.or.th/download/general/invr.pdf>.
- ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2563). *ศูนย์พัฒนาธุรกิจเพื่อความยั่งยืน*. สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2563, จาก <https://www.setsustainability.com/>.

- ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2563). รายงานความยั่งยืนประจำปี 2562. ธนาคารแห่งประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 18 กรกฎาคม 2563, จาก https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/Report/Documents/BOTSustainability_2019.pdf.
- พรชัย ชุนหจินดา. (2564). พัฒนาการของการธนาคารที่ยั่งยืน. *วารสารราชบัณฑิตยสภา*, 45(1), 164-189.
- สำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์. (2563). การกำกับดูแลกิจการที่ดีและการพัฒนากิจการเพื่อความยั่งยืน. สืบค้นเมื่อ 29 มิถุนายน 2563, จาก <https://www.sec.or.th/cgthailand/TH/Pages/OVERVIEW/CGANDSUSTAINABLEBUSINESSDEVELOPMENT.aspx>.
- Accenture. (2019). Accenture Strategy 2019 CEO Study – The decade to deliver: A call to business action. *United Nations Global Compact*. Retrieved June 19, 2020, from <https://www.unglobalcompact.org/library/5715>.
- Aglietta, M., & Espagne, É. (2016). Climate and Finance Systemic Risks, More than an Analogy? The Climate Fragility Hypothesis. *CEPII Working Paper*, 10. Retrieved June 24, 2020, from http://www.cepii.fr/PDF_PUB/wp/2016/wp2016-10.pdf.
- ASEAN Capital Markets Forum. (2020). *Roadmap for ASEAN sustainable capital markets*. Retrieved June 29, 2020, from: <https://www.theacmf.org/initiatives/sustainable-finance/roadmap-for-asean-sustainable-capital-markets>.
- Battiston, S., Mandel, A., Monasterolo, I., Schütze, F., & Visentin, G. (2017). A Climate Stress-test of the Financial System. *Nature Climate Change*, 7, 283–288.
- Bertelsmann Stiftung, & Sustainable Development Solutions Network. (2020). *Sustainable Development Report 2020*. Retrieved December 2, 2020, from <https://www.sdgindex.org/reports/sustainable-development-report-2020/>.
- Busch, T., Bauer, R., & Orlitzky, M. (2016). Sustainable Development and Financial Markets: Old Paths and New Avenues. *Business & Society*, 55(3), 303–329.
- China Social Investment Forum. (2019). *China Sustainable Investment Review 2019*. Retrieved June 29, 2020, from https://www.chinasif.org/filedownload/178141?fbclid=IwAR2vF8PNaveIk2P-an4EKZqq_YqDrHletGXl57dgdhR_2FsLyo4uQBxwL0Q.
- Dafermos, Y., Nikolaidi, M., & Galanis, G. (2018). Climate Change, Financial Stability and Monetary Policy. *Ecological Economics*, 152, 219–234.
- Davenport, C., & Friedman, L. (2021). *Biden Cancels Keystone XL Pipeline and Rejoins Paris Climate Agreement*. Retrieved January 21, 2021, from <https://www.nytimes.com/2021/01/20/climate/biden-paris-climate-agreement.html>.
- European Sustainable Investment Forum. (2012). *European SRI Study*. Retrieved June 23, 2020, from <http://www.eurosif.org/sri-study-2012/>.
- Gond, J., O’Sullivan, N., Slager, R., Homanen, M., Viehs, M., & Mosony, S. (2018). *How ESG Engagement Creates Value for Investors and Companies*. Retrieved June 26, 2020, from <https://www.unpri.org/academic-research/how-esg-engagement-creates-value-for-investors-and-companies/3054.article>.

- Hoffmann, J., Scherhorn, G., & Busch, T. (2004). *Darmstadt Definition of Sustainable Investments*. Wuppertal: Corporate Responsibility Interface Center. Wuppertal Institute.
- Jamprasert, N., Kuwalairat, P., Srivisal, N., & Sthienchoak, J. (2020). *ESG and Creditworthiness: Two Contrary Evidence from Major Asian Markets*. Retrieved December 2, 2020, from: https://www.pier.or.th/wp-content/uploads/2020/03/pier_dp_129.pdf.
- Maneenop, S. (2019). Are Good-Governance Stocks a Wise Investment?. *NIDA Business Journal*, 24, 6-29.
- Pollard, J., Sherwood, M., & Klobus, R. (2018). Establishing ESG as Risk Premia. *Journal of Investment Management*, 16(1), 1-12.
- Russell Reynolds Associates. (2020). *Leadership for the Decade of Action*. Retrieved June 19, 2020, from <https://unglobalcompact.org/library/5745>.
- Sandor, R., Clark, N., Kanakasabai, M., & Marques, R. (2014). *Sustainable Investing and Environmental Markets: Opportunities in A New Asset Class*. Singapore: World Scientific Publishing.
- Schumacher, K., Chenet, H., & Volz, U. (2020). Sustainable Finance in Japan. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 10(2), 213-246.
- Stoian, A., & Iorgulescu, F. (2019). *Sustainable Capital Market. Financing Sustainable Development: Key Challenges and Prospects*. Switzerland: Springer Nature.
- Velte, P. (2017). Does ESG Performance have an Impact on Financial Performance? Evidence from Germany. *Journal of Global Responsibility*, 8(2), 169-178.
- West, J., & Polychronopoulos, A. (2020). *Is ESG a Factor?*. Retrieved July 28, 2020, from <https://www.researchaffiliates.com/documents/813-is-esg-a-factor.pdf>.

Received: 25-06-2020

Revised: 15-09-2020

Accepted: 21-09-2020

การพัฒนาการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล: กรอบสู่ SDGs Learning Development in Digital Era: Framework Toward SDGs

นิอัลยา สาอุ¹

Nialya Sa-u

nialya.sau@stu.nida.ac.th

ไพโรจน์ ภัทรนารกุล²

Pairote Pathranarakul

pairote@nida.ac.th

บทคัดย่อ

โลกกำลังเข้าสู่ยุคดิจิทัลทำให้องค์ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และทำให้รูปแบบการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงเพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อสำรวจแนวคิดการเรียนรู้และเสนอกรอบแนวคิดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลโดยให้ความสำคัญของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ เป้าหมายที่ 4 ที่มุ่งถึงการศึกษาสำหรับทุกคนอย่างมีคุณภาพและเท่าเทียมกันและส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อปวงชน โดยย้ำถึงการพัฒนาศึกษาให้มีความสอดคล้องกับบริบทโลกความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงสู่การศึกษาในยุคดิจิทัล ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ มุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและเตรียมพร้อมเพื่อเพิ่มทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาการเรียนรู้ การเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDGs

¹ นักศึกษา คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Students of the Faculty of Public Administration, National Institute of Development Administration

² คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Faculty of Public Administration, National Institute of Development Administration

Abstract

The world is moving into the digital age, the information technology Knowledge becomes an important role in the daily life of human beings and it also changes the education model in Sustainable development. The purpose of this paper are to review the key learning concepts and to outline an education framework in digital age emphasizing the importance of sustainable development goal (SDGs). The 4th goal is to determining education for all with quality and equality and promoting lifelong education opportunities for all. In order to achieve the goal, a new learning framework should be developed aligned with the global change and the education in digital era. The instruction development in digital era makes use of digital technologies to support learning, focuses on learner-centered approach and intergrates 21th century skills which are related to the sustainable development.

Keywords: Learning development, Learning in the digital age, Sustainable Development Goals (SDGs)

บทนำ

โลกกำลังเข้าสู่ยุคดิจิทัลทำให้องค์ความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และทำให้รูปแบบการศึกษามีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เห็นได้จากการที่องค์การสหประชาชาติ ได้มีการนำเสนอเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals : SDGs) ซึ่งเป็นกรอบทิศทางการพัฒนาของโลกภายหลังปี ค.ศ. 2015 ซึ่งเป็นการกำหนดขึ้นต่อจากเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษ (Millennium Development Goals : MDGs) ที่ได้สิ้นสุดลงเมื่อเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. 2015 ตามมติที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติสมัยสามัญ ครั้งที่ 70 เมื่อวันที่ 25 กันยายน ปีค.ศ. 2015 (พ.ศ. 2558) ณ สำนักงานใหญ่สหประชาชาติ นครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 และเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านต่างๆ เพื่อให้ประเทศต่างๆ นำไปปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ และเกิดการพัฒนาย่างยั่งยืนในด้านต่างๆ ตลอดช่วงระยะเวลา 15 ปี (ค.ศ. 2015-2030) SDGs จึงเป็นแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลกอนาคต ซึ่งครอบคลุมทุกมิติของความยั่งยืน เรียกว่า 5 Ps ประกอบด้วย (1) มิติสังคม หรือ People (2) มิติเศรษฐกิจ หรือ Prosperity (3) มิติสิ่งแวดล้อม หรือ Planet (4) มิติสันติภาพและสถาบัน หรือ Peace (5) มิติหุ้นส่วนการพัฒนา หรือ Partnership และมีเป้าหมายทั้งหมด 17 ประกอบด้วย (1) ขจัดความยากจน (2) ขจัดความหิวโหย (3) การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี (4) การศึกษาที่เท่าเทียม (5) ความเท่าเทียมทางเพศ (6) การจัดการน้ำและสุขาภิบาล (7) พลังงานสะอาดที่ทุกคนเข้าถึงได้ (8) การจ้างงานที่มีคุณภาพและการเติบโตทางเศรษฐกิจ (9) อุตสาหกรรม นวัตกรรม โครงสร้างพื้นฐาน (10) ลดความเหลื่อมล้ำ (11) เมืองและถิ่นฐานมนุษย์อย่างยั่งยืน (12) แผนการบริโภคและการผลิตที่ยั่งยืน (13) การรับมือการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (14) การใช้ประโยชน์จากมหาสมุทรและทรัพยากรทางทะเล (15) การใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศทางบก (16) สังคมสงบสุข ยุติธรรม ไม่แบ่งแยก และ (17) ความร่วมมือเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (UNITED NATION, 2019)

สำหรับเป้าหมายที่มีความสอดคล้องกับการพัฒนาการศึกษา คือ เป้าหมายที่ 4 “การศึกษาสำหรับทุกคนอย่างมีคุณภาพและเท่าเทียมกัน และส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อปวงชน” (สยาม อรุณศรีมรดก และยุทธร วัชรดุลย์, 2559, น.1-7) การพัฒนาการศึกษาให้มีความสอดคล้องกับบริบทโลก จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปจากเดิมเพื่อให้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละยุคสมัย ซึ่งการศึกษารูปแบบเดิมที่มีการถ่ายทอดจากผู้สอนสู่ผู้เรียน หรือ Education 1.0 ยังไม่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ได้เท่าที่ควร ทำให้ต้องมีการปรับในรูปแบบใหม่ๆ จนถึงการพัฒนาในปัจจุบันคือ Education 4.0 หรือการศึกษายุคดิจิทัล ซึ่งเป็นการเรียนการสอนที่มีการนำเทคโนโลยีดิจิทัล

เช่น โทรศัพท์ แท็บเล็ต เข้ามามีส่วนช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้ มีลักษณะแบบออนไลน์ที่นำองค์ความรู้ที่มีอยู่ทุกหนทุกแห่งบนโลกนี้มาบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ (สุนันท์ สipay และไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2561) ประเทศไทยเองได้มีการปรับเปลี่ยนและกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพ สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) ในระดับนานาชาติ มีการปรับเปลี่ยนประเทศเข้าสู่ “Thailand 4.0” ทำให้ระบบการศึกษาในประเทศต้องมีการปรับเปลี่ยนไปเป็น Education 4.0 เพื่อพัฒนาให้เท่าทันกับเปลี่ยนแปลงของบริบทโลก เนื้อหาในบทความนี้ผู้เขียนได้มีการกล่าวถึงแนวคิดการเรียนรู้ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงที่มีความเหมาะสมและตอบสนองต่อการศึกษามากหลายรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ประกอบด้วย แนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Learning in the 21st century) แนวคิดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล (Learning in the digital age) แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning) และแนวคิดการเรียนรู้ตามทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดที่สามารถตอบสนองความต้องการของโลกอนาคต เป็นการเรียนรู้ที่ไม่ถูกจำกัดกรอบในห้องเรียน หากแต่เป็นการเรียนรู้จากทุกที่ทุกเวลา ทุกมุมโลก ทำให้สามารถตอบสนองต่อการศึกษามากหลายรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

แนวคิดการเรียนรู้ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลง

1. แนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (Learning in the 21st century)

ศตวรรษที่ 21 คือ ช่วงเวลาระหว่าง ค.ศ. 2001-2100 หรือ พ.ศ. 2544-2643 เป็นยุคแห่งความสุดโต่งจากการเปลี่ยนแปลงของโลกส่งผลให้ภาคการศึกษามีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น การปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่มีความซับซ้อนผู้เรียนหรือบุคลากรจำเป็นต้องมี “ทักษะศตวรรษที่ 21” Siddiq, Gochyev, and Wilson (2017, p. 12) ได้กล่าวถึง ทักษะศตวรรษที่ 21 ที่สอดคล้องกับองค์การเพื่อความร่วมมือและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ (OECD) โดยเห็นว่า เป็นทักษะและความสมารถที่จะต้องมีความในส่วนบุคคล เพื่อเป็นแรงงานที่มีประสิทธิภาพและเป็นพลเมืองแห่งความรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสอดคล้องกับเครือข่ายองค์กรความร่วมมือเพื่อทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 หรือ “เครือข่าย P21” (The Partnership for 21st Century Skills) ที่มองว่าทักษะในศตวรรษที่ 21 เป็นทักษะ ความรู้ และความเชี่ยวชาญที่ผู้เรียนต้องมีและสามารถผสมผสานทักษะความเชี่ยวชาญเพื่อที่จะให้การทำงานประสบความสำเร็จ กล่าวโดยสรุปทักษะในศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะความรู้ และความสามารถที่จะต้องมีความในส่วนบุคคลเพื่อสามารถรับมือและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพในศตวรรษที่ 21

ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 3Rs + 8Cs + 2Ls กล่าวคือ 3Rs ได้แก่ การอ่าน (Reading) การเขียน (Writing) และการคิดเลข (Arithmetic) ส่วน 8Cs ได้แก่ ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณและทักษะในการแก้ปัญหา (Critical Thinking & Problem Solving) ทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Creativity & Innovation) ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ (Collaboration, Teamwork & Leadership) ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์ (Cross-cultural Understanding) ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศและรู้เท่าทันสื่อ (Communication, Information & Media Literacy) ทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Computing & Media Literacy) ทักษะอาชีพและทักษะการเรียนรู้ (Career & Learning Self-reliance) ทักษะการเปลี่ยนแปลง (Change) ส่วน 2Ls ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ (Learning Skills) และภาวะผู้นำ (Leadership) (วิจารณ์ พานิช, 2556, น. 16)

ลักษณะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 วิจารณ์ พานิช (2558) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญ 6 ประการคือ (1) การสอนให้น้อยเรียนรู้ให้มาก (2) การไปไกลกว่าสาระวิชา (3) การเรียนรู้ด้วยตัวผู้เรียนโดยตรง (4) การร่วมมือกันมากกว่าการแข่งขัน (5) การเรียนรู้ด้วยการทำงานเป็นทีมมากกว่าการเรียนรู้เฉพาะคน และ (6) กระบวนทัศน์ใหม่แห่งการประเมินผลที่ไม่เน้นถูก-ผิด

เน้นการทำงานเป็นทีมและข้อสอบไม่เป็นความลับ ในขณะที่ Heick (2015) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญ 9 ประการของการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย (1) เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (2) ขับเคลื่อนด้วยสื่อเทคโนโลยี (3) ทำให้เป็นลักษณะส่วนบุคคล (4) ออกแบบให้มีการถ่ายโอน (5) มีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน (6) มีข้อมูลจำนวนมาก (7) มีการปรับเปลี่ยน (8) มีการพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสถานศึกษากับชุมชน (9) มีความหลากหลาย โดยเฉพาะความหลากหลายของสื่อการสอนและกลยุทธ์ที่ใช้ในการสอนโดยการปรับใช้เทคโนโลยี

สรุปได้ว่าการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 มีลักษณะที่ต้องก้าวข้ามสาระวิชาไปสู่การเรียนรู้ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ซึ่งผู้สอนเป็นเพียงคนที่ออกแบบการเรียนรู้และอำนวยความสะดวก แต่ผู้เรียนจะต้องศึกษาและค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง คุณภาพของระบบการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องเป็นการเรียนรู้ที่ไปให้ถึงสิ่งที่สำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ทักษะแห่งการเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำ และความเป็นพลเมือง

องค์ประกอบการพัฒนาคนเพื่อรองรับสังคมในศตวรรษที่ 21 มีองค์ประกอบหลัก 4 ประการดังนี้ คือ (1) การรู้เกี่ยวกับยุคดิจิทัล (Digital Age Literacy) (2) การคิดสร้างสรรค์ (Inventive Thinking) (3) การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (Effective Communication) และ (4) ผลผลิตที่มีคุณภาพสูง (High Productivity) (Bransford. et al, 1999 อ้างถึงใน อติพร เกิดเรือง, 2560) ซึ่งสอดคล้องกับ Nichols (2019) ได้ย้ำถึง ศตวรรษที่ 21 ว่าเป็นส่วนหนึ่งของความคิด การศึกษา และการวางแผนสำหรับอนาคต ผู้บริหารการศึกษาต้องเตรียมความพร้อมให้กับผู้เรียนและพัฒนาระบบการศึกษาให้มีประสิทธิภาพที่สุด บทบาทหลักของการศึกษา คือ การเตรียมผู้เรียนให้ประสบความสำเร็จ และสามารถช่วยเหลือสังคม ดังนั้นการเตรียมคนให้พร้อมทั้งทักษะในศตวรรษที่ 21 จะมีองค์ประกอบสำคัญของการเรียนรู้ 4 ด้าน คือ (1) การเรียนการสอนที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง (2) ความร่วมมือกันทางการศึกษา (3) บริบทการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 และ (4) การบูรณาการสถานศึกษากับสังคม

2. แนวคิดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล (Learning in the digital age)

การรู้ดิจิทัล หมายถึง ความสามารถในการเข้าใจและสามารถใช้สารสนเทศในหลายรูปแบบและมีแหล่งที่มาหลากหลายที่นำเสนอผ่านคอมพิวเตอร์ รวมถึงความเข้าใจของบุคคลในการทำงานกับทรัพยากรสารสนเทศดิจิทัล เช่นเดียวกับ ความรู้ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศหรือวรรณกรรมที่เป็นสิ่งพิมพ์ การรู้ดิจิทัลเป็นวิถีคิดที่ส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งมีการใช้ทักษะเฉพาะหรือสมรรถนะในการทำงานร่วมกับสารสนเทศดิจิทัล (Glister, 1997 อ้างถึงในพรชนิตร์ สีนาราช, 2560) โดยสรุปแล้ว “การรู้ดิจิทัล” เป็นความหลากหลายของทักษะต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ซึ่งทักษะเหล่านั้นอยู่ภายใต้ การรู้สื่อ (Media literacy) การรู้เทคโนโลยี (Technology literacy) การรู้สารสนเทศ (Information literacy) การรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เห็น (Visual literacy) การรู้การสื่อสาร (Communication literacy) และการรู้สังคม (Social literacy) (สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ม.ป.ป.)

ความสำคัญของการเรียนรู้ดิจิทัล ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องรวดเร็ว และซับซ้อน ทำให้การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกได้เปลี่ยนจากสังคมความรู้ไปสู่สังคมดิจิทัล (ธิดา แซ่ซัน และทัศนีย์ หมอสอน, 2559) และการรู้ดิจิทัลเป็นหนึ่งในทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ที่ผู้เรียนจำเป็นต้องเรียนรู้ควบคู่กับทักษะอื่นๆ ที่มีความจำเป็น เนื่องจากการเรียนในปัจจุบันและในอนาคตได้ถูกปรับเปลี่ยนรูปแบบโดยมีการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีส่วนช่วยในการดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น เช่น มีการนำแล็ปท็อป แท็บเล็ต และสมาร์ทโฟน เข้ามาช่วยในการติดต่อสื่อสาร ค้นหาข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ และส่งข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ดังนั้นทักษะการรู้ดิจิทัลจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการเรียนรู้ของคนในยุคใหม่ (เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช, ผ่องศรี วาณิชยศุวงศ์, วุฒิชัย เนียมเทศ และณัฐวิทย์ พจนตันติ, 2559)

สำหรับลักษณะของการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลเปรียบเทียบกับการเรียนรู้จากยุคดั้งเดิมดังตารางข้างล่างนี้

การเรียนรู้ยุคดั้งเดิม	การเรียนรู้ยุคดิจิทัล
1. การหาความรู้จากโรงเรียน เพื่อให้เกิดเฉพาะความรู้ ทักษะและความสามารถ	1. การเรียนต้องศึกษาตลอดชีวิต เพื่อพร้อมรับสิ่งใหม่ๆ ให้เกิดทักษะและสามารถประยุกต์ใช้ได้
2. ความสามารถของคนเป็นความสามารถคงที่ ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงอะไรมากมาย เพียงประยุกต์ใช้ความสามารถให้สอดคล้องกับสถานการณ์	2. ความสามารถของคนต้องเรียนรู้ตลอดเวลามากขึ้น ต้องสามารถวางแผน พัฒนา วิจัย และนำไปใช้ได้จริง
3. ความรู้จากห้องเรียนสามารถใช้ได้เพียง 10 ปีการศึกษา เริ่มต้นจาก วัด โรงเรียน มหาวิทยาลัย	3. ความรู้ที่ได้จากการเรียนต้องไม่หยุดนิ่ง มีการร่วมกันจัดการศึกษาจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างแนวทางการศึกษารูปแบบใหม่ขึ้นมา ไม่ใช่เรียนที่บ้านหรือโรงเรียนอีกต่อไป
4. การศึกษามีการเคลื่อนตัวอย่างช้าๆ ครู คณาจารย์ที่มีอายุมาก มักรู้สึกว่ายเทคโนโลยีคือภัยคุกคามความสุขของตนเอง และยังมีความสุขกับการสอนแบบเดิมๆ ซึ่งมีการแข่งขันที่น้อย และสอนด้วยการจดบันทึกบนกระดานและจบลงด้วยการจดลงบนสมุดของผู้เรียน	4. การศึกษามีการจัดสิ่งแวดล้อมทางการศึกษาเป็นแบบสมัยใหม่ มีการจัดแหล่งความรู้ด้วยข้อมูลจำนวนมากเพื่อการค้นคว้าด้วยตนเอง มีระบบอินเทอร์เน็ตให้ใช้งานได้ทุก คน และนำเทคโนโลยีมาเปลี่ยนหลักการพื้นฐานในการเรียนการสอนในห้องเรียน
5. การพัฒนาของสถานศึกษายังไม่ค่อยใส่ใจเรื่องการแข่งขัน เป็นการพัฒนาความรู้เฉพาะด้านมากกว่าพัฒนาให้เกิดขึ้น ขาดการทำงานเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน มีการกระจายทางความคิดและการทำงานการเรียนรู้ร่วมกัน จนทำให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้	5. การพัฒนาของสถานศึกษาควรเน้นให้เกิดการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน แบ่งปันมุมมอง ความรู้ คุณค่า และประสบการณ์ มีการปรับตัวและพัฒนาให้เกิดขึ้น
6. ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ต่างๆ ผ่านการเขียนบนกระดาน หรือเสนอผ่านพรีเซนเตชันแบบการสอนทางเดียว	6. ครูเป็นผู้ช่วยคอยชี้แนะ เป็นผู้นำทางและสนับสนุนให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดแรงปรารถนาในการเรียนรู้ และเรียนรู้ร่วมกันโดยมีห้องสมุดดิจิทัลในการสนับสนุน โดยไม่จำเป็นต้องออกไปเรียนรู้ข้างนอกห้องเรียน
7. ยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงข้อมูลสารสนเทศจากห้องสมุด แต่ส่วนตัวหรือศูนย์วิทยาศาสตร์เพื่อการเรียนรู้ยังเป็นที่เลือกหนึ่งของเด็กที่ห่างไกลและต้องการศึกษาเรียนรู้จากสภาพจริง	7. ระบบการศึกษาต้องเชื่อมโยงเข้ากับสารสนเทศอย่างเต็มรูปแบบ เพื่อเร่งอัตราการเติบโตของข้อมูลและเทคโนโลยีในทุกแขนงได้อย่างแท้จริง
8. สถานศึกษาแยกตัวเป็นเอกเทศเมื่อเลิกเรียน ครูและผู้เรียนต่างกลับบ้านและขาดการติดต่อเชื่อมโยงกัน	8. สถานศึกษามีการพัฒนาระบบเทคโนโลยีเชื่อมโยงระบบคอมพิวเตอร์ในทุกหนทุกแห่งของสถานศึกษา โดยร่วมดำเนินงานกับหน่วยงานต่างๆ ด้านเทคโนโลยีแทนที่จะรองบประมาณจากรัฐ
9. หลักสูตรและเนื้อหาการเรียนการสอนต้องศึกษาค้นคว้าจากตำราเรียนเท่านั้น	9. หลักสูตรการเรียนการสอนสามารถจัดเนื้อหาความรู้ ทักษะชีวิต ศิลปะ และความคิดสร้างสรรค์ ผ่านระบบเครือข่ายและส่งต่อไปยังฐานข้อมูลที่อยู่ภายนอกได้

การเรียนรู้ยุคดั้งเดิม	การเรียนรู้ยุคดิจิทัล
10. การวัดผลและประเมินผลยังมุ่งที่จะประเมินความรู้ที่เกิดจากการเรียนการสอนในห้องเรียนเท่านั้น	10. การวัดผลและประเมินผล มุ่งให้ครูและผู้เรียนร่วมกันกำหนดแนวทางในการประเมิน เน้นการประเมินเพื่อพัฒนามากกว่าการประเมินเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์

ที่มา: อติพร เกิดเรือง (2560)

องค์ประกอบของการรู้ดิจิทัล มี 8 องค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ คือ (1) ทักษะการทำงานในหน้าที่ (Functional Skills) ซึ่งเป็นทักษะที่เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (2) ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity) (3) การคิดอย่างมีวิจารณญาณและการประเมิน (Critical Thinking and Evaluation) (4) ความเข้าใจทางสังคมและวัฒนธรรม (Cultural and Social Understanding) ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล (5) การร่วมมือ (Collaboration) โดยผู้เรียนจำเป็นต้องเรียนรู้การมีส่วนร่วมในการสร้างและแบ่งปันความรู้และทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม (6) ความสามารถในการค้นหาและเลือกข้อมูล (The Ability to Find and Select Information) โดยการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของสารสนเทศที่ได้จากหลากหลายแหล่ง (7) การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ (Effective Communication) ความสามารถในการแสดงความคิด ความเข้าใจ ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล และ (8) ความปลอดภัยทางอิเล็กทรอนิกส์ (E-Safety) เป็นความสามารถทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวกับความปลอดภัยจากการใช้เว็บไซต์ การสื่อสาร การสร้าง และการทำงานร่วมกันด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล (Hague and Payton, 2010 อ้างถึงในธิดา แซ่ซุ่น และทัศนีย์ หมอสอน, 2559)

สรุปได้ว่าการเรียนรู้ดิจิทัล คือ ทักษะของบุคคลในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเข้าถึงและการสื่อสารกัน ใช้ในการจัดการ วิเคราะห์ ประเมินผลสารสนเทศ เพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ และสื่อสารไปยังผู้อื่นได้ ซึ่งมีความสำคัญมากเนื่องจากเทคโนโลยีดิจิทัลเป็นการเปิดโอกาสของการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้แบบใหม่ มีผลต่อสังคมส่วนรวมโดยการเข้าถึงข้อมูลต่างๆ เกิดความคิดสร้างสรรค์ การสร้างนวัตกรรม และความเป็นพลเมืองดิจิทัล

3. แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life Long Learning)

การเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล อันเป็นผลมาจากการได้รับความรู้หรือประสบการณ์จากการจัดการศึกษา หรือจากกิจกรรมในชีวิตที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542 อ้างถึงในรุสนันท์ แก้วตา, 2556) ในขณะที่ รสสุคนธ์ มกรมณี (2549 อ้างถึงใน วันวิสาข์ อังศุเกียรติถาวร, 2560, น. 11) กล่าวว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการศึกษาตลอดชีวิตมีมีโนทัศน์ที่ต่างกันแต่มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกัน คือ การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการมองที่ตัวผู้เรียนว่าบุคคลหรือผู้ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมของผู้เรียนและสามารถเกิดทุกช่วงชีวิตตลอดชีวิตของผู้เรียน ในขณะที่การศึกษาตลอดชีวิตจะเกี่ยวกับการให้แนวทาง การจัดกระบวนการ หรือประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างเหมาะสมตลอดชีวิต แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ ต้องการให้บุคคลเป็นผู้เรียนรู้ตลอดทุกช่วงชีวิต โดยสรุปการศึกษาตลอดชีวิตหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ กระบวนการของการเรียนรู้ของบุคคลตลอดช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตาย และเป็นการศึกษาที่ผสมผสานรูปแบบต่างๆ ทั้งในระบบและนอกระบบ รวมถึงการศึกษาตามอัธยาศัยด้วย ทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ มีความรู้ความสามารถ และทักษะในดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

ความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต สามารถจำแนกเป็น 3 ประเด็นหลัก ดังนี้ คือ (1) การยกระดับความรู้ของสังคมโลก ซึ่งจะช่วยยกระดับความรู้ทั้งในประเทศและระดับนานาชาติได้ เพื่อพัฒนาให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาเข้าสู่การเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ (2) การช่วยสร้างโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียมกัน (เดชา หวังมี, 2550, น. 11) โดยมองว่า การศึกษาเป็นสิทธิที่คนในสังคมจะต้องได้รับอย่างเสมอภาคและมีความเท่าเทียมกัน

รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นรูปแบบที่ช่วยให้บุคคลมีโอกาสรู้ได้ทุกช่วงวัย ได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคกัน (3) การพัฒนาทักษะความรู้ให้ทุนมนุษย์ ให้สามารถเผชิญหน้าและรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษา เนื่องจากเป็นช่วงที่ต่อเนื่องจากการศึกษาขั้นพื้นฐานและเป็นระดับการศึกษาที่ต้องมีบทบาทสำคัญยิ่งในการส่งเสริมการตอบสนองต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตของทุนมนุษย์ในสังคม (นิตยา สำเร็จผล, 2547, น. 6)

หลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต เดฟและครอปสีย์ได้เสนอไว้ในปี ค.ศ. 2001 ว่า ระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตควรมีหลักการดังนี้ คือ (1) มีระยะเวลาที่ยาวนานตลอดช่วงชีวิต (2) นำไปสู่การแสวงหาความรู้อย่างเป็นระบบ มีการพัฒนาเจตคติ สร้างความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต (3) ขึ้นอยู่กับความสามารถและแรงจูงใจของแต่ละบุคคล ในการเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-directed learning) และ (4) มีความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง หลักการจัดการเรียนรู้ระดับอุดมศึกษาตามแนวคิดของการเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นต้องมีความยืดหยุ่นเรื่องเวลามากขึ้น สถาบันการศึกษาต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนในทุกรูปแบบ อาทิ สามารถสะสมหน่วยกิตที่เรียนและถ่ายโอนได้ ผู้เรียนมีอิสระในการเลือกเวลาเรียน สามารถหาประสบการณ์ทำงานในระหว่างเรียน (นิตยา สำเร็จผล, 2547, น. 24) ส่วนคณะกรรมการการศึกษานานาชาติว่าด้วยการศึกษาในศตวรรษที่ 21 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (1997 อ้างถึงใน เดชา หวังมี, 2550, น. 15-16) ได้เสนอหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สำคัญ 4 ประการ คือ (1) การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to know) เป็นการเรียนรู้เพื่อให้มีองค์ความรู้ที่หลากหลายและกว้างขวางผสมผสานกัน เพื่อเป็นพื้นฐานในการค้นหาความรู้อื่นๆ ที่เฉพาะและละเอียดลึกซึ้งต่อไป (2) การเรียนรู้เพื่อนำไปปฏิบัติ (Learning to do) เป็นการเรียนที่ควบคู่ระหว่างเรียนเพื่อการเรียนรู้และการนำไปปฏิบัติ และเป็นการเรียนรู้ที่ไม่ได้เกิดจากห้องเรียนเท่านั้น แต่เป็นการเรียนที่มาจากประสบการณ์นอกห้องเรียนด้วย เพื่อเพิ่มทักษะและความสามารถที่นำไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตจริงได้ โดยเฉพาะทักษะตามความต้องการของตลาดแรงงาน (3) การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to live together) เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้มีการเคารพในความเป็นมนุษย์และวัฒนธรรมของผู้อื่น มีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจกัน รู้จักการพึ่งพาซึ่งกันและกัน และดำเนินการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างกันและ (4) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to live be) เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคคลในทุกๆ ด้าน ทั้งบุคลิกภาพ จิตใจ สติปัญญา ผู้เรียนสามารถทำงานอย่างมีอิสระ มีความคิด ความรับผิดชอบ มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

สรุปการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในทุกช่วงวัยของชีวิตในรูปแบบต่างๆ ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้โดยไร้ขีดจำกัดของเพศ อายุ เวลา และสถานที่ มีอิสระทางความคิดสามารถเลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจได้ เพื่อนำมาพัฒนาทักษะความรู้และความสามารถที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพในอนาคต

4. แนวคิดการเรียนรู้ตามทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivist)

ทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์เชื่อว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างความรู้มากกว่ารับความรู้ มุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ของผู้เรียนอย่างเหมาะสม ผู้เรียนจะต้องเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ (Learner center) ส่วนผู้สอนจะทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนเท่านั้น (จินตวิริ คล้ายสังข์, 2554, น. 7-8) แนวคิดคอนสตรัคติวิสต์เป็นกลยุทธ์การเรียนการสอนที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการควบคุมการเรียนรู้ที่สามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ใหม่ การได้มาซึ่งองค์ความรู้จึงไม่ได้ถูกจำกัดกรอบการเรียนรู้ของผู้เรียนแค่ในห้องเรียนเท่านั้น แต่ยังสามารถนำความรู้จากแหล่งออนไลน์ที่มีความน่าเชื่อถือของข้อมูลมาสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ได้อีกด้วย ทำให้กระบวนการเรียนรู้แบบคอนสตรัคติวิสต์มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในห้องเรียน ทักษะคิด ความเชื่อและการปฏิบัติ ด้วยลักษณะสำคัญของคอนสตรัคติวิสต์ที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่ไม่ใช่การผลิตซ้ำทำให้มีการปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนในลักษณะเดิมที่สำคัญคือ เน้นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง เน้นความรู้เป็น

ศูนย์กลาง เน้นการประเมินเป็นศูนย์กลาง และเน้นชุมชนเป็นศูนย์กลาง (Bhattacharjee, 2015) กระบวนทัศน์การเรียนรู้แบบคอนสตรัคติวิสต์จึงเป็นสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมใหม่ของการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน

รูปแบบการเรียนการสอนแบบคอนสตรัคติวิสต์ ตามรายงานของนักจิตวิทยาและนักการศึกษาที่ชื่อเพียเจต์และวิกิอทสกีสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทดังนี้ (อมรินทร์ อาพลพงษ์, 2559, น. ; สุรเดช ศรธา, 2554, น. 8-9) คือ (1) ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive constructivist) ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีของเพียเจต์ ซึ่งเชื่อว่าผู้เรียนเป็นผู้กระทำและเป็นผู้ที่สร้างความรู้ด้วยตนเอง มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม มีบทบาทในการก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางปัญญาเป็นเหตุให้ผู้เรียนปรับความเข้าใจเดิมที่มีอยู่เข้ากับข้อมูลข่าวสารใหม่โดยวิธีการดูดซึม กล่าวคือ การรับข้อมูลใหม่จากสิ่งแวดล้อมเข้าไปในโครงสร้างทางปัญญาและปรับขยายโครงสร้างทางปัญญาเพื่อเชื่อมโยงความรู้เดิมที่มีอยู่กับความรู้นี้ใหม่จนกระทั่งเกิดความสมดุลหรือเกิดความรู้ใหม่ขึ้น รากฐานทางปรัชญาของทฤษฎีนี้มาจากความพยายามที่จะเชื่อมโยงประสบการณ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ด้วยกระบวนการที่พิสูจน์อย่างมีเหตุผล เกิดจากการคิดทบทวน เป็นความรู้ที่เกิดจากการไตร่ตรอง ซึ่งถือเป็นปรัชญาปฏิบัตินิยมประกอบกับรากฐานทางจิตวิทยาการเรียนรู้ที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดนี้ (สุรเดช ศรธา, 2554, น. 8-9) และ (2) ทฤษฎีวิวัฒนาการเชิงสังคม (Social constructivist) ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีพัฒนาการของ วิกิอทสกี ซึ่งถือว่าผู้เรียนสร้างความรู้โดยการปฏิสัมพันธ์กับสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยในการทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ด้วยการเปลี่ยนแปลงความเข้าใจเดิมให้ถูกต้อง ทั้งนี้ วิกิอทสกี ได้เสนอหลักการ 4 ประการ ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน ดังนี้ (1) การเรียนรู้เพื่อการพัฒนา เช่น การจัดกิจกรรมการร่วมมือ (2) การเรียนรู้ต่อการวางแผนบทเรียน (3) เป็นการเรียนรู้ที่ควบคุมระหว่างการเรียนในชั้นเรียนและการเรียนรู้จากสภาพชีวิตจริง (4) ควรมีการเชื่อมโยงประสบการณ์กับการเรียนการสอน (อมรินทร์ อาพลพงษ์, 2559, น. 12)

แนวทางการจัดการเรียนรู้ตามแนวทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ Crawford and Witte (1999 อ้างถึงใน รสสุคนธ์ มกรมณี, 2550) กล่าวถึง กลยุทธ์ในการจัดการเรียนรู้บนพื้นฐานของทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ไว้ 5 ประการคือ (1) การเชื่อมโยง เป็นการจัดการเรียนรู้ในบริบทของประสบการณ์ชีวิตของบุคคล โดยให้ผู้เรียนได้เชื่อมโยงแนวคิดหรือข้อมูลใหม่กับสิ่งที่ตัวเองคุ้นเคย (2) การปฏิบัติ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยการกระทำ โดยให้ผู้เรียนมีการค้นพบ สำรวจ และประดิษฐ์ เช่น แก้ปัญหา ทดลอง ปฏิบัติการ (3) การนำไปใช้ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยให้มีการนำแนวคิดไปปฏิบัติ (4) การร่วมมือ เป็นการจัดการเรียนรู้ในบริบทของการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความร่วมมือและการสื่อสาร และ (5) การถ่ายโอน เป็นการจัดการเรียนรู้โดยการให้มีการนำความรู้ในบริบทใหม่หรือสถานการณ์ใหม่ที่เพิ่งค้นพบไปใช้ในสถานการณ์ที่ไม่คุ้นเคย

จิราภรณ์ ศิริทวี (2541 อ้างถึงในอมรินทร์ อาพลพงษ์, 2559, น. 15) กล่าวถึง หัวใจสำคัญของแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ที่ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีที่สุดคือ (1) ผู้เรียนต้องเรียนรู้ด้วยตนเองและลงมือปฏิบัติจริง ไม่ใช่การเรียนรู้ด้วยการบอกเล่าแต่ต้องเป็นการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจ ซึ่งแหล่งความรู้มาจากที่ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและ การรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรม (2) ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีผ่านกระบวนการกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการร่วมมือกันในการทำงาน ส่งผลถึงทักษะทางสังคมด้วย จะเป็นการช่วยเหลือ ความรับผิดชอบ การเป็นผู้นำผู้ตาม การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาความขัดแย้ง และ (3) ผู้สอนจะต้องเป็นคนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้คิด มากกว่าการเป็นคนที่ต้องถ่ายทอด ดังนั้นบทบาทของผู้สอนจึงเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ ไม่ใช่ผู้ชี้นำ

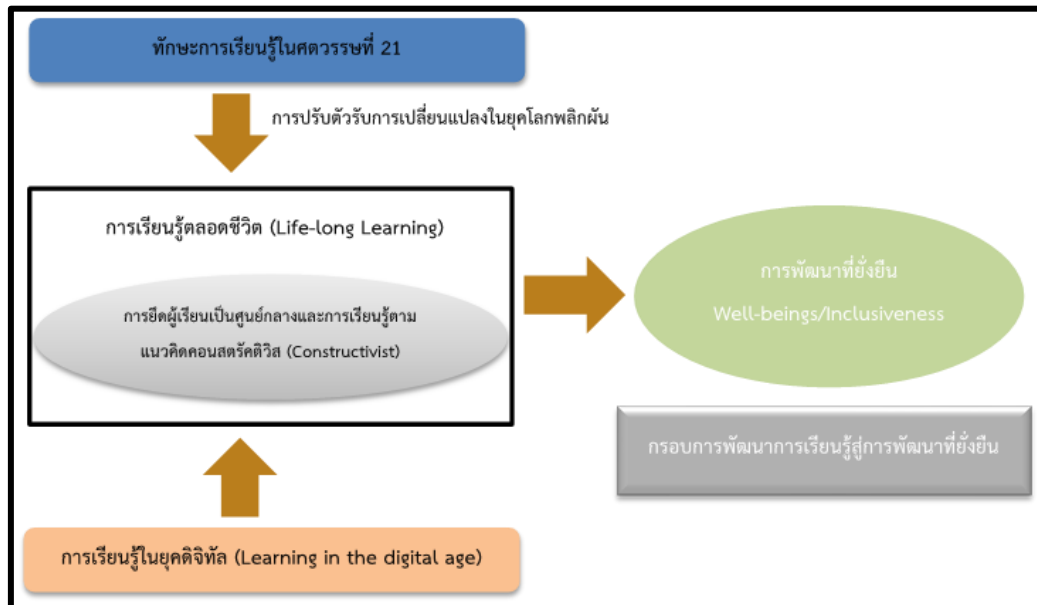
บทบาทของผู้สอนและผู้เรียนตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ อมรินทร์ อาพลพงษ์ (2559, น. 14) ได้เสนอบทบาทของผู้สอนที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปสู่การเรียนการสอนตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์มีดังนี้ คือ (1) เปลี่ยนจากบทบาทของการเป็นผู้สอนไปเป็นผู้สร้าง โดยการลดบทบาทจากการแนะนำ เพื่อให้ผู้เรียนได้สร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง แต่ผู้สอนจะคอยติดตามผู้เรียนและคอยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการเรียน (2) เปลี่ยนจากการเสริมแรงไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจ โดยเป็นผู้ให้การสนับสนุนในการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนไปสู่การเรียนรู้ ซึ่งมีความแตกต่างจากการเสริมแรงภายนอก เพราะ ความสนใจเสมือนแรงจูงใจจากภายในที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาการเรียนรู้ได้ (3) เปลี่ยนจากการบังคับไปสู่ความเป็นอิสระ โดย

ผู้เรียนจะมีอิสระในการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีเหตุผลในการกระทำ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนมีความเป็นกันเอง เกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน ทำให้การจัดการเรียนการสอนมีความเหมาะสม (4) ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีโอกาสร่วมมือกับบุคคลอื่น มีโอกาสได้เรียนรู้และแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น สิ่งที่เป็นต่อการพัฒนาผู้เรียนคือการควบคุมตนเองและการสร้างความร่วมมือ ปัญหาที่เกิดขึ้นผู้เรียนจะต้องเป็นคนแก้ไขและร่วมมือกันในการแก้ปัญหาด้วยวิธีการต่างๆ อาทิเช่น การอภิปราย การประชุมเพื่อตัดสินใจ การระดมความคิดเห็น หทัยชนันท์ กานต์การัญกุล (2556, น. 38-39) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้เรียนในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง ดังนี้ คือ 1) มีความยินดีร่วมกิจกรรมทุกครั้งด้วยความสมัครใจ 2) เรียนรู้ได้เอง รู้จักแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเอง 3) มีการตัดสินใจโดยใช้เหตุผล 4) มีความรู้สึกและความคิดเป็นของตนเอง 5) วิเคราะห์พฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นได้ 6) ให้ความช่วยเหลือกันและกัน มีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ และ 7) สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

บทสรุป

จากการสำรวจแนวคิดการเรียนรู้ในบริบทของการเปลี่ยนแปลง สามารถสรุปกรอบการพัฒนาการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของโลกทั้งในปัจจุบันและโลกอนาคต กล่าวคือ การให้ความสำคัญถึงการพัฒนาศักยภาพทางการศึกษา เพื่อสร้างหลักประกันว่าทุกคนมีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างครอบคลุมและเท่าเทียม และสนับสนุนโอกาสในการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนเกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ขึ้น (Learning Society) การจะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาทางการศึกษาอย่างยั่งยืนนั้น ผู้เรียนจะต้องมีทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตโดยเฉพาะทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการรับมือและเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกพลิกผันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยิ่งช่วยเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนรู้จักคิด เรียนรู้ ทำงาน แก้ปัญหา สื่อสารและร่วมกันทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพไปตลอดชีวิต นอกจากนี้รูปแบบของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-long Learning) ที่มีการผสมผสานการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ทั้งในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย มีความสำคัญต่อการพัฒนาบุคคลและสังคม เพราะเป็นการเพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่างเสมอภาคเท่าเทียมกันในทุกช่วงของชีวิต เป็นการบูรณาการการเรียนรู้ที่บุคคลมีอิสระในการเรียนรู้พัฒนาตนเองให้เป็นผู้ที่มีความรู้และทักษะในการดำเนินชีวิต เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง องค์กร และสังคมที่มีส่วนในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืนได้ ส่วนการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลที่มีรูปแบบการเรียนรู้มาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ทำให้รูปแบบการเรียนรู้ได้ถูกปรับเปลี่ยนในมิติใหม่ที่มีการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีส่วนช่วยในการอำนวยความสะดวกทางการเรียนรู้ เช่น เข้ามาช่วยในการติดต่อสื่อสาร ค้นหาข้อมูลเพื่อการเรียนรู้ และส่งข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น ทำให้รูปแบบการเรียนดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างมากสำหรับการเรียนรู้ของคนในยุคใหม่ และแนวคิดการเรียนรู้ตามทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เน้นกระบวนการเรียนรู้ที่สร้างมากกว่ารับจนเกิดการพัฒนาคือองค์ความรู้ใหม่ๆ ขึ้น ถือเป็นการยกระดับองค์ความรู้สู่สังคมโลกได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ผู้เขียนได้สรุปเป็นแผนภาพแสดงกรอบแนวคิดการพัฒนาการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืนดังนี้

แผนภาพ กรอบแนวคิดการพัฒนาการเรียนรู้สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ที่มา: พัฒนาจากการศึกษาครั้งนี้

บรรณานุกรม

- จินตวีร์ คล้ายสังข์. (2554). *หลักการออกแบบเว็บไซต์ทางการศึกษา: ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: สยามพริ้นท์ จำกัด.
- เดชา หวังมี. (2550). *ความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชนบท: กรณีศึกษาจังหวัดพังงา* (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา.
- ธิดา แซ่ซัน และทัศนีย์ หมอสอน. (2559). การรู้ดิจิทัล: นิยาม องค์ประกอบ และสถานการณ์ในปัจจุบัน. *วารสารสารสนเทศศาสตร์*, 34(4), 116-145.
- นิตยา สำเร็จผล. (2547). *การพัฒนาตัวบ่งชี้การจัดการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. (วิทยานิพนธ์การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- เบญจวรรณ ถนอมชยวิช, ผ่องศรี วาณิชยศุภวงศ์, วุฒิชัย เนียมเทศ และณัฐวิทย์ พจนตันติ. (2559). ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21: ความท้าทายในการพัฒนานักศึกษา. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 3(2), 208-222.
- พรชนิตร์ สีนาราช. (2560). ทักษะการรู้ดิจิทัลเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้. *วารสารห้องสมุด*, 61(2), 76-92.
- รุสนันท์ แก้วตา. (2556). *การพัฒนาตัวชี้วัดลักษณะครูที่มีการเรียนรู้ตลอดชีวิต*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. เชียงราย.
- รสสุคนธ์ มกรมณี. (2550). การจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ด้วยปัญญา. *วารสารการศึกษาไทย*, 4(32), 27-31.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: ตาตา ปับลิเคชั่น จำกัด.
- วิจารณ์ พานิช. (2556). *การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ ๒๑*. กรุงเทพฯ: ส. เจริญการพิมพ์.
- วิจารณ์ พานิช. (2558). *วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ ในศตวรรษที่ 21*. *วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้*, 1(2), 3-14.
- วันวิสาข์ อังศุเกียรติถาวร. (2560). *การเปรียบเทียบบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวังของผู้บริหารสถานศึกษาในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 3*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

- สยาม อรุณศรีมรกต และยงยุทธ วัชรดุลย์. (2559). เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน 17 ประการของสหประชาชาติเพื่อโลกอนาคต. *วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย*, 11(3), 1-7.
- สุนันท์ สipay และไพฑูรย์ สีนลารัตน์. (2561). เปลี่ยนผ่านการศึกษาไทยสู่ การศึกษา 4.0. *วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 24(2), 13-27.
- สุรเดช ศรีทา. (2554). การพัฒนาแนวคิดทางวิทยาศาสตร์เรื่องระบบหมุนเวียนเลือดในคน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 โดยการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิซึม. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). การรู้ดิจิทัล (Digital literacy). สืบค้นจาก <https://www.nstda.or.th/th/nstda-knowledge/142-knowledges/2632>.
- หทัยชนันท์ กานต์การันยกุล. (2556). การพัฒนาชุดกิจกรรมการออกแบบทางศิลปะด้วยสมุดร่างภาพตามแนวคิดทฤษฎีคอนสตรัคติวิซึม เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. (วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม.
- อติพร เกิดเรือง. (2560). การส่งเสริมการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพื่อรองรับสังคมไทยในยุคดิจิทัล. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง*, 6(1), 173-184.
- อมรินทร์ อาพลพงษ์. (2559). การพัฒนาบทเรียนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตตามแนวทฤษฎี คอนสตรัคติวิสต์ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการออกแบบและเทคโนโลยี ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ฝ่ายมัธยม. กรุงเทพฯ: กองทุนคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bhattacharjee, J. (2015). Constructivist Approach to Learning An Effective Approach of Teaching Learning. *International Research Journal of Interdisciplinary & Multidisciplinary Studies (IRJIMS)*, 1(6), 65-74.
- Heick, T. (2015). 9 Characteristics Of 21st Century Learning. Retrieved from <https://www.teachthought.com/learning-models/9-characteristics-of-21st-century-learning/>
- Nichols, J. R. (2019, 8 June). 4 Essential Rules Of 21st-Century Learning. Retrieved from <https://teachthought.com/learning/4-essential-rules-of-21st-century-learning/>
- Siddiq, F., Gochyyev, P., & Wilson, M. (2017). Learning in Digital Networks – ICT Literacy: A Novel Assessment of Students' 21st Century Skills. *Computers & Education*, 109(2017), 11-37.

Received: 19-08-2020

Revised: 21-10-2020

Accepted: 06-11-2020

แนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน Concept of Online Learning Activities with Gamification

จิระ จิตสุภา¹

Jira Jitsupa

jira_jit@dusit.ac.thมูทิตา ทาคำแสน¹

Mutita Takamsan

mitita_tak@dusit.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ทั้งแบบประสานเวลาและแบบไม่ประสานเวลาด้วยเกมมิฟิเคชันจากประสบการณ์ของผู้เขียน โดยให้นำเทคโนโลยีดิจิทัลที่ผู้สอนใช้ในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติมาผนวกเข้ากับเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ๆ ที่ใช้สำหรับการจัดการเรียนการสอนออนไลน์โดยเฉพาะ เพื่อเพิ่มความน่าสนใจให้กับจัดการเรียนการสอนออนไลน์ที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในปัจจุบัน เกมมิฟิเคชันเป็นการนำกระบวนการออกแบบและกลไกของเกมมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ในบริบทที่ไม่ใช่เกม เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้เนื้อหาวิชาเหมือนกับการได้เล่นเกมไปด้วย ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้ไม่ใช่แค่ความสนุก แต่เพื่อผลลัพธ์ทางการเรียนและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างของผู้เรียนด้วยการใส่องค์ประกอบของความสนุกลงไป และเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสร้างแรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจจากภายนอกและแรงจูงใจภายใน ร่วมกับเทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ ที่ได้รับความนิยม อาทิ Google Meet, Google Classroom, Google Form, Google Sheet, Google Jamboard, Kahoot, Mindmap, Wheelofnames, MS PowerPoint และ Jigsaw Planet เป็นต้น

คำสำคัญ: เกมมิฟิเคชัน, การเรียนการสอนออนไลน์, เทคโนโลยีดิจิทัล

¹ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Faculty of Education, Suan Dusit University

Abstract

This article aims to take the concept of online learning activities for both synchronous and asynchronous with gamification from the author's experience. Teachers can adopt digital tools used in regular classrooms then integrating with new digital tools specifically used for online learning management to increase the interest of online learning, the current trends in education. Gamification makes us of game design processes and mechanics to organize online learning activities in a non-game context to encourage learners learning the content like they are playing games. The aim of using gamification in learning is not just for fun but to change some learners' behaviors by creating fun activities in the classrooms and encourage both extrinsic motivation and intrinsic motivation of students integrating with digital tools ~~are~~ such as Google Meet, Microsoft Teams, Moodle, Google Form, Google Sheet, Google Jamboard, Kahoot, Mentimeter, Wheelofnames, and Jigsaw Planet, and etc.

Keywords: Gamification, Online Learning, Digital Technology

บทนำ

ความก้าวหน้า ความทันสมัย ความง่ายในการใช้งาน ความมีประสิทธิภาพ และความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลของผู้คนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมไปทั่วโลก เพื่อความอยู่รอดอย่างยั่งยืนภาครัฐและเอกชนต่างปรับตัวและเปลี่ยนแปลงเข้าสู่องค์กรดิจิทัลอย่างรวดเร็ว ทำให้พบว่าไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์รุนแรงเพียงใดในโลกใบนี้หากเทคโนโลยีดิจิทัลยังสามารถใช้งานได้เศรษฐกิจและสังคมก็ยังคงเติบโตและดำเนินกิจการไปได้ แม้จะไม่ราบรื่นมากนักก็ตาม พิสูจน์แล้วจากสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ทำให้เศรษฐกิจและสังคมทั่วโลกได้รับความเสียหายจำนวนมาก แม้ประเทศไทยจะสามารถรับมือกับเชื้อไวรัสชนิดนี้ได้เป็นอย่างดีแต่วิถีลดการแพร่ระบาดของไวรัสจำเป็นต้องออกมาตราการและส่งเสริมให้ทุกคนงดการพบปะสังสรรค์ งดการเดินทาง งดไปในที่สาธารณะ งดการเรียนการสอนหนังสือในชั้นเรียน และลดการทำงานในสำนักงาน อีกนัยหนึ่งคือให้ทุกคนอยู่กับบ้านเพื่อชาติ มาตราการอยู่กับบ้านได้รับการตอบรับที่ดี การที่ทุกคนอยู่กับบ้านเป็นโอกาสแห่งความสำเร็จในการลดการเผยแพร่ของเชื้อไวรัส แต่เป็นภัยคุกคามอย่างยิ่งต่อภาครัฐและเอกชนที่ดำเนินกิจการภายใต้การพบปะสังสรรค์ของผู้คน การเดินทาง การทำงาน การเรียนหนังสือ ไม่มีใครคาดคิดว่าจะมีเหตุการณ์ที่ทำให้คนอยู่บ้านโดยพร้อมเพรียงกันและไม่ออกไปทำธุระนอกบ้านโดยไม่จำเป็น เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนี้ทำให้ภาครัฐและเอกชนจำนวนมากต้องประสบกับการหยุดชะงัก หยุดทำการ ปิดกิจการ ลดคน และทำอีกหลายวิธีที่ทำให้องค์กรอยู่รอดได้ แต่ด้วยความก้าวหน้า ความทันสมัย ความง่ายในการใช้งาน ความมีประสิทธิภาพ และความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลทำให้คนจำนวนมากที่อยู่บ้านยังคงดำเนินชีวิตได้เกือบปกติ ไม่ว่าจะเป็นการอุปโภคบริโภค การทำงาน การติดต่อสื่อสาร ความบันเทิง รวมถึงการศึกษาเล่าเรียน แม้จะมีความลำบากอยู่บ้างในบางประเด็นแต่เพื่อแลกกับการเสี่ยงชีวิตออกไปเผชิญกับโรคร้ายนอกบ้าน การเลือกอยู่กับบ้านและใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตย่อมเป็นทางเลือกที่คุ้มค่ากว่า โดยเฉพาะสถานที่ที่ผู้คนจำเป็นต้องมาอาศัยและทำกิจกรรมรวมอยู่ด้วยกันจำนวนมากและมีโอกาสได้รับเชื้อโรคไวรัสอย่างสถานศึกษา ผู้ปกครองย่อมมีความสุขมากกว่าหากให้ลูกหลานเรียนอยู่ที่บ้านแทนการไปเรียนที่โรงเรียน

การศึกษาของประเทศไทยตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงระดับอุดมศึกษายังเน้นการเข้าเรียนในชั้นเรียนเป็นหลัก มีผู้สอนบรรยายสดอยู่หน้าชั้นและมีผู้เรียนนั่งฟังอยู่เต็มชั้นเรียน เรียกกันว่า Onsite Learning แม้หลายๆ ประเทศจะเลือกใช้การสอนออนไลน์ หรือ Online Learning ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลมานานพอสมควรแล้ว แต่ประเทศไทยก็เตรียมความพร้อมเรื่อยมาเพื่อ

เข้าสู่การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ในไม่ช้า การระบาดของเชื้อไวรัสครั้งนี้จึงเหมือนเป็นตัวเร่งให้เกิดการจัดการเรียนการสอนออนไลน์อย่างเต็มรูปแบบขึ้นในทุกระดับชั้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

การจัดการเรียนการสอนออนไลน์เป็นการใช้ความสามารถของเทคโนโลยีดิจิทัล อาทิ คอมพิวเตอร์ แท็บเล็ต โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต และเครือข่ายสังคมออนไลน์ มาช่วยในการบริหารจัดการ การถ่ายทอดความรู้ การทำกิจกรรม การเรียนการสอน การวัดและประเมินผลผู้เรียน ช่วยลดข้อจำกัดในการเดินทางและลดค่าใช้จ่ายของผู้เรียน ลดข้อจำกัดในเรื่องเวลาและสถานที่ และตอบสนองมาตรการอยู่บ้านเพื่อชาติของรัฐบาลได้เป็นอย่างดี การจัดการเรียนการสอนออนไลน์มี 2 แบบ คือ 1) การจัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบประสานเวลา (Synchronous Online Learning) เป็นการสอนหรือบรรยายสดโดยผู้สอนไปยังผู้เรียนผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลในเวลาเดียวกัน โดยผู้สอนและผู้เรียนอยู่ต่างสถานที่กัน อาจเรียกว่าการสอนสดทางไกล (Distance Learning) เทคโนโลยีดิจิทัลที่นิยมใช้ในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบประสานเวลา ได้แก่ โปรแกรม Microsoft Teams โปรแกรม Google Meet และโปรแกรม Zoom เป็นต้น และ 2) การจัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบไม่ประสานเวลา (Asynchronous Online Learning) เป็นการจัดการเรียนการสอนที่ไม่มีการบรรยายหรือสอนสดโดยตรงจากผู้สอน ผู้เรียนมีหน้าที่เข้าห้องเรียนหรือบทเรียนออนไลน์ (e-Learning) ตามช่วงเวลาที่คุณเรียนสะดวกและพร้อมจะเรียนรู้ ส่วนผู้สอนมีหน้าที่จัดเตรียมห้องเรียนหรือบทเรียนออนไลน์ แหล่งเรียนรู้ออนไลน์ กิจกรรมการเรียนออนไลน์แบบฝึกหัดและแบบทดสอบออนไลน์ และช่องทางสำหรับการติดต่อสื่อสารไว้ให้กับผู้เรียนล่วงหน้า และกำหนดวันเวลาให้ผู้เรียนเข้าไปเรียนรู้ด้วยตนเอง เทคโนโลยีดิจิทัลที่ได้รับความนิยมนำไปใช้จัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบไม่ประสานเวลา เรียกว่า ระบบบริหารจัดการการเรียนการสอน หรือ Learning Management System (LMS) ได้แก่ โปรแกรม Microsoft Teams โปรแกรม Google Classroom โปรแกรม Moodle และโปรแกรม Edmodo เป็นต้น

การจัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบประสานเวลาช่วยลดข้อจำกัดและตอบโจทย์ผู้เรียนได้หลายอย่าง เช่น ลดค่าใช้จ่าย ลดเวลาในการเดินทาง ลดการแพร่เชื้อไวรัส แต่มักจะได้รับความสนใจจากผู้เรียนในช่วงเริ่มแรกของการจัดการเรียนการสอนเท่านั้น แต่เมื่อผู้สอนบรรยายไปสักระยะผู้เรียนจะไม่สนใจ เกิดความเบื่อหน่าย และอาจออกจากการสอนสดออนไลน์ไปยังสิ่งที่น่าสนใจมากกว่าแทน ผู้สอนไม่อาจคาดเดาได้ว่าผู้เรียนยังคงนั่งเรียนออนไลน์อยู่กับผู้สอนหรือไม่ เนื่องจากการฟังบรรยายและถามตอบเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอที่จะให้ผู้เรียนยืนยันหยุดเรียนออนไลน์ได้ครบตามเวลาที่กำหนด ทำให้การจัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบประสานเวลาไม่แตกต่างจากการสอนในชั้นเรียนปกติที่ผู้สอนบรรยายหรือสอนสดเพียงอย่างเดียวมากกว่า 2 ชั่วโมงตามตารางสอน ผลลัพธ์ที่ผู้เรียนจะได้ก็น้อยกว่าการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติที่ผู้สอนสามารถควบคุมชั้นเรียนได้ดีกว่า ส่วนการจัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบไม่ประสานเวลาแม้จะมีความยืดหยุ่นในการเรียนมากกว่าการจัดการเรียนการสอนออนไลน์แบบประสานเวลาเนื่องจากผู้เรียนสามารถเข้าห้องเรียนหรือบทเรียนออนไลน์ได้ทุกเมื่อที่ผู้เรียนมีความพร้อมและสะดวกที่จะเข้าเรียน แต่การที่ผู้เรียนต้องศึกษาและเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านห้องเรียนออนไลน์ที่ผู้สอนได้เตรียมการสอนล่วงหน้าไว้ผ่านระบบบริหารจัดการการเรียนจัดการเรียนการสอนอาจทำให้ไม่ตั้งใจเรียน ขาดความสนใจ ขาดแรงจูงใจ และขาดความมุ่งมั่นในการเรียน ดังนั้นแม้ว่าผู้สอนจะรู้ว่าเป้าหมายของการสอนแต่ละครั้งผู้เรียนจะได้อะไร รู้ว่ามีวิธีใดบ้างที่ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้ประสบความสำเร็จ และรู้ว่าผู้สอนจะช่วยเหลือผู้เรียนได้อย่างไรบ้าง แต่ด้วยข้อจำกัดและเป็นนวัตกรรมใหม่ของการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ทั้งแบบประสานเวลาและไม่ประสานเวลาผู้สอนจะช่วยเหลือหรือจะต้องทำอย่างไรให้ผู้เรียนได้รับความรู้เต็มที่และสนใจการเรียนการสอนออนไลน์ที่ผู้สอนมีความตั้งใจถ่ายทอดให้กับผู้เรียนอย่างเต็มความสามารถ อาจจะไม่ใช่ง่ายเพราะผู้สอนก็ใหม่กับการจัดการเรียนการสอนออนไลน์เช่นเดียวกัน

บทความฉบับนี้จึงนำเสนอแนวคิดการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันจากประสบการณ์ตรงของผู้เขียน และมีงานวิจัยหลายเรื่องที่ยืนยันถึงความสำเร็จในการนำเกมมิฟิเคชันมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เช่น จิรชพรรณ ชาญช่วง (2561) กล่าวว่าเกมมิฟิเคชันช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และจดจำเนื้อหาการเรียนได้ดียิ่งขึ้น ช่วยดึงดูดและกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน และผู้เรียนไม่รู้สึกรู้สึกว่าถูกบังคับให้เรียน กุลชัย กุลตวนิช และ รัตมา รัตนวงศา

(2559) ที่พบว่าผู้เรียนรู้สึกมีความสุขที่ชนะการแข่งขันและได้เห็นชื่อของตนเองบนบอร์ดผู้นำ ได้ทำภารกิจที่ท้าทายและมีแรงจูงใจในการเรียนเพิ่มมากขึ้น ประภาวรรณ ตระกูลเกษมสุข (2559) ที่กล่าวว่าเกมมิฟิเคชันสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมในการเข้าห้องเรียนเพิ่มสูงขึ้น สามารถช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียนทั้งการตอบคำถาม การทดสอบย่อย และการทำกิจกรรมในชั้นเรียนเพิ่มมากขึ้น และงานวิจัยของ สุจิตรา มังฉาชีพ ศศิธร ชูแก้ว และ ปรัชญนันท์ นิลสุข (2562) ที่พบว่าผู้เรียนที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ด้วยเกมมิฟิเคชันมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้เรียนที่ไม่ได้จัดการเรียนรู้ด้วยเกมมิฟิเคชัน และมีทักษะการทำงานเป็นทีมสูงกว่าผู้เรียนที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบปกติ

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันจึงอาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งสำหรับผู้สอนสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนุกสนาน อยากเรียนรู้ และมีแรงจูงใจที่จะเรียนออนไลน์ จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีผลลัพธ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น

การเรียนรู้ที่ขับเคลื่อนด้วยเกม

เกมเป็นเครื่องเล่นอย่างหนึ่งที่ทุกคนรู้จัก ค้นเคย และนิยมเล่นกันมาตั้งแต่เด็กจนโตเป็นผู้ใหญ่ เนื่องจากเกมให้ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน ความท้าทาย และของรางวัลตอบแทนแก่ผู้เล่นเป็นหลัก ไม่จำกัดจำนวนคนเล่น สามารถเล่นได้คนเดียว เล่นเป็นคู่ หรือเล่นเป็นกลุ่ม เกมไม่จำเป็นต้องมีราคาแพง ไม่จำเป็นต้องลงทุนสูง อาศัยเพียงมือของผู้เล่นสองฝ่ายเพื่อเอาชนะกันด้วยการเป่ายิงฉุบก็เป็นเกมที่ผู้เล่นทั้งสองฝ่ายเล่นกันได้อย่างสนุกสนานแล้ว เช่นเดียวกันกับผู้เรียนที่จะมีความสุขและมีความสุขที่ได้เตะฟุตบอลในสนามโรงเรียนมากกว่าการนั่งเรียนกตึกการเล่นฟุตบอลอยู่ในชั้นเรียน การจัดการเรียนการสอนบางครั้งอาจจะไม่ใช่ผู้เรียนไม่อยากจะเรียนรู้แต่สิ่งที่ผู้สอนบรรยายอยู่หน้าชั้นเรียนอาจไม่สนุกสนาน ไม่สร้างความสนใจ และไม่ท้าทายเหมือนการได้ลงสนามจริง ประกอบกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลยังทำให้เกมได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างมากเนื่องจากสามารถเล่นได้ทุกที่ทุกเวลาและมีเกมให้เลือกเล่นจำนวนมาก แม้แต่เกมที่เล่นกันเมื่อตอนยังเป็นเด็กตอนนี้ก็นำไปสร้างไว้ในเทคโนโลยีดิจิทัลแล้ว ด้วยความสามารถและความนิยมในการเล่นเกมทำให้ภาครัฐและเอกชนนำเกมไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรและบุคลากร แต่ด้วยเกมถูกสร้างขึ้นเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลินใจเป็นหลัก การจะนำเกมมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับองค์กรจึงต้องปรับเปลี่ยนให้เข้ากับบริบทขององค์กรเสียก่อน เกมที่ปรับเปลี่ยนแล้วนั้นเรียกว่า “เกมมิฟิเคชัน” (Gamification)

หลายคนอาจยังไม่รู้จักหรือยังไม่เคยได้ยินคำว่าเกมมิฟิเคชันมาก่อนจึงอาจทำให้ยังไม่เข้าใจและยังไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ แต่ในความเป็นจริงหลายสิ่งที่คุณเจอในชีวิตประจำวันมีความเป็นเกมมิฟิเคชัน เช่น การสะสมแต้มบัตรสะสมแต้ม หรือแอปพลิเคชันสะสมแต้มเพื่อแลกคะแนนและของรางวัลจากร้านสะดวกซื้อ การสะสมไมล์การบินของบัตรเครดิต การสะสมคะแนนของห้างสรรพสินค้า แม้แต่บัตรสะสมแต้มจากร้านกาแฟโบราณใกล้บ้านที่พยายามสร้างและกระตุ้นพฤติกรรมในการซื้อสินค้าของลูกค้าให้บ่อยและถี่มากขึ้นด้วยการนำเทคนิคและกลไกของเกมมาประยุกต์ใช้ เช่น การสะสมแต้ม (Points) การสะสมเหรียญ (Coins) การยกระดับหรือสถานะของผู้ใช้บริการ (Level) ความท้าทาย (Challenges) สินค้าเสมือน (Virtual goods) การใช้บอร์ดผู้นำหรือตารางเปรียบเทียบคะแนน (Leaderboard) และการให้ของขวัญแก่กัน (Gifting and Charity) (Kuo and Chuang, 2016) แม้แต่การทำธุรกิจขายตรงและธุรกิจประกันชีวิตที่ตัวแทนสามารถยกระดับหรือได้รับการโปรโมทให้ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งที่สูงขึ้นได้ เมื่อทำค่าบำเหน็จ (Commission) ได้ตามเป้าหมายและเงื่อนไขของบริษัท สิ่งที่คุณจะเห็นว่าล้วนเป็นเกมมิฟิเคชันที่มีแนวคิดมาจากเกม

เกมมิฟิเคชันไม่ใช่เกมและไม่ใช่นำเกมมาใช้โดยตรง แต่เป็นการนำกระบวนการออกแบบและกลไกของเกมมาใช้ในบริบทอื่นที่ไม่ใช่เกม (จินดา เลิศพรกุลรัตน์ และชนัดดา พูนเดช, 2563) การนำเกมมิฟิเคชันมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์จึงไม่ใช่การนำเกมมาใช้โดยตรง แต่เป็นการนำกระบวนการออกแบบและกลไกของเกมมาใช้ในบริบทของการจัดการเรียนการสอนออนไลน์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างสนุกสนานเหมือนกับการเล่นเกม ผลลัพธ์ที่ได้ไม่ใช่

แค่ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน แต่เพื่อผลประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนได้ระบุไว้ เพื่อกระตุ้นความสนใจในการเรียนรู้ เพื่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ และเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างของผู้เรียน เป็นต้น แต่ไม่ได้หมายความว่าเกมจะนำมาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันไม่ได้ ฉัตรพงศ์ ชูแสงนิล (2561) กล่าวว่าเกมมิฟิเคชันเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ช่วยพัฒนาสังคมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและเป็นหนึ่งในทางออกที่สามารถยกระดับการเรียนการสอนออนไลน์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เนื่องจากเกมมิฟิเคชันเป็นกระบวนการช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ผ่านการเรียนรู้ตามกติกาและข้อตกลงตามแนวคิดของเกมและนำผลการเรียนรู้ของผู้เรียนมาใช้สรุปการเรียนรู้ที่สำคัญ กระบวนการของเกมมิฟิเคชันยังสามารถเปลี่ยนผู้เรียนให้กลายเป็นผู้รู้ เพราะผู้เรียนเป็นผู้เล่นเอง ทำให้ได้ประสบการณ์ตรง เสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดพฤติกรรมตรวจสอบ ปรับปรุง และหาวิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง (มณีนันท์ อนุโลมสมบัติ, 2562) ทำให้เกมมิฟิเคชันเริ่มเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้นเพราะนอกจากความรู้ที่ได้รับจากการเล่นเกมแล้วยังช่วยสร้างบรรยากาศในการเรียนให้ผู้เรียนและผู้สอนมีความสุข มีความสนุกสนาน กระตุ้นความสนใจเรียน และสร้างความผูกพันในการเรียนของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น (ธนิดา เลิศพรกุลรัตน์ และชนัดดา พูนเดช, 2559) สิ่งสำคัญเมื่อนำเกมมิฟิเคชันมาเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์แล้วผู้สอนจะต้องรู้ว่าสอนแต่ละครั้งผู้เรียนจะได้อะไร มีวิธีใดบ้างที่ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ และผู้สอนจะช่วยอะไรให้ผู้เรียนประสบความสำเร็จในการเรียนได้บ้าง

ความแตกต่างระหว่าง Game, Game-based Learning และ Gamification

Game เป็นการแข่งขันที่มีกติกากำหนดชัดเจน เช่น เกมกีฬา การเล่นเกมเพื่อความสนุก เช่น เกมคอมพิวเตอร์ การแสดงเพื่อสาธิตกิจกรรม เช่น เกมการบริหาร ประกอบด้วย Serious Game ซึ่งเป็นเกมที่ถูกพัฒนาขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมุ่งฝึกฝนทักษะในด้านต่างๆ ของผู้เรียนเนื่องจากข้อจำกัดบางประการที่ไม่สามารถใช้ของจริงในการเรียนรู้ได้ หรือเพื่อฝึกฝนทักษะผ่านก่อนเรียนรู้จากของจริงต่อไป เช่น การวางแผนธุรกิจ การลงทุนในตลาดหุ้นจำลอง การฝึกขับเครื่องบินของนักบิน การซ่อมรถ การก่อสร้าง การซ่อมดับเพลิง เกมลักษณะนี้ยังคงให้ความสนุกสนาน เพลิดเพลิน แต่ผู้เล่นต้องใช้ความมุ่งมั่น ตั้งใจ และจริงจัง เพื่อให้บรรลุทักษะหรือเป้าหมายที่ระบุไว้ (ธนิดา เลิศพรกุลรัตน์ และชนัดดา พูนเดช, 2563)

Game-based Learning เป็นการเรียนรู้ผ่านเกมการศึกษาเพื่อให้ผู้เล่นเกิดการเรียนรู้ เกมลักษณะนี้เป็นสื่อสำหรับการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ใช้ในการเรียนรู้ของผู้เรียน ได้รับการออกแบบมาเพื่อให้ความสนุกสนานไปพร้อมกับการได้รับความรู้ โดยสอดแทรกเนื้อหาเอาไว้ในเกมและให้ผู้เรียนลงมือเล่นเกมโดยที่ผู้เรียนจะได้รับความรู้ที่ผู้สอนกำหนดไว้ผ่านการเล่นเกมนั้น (ไพฑูรย์ อนันต์หะเทศ, 2560) เช่น ให้ผู้เรียนเล่นเกมคำใบ้เกี่ยวกับสัตว์ด้วยแผ่นใบ้คำที่กล่าวถึงรายละเอียดของสัตว์ชนิดใด ๆ เอาไว้แล้วให้ผู้เรียนแข่งขันกันตอบว่าหมายถึงสัตว์ชนิดใด เป็นการเรียนรู้จากเกมคำใบ้จึงเป็นการจัดการเรียนการสอนแบบ Game-based Learning

Gamification ไม่ใช่เกมแต่เป็นการนำหลักการพื้นฐานในการออกแบบเกมและกลไกการเล่นเกมมาใช้ในบริบทอื่นที่ไม่ใช่การเล่นเกม เช่น เพื่อการขายสินค้า เพื่อการทำธุรกิจ เพื่อการจัดการเรียนการสอน แต่อย่างไรก็ตามสามารถนำเกมมาใช้ประกอบการทำกิจกรรมร่วมด้วยได้ และสามารถใช้ง่ายๆ ที่ผู้สอนออกแบบและพัฒนาขึ้นมาให้เหมาะสมกับกิจกรรมนั้นๆ เช่น การนำเกมใบ้คำเกี่ยวกับสัตว์มาให้ผู้เรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มเล่นแล้วสะสมคะแนนหรือสะสมแต้มไว้เพื่อก้าวไปสู่อีกขั้นของเกมหรืออีกขั้นของการเรียนการสอนด้วยเกมอื่นๆ ต่อไป

ความแตกต่างระหว่าง Game, Game-based Learning และ Gamification แสดงดังภาพที่ 2 แบ่งออกเป็นสองส่วนหลักประกอบด้วย Game ซึ่งอาจนำมาเล่นเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำทาย หรือเพื่อการเรียนรู้ ประกอบด้วย Serious Game (SG) และ Game-based Learning (GBL) ซึ่งเป็นการเล่นเกมจริงๆ แต่เป็นการนำเกมที่ได้รับการออกแบบและพัฒนาขึ้นมาเพื่อหวังผลหรือมีวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน อาทิ เพื่อการเรียนรู้ผ่านเกม แต่ Gamification ไม่ใช่เกมแต่นำ

หลักการ แนวคิด และกลไกของเกม หรืออาจนำ Game มาใช้ในการกิจกรรมบางอย่าง เช่น เพื่อการจัดการเรียนการสอน กระตุ้นการร่วมมือกิจกรรม หรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เป็นต้น

ภาพที่ 2 Game, Serious Game, Game-based Learning และ Gamification

เทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน

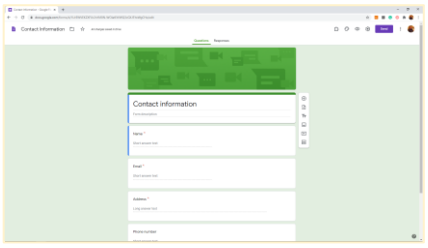
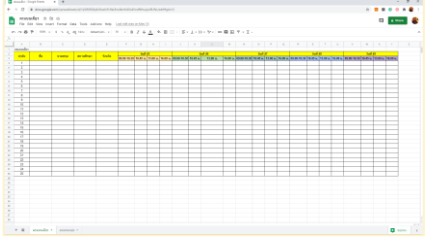
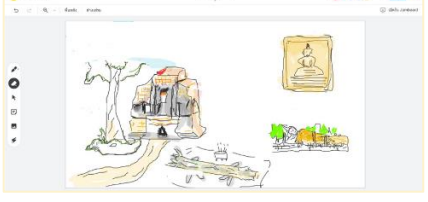
ต้นปี 2563 ก่อนที่จะเกิดการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ผู้เขียนมีโอกาสรับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการหัวข้อ “เกมมิฟิเคชัน: เปลี่ยนห้องเรียนเป็นเกม” จัดโดยสมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย (สมาคมควอท) เป็นการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมธรรมดาที่ไม่ธรรมดา เนื่องจากวิทยากรได้สอดแทรกกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดเกมมิฟิเคชันอย่างง่ายแต่กระตุ้นผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้ร่วมกิจกรรมการฝึกอบรมได้เป็นอย่างดี เช่น การจับกระดาษสีเพื่อแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมอบรม การสะสมแต้มเดียวและแต้มกลุ่มจากการเข้าห้องอบรมเพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้าอบรมเข้าห้องอบรมตรงตามเวลาที่กำหนด โดยวิทยากรและทีมงานไม่ต้องติดตามแต่สมาชิกจะติดตามและกำกับสมาชิกในกลุ่มด้วยตนเอง การทำภารกิจเดี่ยวและกลุ่มด้วยเกมออนไลน์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์อย่างง่ายที่ได้รับความนิยม เช่น Kahoot, Mentimeter และ Wheelofname เป็นต้น รวมถึงการประยุกต์ใช้เกมโชว์จากรายการโทรทัศน์ เช่น เกมเปิดแผ่นป้าย เกมไปไหนดีรับมาใช้ในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม การแจกกระดาษกาวแผ่นกลมเล็กๆ สีส้มหรือสีเขียวหนึ่งแผ่นหรือมากกว่าเมื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมตอบคำถามในห้องอบรมหรือทำกิจกรรมการอบรมตามที่วิทยากรกำหนดไว้ผ่าน กระดาษกาวเหล่านี้สามารถนำไปติดในแผนที่ประเทศไทยเพื่อผ่านด่านแต่ละด่านที่มีปีศาจหรือผู้ร้ายคอยปิดกั้นเส้นทางเอาไว้ สุดท้ายเมื่อผ่านด่านแต่ละด่านไปได้แล้วแต่ละกลุ่มก็นำคะแนนมารวมกันกลุ่มใดได้คะแนนสูงสุดก็จะเป็นผู้ชนะและรับของรางวัลหรือเหรียญจากทีมวิทยากร เป้าหมายของการนำเกมมิฟิเคชันมาใช้ในการจัดกิจกรรมฝึกอบรมอาจไม่ใช่ของรางวัลแต่คือความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน ความท้าทาย การได้ทำงานเป็นทีม การได้แสดงความคิดเห็นและการรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่ม และสำคัญที่สุดความรู้ ความเข้าใจ และทักษะที่ได้รับจากการฝึกอบรมที่ถูกสอดแทรกไว้อย่างกลมกลืนผ่านเกมมิฟิเคชัน เป็นแรงบันดาลใจให้ผู้เขียนนำมาใช้จัดการเรียนการสอนออนไลน์ให้กับนักศึกษาและจัดฝึกอบรมออนไลน์ให้กับครูและบุคลากรทางการศึกษาในช่วงการระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่ผ่านมาได้เป็นอย่างดี

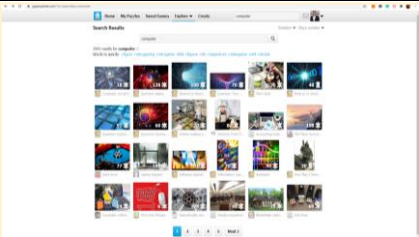
เกมมิฟิเคชันเป็นเทคนิคการจัดการเรียนการสอนที่กำลังได้รับความสนใจจากนักการศึกษา เนื่องจากการนำข้อดีของการออกแบบเกม คือ การสร้างความสนุก และความพึงพอใจมาประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งสามารถสร้างแรงจูงใจและความสนใจในการเรียนของผู้เรียนพร้อมทั้งได้รับความรู้ได้เป็นอย่างดี การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเกมมิฟิเคชันเป็นการนำเอาจุดเด่นที่สำคัญของแนวคิดนี้ คือ การดึงดูดความสนใจ การสร้างแรงจูงใจ และความผูกพันในการเรียนของผู้เรียนมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งสามารถช่วยผู้สอนให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี (ธนิศา เลิศพรกุลรัตน์ และชนัดดา พูนเดช, 2559) ยังช่วยให้ผู้เรียนได้ทดลองแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ช่วยเพิ่มทักษะต่างๆ ที่จำเป็นในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล โดยเฉพาะทักษะด้านอารมณ์ ความรู้สึก การเข้าสังคม รวมทั้งการสื่อสารที่จำเป็นต่อการทำงาน และการใช้ชีวิต เช่น ทักษะการตัดสินใจ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะเชิงวิพากษ์ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ และช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมที่เกี่ยวกับสติปัญญา ไม่ว่าจะเป็นการจดจำ การทำความเข้าใจ การประยุกต์ใช้ การวิเคราะห์ การประเมิน ไปจนถึงการสร้างสรรค์ รวบรวมองค์ประกอบและสร้างให้เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ เรียบเรียงให้เกิดรูปแบบหรือโครงสร้างใหม่ผ่านการสร้าง วางแผน และการผลิต (มณีรัตน์ อนุโลมสมบัติ, 2562)

เทคโนโลยีดิจิทัลที่นำมาใช้สำหรับการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันไม่จำเป็นต้องเป็นเครื่องมือที่ใหม่และทันสมัยที่สุด ผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ผู้สอนใช้ทำกิจกรรมในการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติมาใช้ได้ มีเทคโนโลยีดิจิทัลที่ช่วยสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันมากมาย ผู้สอนอาจไม่จำเป็นต้องสร้างและใช้เครื่องมืออื่นใดที่ไม่ใช่เทคโนโลยีดิจิทัลเลย แต่หากผู้สอนมีความสามารถในการสร้างเครื่องมือสำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอนใหม่ๆ ขึ้นมาได้และตรงกับสิ่งที่ผู้สอนต้องการมากกว่าก็เป็นสิ่งที่พึงกระทำผู้สอนสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ผู้สอนคุ้นเคยและเคยใช้จัดการเรียนการสอนมาแล้วมาใช้สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน เช่น นำ Google Meet มาเป็นเครื่องมือหลักในกิจกรรมการสอนและบรรยายสดออนไลน์ การควบคุมชั้นเรียน และการติดต่อสื่อสาร ถามตอบกับผู้เรียน ใช้ Kahoot เป็นเครื่องมือในกิจกรรมที่เกี่ยวกับการทดสอบ เป็นต้น ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน

ลำดับ	เทคโนโลยีดิจิทัล	ลักษณะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจัดการเรียนการสอน	ภาพของเทคโนโลยีดิจิทัล
1	Google Meet	สอนและบรรยายสดออนไลน์ ควบคุมชั้นเรียนและสื่อสารกับผู้เรียน (Synchronous)	
2	Google Classroom	สร้างห้องเรียนออนไลน์สำหรับผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง (Asynchronous)	

ลำดับ	เทคโนโลยีดิจิทัล	ลักษณะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจัดการเรียนการสอน	ภาพของเทคโนโลยีดิจิทัล
3	Google Form	สร้างแบบประเมิน แบบทดสอบแบบสอบถาม	
4	Google Sheet	ฐานข้อมูลสำหรับเก็บผลการสะสมแต้มและรางวัลของผู้เรียน คำนวณคะแนน	
5	Google Jamboard	สร้างการเรียนรู้เป็นกลุ่มออนไลน์ วาดรูป เขียน ระดมสมอง	
6	Kahoot	สร้างแบบประเมินแบบทดสอบ เกมการเรียนรู้	
7	Mindmup	สรุปบทเรียน ระดมสมองในรูปของ Mind Mapping	
8	WheelofName	สุ่มรายชื่อและกลุ่มผู้เรียน สุ่มรางวัล สุ่มแต้มพิเศษ	

ลำดับ	เทคโนโลยีดิจิทัล	ลักษณะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจัดการเรียนการสอน	ภาพของเทคโนโลยีดิจิทัล
9	Microsoft PowerPoint	สร้างเกมการเรียนรู้	
10	Jigsaw Planet	เกมต่อ Jigsaw	

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน

การนำเกมมิฟิเคชันไปประยุกต์ใช้สำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ Huang and Soman (2013) ได้กล่าวถึงการเตรียมความพร้อมสำหรับกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน ไว้ดังนี้

1. ทำความเข้าใจเกี่ยวกับผู้เรียนประกอบด้วย ผู้เรียนเป็นใคร มีช่วงอายุเท่าไร มีความสามารถและทักษะพื้นฐานอะไรบ้าง รวมถึงควรศึกษาถึงบริบทต่างๆ ในการจัดการเรียนรู้ด้วย เช่น ขนาดของกลุ่มผู้เรียน เทคโนโลยีที่สามารถใช้ได้ระยะเวลา เป็นต้น
2. กำหนดวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ผู้สอนต้องการให้ผู้เรียนไปถึง เช่น ผ่านการทดสอบ สามารถแก้ปัญหาที่กำหนดได้ หรือเกิดทักษะใดทักษะหนึ่ง
3. วางโครงสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ตามลำดับความสำคัญของเนื้อหาจากง่ายไปหายาก หรือความจำเป็นของเนื้อหาในแต่ละหัวข้อ
4. ระบุทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ โดยคำนึงถึงแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่ในปัจจุบันและทรัพยากรที่จำเป็นต้องจัดหาเพิ่มเติมสำหรับใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ รวมทั้งพิจารณาถึงงบประมาณที่จำเป็นต้องใช้
5. วางแผนกลยุทธ์ และกติกาของกิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้เรียนต้องทำตามลำดับขั้น โดยนำเอาส่วนประกอบของเกมมิฟิเคชัน เช่น แต้มสะสม กระดานผู้นำ ระดับชั้น หรือรางวัลมาใช้ในการจูงใจผู้เรียน

การจัดการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันผู้สอนจำเป็นต้องเตรียมและวางแผนการสอนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะกิจกรรมการเรียนการสอนระหว่างการสอนสดออนไลน์ เนื่องจากกิจกรรมที่นำมาใช้จำเป็นต้องเป็นกิจกรรมที่ออนไลน์เหมือนกัน อาจทำให้เสียเวลาในการเตรียมและวางแผนการสอนบ้างในครั้งแรกๆ แต่ครั้งต่อไปหรือภาคเรียนต่อไปผู้สอนสามารถประยุกต์จากกิจกรรมเดิมมาใช้หรือเพิ่มกิจกรรมออนไลน์ใหม่ๆ เข้าไปได้ตามความเหมาะสม โดยผู้สอนสามารถดูผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจากครั้งที่ผ่านมาได้ และในการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ผู้สอนไม่จำเป็นต้องใช้กิจกรรมเกมมิฟิเคชันทุกครั้งไปขึ้นอยู่กับวางแผนและการเตรียมการ แต่สิ่งสำคัญที่ผู้สอนต้องแจ้งให้ผู้เรียนได้รับรู้ร่วมกันคือผู้สอนจะต้องแจ้งวัตถุประสงค์และเกณฑ์การให้แต้ม การให้คะแนน หรือของรางวัลแก่ผู้เรียนให้ได้รับทราบอย่างชัดเจน เช่น ผู้เรียนจะได้รับแต้มสะสม 100 แต้มเมื่อเข้าชั้นเรียนตรงเวลาในช่วงแรกของภาคเรียน และจะได้รับแต้มเพิ่มขึ้นจากการทำกิจกรรม

การเรียนการสอน เช่น เข้าระบบ Google Classroom แล้วทำกิจกรรมตามที่ผู้สอนวางแผนและกำหนดไว้ จะได้รับแต้มสะสม 100 แต้มหากทำแบบฝึกหัดเพื่อทบทวนเนื้อหาที่ได้เรียนผ่านมาแล้ว และจะได้รับแต้มสะสม 10 แต้มหรือตามจำนวนคะแนนแบบฝึกหัดที่ผู้เรียนทำได้จริง เป็นต้น ที่สำคัญผู้เรียนแต่ละคนสามารถตรวจดูแต้มสะสมของตนเอง เปรียบรางวัลหรือของรางวัลที่ได้รับได้ อาจแสดงผลเฉพาะผู้เรียนที่ได้แต้มสูงสุดหรือเป็นผู้นำ 10 อันดับแรก และเมื่อผู้เรียนสะสมแต้มได้ครบทุก 100 แต้มสามารถแลกของรางวัลพิเศษเล็กๆ น้อยๆ ที่ผู้สอนเตรียมไว้หรือแลกค่าใบเพื่อเป็นตัวช่วยสำหรับการทำกิจกรรมอื่นๆ ในชั้นเรียนได้ เช่น นำไปแลกกับการขยายระยะเวลาในการทำแบบฝึกหัด หรืองานมอบหมายที่ผู้สอนกำหนดได้ และสุดท้ายแต้มสะสมของผู้เรียนอาจจะถูกแปลงเป็นคะแนนในรายวิชา เป็นต้น

เมื่อนำเทคโนโลยีดิจิทัลสำหรับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันในตารางที่ 1 มาเป็นตัวอย่างแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน ดังตารางที่ 2 โดยใช้ Google Meet เป็นเครื่องมือหลักในการบรรยายสดออนไลน์ และใช้ Google Classroom ซึ่งเป็นระบบบริหารจัดการการเรียนการสอน (LMS) เป็นเครื่องมือในการสร้างห้องเรียนออนไลน์ และนำเครื่องมืออื่นๆ ที่ผู้สอนโดยส่วนมากคุ้นเคยอยู่แล้วมาใช้ตามแนวคิดเกมมิฟิเคชันเพื่อประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้ตามความเหมาะสมและเข้ากับบริบทของผู้สอนและผู้เรียนได้ ตารางที่ 2 เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันของผู้เขียนในรายวิชาความเข้าใจและการใช้ดิจิทัล สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี ผู้เขียนวางแผนและเตรียมการสอนไว้ ดังนี้

1. ออกแบบและเขียนแผนการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน รวมถึงการสะสมแต้ม (Points) การสะสมเหรียญ (Coins) การยกระดับหรือสถานะของผู้เรียน (Level) การใช้บอร์ดผู้นำหรือตารางเปรียบเทียบคะแนน (Leaderboard) และรางวัล ขึ้นอยู่กับผู้สอนเป็นผู้กำหนดแผนการเรียนและรางวัล
2. ออกแบบและสร้างแหล่งรวบรวมข้อมูลผู้เรียน บันทึกแต้มที่ผู้เรียนได้รับแต่ละครั้ง บันทึกแต้มสะสม และบันทึกรางวัลที่ผู้เรียนได้รับ ด้วย Google Sheet และเปิดให้ผู้เรียนแต่ละคนสามารถเข้าดูข้อมูลของตนเองได้ตลอดเวลา สำหรับบอร์ดผู้นำควรเปิดให้ดูเฉพาะแต้มสะสมของผู้เรียนที่ได้มากที่สุดของชั้นจำนวน 10 คนแรก เนื่องจากผู้เรียนที่ได้คะแนนน้อยอาจยังไม่พร้อมจะเปิดเผยข้อมูล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับดุลยพินิจระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เนื่องจากการเปิดเผยข้อมูลทั้งสองแบบมีทั้งข้อดีและข้อเสีย
3. ออกแบบและสร้างห้องเรียนออนไลน์ด้วย Google Classroom สำหรับให้ผู้เรียนทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง
4. เตรียมของรางวัลเล็กๆ น้อยๆ ตามความสามารถและระดับชั้นที่ผู้เรียนได้รับ เช่น ขนม เหรียญ ถ้วยรางวัล เป็นต้น
5. แจ้งวัตถุประสงค์และเกณฑ์การให้แต้มคะแนน หรือของรางวัลแก่ผู้เรียนอย่างชัดเจน ตรวจสอบและติดตามได้
6. จัดการเรียนการสอนออนไลน์ตามแผนที่ได้กำหนดไว้ตามตารางที่ 2
7. บันทึกแต้มและแต้มสะสมของผู้เรียนแต่ละคนและแต่ละกลุ่มทุกครั้งในโปรแกรม Google Sheet เพื่อให้ข้อมูลเป็นปัจจุบันมากที่สุด และผู้เรียนสามารถตรวจสอบได้ตลอดเวลา

ตารางที่ 2 กิจกรรมการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชัน

เวลา	กิจกรรมการจัดการเรียนการสอนออนไลน์	แต้มสะสม	หมายเหตุ
09.00 น.	เข้าเรียนออนไลน์ด้วยโปรแกรม Google Meet ตรงเวลา	100	
09.10 น.	กรอกข้อมูลส่วนตัวด้วยโปรแกรม Google Form	10	
09.20 น.	ทักทายผู้เรียน แนะนำตัว แนะนำรายวิชา วัตถุประสงค์การเรียนรู้ การวัดและประเมินผลการเรียน กฎและระเบียบการเข้าชั้นเรียน รวมทั้งการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดเกมมิฟิเคชัน การสะสมแต้ม และรางวัล	-	
09.30 น.	ทดสอบก่อนเรียนด้วยโปรแกรม Kahoot จำนวน 20 ข้อ	20	รับแต้มสะสมตามผลสอบ
09.50 น.	บรรยายเนื้อหาความหมายของคอมพิวเตอร์	-	
10.00 น.	สุ่มผู้เรียนด้วยโปรแกรม WheelofName เพื่อตอบคำถาม	10	ตอบคำถามถูกต้อง
10.10 น.	บรรยายเนื้อหาประเภทของคอมพิวเตอร์	-	
10.30 น.	แบ่งผู้เรียนออกเป็น 5 กลุ่มด้วยโปรแกรม WheelofName แต่ละกลุ่มเล่นเกมเปิดแผ่นป้ายที่สร้างจากโปรแกรม Microsoft PowerPoint เกี่ยวกับประเภทของคอมพิวเตอร์	20	
10.55 น.	บรรยายเนื้อหาองค์ประกอบของคอมพิวเตอร์	-	
11.15 น.	สุ่มผู้เรียนด้วยโปรแกรม WheelofName เพื่อตอบคำถาม	10	ตอบคำถามถูกต้อง
11.25 น.	งานกลุ่ม : ระดมสมองเพื่อสรุปเนื้อหาผ่านโปรแกรม Jamboard	20	
11.50 น.	แสดงแต้มสะสมของแต่ละคนและแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนนำแต้มมาแลกเหรียญ หรือเก็บสะสมคะแนนไว้แลกรางวัลที่มากกว่านี้	-	- เหรียญทองแดง เหรียญเงิน และเหรียญทอง - การขยายระยะเวลาการทำแบบฝึกหัดหรืองานที่ได้รับมอบหมาย
11.55 น.	ผู้เรียนเข้าระบบ Google Classroom	10	- งานมอบหมายประจำสัปดาห์ - กำหนดส่งงานและสอบให้เสร็จก่อนเรียนออนไลน์ครั้งต่อไป
	ผู้เรียนศึกษาเอกสารประกอบการเรียนเพิ่มเติมในระบบ		
	ผู้เรียนศึกษาข้อมูลจากคลิปวิดีโอ 3 คลิปๆ ละ 5 นาที		
	ผู้เรียนต่อ Jigsaw รูปคอมพิวเตอร์ ด้วยเกม Jigsaw Planet		
	ผู้เรียนสรุปผลการเรียนรู้ในรูปของ Mindmap ด้วย Minmup	10	
	ส่งทางระบบ Google Classroom		
	ผู้เรียนทดสอบหลังเรียนด้วย Google Form	20	
12.00 น.	เลิกเรียน	-	

การจัดการเรียนการสอนออนไลน์เต็มรูปแบบเป็นนวัตกรรมสำหรับผู้สอนและผู้เรียนทุกระดับในประเทศไทย ทำให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบนี้ผู้สอนและผู้เรียนยังต้องปรับตัวกันพอสมควร ส่วนมากผู้สอนเข้าใจว่าการบรรยายหรือสอนสดออนไลน์เป็นการจัดการเรียนการสอนออนไลน์แล้ว ในความเป็นจริงการจัดการเรียนการสอนลักษณะนี้ยังแตกต่าง

จากการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติ เนื่องจากผู้สอนยังทำหน้าที่สอนด้วยการบรรยายสดออนไลน์ (Distance Learning) ผู้เรียนยังคงทำหน้าที่ฟังหรือถามตอบบ้างเป็นครั้งคราวผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลที่ผู้สอนกำหนด แม้ผู้สอนจะให้ข้อมูลว่านอกจากบรรยายสดออนไลน์แล้วผู้สอนยังให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านห้องเรียนออนไลน์ (e-Learning) แต่การจัดการเรียนการสอนทั้งสองแบบยังไม่สอดคล้องกับการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม (Active Learning)

เกมมิฟิเคชันเป็นการนำแนวคิดและกลไกการออกแบบและพัฒนาเกมมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลที่มีให้เลือกใช้มากมายและมีความยืดหยุ่น เป็นทางเลือกที่ดีที่ช่วยให้ผู้สอนได้ออกแบบและพัฒนาแผนการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดกิจกรรมการเรียนการสอนนอกเหนือจากการสอนแบบบรรยาย ซึ่งเชื่อว่าผู้สอนเองก็อาจจะเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น แต่ยังไม่พบเทคนิคหรือกลยุทธ์ที่ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนออนไลน์มีชีวิตชีวา ให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น มีความสนุกสนาน มีแรงจูงใจในการเรียน เกิดความพยายามในการเรียนรู้ ในการทำความเข้าใจเนื้อหาการเรียน และส่งผลต่อผลลัพธ์ทางการเรียนที่ดีขึ้นของผู้เรียน ที่สำคัญสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้กับผู้เรียนทุกสาขาวิชาและทุกระดับชั้น

บทสรุป

เกมมิฟิเคชัน (Gamification) ไม่ใช่เกม (Game) และไม่ใช้การจัดการเรียนการสอนโดยใช้เกมเป็นฐาน (Game-based Learning) แต่เป็นการนำเทคนิคและกลไกการออกแบบเกม เช่น การสะสมแต้ม (Points) การสะสมเหรียญ (Coins) การยกระดับหรือสถานะของผู้ใช้บริการ (Level) การใช้บอร์ดผู้นำหรือตารางเปรียบเทียบคะแนน (Leaderboard) มาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน บทความฉบับนี้นำเสนอแนวทางในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลที่ผู้สอนรู้จักและใช้จัดการเรียนการสอนกันอยู่ก่อนแล้ว อาทิ Google Meet, Google Classroom, Google Form, Google Sheet, Google Jamboard, Kahoot, Mindmap, Wheelofnames, MS PowerPoint และ Jigsaw Planet มาประยุกต์ใช้กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์แบบประสานเวลา (Synchronous) และไม่ประสานเวลา (Asynchronous) ด้วยเกมมิฟิเคชัน จากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ด้วยเกมมิฟิเคชันในชั้นเรียนออนไลน์กับผู้เรียนของผู้เขียน เห็นได้ว่าผู้เรียนมีความสนุกสนาน และเพลิดเพลินกับกิจกรรมการเรียนการสอน ให้ความสนใจ กระตือรือร้น และกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนในการทำกิจกรรมการเรียนการสอนได้ โดยเฉพาะการทำกิจกรรมกลุ่มที่สมาชิกในกลุ่มช่วยกันกระตุ้นเตือนเนื่องจากหากสมาชิกคนใดผิดกติกาหรือทำผลงานได้ไม่ดีจะมีผลต่อกลุ่มด้วยเช่นกัน และการจัดกิจกรรมเป็นการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม (Active Learning) สอดคล้องกับการพัฒนาทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

การนำเกมมิฟิเคชันมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนออนไลน์ ผู้สอนอาจต้องเริ่มจากเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยไม่จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ทันสมัยที่สุดแต่ให้เลือกใช้เทคโนโลยีดิจิทัลที่ผู้สอนถนัดมาประยุกต์ใช้ หรือเรียนรู้การใช้งานเพิ่มเติมซึ่งจะพบว่าบางเทคโนโลยีดิจิทัลใช้งานไม่ยากและรับการออกแบบมาเพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนโดยเฉพาะอยู่แล้ว และเรียนรู้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยเกมมิฟิเคชันไปพร้อมๆ กับผู้เรียน ปรับปรุงแก้ไข ประเมินผล และพัฒนาการจัดการเรียนการสอนออนไลน์ไปเรื่อยๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป สิ่งที่ผู้สอนควรคำนึงถึงคือการวางแผนเพื่อเตรียมการสอนล่วงหน้าและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าหากเกิดเหตุการณ์ที่ส่งผลต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และผู้สอนต้องให้ผู้เรียนทราบความคืบหน้าในผลงานหรือแต้มสะสมของตนเองอย่างสม่ำเสมอ หรือผู้เรียนสามารถตรวจสอบผลงานหรือแต้มสะสมได้ด้วยตนเอง แล้วผู้สอนจะพบกับการจัดการเรียนการสอนออนไลน์เต็มรูปแบบอย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

- จิรขพรรณ ชาญช่าง. (2561). ผลของการใช้ชุดการเรียนรู้ผ่านแท็บเล็ตร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชันเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์และความคงทนในการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีความสามารถทางการเรียนแตกต่างกัน. คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- กุลชัย กุลตวนิช และ รัตตมา รัตนวงศา. (2559). การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นและทัศนคติต่อแนวคิดเกมมิฟิเคชันของนิสิตนักศึกษาระดับปริญญาตรี. ใน การประชุมวิชาการ ปอมท. ประจำปี 2559 และการประชุมวิชาการ “การวิจัยระบบการศึกษาไทย (CRTES) ครั้งที่ 1”. ชลบุรี: ปอมท.
- ฉัตรพงศ์ ชูแสงนิล. (2561). เกมมิฟิเคชันเรียนเล่นให้เป็นเกม. สืบค้นเมื่อ 4 เมษายน 2563. จาก <https://www.scimath.org/article-technology/item/8669-2018-09-11-08-06-48>
- ธนิดา เลิศพรกุลรัตน์ และชนันต์ พุนเดช. (2559). แนวทางการจัดการเรียนรู้ด้วยแนวคิดเกมมิฟิเคชัน. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. 18(3).
- ธนิดา เลิศพรกุลรัตน์ และชนันต์ พุนเดช. (2563). เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ Gamification: Level up Your Classroom. กรุงเทพฯ: สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.
- ประภาวรรณ ตระกูลเกษมสุข. (2559). การประยุกต์ใช้รูปแบบการเล่นวิดีโอเกมในการเรียนการสอนที่มีต่อการพัฒนาพฤติกรรมและการเข้าชั้นเรียน การมีส่วนร่วม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาระดับปริญญาตรี. ใน การประชุมมหาดใหญ่วิชาการระดับชาติ และนานาชาติ ครั้งที่ 7. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
- ไพฑูรย์ อนันต์เขต. (2560). เรื่องราวที่น่าสนใจเกี่ยวกับ Game-Based Learning. สถาบันการเรียนรู้มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- มณีนรัตน์ อนุโลมสมบัติ. (2562). เปิดโลกเกมมิฟิเคชันเปลี่ยนผู้เรียนสู่ผู้รู้. สืบค้นเมื่อ 4 เมษายน 2563. จาก <https://www.bangkokbiznews.com/blog/detail/648345>.
- สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย. (2563). โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ เกมมิฟิเคชัน: เปลี่ยนห้องเรียนเป็นเกม. กรุงเทพฯ: สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.
- สุจิตรา มัจฉาชีพ ศศิธร ชูแก้ว และ ปรัชญนันท์ นิลสุข. (2562). การจัดการเรียนรู้ด้วยเกมมิฟิเคชันการเล่าเรื่องดิจิทัลแบบร่วมมือผ่านสังคมคลาวด์ เพื่อส่งเสริมทักษะการทำงานเป็นทีมของนักเรียนระดับประถมศึกษา. ใน การประชุมวิชาการระดับชาติสารสนเทศศาสตร์วิชาการ 2019. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- Huang, W. H.-Y., and Soman, D. (2013). *Gamification of Education: Research Report Series: Behavioural Economics in Action*. Rotman School of Management. University of Toronto.
- Kuo, M.S., and Chuang, T.Y. (2016). How Gamification Motivates Visits and Engagement for Online Academic Dissemination –An Empirical Study. *Computers in Human Behavior*, 55, Part A, 16-27. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2015.08.025>
- Darina D., Christo D., Gennady A. & Galia A. (2015). Gamification in Education: A Systematic Mapping Study. *Journal of Educational Technology & Society*, 18(3).

Received: 29-08-2020

Revised: 06-11-2020

Accepted: 23-11-2020

การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิด
วิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI
กับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

TSOI Learning Management vs 5E Inquiry Learning Management:
A Comparison of Grade 8 Students' Science Learning Achievement and
Analytical Thinking Abilities

เจษฎา ราชบุรีนิม¹

Jadsada Ratniyom

jadsada.ra@ssru.ac.th

กนกนาฏ มงคลสวัสดิ์²

Kanoknad Mongkolsawat

lllookpear@gmail.com

อารยา ลี¹

Araya Lee

araya.le@ssru.ac.th

มนมนัส สุดสั้น¹

Monmanus Sudsin

monmanus.su@ssru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น และ 2) เปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างกลุ่ม

¹ สาขาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Department of General Science, Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat University

² นักศึกษาหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Undergraduate student, Department of General Science, Faculty of Education, Suan Sunandha Rajabhat University

ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานครที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 2 ห้องเรียน รวม 60 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม และแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มทดลองที่ 1 และ 2 กลุ่มทดลองที่ 1 ($n = 32$) ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มทดลองที่ 2 ($n = 28$) ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI 2) แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น 3) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ 4) แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ข้อมูลถูกวิเคราะห์โดยใช้ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่มีความเป็นอิสระต่อกัน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ 2) คะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI, การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ความสามารถในการคิดวิเคราะห์

Abstract

The aims of this study were to: 1) compare grade 8 students' learning achievement in science on the topic of "Force in everyday life" between groups taught by using TSOI Learning management and 5E Inquiry learning management, and 2) compare grade 8 students' analytical thinking abilities between groups taught by using TSOI learning management and 5E Inquiry learning management. The sample of this research were 60 grade 8 students at an extra-large secondary school in Bangkok, in second semester of academic year 2019. These sample were randomly selected by cluster random sampling method and divided in to two groups: the first experimental group (n = 32) was taught by using TSOI Learning management and the second experimental group (n = 28) was taught by using 5E Inquiry learning management. The research instruments consisted of 1) TSOI lesson plans, 2) 5E inquiry lesson plans, 3) a learning achievement test, and 4) an analytical thinking ability test. The data were analyzed using means, standard deviation and t-test for independent samples.

The results of this study showed that 1) there was no statistically significant difference in post-achievement score between the groups of students who were taught by using TSOI learning management and the groups of students who were taught by using 5E Inquiry learning management, and 2) analytical thinking ability score of students taught by using TSOI learning management was statistically significant higher than students who taught by using 5E Inquiry learning management at 0.01 level.

Keywords: TSOI learning management, 5E Inquiry learning management, Learning achievement, Analytical thinking abilities

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิชาวิทยาศาสตร์เป็นวิชาที่ช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาวิธีคิด ทั้งความคิดเป็นเหตุเป็นผล คิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์ อีกทั้งยังเป็นวิชาที่ส่งเสริมทักษะสำคัญในการค้นคว้าหาความรู้ พัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ รวมไปถึงความสามารถในการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลที่หลากหลายและมีประจักษ์พยานที่ตรวจสอบได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) เป้าหมายในการจัดการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นประการหนึ่งคือ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้พัฒนาความสามารถในการคิดควบคู่ไปกับเนื้อหาในบทเรียน ซึ่งสอดคล้องกับหนึ่งในสมรรถนะสำคัญ 5 ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ประการหนึ่งในนั้น คือ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

ความสามารถทางการคิดวิเคราะห์ เป็นความสามารถในการแยกแยะ จำแนกเนื้อหา เรื่องราว ส่วนประกอบ ออกเป็นส่วนย่อย และสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ได้ การคิดวิเคราะห์ยังเป็นทักษะที่ส่งเสริมการเรียนรู้และทำให้ผู้เรียนสามารถขยายความรู้ ประสบการณ์และความคิดของตนเองอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง (นิรมล ศตวุฒิ, 2560) บุคคลจำเป็นที่จะต้องมีความคิด เพื่อที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติสุขในสังคมที่ซับซ้อนอันเต็มไปด้วยปัญหาต่างๆ มากมายที่เกิดขึ้นในสังคม บุคคลจำเป็นต้องใช้การตัดสินใจอยู่เสมอ และการตัดสินใจที่ดีก็ต้องอาศัยความสามารถในการคิดเป็นพื้นฐาน (ทิตินา แคมมณี, ศิริชัย กาญจนวาสี, พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์, และศรินทร์ วิริยะสินธุ์. 2544; ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ, 2556)

อย่างไรก็ตาม จากผลการประเมินการทดสอบทักษะและความรู้ความสามารถในวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์และทักษะการอ่าน ของนักเรียนอายุ 15 ปี ของประเทศที่เข้าร่วมโครงการ ที่จัดการทดสอบโดยโครงการประเมินผลนักเรียน

ร่วมกับนานาชาติ (Programme for International Student Assessment หรือ PISA) แบบทดสอบของ PISA นี้ จะเน้นวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนมากกว่าการท่องจำเนื้อหาของบทเรียน ผลการประเมิน PISA 2015 พบว่าคะแนนเฉลี่ย OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development หรือองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา) มีคะแนนเฉลี่ยที่ 493 คะแนน คะแนนเฉลี่ยวิทยาศาสตร์ของนักเรียนไทย คือ 421 ซึ่งต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศในกลุ่ม OECD (สสวท, 2561) ผลนี้สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนในประเทศไทยยังขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์อันเป็นพื้นฐานการคิดที่จะส่งผลให้ผู้เรียนมีการพัฒนาทักษะการคิดด้านอื่นๆ รวมทั้งช่วยต่อยอดสู่การคิดในขั้นสูง ถ้าผู้เรียนขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์นอกจากจะไม่สามารถคิดหาคำตอบได้แล้วยังส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนด้วย ดังจะเห็นได้จากผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (O-NET) ในรายวิชาวิทยาศาสตร์ ปีการศึกษา 2561 มีค่าคะแนนเฉลี่ยของทั้งประเทศเท่ากับ 36.10 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ร้อยละ 50 โดยหากพิจารณาค่าคะแนนเฉลี่ยจำแนกตามรายสาระ พบว่าสาระที่มีคะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ สาระที่ 4 แรงและการเคลื่อนที่ มีค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 24.93 (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ, 2562) บทเรียนที่จะใช้เป็นเนื้อหาในการวิจัยครั้งนี้คือบทเรียนเรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ซึ่งเป็นบทเรียนหนึ่งที่อยู่ในสาระที่ 4 แรงและการเคลื่อนที่ ดังนั้นผลสัมฤทธิ์ในบทเรียนนี้จึงควรได้รับการพัฒนาให้สูงขึ้น

จากปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถทางการคิดวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยในฐานะผู้สอนจึงแสวงหานวัตกรรมการเรียนรู้ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถทางการคิดวิเคราะห์ จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องค้นพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI (Tsoi, 2009; ติรารัตน์ คำแพง, กัญญารัตน์ โคจร, และ สุจินต์ อังกราวีรุทธิ์, 2560; ศิริรัตน์ คล้ายนิล, 2558; สมบูรณ์ รัตนบุญศรีทอง, 2553) และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้นนั้น (พุทธิพงษ์ ศุภมัสตอังกูร, 2559; สมบัติ การจนารักพงศ์, 2549; สุภาพร แผลมแก้ว, เนติ เฉลยวาเรศ, และศรินทร์ทิพย์ ภูสำลี, 2557) สามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้ อย่างไรก็ตามคณะผู้วิจัยพบว่าในปัจจุบันการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้นนั้น กลายเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้มาตรฐานในรายวิชาวิทยาศาสตร์ที่ครูผู้สอนส่วนใหญ่ใช้เป็นมาตรฐานในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้และเป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้จริงในห้องเรียน ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เป็นมาตรฐานอย่าง การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น กับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นี้ เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นี้มีขั้นตอนการดำเนินการจัดการเรียนรู้คล้ายคลึงกับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (ทิศนา ขัมมณี, 2553) แต่กลับเป็นการจัดการเรียนรู้ที่น่าสนใจ กล่าวคือ การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นี้ เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มักใช้กับเนื้อหาวิชาที่มีลักษณะเป็นนามธรรมหรือเรื่องที่จินตนาการเห็นภาพได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาทางวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่อง แรงและการเคลื่อนที่ (ธีรพงษ์ แสงประดิษฐ์, 2558) ปริมาณสารสัมพันธ์ (Agung & Schwartz, 2007) พันธะเคมี (Yayon, Mamlok-Naaman, & Fortus, 2012) เป็นต้น ในการจัดการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนจะถูกกระตุ้นด้วยภาพหรือภาพเคลื่อนไหว เพื่อเกิดการแปลความจากสิ่งที่ป็นนามธรรมให้เห็นภาพเป็นรูปธรรม ทำให้สามารถสร้างกรอบแนวคิดเบื้องต้นได้ ผู้เรียนจะสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาด้วยตนเอง โดยการผสมผสานความรู้หรือประสบการณ์เดิมของผู้เรียนเข้ากับความรู้ใหม่ที่ได้ค้นพบ ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง โดยเมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูล ปัญหา หรือสถานการณ์จากภายนอกที่ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยประสบการณ์หรือความรู้เดิม จนเกิดความขัดแย้งทางปัญญาหรือเรียกว่าภาวะไม่สมดุลเกิดขึ้นนั้น จะทำให้เกิดแรงจูงใจจากภายในเพื่อระดมความคิด ค้นคว้าและคิดวิเคราะห์กับข้อมูล ปัญหาของสถานการณ์เหล่านั้น จนกระทั่งนำไปสู่การสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อสามารถคลี่คลายสถานการณ์หรือแก้ปัญหา และขจัดความขัดแย้งทางปัญญาเหล่านั้นได้

การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI (Translating Sculpting Operationalizing Integrating) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ถูกคิดค้นโดย Tsoi และ Goh (2008) โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างทฤษฎีตรรกนิยมและแนวคิดการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของคอลบ (Kolb, Rubin, & McIntyre, 1974) การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นี้ มีขั้นตอน

การดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการแปลความ (Translating) เป็นขั้นการกระตุ้นความสนใจเพื่อให้ผู้เรียนระบุปัญหาโดยใช้ภาพหรือภาพเคลื่อนไหว 2) ขั้นการสร้างกรอบความคิดสำคัญ (Sculpting) เป็นขั้นทบทวนประสบการณ์เดิมเพื่อเป็นกรอบความคิด 3) ขั้นการปฏิบัติการ (Operationalizing) เป็นขั้นการปฏิบัติทดลองเพื่อค้นหาคำตอบของประเด็นปัญหา และ 4) ขั้นการบูรณาการ (Integrating) เป็นขั้นประยุกต์ความรู้หรือนำความรู้ไปใช้อย่างผสมผสานในสถานการณ์ใหม่หรือสถานการณ์ใกล้เคียง (สมบุรณ์ รัตนบุญศรีทอง, 2553) จากขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นี้ จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์ โดยการระบุปัญหาจากภาพ การคาดคะเนคำตอบของปัญหา ส่งเสริมให้มีการนำความรู้เดิมที่มีอยู่จากตัวผู้เรียนเองมาเชื่อมโยงเข้ากับความรู้ใหม่อันเกิดจากการลงมือปฏิบัติกิจกรรมหรือการทดลองในเรื่องที่ได้เรียนรู้ใหม่ จนนำมาสู่การสร้างข้อสรุปและคำอธิบายในภาษาที่ตนเองเข้าใจ ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพที่จะส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ให้เพิ่มสูงขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริรัตน์ คล้ายนิล (2558) ที่พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นี้จะช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาเคมี เรื่อง ของแข็ง ของเหลว แก๊ส และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ให้เพิ่มสูงขึ้นได้

ส่วนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้แบบสรสร้างความรู้ (Constructivism) นักการศึกษาเชื่อว่าการเรียนรู้เกิดขึ้นในตัวของผู้เรียนเอง โดยครูเป็นผู้กระตุ้น ผู้อำนวยความสะดวก และจัดสถานการณ์ใหม่ให้เหมาะสมกับความรู้เดิมของนักเรียน เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนคิดและเชื่อมโยงความรู้เองจนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (สมบัติ การจนารักษ์, 2549) การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น มีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ขั้นสร้างความสนใจ (engagement) ขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน โดยครูใช้การตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียน ขั้นที่ 2 ขั้นสำรวจและค้นหา (exploration) นักเรียนร่วมกันค้นคว้าความรู้จากประเด็นคำถามที่ต้องการ เพื่อนำไปสู่การหาคำตอบที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะศึกษา ขั้นที่ 3 ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป (explanation) เป็นขั้นที่นักเรียนและครูร่วมกันวิเคราะห์และอภิปรายความรู้ที่ได้จากการค้นคว้า เพื่อนำมาสรุปเป็นข้อมูลที่เหมาะสมและชัดเจน ขั้นที่ 4 ขั้นขยายความรู้ (elaboration) เป็นขั้นการนำความรู้ที่ได้รับเชื่อมโยงกับความรู้หรือข้อสรุปในการแก้โจทย์ปัญหา หรืออธิบายสถานการณ์ใหม่ และขั้นที่ 5 ขั้นประเมิน (evaluation) เป็นขั้นการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน ว่ามีความเข้าใจในเนื้อหามากน้อยเพียงใด (ทิตินา แคมมณี, 2553) จากขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น นี้ จะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดคำถาม เกิดการคิดและลงมือเสาะหาความรู้หรือข้อมูลต่างๆ เพื่อนำมาประมวลหาคำตอบหรือข้อสรุปด้วยตนเอง เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดและลงมือกระทำ ทำให้ได้เรียนรู้วิธีจัดระบบความคิดและวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะส่งผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนพัฒนาขึ้นได้ สอดคล้องกับข้อค้นพบในงานวิจัยของ จตุพร วงศ์สม (2559) ที่ค้นพบว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ร่วมกับผังกราฟฟิก มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้

จากแนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่กล่าวข้างต้น ในงานวิจัยนี้คณะผู้วิจัยจึงศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ในวิชาวิทยาศาสตร์ผ่านบทเรียนเรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ซึ่งอยู่ในสาระการเรียนรู้ที่ 4 แรงและการเคลื่อนที่ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษแห่งหนึ่ง ในกรุงเทพมหานคร ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น เพื่อพัฒนาการเรียนรู้นิเวศวิทยาวิทยาศาสตร์ ยกระดับผลสัมฤทธิ์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ต่อวงการการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในวิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

สมมติฐานการวิจัย

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น มีความแตกต่างกัน
2. ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น มีความแตกต่างกัน

นิยามศัพท์

การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอนของรูปแบบวงจรการเรียนรู้แบบ TSOI ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้น ดังนี้

- 1) ขั้นการแปลความ (Translating) เป็นขั้นการกระตุ้นความสนใจเพื่อระบุปัญหาโดยใช้ภาพหรือภาพเคลื่อนไหว ด้วยกิจกรรมดังนี้

- 1.1) ครูใช้ภาพหรือภาพเคลื่อนไหวที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน เพื่อกระตุ้นนักเรียนให้เกิดความสนใจและให้นักเรียนเกิดการตั้งประเด็นปัญหาจากภาพหรือภาพเคลื่อนไหวที่ได้เห็น

- 1.2) นักเรียนร่วมกันระบุปัญหาที่พบเห็นให้ชัดเจน

- 2) ขั้นการสร้างกรอบความคิดสำคัญ (Sculpting) เป็นขั้นทบทวนประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมของนักเรียนเพื่อเป็นการสร้างกรอบความคิดสำคัญ ด้วยกิจกรรมดังนี้

- 2.1) นักเรียนทบทวนประสบการณ์เดิมหรือความรู้เดิมที่เกี่ยวกับปัญหาที่ระบุไว้โดยอาศัยการจัดการเรียนการสอนที่ใช้เทคนิคระดมความคิดหรือเทคนิคการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกันและกันเพื่อให้นักเรียนมีการแลกเปลี่ยนความคิดกับเพื่อนนักเรียน จนนำไปสู่แนวทางในคาดคะเนหรือตั้งสมมติฐานของปัญหา

- 2.2) นักเรียนตั้งสมมติฐานหรือคาดคะเนคำตอบของปัญหา

- 3) ขั้นการปฏิบัติการ (Operationalizing) เป็นขั้นการดำเนินการทดลองหรือการลงมือปฏิบัติเพื่อค้นหาคำตอบของประเด็นปัญหา ด้วยกิจกรรมดังนี้

- 3.1) นักเรียนร่วมกันวางแผนหรือออกแบบวิธีการทดลอง การแก้ปัญหา

- 3.2) นักเรียนร่วมกันรวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการทดลองการลงมือปฏิบัติ

- 3.3) นักเรียนร่วมกันตรวจสอบคำตอบและสร้างคำอธิบายเกิดเป็นความเข้าใจที่ได้จากการดำเนินการทดลองหรือการลงมือปฏิบัติกิจกรรมหรือจากการเรียนรู้

- 4) ขั้นการบูรณาการ (Integrating) เป็นขั้นการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่

การเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) หมายถึง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามขั้นตอนการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (5E) ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้น ดังนี้

- 1) ขั้นสร้างความสนใจ (engagement) เป็นขั้นการนำเข้าสู่บทเรียน โดยครูใช้การตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นความสนใจของนักเรียนให้มีความอยากรู้ในบทเรียนที่จะศึกษา
- 2) ขั้นสำรวจและค้นหา (exploration) เป็นขั้นที่นักเรียนร่วมกันค้นคว้าความรู้จากประเด็นคำถามที่ต้องการ เพื่อนำไปสู่การหาคำตอบที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะศึกษา
- 3) ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป (explanation) เป็นขั้นที่นักเรียนและครูร่วมกันวิเคราะห์และอภิปรายความรู้ที่ได้จากการค้นคว้า เพื่อนำมาสรุปเป็นข้อมูลที่เหมาะสมและชัดเจน
- 4) ขั้นขยายความรู้ (elaboration) เป็นขั้นการนำความรู้ที่ได้รับเชื่อมโยงกับความรู้หรือข้อสรุปในการแก้โจทย์ปัญหา หรืออธิบายสถานการณ์ใหม่
- 5) ขั้นประเมิน (evaluation) เป็นขั้นการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียน ว่ามีความเข้าใจในเนื้อหาเพียงใด โดยการถาม-ตอบ การประเมินจากแบบฝึกหัดและพฤติกรรมของผู้เรียนขณะร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ หมายถึง ความสามารถของผู้เรียนในการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ที่ครอบคลุมทั้งด้านความจำความเข้าใจ การวิเคราะห์และการนำไปใช้ ซึ่งวัดได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้สร้างและพัฒนาขึ้น

ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการแยกแยะ จำแนกเนื้อหา เรื่องราว ส่วนประกอบออกเป็นส่วนย่อย และสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของส่วนต่างๆ ได้ ซึ่งวัดได้จากการทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้แนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น เพื่อสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง 2560)
2. นักเรียนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันและเพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

วิธีการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในงานวิจัยนี้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 12 ห้องเรียน รวมนักเรียน 383 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษแห่งหนึ่งในกรุงเทพมหานคร จำนวน 2 ห้องเรียน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม (cluster random sampling) รวมมีนักเรียน 60 คน หลังจากนั้นทำการสุ่มอย่างง่ายโดยวิธีการจับสลากเพื่อกำหนดกลุ่มทดลองที่จะได้รับการจัดการเรียนรู้แบบใด พบว่า

กลุ่มทดลองที่ 1 คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 32 คน ซึ่งได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI

กลุ่มทดลองที่ 2 คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 28 คน ซึ่งได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

ขอบเขตการศึกษา

เนื้อหาบทเรียนที่ใช้ในงานวิจัยนี้เป็นไปตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ประกอบด้วยเนื้อหาในหน่วยการเรียนรู้ที่ 5 แรงในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วย 1) แรงชนิดต่างๆที่ควร

รู้จัก 2) แรงดันกับความดันของของเหลว 3) แรงพุง 4) แรงเสียดทาน 5) โมเมนต์ 6) แรงแม่เหล็กและแรงไฟฟ้า 7) แรงโน้มถ่วง 8) แรงกิริยาและแรงปฏิกิริยา

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

ตัวแปรตาม ได้แก่ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน จำนวน 8 แผน แผนละ 2 ชั่วโมง รวม 16 ชั่วโมง โดยมีขั้นตอนการสร้างดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ เรื่องแรงในชีวิตประจำวัน มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด และสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน 2) ศึกษาหลักการและรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3) สร้างแผนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI 4) นำแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 8 แผน เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา 2 คน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านจัดการเรียนรู้รายวิชาวิทยาศาสตร์ 1 คน เพื่อตรวจสอบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence: IOC) ด้านจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมและกระบวนการจัดการเรียนรู้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ 5) ปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดการเรียนรู้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเรียบร้อย 6) นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 1 ห้องเรียน ซึ่งเป็นนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีความรู้ความสามารถใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง แล้วปรับปรุงแก้ไขก่อนการนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง

2. แผนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน จำนวน 8 แผน แผนละ 2 ชั่วโมง รวม 16 ชั่วโมง โดยมีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของแผนดังต่อไปนี้ 1) ศึกษาเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด และสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน 2) ศึกษาหลักการและรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3) สร้างแผนการจัดการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น 4) นำแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 8 แผน เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence: IOC) ด้านจุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมและกระบวนการจัดการเรียนรู้ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ 5) ปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดการเรียนรู้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญและเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญอีกครั้ง เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเรียบร้อย 6) นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 1 ห้องเรียน ซึ่งเป็นนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีความรู้ความสามารถใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง แล้วปรับปรุงแก้ไขก่อนการนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่าง

3. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ โดยมีขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพดังนี้ 1) ศึกษาเนื้อหา และวิเคราะห์ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ตามตัวชี้วัดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) 2) ดำเนินการสร้างแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก มีคำตอบที่ถูกต้อง 1 ตัวเลือก จำนวน 50 ข้อ 3) นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์การเรียนรู้ แล้วนำผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ 4) คัดเลือกข้อสอบที่มีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาโดยพิจารณาจากค่าดัชนีความสอดคล้อง ที่มีค่าระหว่าง 0.67–1.00 5) นำแบบทดสอบที่ผ่านการประเมินค่าความสอดคล้องไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 1 ห้องเรียน โดย

เป็นนักเรียนกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีความรู้ความเข้าใจในระดับใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำมาวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย อำนาจจำแนกและค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ ซึ่งพบว่ามีข้อสอบที่ผ่านการคัดเลือกและเหมาะสมต่อการนำไปใช้จริง จำนวน 30 ข้อ มีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.20–0.65 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.24–0.66 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.92

4. แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ โดยมีขั้นตอนการสร้างและหาคุณภาพดังนี้ 1) ศึกษาความหมาย คำจำกัดความ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการสร้างแบบทดสอบที่สามารถวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) สร้างแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ชนิดเลือกตอบจำนวน 4 ตัวเลือก มีคำตอบที่ถูก 1 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ 3) นำแบบทดสอบที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน เพื่อประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ระหว่างข้อคำถามกับกรอบนิยามของความสามารถในการคิดวิเคราะห์แต่ละด้าน แล้วนำผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ 4) คัดเลือกข้อสอบที่มีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาโดยพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้อง ที่มีค่าระหว่าง 0.67–1.00 5) นำแบบทดสอบที่ผ่านการประเมินค่าความสอดคล้องไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 จำนวน 1 ห้องเรียน โดยเป็นนักเรียนกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีความรู้ความเข้าใจในระดับใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อนำมาวิเคราะห์หาค่าความยากง่าย อำนาจจำแนกและค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ ซึ่งพบว่ามีข้อคำถามที่ผ่านการคัดเลือกและเหมาะสมต่อการนำไปใช้จริง จำนวน 30 ข้อ ซึ่งมีค่าความยากง่ายอยู่ระหว่าง 0.20–0.65 ค่าอำนาจจำแนกอยู่ระหว่าง 0.35–0.80 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.83

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยจัดทำเอกสารโครงการวิจัยและชี้แจงจุดประสงค์ของการวิจัยให้กลุ่มตัวอย่างทราบและให้ลงนามยินยอมเข้าร่วมการวิจัยตามความสมัครใจ เพื่อพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่างและสอดคล้องกับข้อปฏิบัติของจริยธรรมการวิจัยในคน ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจะถูกเก็บเป็นความลับและเผยแพร่ผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น

2. ดำเนินการให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการจัดการเรียนรู้ (Pre-test) และแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนการจัดการเรียนรู้

3. ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI กับกลุ่มทดลองที่ 1 และดำเนินการจัดการเรียนรู้โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ให้กับกลุ่มทดลองที่ 2 ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2562 โดยในระหว่างการจัดการเรียนรู้ จะเก็บคะแนนจากใบงาน ชิ้นงาน และทดสอบย่อย

4. ดำเนินการให้กลุ่มตัวอย่างทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หลังการจัดการเรียนรู้ (Post-test) จำนวน 30 ข้อ และทำแบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ จำนวน 30 ข้อ ซึ่งเป็นข้อสอบฉบับเดียวกับแบบทดสอบก่อนการจัดการเรียนรู้

5. นำข้อมูลที่ได้จากการทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบทดสอบวัดความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ทั้งก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ ของทั้ง 2 กลุ่มทดลอง มาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

6. ข้อมูลดิบที่ได้จากการเก็บข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างจะถูกทำลายหลังจากวิเคราะห์ข้อมูลในภาพรวมเสร็จสิ้น ภายใน 60 วัน เพื่อสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของจริยธรรมการวิจัยในคน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้และเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่ม โดยใช้การทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่มีความเป็นอิสระต่อกัน (t-test for independent samples)

2. วิเคราะห์หาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสามารถในการคิดวิเคราะห์และเปรียบเทียบความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองทั้งสองกลุ่ม โดยการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่มีความเป็นอิสระต่อกัน

ผลการวิจัย

1. ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

ตารางที่ 1 แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

กลุ่มทดลองที่	การจัดการเรียนรู้	คะแนนเต็ม	ก่อนการจัดการเรียนรู้				หลังการจัดการเรียนรู้			
			$\bar{X}$	S.D.	t	p	$\bar{X}$	S.D.	t	p
1	การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI	30	14.28	2.52	1.639	0.107	20.97	3.01	0.906	0.369
2	การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น	30	13.14	2.86			20.29	2.80		

จากตารางที่ 1 จะพบว่าคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ก่อนการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI (กลุ่มทดลองที่ 1) มีค่า 14.28 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) มีค่า 2.52 และพบว่าคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (กลุ่มทดลองที่ 2) มีค่า 13.14 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่า 2.86 เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเฉพาะก่อนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองที่ 1 และ 2 ด้วยการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่มีความเป็นอิสระต่อกัน พบว่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI (กลุ่มทดลองที่ 1) พบว่ามีค่า 20.97 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่า 3.01 ส่วนคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (กลุ่มทดลองที่ 2) มีค่า 20.29 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่า 2.80 เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองที่ 1 และ 2 ด้วยการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่มีความเป็นอิสระต่อกัน พบว่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ผลการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของคะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

กลุ่มทดลองที่	การจัดการเรียนรู้	คะแนนเต็ม	ก่อนการจัดการเรียนรู้				หลังการจัดการเรียนรู้			
			$\bar{X}$	S.D.	t	p	$\bar{X}$	S.D.	t	p
1	การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI	30	14.34	1.99	1.116	0.272	22.12	3.29	3.428*	< 0.001
2	การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น	30	13.52	3.10			18.83	3.88		

* นัยสำคัญที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 2 จะพบว่าคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI (กลุ่มทดลองที่ 1) มีค่า 14.34 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่า 1.99 และพบว่าคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (กลุ่มทดลองที่ 2) มีค่า 13.52 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่า 3.10 เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างของคะแนนของความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองที่ 1 และ 2 ด้วยการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่มีความเป็นอิสระต่อกัน พบว่าคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI (กลุ่มทดลองที่ 1) พบว่ามีค่า 22.12 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่า 3.29 ส่วนคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (กลุ่มทดลองที่ 2) มีค่า 18.83 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานมีค่า 3.88 เมื่อทำการทดสอบความแตกต่างของคะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังการจัดการเรียนรู้ของกลุ่มทดลองที่ 1 และ 2 ด้วยการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่มีความเป็นอิสระต่อกัน พบว่าคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบค่า average normalized gain ของคะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังการจัดการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น

กลุ่มทดลองที่	รูปแบบการจัดการเรียนรู้	Average normalized gain
		$\left(\frac{\%Pretest - \%Posttest}{100 - \%Pretest} \right)$
1	การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI	0.50 (medium gain)
2	การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น	0.32 (medium gain)

เมื่อทราบแล้วว่าคะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงอยากทราบว่ากลุ่มทดลองใดมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เพิ่มขึ้นมากกว่ากัน จึงทำการวิเคราะห์ค่า normalized gain ของคะแนน

ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของทั้ง 2 กลุ่ม ค่า normalized gain เป็นค่าที่แสดงถึงความก้าวหน้าของผลการเรียนรู้ที่เพิ่มขึ้นจริง โดยมีค่าอยู่ระหว่าง 0-1.0 (Hake, 1998; อภิสิทธิ์ ธงไชย, ขวัญ อารยะธนิตกุล, เชิญโชค ศรขวัญ, นฤมล เอมะรัตน์, และ รัชภาคย์ จิตต์อารี, 2550) จากตารางที่ 3 พบว่ากลุ่มทดลองที่ 1 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI มีค่า average normalized gain เท่ากับ 0.50 และกลุ่มทดลองที่ 2 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น มีค่า average normalized gain เท่ากับ 0.32

อภิปรายผล

1. จากการเปรียบเทียบคะแนนเฉลี่ยของแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการจัดการเรียนรู้ในวิชาวิทยาศาสตร์ เรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มทดลองที่ 2 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น พบว่า คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่านักเรียนทั้ง 2 กลุ่มนี้ มีพื้นฐานความรู้ในบทเรียนนี้เท่าๆ กัน และเมื่อพิจารณาความแตกต่างของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่มนี้ พบว่าคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ (ตารางที่ 1) ซึ่งหมายความว่า หลังจากการใช้การจัดการเรียนรู้ที่ต่างกันของทั้ง 2 กลุ่ม คะแนนเฉลี่ยของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีค่าไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ตรงกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ นั่นอาจเป็นเพราะ ทั้งการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น สามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่มให้สูงขึ้นได้ อันเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นั้น เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ผสมผสานระหว่างรูปแบบการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และรูปแบบการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ของคอล์บ อันประกอบไปด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้น คือ 1) ขั้นการแปลความ (Translating) 2) ขั้นการสร้างกรอบความคิดสำคัญ (Sculpting) 3) ขั้นการปฏิบัติการ (Operationalizing) และ 4) ขั้นการบูรณาการ (Integrating) โดยการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นี้ จะมุ่งเน้นให้นักเรียนฝึกวิเคราะห์และระบุปัญหาจากภาพหรือภาพเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมที่เกี่ยวข้องกับบทเรียน นำความรู้หรือประสบการณ์เดิมที่มีอยู่แล้วมาผสานเข้ากับองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการจัดการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงจากกิจกรรมในห้องเรียนโดยนักเรียนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม มีการแลกเปลี่ยนความรู้ และการแสดงความคิดเห็นร่วมกันกับสมาชิกภายในกลุ่ม ส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่ง่ายต่อการเข้าใจและมีประสิทธิภาพในบทเรียนนั้นๆ มากยิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Tsoi และ Goh (2008) ที่จัดการเรียนรู้แบบ TSOI ให้กับนักเรียนของประเทศสิงคโปร์ ในรายวิชาเคมี พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิริรัตน์ คล้ายนิล (2558) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเข้าใจโน้มน้าทางวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์เรื่องของแข็ง ของเหลว แก๊ส ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบ TSOI พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI มีมีโน้มน้าทางวิทยาศาสตร์เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้นั้น อาจเป็นเพราะการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น มุ่งเน้นให้นักเรียนค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง เพื่อให้ นักเรียนได้พัฒนาการให้เหตุผล การแก้ปัญหา อีกทั้งยังเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในการเรียน ผู้สอนเป็นผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือในการจัดการเรียนรู้ ความรู้ที่นักเรียนได้จากการค้นคว้าด้วยตนเองทำให้ผู้เรียนเข้าใจและเรียนรู้เนื้อหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งในกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น มีขั้นตอนการดำเนินการ 5 ขั้น ประกอบด้วย 1) ขั้นสร้างความสนใจ (engagement) 2) ขั้นสำรวจและค้นหา (exploration) 3) ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป (explanation) 4) ขั้นขยายความรู้ (elaboration) และ 5) ขั้นประเมิน (evaluation) ซึ่งแต่ละขั้นการดำเนินงานมีกิจกรรมที่ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทดลอง การสำรวจข้อมูล การค้นคว้าข้อมูล เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ คณิศร เสมพิช และอัศพงศ์ สุขมาตย์ (2562) ที่ค้นพบว่าการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ร่วมกับบทเรียนอีเลิร์นนิ่ง เรื่อง การ

เขียนโปรแกรมเพื่อแก้ปัญหา สามารถช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้นได้ และผลที่ค้นพบนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภาพร แหลมแก้ว และคณะ (2557) ที่ได้ศึกษาเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ เรื่อง ไฟฟ้า ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระหว่างกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ที่ใช้เทคนิคการสอนแบบ ทำนาย สังเกต และอธิบาย กับกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ซึ่งพบว่าทั้งสองกลุ่มเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้ไม่แตกต่างกัน

2. เมื่อพิจารณาผลการเปรียบเทียบคะแนนความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนการจัดการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ระหว่างกลุ่มทดลองที่ 1 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และกลุ่มทดลองที่ 2 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น พบว่าคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดวิเคราะห์ก่อนการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่มแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ แสดงว่าก่อนการจัดการเรียนรู้ นักเรียนทั้ง 2 กลุ่มนี้ มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ใกล้เคียงกัน แต่เมื่อพิจารณาความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่ม กลับพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (ตารางที่ 2) ซึ่งเป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ เมื่อทราบว่าความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังการจัดการเรียนรู้ของทั้ง 2 กลุ่มมีความแตกต่างกัน ค่า average normalized gain จึงถูกนำมาใช้เพื่อวิเคราะห์ว่าแต่ละกลุ่มมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เพิ่มขึ้นเท่าใด (ตารางที่ 3) โดยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI (กลุ่มทดลองที่ 1) มีค่า average normalized gain เท่ากับ 0.50 ซึ่งมากกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น (กลุ่มทดลองที่ 2) ที่มีค่า average normalized gain เท่ากับ 0.32 ผลนี้แสดงให้เห็นว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เพิ่มขึ้นมากกว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ผลที่ได้นี้อาจเป็นเพราะ การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI มีขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ที่ทั้ง 4 ขั้นตอนนั้น ช่วยส่งเสริมความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ดังนี้ 1) ขั้นการแปลความ (Translating) ครูแปลงความรู้จากที่เป็นนามธรรมไปเป็นรูปธรรมผ่านรูปภาพหรือภาพเคลื่อนไหว ทำให้นักเรียนสามารถพิจารณา ฝึกเปรียบเทียบและตั้งคำถามได้ ทำให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์จากรูปภาพหรือภาพเคลื่อนไหวเพื่อระบุประเด็นปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Sumfleth และ Telgenbüscher (2001) ที่กล่าวว่า การใช้ภาพหรือภาพเคลื่อนไหวประกอบการเรียนรู้ นอกจากจะช่วยกระตุ้นความสนใจของผู้เรียนแล้ว ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการตั้งคำถาม โดยความคิดวิเคราะห์จะปรากฏขึ้นเมื่อพบสิ่งที่มีความคลุมเครือหรือสิ่งผิดปกติ สร้างความสงสัย จนไปถึงการตั้งคำถามเพื่อค้นหาสาเหตุของความผิดปกตินั้นๆ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2553) 2) ขั้นการสร้างกรอบความคิดสำคัญ (Sculpting) เป็นขั้นที่นักเรียนได้ทบทวนความรู้หรือนำประสบการณ์เดิมมาผสมผสานกับข้อเท็จจริงที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกันโดยอาศัยการระดมความคิด นำไปสู่การคาดการณ์คำตอบหรือข้อสันนิษฐานของปัญหา ซึ่งโดยปกติเมื่อสมองได้รับข้อมูลจะทำการตีความข้อมูลที่ได้รับ โดยนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูล ความทรงจำ หรือประสบการณ์ในอดีตที่เก็บสะสมไว้ จากนั้นสมองจะวิเคราะห์แยกแยะความเหมือนและความต่างของข้อมูลที่ได้รับ พร้อมทั้งพยายามเชื่อมโยงเหตุผลของเรื่องราวต่างๆ เพื่อแก้ปัญหา (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2553) 3) ขั้นการปฏิบัติการ (Operationalizing) เป็นขั้นที่นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมจริงจนค้นพบคำตอบของประเด็นปัญหา ซึ่งนักเรียนจะคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการทำกิจกรรม ผสมผสานกับความรู้เดิมจนกระทั่งเรียบเรียงข้อมูลที่ได้เกิดเป็นความเข้าใจหรือความรู้ใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ สมบูรณ์ รัตนบุญศรีทอง (2553) ที่พบว่า เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลหรือประสบการณ์ใหม่ จะเกิดการซึมซับเข้าสู่โครงสร้างทางความคิดที่มีอยู่ แต่ถ้าโครงสร้างความคิดที่มีอยู่นั้น ไม่สอดคล้องกับประสบการณ์หรือข้อมูลเดิม จะทำให้เกิดภาวะไม่สมดุล ผู้เรียนจะเริ่มมีการปรับโครงสร้างทางความคิดให้เข้าสู่ ภาวะที่สมดุลใหม่ เหมือนกับการที่นักเรียนค้นพบความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง มาวิเคราะห์แยกแยะโดยใช้ความรู้และประสบการณ์เดิมเป็นฐาน เพื่อตีความหมายสร้างความเข้าใจ จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ของตนเองขึ้น และ 4) ขั้นการบูรณาการ (Integrating) เป็นขั้นที่ส่งเสริมให้นักเรียนนำความรู้ที่มีมาเชื่อมโยงและคิดวิเคราะห์ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกับชีวิตประจำวัน จากกระบวนการทั้ง 4 ขั้นตอนนี้ แสดงให้เห็นว่าในแต่ละขั้นตอน

นักเรียนมีการฝึกพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ตลอดการจัดการเรียนรู้และการทำกิจกรรมต่างๆ แตกต่างจากการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ที่สามารถช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ได้ แต่อาจน้อยกว่าการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI ตรงจุดนี้ผู้วิจัยคาดว่าอาจเป็นเพราะ การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้นนี้ แม้มีขั้นตอนการดำเนินการถึง 5 ขั้นตอน แต่อาจมีเพียงขั้นที่ 3 ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป ที่สามารถช่วยพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนได้ โดยในขั้นนี้นักเรียนจะต้องร่วมกันวิเคราะห์ อภิปราย และลงข้อสรุปของข้อมูลที่ได้จากการค้นคว้ามาจากขั้นที่ 2 สอดคล้องกับคำกล่าวของ ชนาธิป พรกุล (2554) และ Lemlech (1994) ที่กล่าวว่าขั้นตอนหนึ่งของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ที่จะพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียนได้ คือ ขั้นที่ 3 ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป โดยนักเรียนจะได้นำความรู้ที่ตนเองสำรวจและรวบรวมมา นำมาวิเคราะห์ เปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่าง และลงข้อสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่า งานวิจัยส่วนใหญ่จะพยายามสอดแทรกเทคนิคต่างๆ เช่น ผังโนทัศน์ (อุไรวรรณ ปานิสงค์, จิต นวนแก้ว, และสมาลี เลี่ยมทอง, 2560) ผังมโนมตรูปตัววี (ฐิติรัตน์ ปัญญาเยาว์, และวีระพงษ์ แสง-ชูโต, 2561) และเทคนิคอื่นๆ (กนกพิชญ์ ฤทธิ์ร่วม, ธนानันต์ กุลไพบุตร, และสำราญ กำจัดภัย, 2562; ทิพวรรณ อินแก้ว, สุดาพร ปัญญาฤกษ์, และนพพร ธนะชัยพันธ์, 2561; แพรวนภา โสภา, อนันต์ ปานศุภวัชร, และถาดทอง ปานศุภวัชร, 2561) เข้าไปในขั้นที่ 3 ของการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ให้สูงขึ้นอย่างเด่นชัด จากเหตุผลข้างต้นนี้อาจกล่าวได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบ TSOI เป็นการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของผู้เรียน ในวิชาวิทยาศาสตร์ ผ่านบทเรียนเรื่อง แรงในชีวิตประจำวัน ให้เพิ่มสูงขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งผลที่ได้นี้สอดคล้องกับ งานวิจัยของ สมบูรณ์ รัตนบุญศรีทอง (2553) ที่ค้นพบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ผ่านรูปแบบวงจรการเรียนรู้ TSOI มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดวิเคราะห์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และยังพบว่านักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI นี้ มีคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการคิดวิเคราะห์สูงกว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนรู้

1. ผู้สอนควรชี้แจงและอธิบายขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI ให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจบทบาทและหน้าที่ และเพื่อการบรรลุเป้าหมายของการจัดการเรียนรู้
2. ควรวางแผนการจัดการเรียนรู้ให้ยืดหยุ่นตามระยะเวลาในการทำกิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เต็มประสิทธิภาพ
3. ในกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI ขั้นที่ 1 การแปลความ (Translating) ผู้สอนควรใช้รูปภาพหรือภาพเคลื่อนไหวที่มีความชัดเจน การสื่อความหมายที่ไม่กว้างเกินไป มาใช้ให้นักเรียนคิดวิเคราะห์

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเปรียบเทียบการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ในวิชาอื่น
2. ควรนำการจัดการเรียนรู้แบบ TSOI และการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้น ไปจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะด้านอื่นๆ เช่น การให้เหตุผล การแปลความหมายข้อมูลและลงข้อสรุป เป็นต้น

บรรณานุกรม

กนกพิชญ์ ฤทธิ์ร่วม, ธนานันต์ กุลไพบุตร, และสำราญ กำจัดภัย. (2562). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้วิชาฟิสิกส์ เรื่องการเคลื่อนที่แนวตรง โดยใช้รูปแบบวัฏจักรการสืบเสาะหาความรู้ (5Es) ร่วมกับรูปแบบการสอนของโพลยา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน*, 11(30), 63–73.

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2553). *การคิดวิเคราะห์=Analytical thinking*. กรุงเทพฯ: ชัคเชส.
- ณิศร เสมพิน, และอัคพงศ์ สุขมาตย์. (2562). รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบการสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับบทเรียนอิเล็กทรอนิกส์เพื่อพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง การเขียนโปรแกรมเพื่อแก้ปัญหา. *วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร*, 9(2), 246–261.
- จตุพร วงศ์สม, และพงษ์ศักดิ์ แป้นแก้ว. (2559). การจัดการเรียนรู้วิทยาศาสตร์แบบสืบเสาะหาความรู้ที่เสริมด้วย การใช้ผังกราฟิกเพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. *วารสารบัณฑิตวิจัย*, 7(2), 47–59.
- ชนาธิป พรกุล. (2554). *การสอนกระบวนการคิด ทฤษฎีและการนำไปใช้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตรัตน์ ปัญญาเยาว์, และวีระพงษ์ แสง-ชูโต. (2561). ผลการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับการใช้ผังมโนมิตูรูปตัววี เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพาร์อีสเทอร์น*, 12(2), 100–114.
- ทิพวรรณ อินแก้ว, สุดาพร ปัญญาพุกษ์, และนพพร ณะชัยพันธ์. (2561). การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการคิดวิเคราะห์ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*, 11(3), 51–64.
- ทิตนา แคมมณี. (2553). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทิตนา แคมมณี, ศิริชัย กาญจนวาสี, พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์, และศรินทร์ วิริยะสินธุ์. (2544). *วิทยาการด้านการคิด*. กรุงเทพฯ: เดอร์มาสเตอร์กรุ๊ป แมเนจเม้นท์.
- ธิดารัตน์ คำแพง, กัญญารัตน์ โคจร, และสุจินต์ อังกราวีรุทธิ์. (2560). การพัฒนาความเข้าใจในบทสนทนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ตามทฤษฎีการเรียนรู้ ของ Kolb โดยยึดรูปแบบวงจรการเรียนรู้ TSOI. *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences, and Arts)*, 10(3), 567–584.
- ธีรพงษ์ แสงประดิษฐ์. (2558). แนวคิดทางเลือกของนักเรียนในวิชาฟิสิกส์. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 16(4), 202–209.
- นิรมล ศตวุฒิ. (2560). *การพัฒนาหลักสูตร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2556). *การพัฒนาการคิด*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนจำกัด 9119 เทคนิคพรินติ้ง.
- พุทธิพงษ์ สุภมัสสอังกูร. (2559). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการคิดวิเคราะห์เรื่องภัยพิบัติทางธรรมชาติ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ด้วยการจัดการเรียนรู้ แบบวัฏจักรการสืบเสาะหาความรู้ (5E). *Veridian E-Journal, Silpakorn University (Humanities, Social Sciences, and Arts)*, 9(1), 1349–1365.
- แพรวนภา ไสยา, อนันต์ ปานสุขวัชร, และถาดทอง ปานสุขวัชร. (2561). การพัฒนาการคิดวิเคราะห์ โดยใช้การสืบเสาะหาความรู้ 5 ขั้นตอน และเกม เรื่อง ระบบต่างๆ ในร่างกายมนุษย์และสัตว์ กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2. *วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน*, 10(28), 113–123.

- ศิริรัตน์ คล้ายนิล. (2558). ความเข้าใจโมเดลทางวิทยาศาสตร์และความสามารถในการคิดวิเคราะห์เรื่อง ของแข็ง ของเหลว แก๊ส ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้รูปแบบการเรียนรู้ TSOI (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ. (2562). สรุปผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้พื้นฐาน (O-NET) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2561. สืบค้นจาก http://www.newonetestresult.niets.or.th/AnnouncementWeb/PDF/SummaryONETM3_2561.pdf
- สมบัติ การจนารักพงศ์. (2549). เทคนิคการจัดกิจกรรมเรียนรู้แบบ 5 E ที่เน้นพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- สมบูรณ์ รัตนบุญศรีทอง. (2553). ผลของการใช้รูปแบบวงจรการเรียนรู้ TSOI ที่มีต่อเมโนทัศน์เรื่องพันธะเคมีและความสามารถในการคิดวิเคราะห์ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- สสวท. (2561). ผลการประเมิน PISA 2015 วิทยาศาสตร์ การอ่าน และคณิตศาสตร์ ความเป็นเลิศและความเท่าเทียมทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สุภาพร แหลมแก้ว, เนติ เฉลยวาเรศ, และศรีนทิพย์ ภูสำลี. (2557). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเจตคติในการเรียนวิทยาศาสตร์ เรื่อง ไฟฟ้า ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้เทคนิคการสอนแบบทำนาย สังเกต อธิบาย กับวิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้แบบ 5E. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนครสวรรค์*, 16(3), 190–199.
- อภิสิทธิ์ ธงไชย, ขวัญ อารยะธนิตกุล, เชิญโชค ศรขวัญ, นฤมล เอเมะรัตน์, และรัชภาคย์ จิตต์อารี. (2550). การประเมินผลการเรียนรู้แบบใหม่โดยการใช้ผลสอบก่อนเรียนและหลังเรียน. *วารสาร มฉก.วิชาการ*, 11(21), 86–94.
- อุไรวรรณ ปานีสงค์, จิต นวนแก้ว, และสุมาลี เลี่ยมทอง. (2560). การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ (5E) เสริมด้วยเทคนิค การจัดแผนผังมโนทัศน์เรื่อง ชีวิตกับสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อความสามารถ ในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 11(1), 134–147.
- Agung, S., & Schwartz, M. (2007). Students' Understanding of Conservation of Matter, Stoichiometry and Balancing Equations in Indonesia. *International Journal of Science Education*, 29(13), 1679–1702.
- Hake, R. (1998). Interactive-Engagement Versus Traditional Methods: A Six-Thousand-Student Survey of Mechanics Test Data for Introductory Physics Courses. *American Journal of Physics*, 66(1), 64–74.
- Kolb, D. A., Rubin, I. M., & McIntyre, J. M. (1974). *Organizational Psychology: an Experiential Approach*. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall.
- Lemlech, J. K. (1994). *Curriculum and Instructional Methods for the Elementary and Middle School*. (3rd Ed.). New York: Macmillan College Publishing Company.
- Sumfleth, E., & Telgenbüscher, L. (2001). Improving the Use of Instructional Illustrations in Learning Chemistry. In Behrendt H. et al. (eds) *Research in Science Education - Past, Present, and Future* (pp. 289–294). Retrieved from https://link.springer.com/chapter/10.1007%2F0-306-47639-8_40
- Tsoi, M. F. (2009). Applying TSOI Hybrid Learning Model to Enhance Blended Teaching Experience in Science Education. *Interactive Technology and Smart Education*, 6(4), 223–233.

Tsoi, M. F., & Goh, N. K. (2008). Addressing Cognitive Processes in e-learning: TSOI Hybrid Learning Model. *US-China Education Review*, 5(7), 29–35.

Yayon, M., Mamlok-Naaman, R., & Fortus, D. (2012). Characterizing and Representing Student's Conceptual Knowledge of Chemical Bonding. *Chemistry Education Research and Practice*, 13(3), 248–267.

Received: 16-06-2020

Revised: 08-07-2020

Accepted: 09-07-2020

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์
ของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Relationship between Demographic Factors and Social Media Literacy of
Undergraduate Students Faculty of Education, Kasetsart University

อกนิษฐ์ ถึงนาคร¹

Akanit Thuengnak

akanit@me.comกิตติศักดิ์ เป้นงาม²

Kittisak Pan-Ngam

kittisakit@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ 2) ศึกษาการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย อัตราส่วนร้อยละ 70 ได้เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 149 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่แบบสอบถามการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และ two-way ANOVA

ผลการวิจัยพบว่า 1) นิสิตมีประสบการณ์ใช้สื่อสังคมออนไลน์ 6 ปีขึ้นไป มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์ Line มากที่สุด 2) นิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก 3) ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า สาขาวิชา เพศ และ ภูมิถิ่นามีความสัมพันธ์กับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ: การรู้เท่าทันสื่อ, สื่อสังคมออนไลน์, รู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์

¹ นิสิตศึกษาปริญญาโท สาขาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Student in Graduate school in Educational Technology Faculty of Education, Kasetsart University

² สาขาเทคโนโลยีการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Educational Technology Faculty of Education, Kasetsart University

Abstract

The objectives of this research were to study: 1) online social media usage of undergraduate students of the Faculty of Education, Kasetsart University 2) social media awareness of undergraduate students of the Faculty of Education Kasetsart University 3) the relationship between their demographic factors and their social media literacy

The research samples were 1st year undergraduate students, registered in the 1st semester of academic year 2019, at the Faculty of Education, Kasetsart University. The 149 samples were selected by Sample Random Sampling with 70 percent ratio. The research instrument is Social Media Awareness Questionnaire for undergraduate students at the Faculty of Education Kasetsart University. The data were analyzed by using frequency, percentage, mean, standard deviation and two-way ANOVA.

The research results were as followings: 1) students have more than 6 years of experience in using social media. The most use of social media platform was Line application. 2) The samples had a high level of social media literacy. 3) There were a statistical significant relationship between the demographic factors, (especially department, gender, and domicile) and the social media literacy at .05 level.

Keywords: media literacy, social media, social media literacy

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบทั้งในระบบเศรษฐกิจและสังคม เทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนในด้านการงานเท่านั้น การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารล้วนเป็นฐานรากในการพัฒนาการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และการพัฒนาทางสังคมในด้านต่างๆ ควบคู่กันไป การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารหรือเรียกว่าเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อให้ทันต่อยุคสมัยเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการปฏิรูปกระบวนการผลิต การดำเนินธุรกิจ การค้า การบริการ การศึกษา การสาธารณสุข การบริหารราชการแผ่นดิน รวมทั้งกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมที่จะหลอมรวมเข้ากับชีวิตคนอย่างแท้จริงและจะเปลี่ยนโครงสร้างรูปแบบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และกระบวนการทางสังคมรวมถึงการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559) และเมื่อพิจารณาผ่านนโยบายระดับชาติพบว่าเมื่อปี 2559 แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม โดยในยุทธศาสตร์ที่ 3 การสร้างสังคมคุณภาพที่ทั่วถึงเท่าเทียมด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล และได้นิยามความหมายของ “การสร้างสังคมคุณภาพด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล” หมายถึง การพัฒนาประเทศไทยที่ประชาชนทุกกลุ่มโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเกษตรกรผู้ที่อยู่ในชุมชนห่างไกล ผู้สูงอายุ ผู้ด้อยโอกาส และคนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากบริการต่างๆ ของรัฐผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล มีการรวบรวมและแปลงข้อมูล องค์ความรู้ของประเทศทั้งระดับประเทศและระดับท้องถิ่นให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลที่ประชาชนสามารถเข้าถึงและนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยง่ายและสะดวก โดยประชาชนมีความรู้เท่าทันข้อมูลข่าวสาร และมีทักษะการใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม (โสภิตา วีรกุลเทวัญ, 2561) โดยสุดท้าย เมื่อโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลพร้อม และพลเมืองดิจิทัลพร้อมแล้ว เทคโนโลยีดิจิทัลจะเป็นเครื่องมือในการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนทุกกลุ่มผ่านบริการดิจิทัลต่างๆ

ด้วยรูปแบบของการรับสารที่เปลี่ยนแปลงไป พฤติกรรมในการรับสารของพลเมืองก็เปลี่ยนตามไปด้วย ผู้รับสารเริ่มคุ้นชินกับความเร็วในการสื่อสารข้อความหัวเรื่องสั้นๆ บนเนื้อหาข่าว จึงตัดสินใจเชื่อข้อมูลเหล่านั้นโดยไม่วิเคราะห์ให้ถี่ถ้วน ทำให้เกิดกลุ่มคนไม่ประสงคดียุบายการสร้างเรื่องขึ้นเพื่อให้เป็นข่าวที่เผยแพร่บนโลกอินเทอร์เน็ต หรือ Fake News ทั้งกระทำ

ด้วยอารมณ์ ความสนุก หรือความรู้เท่าถึงการณ์ โดยไม่ระมัดระวังถึงผลที่จะตามมา รวมไปถึงจนถึงบางคนที่ตั้งใจส่งสารที่เป็นเท็จหวังปลุกปั่นและสร้างความวุ่นวายในสังคมโดยขาดจิตสำนึกในคุณธรรมในจิตใจ ในหลายๆ ประเทศเริ่มต้นตัวกับ Fake News มากขึ้น เช่น ประเทศแคนาดา อิตาลี และไต้หวัน ได้มีการบรรจุการแยกแยะข่าวจริงและข่าวปลอมไว้ในหลักสูตรการเรียนของนักเรียน บางประเทศยังออกกฎหมายไว้สำหรับจัดการผู้ที่เผยแพร่ Fake News เช่น ประเทศสิงคโปร์ กำหนดให้มีบทลงโทษสูงสุดคือจำคุก 10 ปี และปรับ 1 ล้านดอลลาร์สิงคโปร์ สำหรับผู้ที่เผยแพร่ข่าวปลอม ส่วนในประเทศมาเลเซียมีบทลงโทษสูงสุด จำคุก 6 ปี ปรับ 500,000 ริงกิต Tamer Fakahany กล่าวในงาน “STOP FAKE NEWS” ข่าวจริงหรือข่าวปลอม คิดก่อนกด ว่าจากการสำรวจ 40 ประเทศทั่วโลก พบว่า กว่า 55% คิดว่าข่าวปลอมเป็นสิ่งที่แยกยาก ขณะที่คนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ยังคงแชร์ถึงแม้จะรู้ว่าไม่ใช่เรื่องจริง โดยกลุ่มตัวอย่างอายุ 18-29 ปี แชร์ข่าวปลอม 31% และอายุ 50 ปีขึ้นไป มีการแชร์ข่าวปลอม 27%

และจากการศึกษาการใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยตามกลุ่มอายุต่างๆ ในปี 2557-2561 พบว่าทุกกลุ่มอายุมีแนวโน้มใช้อินเทอร์เน็ตสูงขึ้น โดยในปี 2561 กลุ่มอายุ 15-24 ปี มีการใช้อินเทอร์เน็ตสูงสุด คือ ร้อยละ 91.4 รองลงมาคือกลุ่มอายุ 25-34 ปี ร้อยละ 84.4 กลุ่มอายุ 6-14 ปี ร้อยละ 69.6 กลุ่มอายุ 35-49 ปี ร้อยละ 62.1 และในกลุ่มอายุ 50 ปีขึ้นไป มีเพียงร้อยละ 21.2 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2561) และจากการศึกษาเกี่ยวกับผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของประเทศไทยจากสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Transactions Development Agency) ปี 2560 พบว่าคนไทยใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยต่อวันในทำงาน/เรียนหนังสือ 6 ชั่วโมง 30 นาทีต่อวัน และในวันหยุด 6 ชั่วโมง 48 นาทีต่อวัน ใช้งานด้านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) เฉลี่ยต่อวัน ในทำงาน/เรียนหนังสือ 3 ชั่วโมง 30 นาทีต่อวัน และในวันหยุด 3 ชั่วโมง 36 นาทีต่อวัน ผลการสำรวจกิจกรรมการใช้งานผ่านอินเทอร์เน็ตด้านสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) ร้อยละ 86.9 รองลงมาเป็นการค้นหาข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต ร้อยละ 86.5 และการรับส่งอีเมล ร้อยละ 70.5 (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2560) อีกทั้งจากการศึกษาถึงผลสำรวจสถานการณ์การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศของประเทศไทย พ.ศ.2562 โดย ผศ.ดร. สุภาภรณ์ เกียรติสิน หัวหน้ากลุ่มสาขาวิชาเทคโนโลยีการจัดการระบบสารสนเทศ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล พบว่าคนไทยใช้สื่อดิจิทัลผ่านมือถือเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดในเดือนมกราคม 2561 ซึ่งในเรื่องของ Digital Literacy เมื่อวิเคราะห์แบบแยกเพศชายและหญิง พบว่าเพศชายมี Digital Literacy Rate เฉลี่ย 88% เพศหญิง 80% ส่วนข้อมูลเดือนมกราคม พ.ศ. 2562 พบว่า Digital Literacy ของทั้งสองเพศมีค่าเฉลี่ยที่สูงขึ้น เพศชายอยู่ที่ 90% เพศหญิงอยู่ที่ 83% ส่วนการสำรวจข้อมูลสถานภาพการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศของประเทศไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จากผู้ตอบแบบสำรวจ 12,374 คน พบว่าสถานภาพการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศมีคะแนนเฉลี่ย 68.1 ส่วนสถานภาพการเข้าใจดิจิทัลอยู่ที่ 64.5% (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

จากการเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบทั้งในระบบเศรษฐกิจและสังคม ทำให้พลเมืองส่วนใหญ่ในสังคมได้เข้าถึงอินเทอร์เน็ตและสื่อดิจิทัลทำให้รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนแปลงไปส่งผลให้ผู้รับสารเข้าถึงเนื้อหาได้อย่างรวดเร็วมากขึ้นอีกทั้งการแพร่กระจายของข่าวปลอม (Fake News) ที่มีอย่างแพร่หลายจากผู้ไม่ประสงค์ดีหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มอายุ 15-24 ปีที่มีการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์เป็นหลักมากกว่าด้านอื่นๆ ซึ่งกลุ่มอายุนี้นับตรงกับช่วงการศึกษาระดับปริญญาตรีที่มีความเสี่ยงมากกว่าช่วงกลุ่มอื่น ด้วยเหตุดังกล่าวจึงเกิดเป็นงานวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางจิตสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. เพื่อศึกษาการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

นิยามศัพท์

สื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง สื่อที่ผู้ส่งสารแบ่งปันสาร ซึ่งอยู่ในรูปแบบตัวหนังสือ รูปภาพ วิดีโอ ลิงค์ ไปยังผู้รับสาร ผ่านเครือข่ายออนไลน์โดยสามารถโต้ตอบกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร หรือผู้รับสารด้วยตนเองผ่านทางเว็บไซต์หรือแอปพลิเคชัน ได้แก่ Facebook, Twitter, Instagram, Line และ YouTube

การรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง พฤติกรรมการเปิดรับข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อข้อมูล การตัดสินใจเลือกใช้ การทำความเข้าใจวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์แฝงของข้อมูล การตัดสินใจว่าข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ สามารถวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ได้จากแบบวัดระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์

ปัจจัยทางชีวสังคม หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะของนิสิต ประกอบไปด้วย สาขาวิชา เพศ ภูมิฐานะ รายได้ ครอบครัว และประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิต ชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ หมายถึง ความเกี่ยวข้องกันระหว่างปัจจัยทางชีวสังคม ได้แก่ สาขาวิชา เพศ รายได้ครอบครัว ภูมิฐานะ ประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์และกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทราบสื่อสังคมออนไลน์ที่นิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ใช้เป็นประจำ ทำให้สามารถนำไปประยุกต์เป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสารนำเสนอเนื้อหาความรู้ของรายวิชาให้กับนิสิต
2. ทราบระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เพื่อที่จะเป็นแนวทางในการปรับระดับการรู้เท่าทันสื่อของนิสิตให้สูงขึ้น

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 6 สาขาวิชา จำนวน 213 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นิสิตระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2562 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งได้มาจากการสุ่มอย่างง่าย (Sample Random Sampling) อัตราส่วนร้อยละ 70 จำนวน 149 คน
3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ผ่านการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Item-Objective Congruence Index: IOC) ผู้เชี่ยวชาญประเมินเครื่องมือในการวิจัย มีค่าอยู่ระหว่าง 0.60 – 1.00 เป็นไปตามเกณฑ์หาค่าดัชนีความสอดคล้องที่กำหนดไว้ให้คะแนนหาค่าดัชนีความสอดคล้อง 0.50 ขึ้นไป โดยมี 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ สาขาวิชา, เพศ, ภูมิลำเนา, รายได้ครอบครัว ประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ และสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้ เป็นแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติทางคอมพิวเตอร์ (SPSS) โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆ ดังนี้

4.1 วิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยทางชีวสังคมและข้อมูลสภาพการใช้สื่อ ด้วยสถิติความถี่และร้อยละ

4.2 วิเคราะห์ระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยสถิติค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

4.3 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยสถิติ Two-way ANOVA

ผลการวิจัย

1. การใช้สื่อสังคมออนไลน์

1.1 สาขาวิชาของนิสิตระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีนิสิตจำนวนรวม 213 คน นิสิตได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง 149 คน ได้จากมาจากการสุ่มอย่างง่าย ประกอบไปด้วย สาขาพลศึกษา มีจำนวน 66 คน คิดเป็นร้อยละ 44.60 สาขารัฐกิจและคอมพิวเตอร์ศึกษา มีจำนวน 20 คน คิดเป็นร้อยละ 13.15 สาขาสุขศึกษา มีจำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 12.21 สาขาวิชาเกษตรศาสตร์ มีจำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 11.27 สาขาการสอนวิทยาศาสตร์ มีจำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 9.86 และสาขาการสอนคณิตศาสตร์ มีจำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 8.92

1.2 เพศของนิสิตระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ มีจำนวนรวม 149 คน โดยมีเพศชายมากกว่าเพศหญิง เพศชายมีจำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 54.4 และเพศหญิงมีจำนวน 68 คน คิดเป็นร้อยละ 45.6

1.3 ภูมิลำเนาของนิสิตระดับปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ มีจำนวนรวม 149 คน โดยภาคกลางมีจำนวนมากที่สุดมีจำนวน 76 คน คิดเป็นร้อยละ 51 ภาคเหนือมีจำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 18.1 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีจำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 16.1 และภาคใต้น้อยสุด มีจำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 14.8

1.4 รายได้ครอบครัวต่อเดือนของนิสิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ มีจำนวนรวม 149 คน โดยรายได้ 30,001 – 50,000 บาทต่อเดือน มีจำนวน 61 คน คิดเป็นร้อยละ 40.9 รายได้ 50,001 – 70,000 มีจำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 22.1 รายได้น้อยกว่า 30,000 มีจำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 20.8 และรายได้ 70,001 ขึ้นไป มีจำนวน 24 คน คิดเป็นร้อยละ 16.1

1.5 ประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ มีจำนวนรวม 149 คน โดยมีประสบการณ์ระหว่าง 6 ปีขึ้นไปมากที่สุด มีจำนวน 92 คน คิดเป็นร้อยละ 61.7 และ 3 - 5 ปีขึ้นไป มีจำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 38.3

1.6 การใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิต คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ มีจำนวนรวม 149 คน โดยใช้งาน Line มากที่สุดมีจำนวน 135 คน คิดเป็นร้อยละ 90.60 ใช้งาน Instagram มีจำนวน 133 คน คิดเป็นร้อยละ 89.26 ใช้งาน YouTube มีจำนวน 129 คน คิดเป็นร้อยละ 86.58 ใช้งาน Facebook มีจำนวน 119 คน คิดเป็นร้อยละ 79.87 และใช้งาน Twitter น้อยสุดมีจำนวน 106 คน คิดเป็นร้อยละ 71.14

2. การรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์

ตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ของระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ในแต่ละด้าน

รายการ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการเปิดรับ	3.73	1.15	มาก
2. ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล	3.83	.98	มาก
3. ด้านการตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อข้อมูล	3.88	.94	มาก
4. ด้านการตัดสินใจเลือกใช้สื่อสังคมออนไลน์	3.92	.92	มาก
5. ด้านการทำความเข้าใจวัตถุประสงค์หลักและแฝงของข้อมูล	3.87	.95	มาก
6. ด้านการตัดสินใจว่าข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์หรือไม่ประโยชน์	3.92	1.00	มาก
รวม	3.85	1.04	มาก

(n=149)

จากตารางที่ 1 แสดงผลการวิเคราะห์ของระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ในแต่ละด้านของนิสิตได้เป็นกลุ่มตัวอย่าง คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีจำนวนรวม 149 คน มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.85

ด้านการตัดสินใจเลือกใช้สื่อสังคมออนไลน์ มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3.92 เท่ากันกับด้านการตัดสินใจว่าข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์หรือไม่ประโยชน์ ด้านการตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อข้อมูล มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.88 ใกล้เคียงกับด้านการทำความเข้าใจวัตถุประสงค์หลักและแฝงของข้อมูล มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.87 ด้านการวิเคราะห์ข้อมูล มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.83 และในด้านการเปิดรับ มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด 3.73

รายประเด็นนิสิตรู้ว่าสื่อสังคมออนไลน์แต่ละชนิดมีข้อจำกัดอย่างไรบ้าง เช่น Facebook, Twitter Instagram, YouTube และนิสิตเห็นด้วยว่าเราไม่ควรแชร์หรือส่งต่อข่าวในทันที มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ 4.09 ประเด็นนิสิตรู้ผลกระทบต่อนตนเองในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เป็นอย่างดีและนิสิตเคยนำความรู้จากประสบการณ์หรือการเรียนรู้มาเปรียบเทียบกับข้อมูลในสื่อสังคมออนไลน์ มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ 4.03 ประเด็นนิสิตรู้จักสังเกตคำเตือนหรือข้อควรระวังในการอ่านข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์และนิสิตเคยใช้งานหรือรู้จัก เครือข่ายสังคม (Social networking site) เช่น Facebook, Google+, LinkedIn เป็นอย่างดีและการติดตามข่าวสารจากรัฐ-อุบัติเหตุผ่านเลือกใช้ #TAG ใน Twitter และนิสิตเคยเห็นด้วยว่าข้อมูลหรือเนื้อหาที่ขึ้นคำว่า Sponsor หรือ โฆษณา ความน่าเชื่อถือจะน้อยกว่าผู้ใช้ปกติโพสต์เนื้อหาขึ้นเองมีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากันที่ 4.01 ประเด็นนิสิตสนใจความถูกต้องของข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์และนิสิตสนใจ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์

สาขาวิชาแตกต่างกัน มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์แตกต่างกันในทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 สาขาวิชาธุรกิจและคอมพิวเตอร์ศึกษา มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.52 สาขาวิชาการสอนวิทยาศาสตร์และสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ และสาขาวิชาการสอนคณิตศาสตร์ มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.22, 4.15, 4.12 ตามลำดับ สาขาวิชาพลศึกษา มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.55 และสาขาวิชาสุขศึกษา มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับน้อย มีค่าเฉลี่ย 3.47

เพศแตกต่างกัน มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์แตกต่างกันในด้านที่ 1 ด้านการเปิดรับและด้านที่ 2 ด้านการวิเคราะห์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 เพศหญิง มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.99 สูงกว่าเพศชายที่มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.73

ภูมิลำเนาแตกต่างกัน มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์แตกต่างกันในด้านที่ 1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคเหนือ มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.97, 3.83, 3.75, 3.62 ตามลำดับ

รายได้ครอบครัวต่อเดือนไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ช่วงรายได้ระหว่าง 30,001 – 50,000 บาท ช่วงรายได้ครอบครัวน้อยกว่า 30,000 บาท ช่วงรายได้ระหว่าง 50,001 – 70,000 บาท และช่วงรายได้ 70,001 บาทขึ้นไป มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.89, 3.84, 3.81, 3.79 ตามลำดับ

ประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 ประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ 6 ปีขึ้นไป และประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ระหว่าง 3 – 5 ปี มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.86, 3.84 ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. ผลการวิจัยด้านประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์ 6 ปีขึ้นไป มีค่าร้อยละ 61.7 และสื่อสังคมออนไลน์ที่ใช้ได้แก่ Line มีค่าร้อยละ 89.26 YouTube มีค่าร้อยละ 86.58 Facebook มีค่าร้อยละ 79.87 เนื่องจากการเข้าสู่สังคมดิจิทัลให้นิสิตส่วนใหญ่มีการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อติดต่อสื่อสารกันเป็นจำนวนมาก สอดคล้องกับ จุฑารัตน์ ศราวณะวงศ์, ชจรฝ่ายเทศ, ดวงแก้ว เงินพูนทรัพย์ และวัลลภา จันทรดี (2560) ทำวิจัยเรื่องพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตระดับปริญญาตรีมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผลวิจัยพบว่า นิสิตส่วนใหญ่มีประสบการณ์การใช้สื่อสังคมออนไลน์มากกว่า 7 ปีขึ้นไป ประเภทของสื่อสังคมออนไลน์ ที่ใช้มากที่สุดคือ Line, YouTube, Facebook

2. ผลการหาค่าเฉลี่ยการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์พบว่าคุณภาพของความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ของนิสิต คณะศึกษาศาสตร์ พบว่าด้านการตัดสินใจเลือกใช้สื่อสังคมออนไลน์มีค่าเฉลี่ยการรับรู้ 3.92 อยู่ในระดับมาก เนื่องจากนิสิตมีการเปิดรับ การวิเคราะห์ข้อมูล ด้านการตัดสินใจเชื่อหรือไม่เชื่อข้อมูล ด้านการตัดสินใจเลือกใช้สื่อสังคมออนไลน์ ด้านการทำความเข้าใจวัตถุประสงค์หลักและแฝงของข้อมูลและด้านการตัดสินใจว่าข้อมูลบนสื่อสังคมออนไลน์มีประโยชน์หรือไม่ประโยชน์อยู่ในระดับมากในทุกด้าน สอดคล้องกับ สาริศา จันทรอำพร (2558) ทำวิจัยเรื่อง ภาพการณ์ปัจจุบันกับการเสริมสร้างการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ในวัยรุ่นที่ได้ทำการสำรวจพบว่า ร้อยละ 92.8 ของกลุ่มตัวอย่าง 1,146 คน มีการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ เพื่อเข้าถึงสื่อชนิดต่างๆ

3. นิสิตใช้เวลาในการอ่านข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ ความรู้ใหม่ที่ตัวเองไม่เคยรู้อยู่เสมอ มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.83 เนื่องจากการเข้ามาของสื่อออนไลน์ที่ทดแทนสื่อออฟไลน์ทำให้นิสิตมีการสนใจเข้าหาข่าวสารและความรู้ใหม่ผ่านทางช่องทางออนไลน์แทน สอดคล้องกับ ณัฐนันท์ ศิริเจริญ (2557) ทำการวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการรับรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศจากสื่ออินเทอร์เน็ตของนักศึกษาระดับปริญญาตรี พบว่า พฤติกรรมการเปิดรับสื่อและสารสนเทศจากสื่ออินเทอร์เน็ตของนักศึกษาส่วนใหญ่เปิดรับข้อมูลข่าวสารในระดับบ่อยที่สุด โดยเปิดรับทุกวัน

4. ผลการหาค่าเฉลี่ยการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์พบว่าเพศหญิง มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.99 สูงกว่าเพศชายที่มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 3.73 เนื่องจากเพศหญิงมีการเปิดรับสื่อที่มากกว่าเพศชาย และสอดคล้องกับ กชกร บุญยพิทักษ์สกุล (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเท่าทันของนักศึกษาปริญญาตรีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

พบว่านักศึกษาเพศหญิงมีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างมีวิจารณญาณ และตระหนักถึงผลกระทบต่อบุคคลและสังคมมากกว่าเพศชาย

5. ผลการหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับระดับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ พบว่า พบว่าสาขาวิชาเพศและภูมิลาเนาที่แตกต่างกันส่งผลต่อการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ที่ต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เนื่องจากสาขาวิชาที่มีรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับอินเทอร์เน็ตและคอมพิวเตอร์ทำให้สิตมีการใช้งานและเข้าถึงสื่อสังคมออนไลน์มากกว่าสาขาวิชาที่ไม่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับ จินดารัตน์ บรรบริหาร (2548) ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต การประเมินความเสี่ยง และพฤติกรรมการป้องกันตัวเองของนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยทางด้านลักษณะทางสังคมประชากร และลักษณะการใช้อินเทอร์เน็ต อันได้แก่ เกรดเฉลี่ย รายได้ของครอบครัว ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง ระยะเวลา และประสบการณ์ในการใช้อินเทอร์เน็ต มีความสัมพันธ์กับความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต และสอดคล้องกับ กขกร บุญพิทักษ์สกุล (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างเท่าทันของนักศึกษาปริญญาตรีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลพบว่า สาขาที่เรียนส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างมีวิจารณญาณ โดยนักศึกษาที่อยู่ในสาขาวิทยาศาสตร์เพื่อสุขภาพจะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างมีวิจารณญาณและมีความตระหนักถึงผลกระทบต่อบุคคลและสังคมมากกว่านักศึกษาที่อยู่ในสาขาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และนักศึกษาที่อยู่ในสาขาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างมีวิจารณญาณมากกว่ากลุ่มสาขาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

- 1) นิสิตปริญญาตรี คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีการใช้ Line มากที่สุด สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นช่องทางการติดต่อสื่อสาร สำหรับ แจ้งข่าวสาร ติดตามนิสิต ส่งงาน ส่งงานระหว่างอาจารย์กับนิสิตได้
- 2) สาขาวิชาธุรกิจและคอมพิวเตอร์ศึกษามีค่าเฉลี่ยการรับรู้เท่าทันสังคมออนไลน์อยู่ในระดับสูงมากและสาขาอื่น เช่น การสอนวิทยาศาสตร์ การสอนคณิตศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยในระดับสูงใกล้เคียงกัน ควรมีการอบรมหรือแนะนำการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์เพื่อปรับระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ในสาขาวิชาพลศึกษาและสาขาวิชาสุขศึกษาให้สูงขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางชีวสังคมกับการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์เปรียบเทียบกับปัจจัยด้านอื่นๆ เช่น เปรียบเทียบกับคะแนนเกรดเฉลี่ย
- 2) ควรมีสร้างสื่อหรือเอกสารแนะนำเพื่อเพิ่มระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ให้กับกลุ่มที่มีระดับการรับรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์อยู่ในระดับปานกลางและต่ำกว่าเกณฑ์

บรรณานุกรม

- กขกร บุญพิทักษ์สกุล. (2561). ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างรู้เท่าทัน ของนักศึกษาปริญญาตรีในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร. (2559). แผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. กรุงเทพฯ.
- จุฑารัตน์ ศราวรรณวงศ์, ขจร ฝ่ายเทศ, ดวงแก้ว เงินพูนทรัพย์ และวัลลภา จันทร์ดี. (2560). พฤติกรรมการใช้สื่อสังคมออนไลน์ของนิสิตระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. วารสารบรรณศาสตร์ มศว., 10(2).

- จินดารัตน์ บวรบริหาร. (2548). *รู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต การประเมินความเสี่ยง และพฤติกรรมการป้องกันตัวเองของนักเรียนชั้นมัธยมปลายในเขตกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- ณัฐนันท์ ศิริเจริญ. (2557). *การสื่อสารเพื่อสร้างความรู้และเสริมทักษะด้านการรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตในระดับเชิงลึกของเยาวชนไทยจากสามองค์ประกอบหลัก* (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี
- สุภาภรณ์ เกียรติสิน. (2562). *การเข้าใจดิจิทัลกับพลเมืองไทย (Digital Literacy in 21st)*. นนทบุรี: บริษัท อพทรรูยู ครีเอทีฟ จำกัด. สำนักพิมพ์ ITM Mahidol
- สาริศา จันทรอำพร. (2558). *ภาวะการณ์ปัจจุบันกับการเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อสังคมออนไลน์ในวัยรุ่น* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- โสภิตา วีรกุลเทวัญ. (2561). *เท่าทันสื่อ: อำนาจในมือพลเมืองดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: สถาบันสื่อเด็กและเยาวชน.
- สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). *สรุปผลการสำรวจข้อมูลสถานภาพการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศของประเทศไทย ปี พ.ศ. 2562*. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <http://www.onde.go.th/assets/portals/1/files/Booklet%20สรุปผลการรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศของ.pdf>
- สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2560). *รายงานผลการสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทยปี พ.ศ. 2560*. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2560, จาก <http://www.etda.or.th/publishing-detail/thailand-internet-user-profile-2017.html>.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2561). *การสำรวจการมี การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ.2561* (ไตรมาส 1). กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. กรุงเทพฯ.

Received: 08-07-2020
Revised: 03-09-2020
Accepted: 15-09-2020

การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา
ปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสเกฟโพลดิ้ง ร่วมกับสื่อออนไลน์
The Development of English Reading and Writing Abilities of Grade 10
Students Using the Scaffolding Technique and Online Media

สุดารัตน์ ดอนลาดลี¹

Sudarat Donladlee

sudarat@chiangkham.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนก่อนเรียน และหลังเรียน 2) เปรียบเทียบความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสเกฟโพลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเชียงคำวิทยาคม จังหวัดพะเยา ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2562 จำนวน 44 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ แบบวัดความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษ แบบวัดความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษ และแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าสถิติทดสอบที

ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนมีความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01
2. นักเรียนมีความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01
3. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคสเกฟโพลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ

มาก

คำสำคัญ: ความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษ, ความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษ, เทคนิคสเกฟโพลดิ้ง, สื่อออนไลน์

¹ สาขาวิชาหลักสูตร การสอน และเทคโนโลยีการเรียนรู้ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Program in Curriculum, Teaching and Learning Technology Faculty of Education, Chiang Mai University

Abstract

The purposes of this research were to 1) compare English reading ability before and after using the scaffolding technique and online media, 2) compare English writing ability before and after using the scaffolding technique and online media, and 3) study students' satisfaction towards learning activities using the scaffolding technique and online media. The research sample was 44 students in grade 10 of Chiangkham Wittayakhom school in second semester of academic year 2019 choosing by cluster random sampling. Research instruments consisted of the scaffolding technique and online media learning management plan, English reading ability test, English writing ability test, and satisfaction questionnaire. Data were analyzed by means, standard deviations, and t-test.

The research founded that:

1. the students' English reading ability after using the scaffolding technique and online media strategies was higher than before learning at the .01 level of significance,
2. the students' English writing ability after using the scaffolding technique and online media strategies was higher than before learning at the .01 level of significance,
3. students' satisfaction towards learning activities using the scaffolding technique and online media was satisfied at a good level.

Keywords: English Reading Ability, English Writing Ability, Scaffolding Technique, Online Media

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิตของมนุษย์ เนื่องจากภาษาเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของสังคม เช่น การเล่น การทำงาน การพักผ่อน ตลอดจนการศึกษาหาความรู้ ภาษาอังกฤษได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของคนไทยและคนทั่วโลก ด้วยเหตุนี้ ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำนวน 10 ประเทศ ได้แก่ บรูไนดารุสซาลาม กัมพูชา อินโดนีเซีย ลาว มาเลเซีย เมียนมา ฟิลิปปินส์ สิงคโปร์ เวียดนาม และ ไทย ได้รวมตัวกันเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asean Economic Community) หรือเออีซี (AEC) โดยเปิดตัวอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ. 2558 ได้กำหนดให้ใช้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางในการทำงานของอาเซียน (กฎบัตรอาเซียน ข้อ 34) โดยภาษาอังกฤษจึงเป็นภาษาที่ใช้ในระหว่างการประชุม การโต้ตอบทางจดหมาย การจัดทำรายงานการประชุม ผลการพิจารณาและมติที่ประชุม ตลอดจนการจัดทำคำแถลงการณ์และการปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ของอาเซียน ดังนั้น ภาษาอังกฤษจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นทักษะที่ช่วยเพิ่มพูนความรู้ความสามารถและเป็นพื้นฐาน ในการใช้ภาษาในการพูดและการเขียน เนื่องจากในปัจจุบันการการค้าจากตำราหรือจากสื่อต่างๆ เพื่อการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น (สำนักเลขาธิการอาเซียนแห่งชาติ กรมอาเซียน, 2555) ทั้งนี้ การสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษ โดยการใช้อินเทอร์เน็ต การดูทีวี การดูภาพยนตร์ การเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ หนังสือคู่มือทางด้านวิชาการต่างๆ ฯลฯ ในหลายประเทศทั่วโลก จึงกำหนดให้มีการเรียนรู้อย่างจริงจังทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ เพื่อการปรับตัวสู่ความทันสมัยและการพัฒนาของสังคมในอนาคตของสังคมโลกในปัจจุบัน การเรียนรู้ภาษาต่างประเทศมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในชีวิตประจำวัน (กระทรวงศึกษาธิการ 2551) นอกจากนั้น สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้เสนอเกี่ยวกับนโยบายของทางกระทรวงได้ประกาศให้มีการปฏิรูปการเรียนการสอนภาษาอังกฤษในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยกำหนดให้สถานศึกษาใช้กรอบมาตรฐานความสามารถทางภาษาอังกฤษที่เป็นสากล ได้แก่ กรอบอ้างอิงความสามารถทางภาษาอังกฤษของสหภาพยุโรป (The Common European Framework of

Reference for languages : CEFR) โดยแบ่งระดับความสามารถทางภาษาออกเป็น 6 ระดับ ได้แก่ A1, A2, B1, B2, C1 และ C2 ตามลำดับ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2557)

ผู้วิจัยในฐานะครูสอนรายวิชาภาษาอังกฤษของโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม ตั้งอยู่ในอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา เป็นพื้นที่ให้มีการค้าเสรี จึงทำให้นักท่องเที่ยวจากต่างประเทศเข้ามาเป็นจำนวนมาก อีกทั้งวิสัยทัศน์ของโรงเรียน มุ่งเน้นให้โรงเรียนเป็นสถานศึกษาชั้นนำตามเกณฑ์มาตรฐานสากล บนพื้นฐานของความเป็นไทย นักเรียนจึงมีโอกาสดูแลใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสาร แต่ปัญหาที่พบคือ แม้นักเรียนสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษด้วยการฟังและการพูดได้ แต่เมื่อให้เขียนหรือสรุปความจากเรื่องที่อ่านนั้น นักเรียนส่วนใหญ่ยังทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร ดังในปีการศึกษา 2561 ที่ผ่านมา ในรายวิชาภาษาอังกฤษ อ่าน-เขียน นักเรียนในแผนการเรียนศิลป์-ภาษา ร้อยละ 80 มีผลการเรียนอยู่ในระดับพอใช้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ควรมีการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนเพิ่มเติม อีกทั้งยังพบว่า นักเรียนยังไม่ได้รับการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษเท่าที่ควร และบางคนมีผลคะแนนการสอบ CEFR ด้านการอ่านและการเขียนที่ไม่ผ่านตามเกณฑ์ของการสอบดังกล่าว อาจมีสาเหตุมาจากการไม่รู้ความหมายของคำศัพท์ไม่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลและเชื่อมโยงเรื่องที่อ่าน จึงทำให้การสอบดังกล่าวไม่ผ่านตามเกณฑ์ที่กำหนด (กลุ่มบริหารงานวิชาการโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับ สุนีย์ สันหมุด (2552) กล่าวว่า ผู้สอนภาษาอังกฤษบางคนสอนโดยเน้นการแปล การจำคำศัพท์ กฎไวยากรณ์ซึ่งไม่ส่งเสริมทักษะการคิด ทำให้นักเรียนไม่เข้าใจในการอ่านจนไม่สามารถสรุปองค์ความรู้จากการอ่านให้ออกมาเป็นคำพูดหรือตัวอักษรได้ ประกอบกับผู้สอนไม่ได้สอนให้นักเรียนฝึกฝนกระบวนการอ่านอย่างแท้จริง แต่จะสอนโดยใช้วิธีแปลภาษาไทย นอกจากนี้ นักเรียนยังมีปัญหาด้านการเขียนภาษาอังกฤษเช่นกัน เนื่องจากปีการศึกษา 2561 ที่ผ่านมาผลสัมฤทธิ์รายวิชาภาษาอังกฤษ อ่าน-เขียน ทักษะด้านการอ่านและเขียนของนักเรียนอยู่ในระดับพอใช้ อาจเนื่องมาจาก นักเรียนไม่สามารถเลือกใช้คำ ให้ถูกต้องตามหลักไวยากรณ์ และเรียบเรียงประโยคที่ถูกต้องได้ อีกทั้งนักเรียนมักใช้ภาษาในการเขียนภาษาอังกฤษตามโครงสร้างของภาษาไทย จึงส่งผลให้การเขียนภาษาอังกฤษไม่ผ่านตามเกณฑ์ทางภาษา

เทคนิคหนึ่งที่น่าสนใจและน่าจะสามารถพัฒนาความสามารถของนักเรียนได้ คือ เทคนิคสcaffold (Scaffolding) ซึ่ง Vygotsky (1978) ได้เสนอโมเดลของ The Zone of Proximal Development หรือ ZPD ซึ่งเป็นการพัฒนาเขาวนปัญญาขั้นสูง คือช่วงหรือระยะห่างระหว่างระดับพัฒนาการทางปัญญาที่แท้จริง (Actual development) ที่พิจารณาได้จากการที่บุคคลสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเองและระดับศักยภาพของพัฒนาการ (Level of potential development) โดยพิจารณาได้จากความสามารถที่บุคคลจะสามารถแก้ปัญหาได้ เมื่อได้รับคำแนะนำจากผู้ใหญ่ หรือได้ร่วมงานกับเพื่อนที่มีศักยภาพมากกว่า กล่าวโดยสรุปได้ว่า โมเดลของ ZPD เป็นระดับความสามารถที่อยู่นอกเหนือไปจากที่นักเรียนจะสามารถทำด้วยตนเอง แต่การได้รับความช่วยเหลือจากผู้สอน เพื่อน หรือผู้ที่มีศักยภาพมากกว่า โดยผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคมจะช่วยให้ นักเรียนสามารถทำงานนั้นให้สำเร็จได้

สริตา บัวเขียว (2559) กล่าวว่า ทฤษฎีของ Bruner ด้านการศึกษาที่สอดคล้องกับเทคนิค scaffold มีดังต่อไปนี้

1) Theory of value เป็นทฤษฎีที่ Bruner กล่าวว่า ภาษาเป็นเครื่องมือที่เป็น ทักษะสำคัญที่ควรค่าแก่การเรียนรู้เป้าหมายของการศึกษาเพื่อช่วยให้นักเรียนพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพของเขา ครูควรให้นักเรียน เกิดการเรียนรู้ สร้างสติปัญญา และนักเรียนจะตระหนักว่าเขาสามารถ ทำได้หรือเข้าถึงข้อมูลที่ไม่เคยทำได้มาก่อน เหล่านี้เป็นรางวัลที่ทำให้ นักเรียนจะดำเนินการเพื่อเรียนรู้ต่อไปมากขึ้นและครูผู้สอนควรช่วยเหลือนักเรียน

2) Theory of knowledge เป็นทฤษฎีที่ Bruner กล่าวว่า ความรู้จะแสดงออกมาได้โดยการพัฒนาการทางด้านภาษาทั้งคำพูดและสัญลักษณ์ซึ่งการพูดจาปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้มีประสบการณ์สูงกว่ากับผู้มีประสบการณ์ต่ำกว่าจะเป็นการสร้างตัวช่วย เพราะช่วยทำให้ผู้อ่อนประสบการณ์กว่าเกิดการเรียนรู้ได้ ดังเช่น การเล่นเกม Peek a boo) ระหว่างแม่และลูก

จากการศึกษาแนวคิดจากเอกสารที่เกี่ยวข้องดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า แนวคิดของเทคนิคสแกโฟลด์มีที่มาจาก ทฤษฎีวัฒนธรรมทางสังคมของ Vygotsky เชื่อว่า พัฒนาการและการเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคม นักเรียนเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง โดย Vygotsky ได้เสนอโมเดลของ The Zone of Proximal Development ซึ่งเป็นการพัฒนาความรู้ ปัญหาขั้นสูง คือช่วงหรือระยะห่างระหว่างระดับพัฒนาการทางปัญญาที่แท้จริง (Actual development) ที่พิจารณาได้จากการที่บุคคลสามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง แต่ยังสามารถได้รับความช่วยเหลือจากผู้สอน เพื่อน หรือผู้ที่มีศักยภาพมากกว่าโดยผ่าน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีของ Bruner ด้านการศึกษาระบุว่า ภาษาเป็นเครื่องมือที่เป็นทักษะสำคัญที่ควรค่าแก่การเรียนรู้ เป้าหมายของการศึกษาเพื่อช่วยให้นักเรียนพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพของตนเองและ Theory of knowledge เป็นทฤษฎีที่ Bruner กล่าวถึงความรู้จะแสดงออกมาได้โดยการพัฒนาการทางด้านภาษาทั้งคำพูด และสัญลักษณ์ที่เพราะช่วยให้ผู้อ่อนประสบการณ์กว่าเกิดการเรียนรู้

วิธีการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนเพื่อเสริมต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนให้สูงขึ้น ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล โดยมีหลักการที่ว่า ผู้ที่มีศักยภาพสูงกว่าจะเป็นผู้ให้การช่วยเหลือเสริมต่อการเรียนรู้กับผู้ที่มีศักยภาพต่ำกว่า การเสริมตอนนี้จะค่อยๆ ลดลง ในขณะที่การพัฒนาการเรียนรู้จะค่อยๆ เพิ่มขึ้นและสุดท้ายการเสริมต่อจะยุติลง เมื่อผู้ที่มีศักยภาพต่ำกว่าสามารถกระทำได้ด้วยตนเองแล้ว โดยดวงกมล สวนทอง (2556) ได้กล่าวว่า เทคนิคสแกโฟลด์มีหลักการสำคัญประกอบด้วย 1) นักเรียนต้องมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นและประสบการณ์จากบุคคลอื่น 2) นักเรียนจะมองเห็นเป้าหมายของความสำเร็จที่ตั้งไว้ และรับรู้ความสามารถของตนในขณะนั้น 3) นักเรียนจะได้รับการช่วยเหลือเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้ และการช่วยเหลือนั้นจะยุติลงเมื่อนักเรียนสามารถปฏิบัติงานได้ด้วยตนเอง 4) งานที่มอบหมายให้นักเรียนควรเหมาะสมกับความสามารถของ และ 5) มีการประเมินความสามารถของนักเรียนเป็นระยะ ซึ่งเทคนิคสแกโฟลด์สามารถนำไปใช้ได้กับการเรียนหลายรายวิชา โดยเฉพาะรายวิชาที่เน้นให้นักเรียนมีทักษะในการปฏิบัติ เช่น การอ่าน การเขียนภาษาอังกฤษและภาษาไทย การแก้สมการคณิตศาสตร์ หรือทักษะอื่นที่นักเรียนรู้สึกว่าเป็นงานยากให้สามารถทำได้สำเร็จ และนักเรียนสามารถพัฒนาความสามารถของตนได้ในระดับที่สูงขึ้นโดยเทคนิคสแกโฟลด์นั้น ไม่ได้กำหนดแน่ชัดว่าครูผู้สอนจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอนการสอนกี่ขั้นตอน ครูสามารถปรับใช้หลักการพื้นฐานของเทคนิคสแกโฟลด์ คือ การทำให้งานเป็นตัวอย่างและการแนะนำอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ จากการช่วยเหลือของครูหรือเพื่อนที่มีความสามารถมากกว่าแล้วค่อยๆ ลดความช่วยเหลือจนนักเรียนทำงานสำเร็จได้ด้วยตนเอง

ในปัจจุบันเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแสวงหาความรู้ใหม่ ซึ่งเป็นความรู้ที่ไร้พรมแดน นักการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสอนวิชาต่างๆ ได้พยายามคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนด้านเทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพ โดยเชื่อว่าวิธีการสอนและการใช้สื่อออนไลน์ดังกล่าวจะช่วยให้นักเรียนเกิดความสนใจในบทเรียน เกิดความสนุกสนานในการเรียนมากขึ้น อีกทั้งส่งเสริมการเรียนรู้เป็นรายบุคคลได้ ทั้งนี้ นักเรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองผ่านสื่อออนไลน์ที่ทันสมัยจนนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิตของนักเรียน ด้วยเหตุนี้การใช้สื่อออนไลน์เพื่อช่วยในการเรียนสอนภาษาจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ในปัจจุบัน (Baker, 2012) การใช้เทคโนโลยีหรือสื่อออนไลน์เพื่อการสอนภาษา ได้แก่ แอปพลิเคชัน See saw, Slide share, Google Classroom, เว็บไซต์ความรู้ออนไลน์ QR code, Facebook, Youtube และ Twitter ซึ่งดึงดูดความสนใจของนักเรียนเช่น การเล่นเกมคอมพิวเตอร์เพื่อฝึกภาษาและสามารถปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนได้รวมถึงให้ข้อมูลย้อนกลับได้ทันที เพียงแค่กดปุ่มเลือกคำตอบ คะแนนก็จะปรากฏให้เห็นทันทีตลอดจน นักเรียนสามารถฝึกภาษาได้ทุกที่ทุกเวลาเป็นการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างอัตโนมัติ (Autonomous Learner) โดยไม่จำกัดเฉพาะในห้องเรียน

จากความสำเร็จและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและเขียนภาษาอังกฤษให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้เรียนรู้จากสิ่งที่ง่ายไปสู่ยาก คำนึงถึงความรู้พื้นฐานของนักเรียน ความเหมาะสมด้านวุฒิภาวะ ความพร้อม รวมทั้งศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสแกโฟลด์

ร่วมกับสื่อออนไลน์ เพื่อเป็นแนวทางให้นำไปใช้ในการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น และจะช่วยยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนให้สูงขึ้น อันจะส่งผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาโดยภาพรวมดีขึ้นได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์
2. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนโดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อการเรียนการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษ

นิยามศัพท์

เทคนิคสแกนโฟลดิ้ง หมายถึง วิธีการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนเพื่อเสริมต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของนักเรียนให้สูงขึ้นตามแต่ศักยภาพของแต่ละบุคคล อิงตามขั้นสอนการอ่านภาษาอังกฤษแบบ 3 Steps Reading ได้แก่ Pre Reading , While Reading และ Post Reading ซึ่งกิจกรรมการอ่าน และขั้นการสอนเขียนภาษาอังกฤษแบบ 3 Steps Writing ได้แก่ Pre Writing , While Writing และ Post Writing ซึ่งสามารถแบ่งตามหลักการของเทคนิคสแกนโฟลดิ้ง 6 ประการคือ 1) การสร้างบริบทการเรียนรู้ 2) การสร้างความสัมพันธ์ในการทำงานร่วมกัน 3) การสร้างความสนใจในการเรียนรู้อย่างเป็นธรรมชาติ 4) การสร้างเนื้อหาให้มีความต่อเนื่องแก่นักเรียน และ 6) การส่งนักเรียนให้ถึงฝั่ง ทั้งนี้การแบ่งเนื้อหาที่ใช้จัดกิจกรรมการสอนโดยใช้เทคนิคดังกล่าวนี้ สามารถแบ่งเนื้อหาเป็นส่วนย่อยในแต่ละเรื่องที่อ่าน ได้แก่ ฝึกอ่านข่าวและสรุปใจความสำคัญจากการอ่านข่าว (Reading News) การอ่านข่าวด่วน (Breaking News) ส่วนกิจกรรมเกี่ยวกับการเขียนได้แก่ การฝึกเขียนย่อหน้า (paragraph writing) และ การฝึกเขียนสรุปความ (summary writing) โดยครูผู้สอนทำหน้าที่ผู้อำนวยความสะดวกและเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ช่วยเหลือเพื่อนจนสามารถเรียนรู้และทำภาระงานให้สำเร็จได้ด้วยตนเอง

สื่อออนไลน์ หมายถึง ตัวกลางในการส่งผ่านข้อมูล สารความรู้ เนื้อหา ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อการเรียนรู้ แอปพลิเคชันทางการศึกษาบนอุปกรณ์พกพา และโปรแกรมทางการศึกษาบนคลาวด์ ซึ่งใช้ในการจัดการเรียนรู้ ประกอบด้วย ข่าวออนไลน์แอปพลิเคชัน See saw, Slide share, Google Classroom, เว็บไซต์ความรู้ออนไลน์, การสแกนผ่าน QR code of the Story , Facebook, Youtube และ Twitter

ความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษ หมายถึง นักเรียนมีความสามารถด้านอ่านภาษาอังกฤษในระดับความรู้ ความจำ ความเข้าใจ และการวิเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้ทำแบบทดสอบความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษก่อนและหลังการใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์

ความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษ หมายถึง นักเรียนมีความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษในระดับความรู้ความจำ ความเข้าใจ การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้ทำแบบทดสอบความสามารถในการเขียนภาษาอังกฤษก่อนและหลังการใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์

ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการอ่านและเขียนภาษาอังกฤษด้วยเทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ใน 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการจัดกิจกรรมการเรียน ด้านสื่อการสอน ด้านครูผู้สอน และด้านการวัดประเมินผล

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้แนวทางในการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและเขียนภาษาอังกฤษของผู้เรียนด้วยเทคนิคการสอนสเกฟโฟลดิ้งในการจัดการเรียนการสอน
2. ได้แนวทางในการพัฒนาการสอนในด้านการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษที่มาจากการศึกษาจากสื่อออนไลน์ในยุคปัจจุบันเพื่อนำไปใช้กับนักเรียนระดับชั้นอื่นๆ ด้วย
3. สถานศึกษาได้แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการสื่อออนไลน์และเหมาะสมกับผู้เรียนในยุคดิจิทัล

วิธีการวิจัย**ขอบเขตการวิจัย**

1. ขอบเขตประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ของโรงเรียนเชิงคำวิทยาคม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา จำนวน 2 ห้องเรียน จำนวน 90 คน ซึ่งผู้เรียนมีผลการเรียนเดิมรายวิชาภาษาอังกฤษอ่าน-เขียนโดยแบ่งตามระดับความสามารถดังนี้ เก่ง จำนวน 30 คน ปานกลาง 40 คน และอ่อน 20 คน

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/4 จำนวน 44 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster random sampling)

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ การจัดการเรียนรู้การอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษโดยใช้เทคนิคสเกฟโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษและความสามารถในการเขียนภาษาอังกฤษ และความพึงพอใจที่มีต่อนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหาในการศึกษาเกี่ยวกับการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษ รายวิชา Reading & Writing II (อ30204) ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2562 ซึ่งอ้างอิงตามมาตรฐานการเรียนรู้ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยเนื้อหา นำมาจากหลักสูตรวิชาภาษาอังกฤษอ่าน-เขียน (เพิ่มเติม) ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนเชิงคำวิทยาคม มีประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับ Reading News, Breaking News, Paragraph Writing (การเขียนย่อหน้า) และ summary writing (การเขียนย่อความ)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แผนจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสเกฟโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและ การเขียนภาษาอังกฤษ จำนวน 20 แผน แผนละ 1 ชั่วโมง รวม 20 ชั่วโมง ซึ่งสื่อออนไลน์ที่ใช้ในการเรียนรู้ ได้แก่ แอปพลิเคชัน See saw, Slide share, Google Classroom, เว็บไซต์ความรู้ออนไลน์, การสแกนผ่าน QR code of the Story , Facebook, Youtube และ Twitter โดยแต่ละแผนจัดการเรียนรู้จะมีกิจกรรมที่ฝึกทักษะการอ่านและการเขียน ในระหว่างที่ทำกิจกรรม ผู้เรียนสามารถสืบค้นโดยใช้สื่อออนไลน์ดังกล่าวตามเนื้อหาที่กำหนดไว้ ซึ่งอยู่ในขั้นระหว่างอ่านและเขียน (While Reading-Writing) ได้แก่ Slide share การสแกนผ่าน QR code of the Story , Facebook, Youtube และ Twitter ซึ่งแอปพลิเคชันที่ใช้เมื่อกิจกรรมสิ้นสุดลงในแต่ละคาบเรียน ผู้เรียนสามารถส่งภาระงาน/ชิ้นงานผ่านห้องเรียนออนไลน์ซึ่งถูกสร้างไว้โดยใช้แอปพลิเคชัน See saw และ Google Classroom ทั้งนี้ผลการใช้เทคนิคสเกฟโฟลดิ้งและสื่อออนไลน์ดังกล่าวได้รับการประเมินคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน พบว่า มีคุณภาพอยู่ในระดับดีมาก

2. แบบทดสอบความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษ มีลักษณะเป็นแบบทดสอบแบบปรนัยชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ โดยแบ่งเป็นระดับความรู้ตามผลการเรียนรู้ของแผนจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ได้แก่ ความจำ 2 ข้อ ความ

เข้าใจ 12 ข้อ และการวิเคราะห์ 6 ข้อ ซึ่งแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนเป็นแบบคู่ขนาน และหาคุณภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) พบว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of congruence IOC) รวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.95 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.93

3. แบบทดสอบความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษ มีลักษณะเป็นแบบทดสอบแบบปรนัยชนิด 4 ตัวเลือก จำนวน 20 ข้อ โดยแบ่งเป็นระดับความรู้ตามผลการเรียนรู้ของแผนจัดการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ ได้แก่ ความจำ 2 ข้อ ความเข้าใจ 9 ข้อ การวิเคราะห์ 6 ข้อ และการสังเคราะห์ 3 ข้อ ซึ่งแบบทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียนเป็นแบบคู่ขนาน และหาคุณภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) พบว่ามีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of congruence: IOC) รวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.93 และมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92

4. แบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสเกฟโฟลด์ดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ แบ่งรายการประเมินเป็น 4 ด้าน ประกอบด้วย ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านสื่อการสอน ด้านครูผู้สอน และด้านการวัดประเมินผล หาคุณภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คนพบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of congruence: IOC) รวมทั้งฉบับเท่ากับ 0.88

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) ด้วยแบบวัดความสามารถด้านการอ่านและแบบวัดความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและบันทึกคะแนนไว้

2. หลังจากทดสอบก่อนเรียน เริ่มปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและด้านการเขียนภาษาอังกฤษ โดยใช้เทคนิคสเกฟโฟลด์ดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์จำนวน 20 แผนการเรียนรู้

3. ให้นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทำการทดสอบหลังเรียน (Post-test) เมื่อสิ้นสุดการทำกิจกรรมการเรียนรู้ในการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและด้านการเขียนภาษาอังกฤษ โดยใช้เทคนิคสเกฟโฟลด์ดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ โดยใช้แบบทดสอบความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษและแบบทดสอบความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นฉบับเดียวกันกับที่ทดสอบก่อนเรียนและบันทึกคะแนน

4. นำผลการทดสอบความสามารถด้านการอ่านและด้านเขียนภาษาอังกฤษ ก่อนเรียนและหลังเรียนไปวิเคราะห์

5. ครูผู้สอนสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีต่อการจัดการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคสเกฟโฟลด์ดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1. การวิเคราะห์คะแนนความสามารถด้านการอ่านและด้านการเขียนภาษาอังกฤษ ก่อนและหลังเรียน ผู้วิจัยหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสถิติทดสอบที

2. การวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสเกฟโฟลด์ดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ ผู้วิจัยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน กำหนดเกณฑ์ในการแปลผลโดยใช้เกณฑ์ของบุญชม ศรีสะอาด (2545) ดังนี้

ระดับคะแนนเฉลี่ย	4.51 – 5.00	หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด
ระดับคะแนนเฉลี่ย	3.51 – 4.50	หมายถึง มีความพึงพอใจมาก
ระดับคะแนนเฉลี่ย	2.51 – 3.50	หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง
ระดับคะแนนเฉลี่ย	1.51 – 2.50	หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย
ระดับคะแนนเฉลี่ย	1.00 – 1.50	หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด

ผลการวิจัย

1. ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียน โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ ก่อนเรียนและหลังเรียน ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนโดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ (คะแนนเต็ม 20 คะแนน)

คะแนนความสามารถด้านการอ่าน ภาษาอังกฤษ	n	$\bar{X}$	S.D.	df	t	p
ก่อนเรียน	44	14.84	1.16	43	11.25	.000**
หลังเรียน	44	17.25	0.96			

**p < .01

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า นักเรียนมีค่าเฉลี่ยความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษก่อนเรียนเท่ากับ 14.84 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 1.16 และค่าเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 17.25 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.96 ซึ่งพบว่า นักเรียนมีความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษหลังเรียนโดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. ผลการศึกษาความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียน โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ ก่อนเรียนและหลังเรียน ปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนโดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ (คะแนนเต็ม 20 คะแนน)

คะแนนความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษ	n	$\bar{X}$	S.D.	df	t	p
ก่อนเรียน	44	13.93	1.02	43	21.22	.000**
หลังเรียน	44	17.15	1.07			

**p < .01

จากตารางที่ 2 แสดงให้เห็นว่า นักเรียนมีค่าเฉลี่ยความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษก่อนเรียน เท่ากับ 13.93 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 1.02 และค่าเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 17.15 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 1.07 ซึ่งพบว่า นักเรียนมีความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษหลังเรียนโดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษ ปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแปลผลความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิค สแกฟโฟลด์ร่วมกับสื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษ (n=44)

รายการประเมิน	ระดับความพึงพอใจ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	3.85	0.44	มาก
2. ด้านสื่อการเรียนรู้	4.23	0.32	มาก
3. ด้านครูผู้สอน	4.78	0.05	มากที่สุด
4. ด้านการวัดและประเมินผล	4.00	0.71	มาก
รวม	4.21	0.57	มาก

จากตารางที่ 3 แสดงให้เห็นว่า นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนโดยใช้เทคนิค สแกฟโฟลด์ร่วมกับสื่อออนไลน์เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษ เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.21 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.57) โดยแต่ละด้านมีรายการประเมินดังนี้

1. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

- 1.1 ผู้เรียนได้รับการชี้แจงจากครูผู้สอนในการทำกิจกรรม แต่ละขั้นตอนอย่างชัดเจน
- 1.2 ผู้เรียนปฏิบัติตามกิจกรรมตามขั้นตอน
- 1.3 ผู้เรียนอธิบายความรู้ให้สมาชิกอื่นๆในกลุ่มฟัง
- 1.4 ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการเป็นผู้นำและผู้ตาม
- 1.5 ผู้เรียนทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม โดยแบ่งหน้าที่ตามความถนัดของตนเอง
- 1.6 ผู้เรียนได้ฝึกทักษะการอ่านและการเขียนหลากหลายรูปแบบ

2. ด้านสื่อการเรียนรู้

- 2.1 เนื้อหาเรียงลำดับจากง่ายไปยาก
- 2.2 ผู้เรียนสืบค้นเนื้อหาโดยใช้แอปพลิเคชันต่างๆด้วยตนเอง
- 2.3 เนื้อหา ภาษาและรูปแบบของสื่อมีความทันสมัย
- 2.4 การจัดเนื้อหามีความเหมาะสมกับเวลาเรียน
- 2.5 ผู้เรียนใช้สื่อออนไลน์ในการนำเสนองานอยู่เสมอ
- 2.6 ผู้เรียนได้เลือกใช้เว็บไซต์ที่เหมาะสมกับการเรียน

3. ด้านครูผู้สอน

- 3.1 ครูส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นคว้าหาความรู้จากเว็บไซต์ที่หลากหลาย
- 3.2 ครูส่งเสริมให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม/ทีม
- 3.3 ครูให้ความสนใจแก่นักเรียนอย่างทั่วถึงขณะสอน
- 3.4 ครูใช้วิธีการสอนหลายวิธี (เช่น การทำงานกลุ่ม จับคู่ รายบุคคล ฯลฯ)

4. ด้านการวัดและประเมินผล

- 4.1 มีการเก็บคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน
- 4.2 ประเมินผู้เรียนเป็นรายบุคคลและของกลุ่ม

- 4.3 ผู้เรียนทราบคะแนนเก็บระหว่างเรียน
- 4.4 ผู้เรียนสะท้อนผล (feedback) จากคะแนนที่ได้รับ

อภิปรายผล

1. หลังเรียนด้วยเทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ นักเรียนมีความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากคะแนนความสามารถด้านการอ่านภาษาอังกฤษของนักเรียนก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 14.84 คะแนน และหลังเรียนด้วยเทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ มีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 17.25 คะแนน ซึ่งหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อาจเนื่องมาจาก

1.1 การทำกิจกรรมในแต่ละชั่วโมงนักเรียนที่มีความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษหรือมีประสบการณ์ด้านการอ่านที่หลากหลายจะสามารถปฏิบัติกิจกรรมได้อย่างรวดเร็วและมีการตอบสนองในการถาม-ตอบคำถามที่เริ่มจากคำถามง่ายๆ ไปสู่คำถามที่ต้องการใช้วิเคราะห์จากเรื่องที่อ่านจะสามารถทำได้ดีกว่านักเรียนที่มีพื้นฐานด้านการอ่านที่อ่อนกว่า ในระหว่างนี้ครูผู้สอนจึงสังเกตพฤติกรรมของนักเรียนแต่ละคน พบว่า นักเรียนที่มีความสามารถด้านการอ่านสูงจะมีความมั่นใจในการอ่าน สังเกตจากการอ่านเสียงดังฟังชัดและอ่านจับใจความได้ตรงประเด็น และเมื่อทำแบบประเมินความสามารถด้านการอ่านจะมีผลคะแนนที่สูงกว่าผู้ที่ไม่ชอบอ่านภาษาอังกฤษ ดังนั้นเมื่อทำกิจกรรมคู่หรือกิจกรรมกลุ่ม นักเรียนเหล่านี้มักจะถูกคัดเลือกให้เป็นผู้นำกลุ่มและคอยให้ความช่วยเหลือสมาชิกคนอื่น เนื่องมาจากเทคนิคสแกนโฟลดิ้งมีการกำหนดตัวช่วยหรือบทบาทที่ครูผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้แนะนำและคอยให้ความช่วยเหลือ เพื่อนมีโอกาสได้ช่วยเหลือกันเมื่อทำกิจกรรมและสลับหน้าที่กันขึ้นเรียนหรือในกลุ่มเพื่อแสดงความสามารถด้านการอ่านของตนเองเมื่อนักเรียนสามารถอ่านข้อความหรือบทความภาษาอังกฤษได้เองแล้ว การช่วยเหลือดังกล่าวก็จะยุติลงทำให้นักเรียนมีความเข้าใจในการอ่านที่คงทนสอดคล้องกับ ศรีนวล โพธิ์ทอง (2552) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่านและเขียนภาษาอังกฤษ ชุด Specific Thai Cultural Events สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา จังหวัดนครปฐม ผลการวิจัยพบว่า 1) แบบฝึกทักษะการอ่านและเขียนภาษาอังกฤษ ชุด Specific Thai Cultural Events สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 76.17/78.82 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ 2) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่เรียนด้วยแบบฝึกหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยแบบฝึกทักษะการอ่านและเขียนภาษาอังกฤษ ชุด Specific Thai Cultural Events ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.13)

1.2 มีการใช้สื่อออนไลน์เพื่อสร้างความน่าสนใจและกระตุ้นนักเรียนอยากให้เกิดการเรียนรู้และนักเรียนที่มีพื้นฐานหรือประสบการณ์ด้านการอ่านภาษาอังกฤษ ซึ่งสื่อออนไลน์ที่นักเรียนใช้เป็นแหล่งสืบค้นข้อมูล เช่น เว็บไซต์ข่าวทั้งในและต่างประเทศ Blog, Facebook และ Twitter เป็นต้น เนื่องจากสื่อเหล่านี้มี การอัปเดตข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน สามารถสืบค้นได้อย่างรวดเร็ว โดยใช้สมาร์ตโฟนหรืออุปกรณ์พกพาต่างๆ เมื่อทำกิจกรรมในชั้นเรียน นักเรียนสามารถสืบค้นได้ด้วยตนเองจากแหล่งข้อมูลที่นำเชื่อถือ นอกเหนือจากบทความหรือเรื่องที่เป็นภาษาอังกฤษ หากนักเรียนมีข้อคำถามหรือข้อสงสัยในระหว่างทำกิจกรรม ก็สามารถดูการอธิบายจากวิดีโอของผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งสอดคล้องกับ Schmier (2014) ได้ศึกษาเรื่อง วัฒนธรรมสมัยใหม่ในห้องเรียนที่ใช้สื่อออนไลน์ พบว่า วิธีการที่ครูคนหนึ่งรวมความสนใจของนักเรียนรวมถึงวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนสื่อออนไลน์ในโรงเรียนมัธยมแห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกา การออกแบบข้อมูลจากการสอบสวนที่ยาวนาน 18 เดือนการวิจัยนี้ใช้มุมมองการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงเพื่อตอบคำถามการวิจัยสองคำถาม (1) วิธีเชื่อมต่อแนวทางปฏิบัติเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่เยาวชนเข้าร่วมกับการเรียนการสอนในห้องเรียนในโรงเรียนที่เน้นหลักสูตรการพิมพ์ตามที่ได้รับคำสั่ง (2) อะไรคือความเป็นไปได้ในการอนุญาตให้นักเรียนออกแบบข้อความที่รวมสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมสมัยใหม่และการปฏิบัติเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรของโรงเรียนอย่างเป็นทางการ ในการทำเช่นนั้นครูได้แบ่งปันภาพถ่ายของ

นักเรียนสามคนในชั้นเรียนการศึกษาสื่อออนไลน์โดยเน้นถึงประสบการณ์ที่พวกเขาแนะนำปฏิบัติทางวัฒนธรรมที่เป็นที่นิยมมาสู่การออกแบบตำราเรียนของโรงเรียนข้อค้นพบเน้นว่าการนำวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาในห้องเรียนไม่เพียงเพิ่มความสามารถของนักเรียนในการคิดและเขียนอย่างยั่งยืนเกี่ยวกับสื่อที่พวกเขาผลิตและใช้ทั้งในและนอกโรงเรียน แต่ยังสะท้อนว่านักเรียนเป็นนักกิจกรรมชุมชนที่ออกแบบและตีพิมพ์ข้อความ ความไม่เท่าเทียมในชุมชนของพวกเขาได้

2. หลังเรียนด้วยเทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ นักเรียนมีความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากความสามารถด้านการเขียนภาษาอังกฤษของนักเรียนก่อนเรียนมีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 13.93 คะแนน และหลังเรียนด้วยเทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ มีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 17.15 คะแนน ซึ่งหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อาจเนื่องมาจาก

2.1 เทคนิคสแกนโฟลดิ้งมีการกำหนดตัวช่วย กล่าวคือ นักเรียนที่มีความสามารถมากกว่าในการให้คำแนะนำ ช่วยเหลือและพัฒนาความสามารถในการเขียนอย่างค่อยเป็นค่อยไป เมื่อนักเรียนสามารถเขียนได้ด้วยตนเองแล้ว การช่วยเหลือเหล่านั้นก็จะยุติลง ทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับสมเกียรติ อินทสิงห์, พงศธร มหาวิจิตร และอุดมลักษณ์ กุลศรีโรจน์ (2558) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดฝึกสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยง โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุดฝึกสมรรถนะทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้ง และเพื่อศึกษาผลการใช้ชุดฝึกสมรรถนะทางคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้ง การวิจัยในครั้งนี้ ดำเนินการศึกษาตามระเบียบวิธีการวิจัยและพัฒนา และประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนปิ่นสร้อยแยลส์วิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ในปีการศึกษา 2557 จำนวน 8 คน ซึ่งเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยงที่มีปัญหาทางสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ ได้มาโดยการคัดกรองด้วยวิธีการสัมภาษณ์ครูผู้สอนวิชาคณิตศาสตร์ และสัมภาษณ์นักเรียนที่ถูกอ้างถึงว่าเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอนเกี่ยวกับนักเรียนที่มีปัญหาสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและประเด็นที่เป็นปัญหาสำหรับนักเรียนแบบสัมภาษณ์นักเรียนที่ถูกอ้างถึงว่าเป็นนักเรียนกลุ่มเสี่ยงเกี่ยวกับสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ที่เป็นปัญหา ชุดฝึกสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้ง กรอบการสังเกตและบันทึกการใช้ชุดฝึก และแบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นผลการวิจัยพบว่า 1) มีนักเรียนกลุ่มเสี่ยงจำนวน 8 คน และสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ที่เป็นปัญหาสำหรับนักเรียน ได้แก่ สมรรถนะด้านการเข้าใจและใช้ภาษาและสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ สมรรถนะด้านการคิดคำนวณพื้นฐานตามหลักเลขคณิต สมรรถนะด้านการคิดคำนวณพื้นฐานตามหลักพีชคณิต สมรรถนะด้านการใช้นิยาม ทฤษฎีบท กฎ สูตร และสมบัติ และสมรรถนะด้านการแก้โจทย์ปัญหา 2) ผลการพัฒนาชุดฝึกสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายโดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้ง ได้ชุดฝึกจำนวน 5 หน่วย และ 3) ผลการนำชุดฝึกไปใช้ พบว่า 3.1) นักเรียนทุกคนทำใบงานในแต่ละชุดฝึกได้คะแนนระดับ ผ่าน ขึ้นไป 3.2) ชุดฝึกสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นนี้สามารถพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มเสี่ยงได้ แม้ในบางชุดฝึกต้องเพิ่มนั่งร้านเสริมเข้าไป และในบางชุดฝึกต้องถอนนั่งร้านออกไปสำหรับนักเรียนบางคน 3.3) นักเรียนทุกคนชอบการฝึกในรูปแบบนี้ และมีความเห็นว่าตนเองมีสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ดีขึ้นในทุกสมรรถนะที่ได้รับการฝึก อีกทั้งสอดคล้องกับ ดวงกลม สอนทอง (2556) กล่าวว่า ครูสามารถนำเทคนิคสแกนโฟลดิ้งไปใช้ได้กับการเรียนหลายรายวิชา โดยเฉพาะรายวิชาที่เน้นให้นักเรียนมีทักษะในการปฏิบัติ เช่น การอ่านการเขียนภาษาอังกฤษและภาษาไทย การถอดสมการคณิตศาสตร์ หรือทักษะอื่นที่นักเรียนรู้สึกว่าเป็นงานยากให้สามารถทำได้สำเร็จ และนักเรียนสามารถพัฒนาความสามารถของตนได้ในระดับที่สูงขึ้น โดยเทคนิคสแกนโฟลดิ้งนั้น ไม่ได้กำหนดอย่างชัดเจนว่าครูผู้สอนจะต้องปฏิบัติตามขั้นตอน การสอนกี่ขั้นตอน ครูเพียงแต่ยึดหลักการพื้นฐานในการใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้ง คือ การทำให้ดูเป็น

ตัวอย่างและการแนะนำอย่างต่อเนื่อง สม่่าเสมอ จากการช่วยเหลือของครู แล้วค่อยๆ ลดความช่วยเหลือลงจนนักเรียนทำงานสำเร็จได้ด้วยตนเอง

2.2 การใช้สื่อออนไลน์มีความเหมาะสมกับนักเรียนในยุคปัจจุบันที่มีความสนใจในเทคโนโลยี สังเกตได้จากระหว่างการทำกิจกรรมในชั้นเรียน เมื่อครูอนุญาตให้นักเรียนสามารถสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตได้ นักเรียนมีความตื่นตัว สนุกสนาน เพราะนักเรียนบางคนศึกษามาก่อนล่วงหน้าเกี่ยวกับแอปพลิเคชันที่สามารถใช้ในการเขียนภาษาอังกฤษได้ เช่น แอปพลิเคชัน Seesaw นักเรียนก็ดาวน์โหลดไว้ในอุปกรณ์พกพาของตนเอง ทั้งนี้การใช้สื่อออนไลน์ในการเขียนภาษาอังกฤษนั้น ครูให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้งานจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ และให้ความช่วยเหลือในการใช้งานสื่อต่างๆ และนักเรียนที่มีความสามารถในการใช้งานแหล่งข้อมูลออนไลน์ก็ให้คำแนะนำเพื่อนในชั้นเรียนได้ สอดคล้องกับ ศศิณัฐ์ สรรคบุรณารักษ์ (2560) ที่กล่าวว่า ในยุคปัจจุบันสื่อมัลติมีเดียและเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในการจัดการเรียนการสอนมากขึ้น โดยเฉพาะการจัดการเรียนการสอนภาษา โดยได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกในการเรียน ช่วยให้นักเรียนได้ปรับปรุงประสิทธิภาพการเรียนรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกทักษะทางด้านการใช้ภาษาและถ่ายทอดความรู้ทางภาษาให้กับนักเรียน ความท้าทายที่เป็นพลวัตของโลกศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนแปลงของบริบทเศรษฐกิจและสังคมโลก อันเนื่องจากการปฏิวัติดิจิทัล (Digital revolution) การเปลี่ยนแปลงสู่อุตสาหกรรม 4.0 (The fourth industrial revolution) เน้นการพัฒนาบุคลากรด้านวิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ เทคโนโลยี และการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา จะเห็นได้ว่าความสามารถในการใช้สื่อมัลติมีเดียและเทคโนโลยี จึงเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 เป็นอย่างยิ่ง

3. นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ เฉลี่ยโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

จากระดับความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.21 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก อาจเนื่องมาจากเทคนิคสแกนโฟลดิ้งกับสื่อออนไลน์ ทำให้นักเรียนอยากร่วมกิจกรรมในชั้นเรียนมากขึ้น เกิดความสนุกสนานในการเรียนการสอนและการเขียนภาษาอังกฤษ และรู้จักการช่วยเหลือกันในชั้นเรียนที่ทำให้การเรียนรู้มีความหมายกับนักเรียนตลอดจนขั้นตอนการสอน Pre, While, และ Post learning เป็นขั้นตอนการสอนวิชาภาษาอังกฤษการอ่านและการเขียน ที่ใช้เทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์มีขั้นตอนชัดเจน ทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ง่ายขึ้น อีกทั้งการวัดและประเมินผลมีความเหมาะสมกับวัยและธรรมชาติของนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จึงทำให้นักเรียนมีความพอใจในระดับมาก สอดคล้องกับสุวรรณา ตันตยานุสรณ์ (2552) ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบการสอนทักษะการเขียนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นที่ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการสอนทักษะ การเขียนภาษาอังกฤษที่สามารถพัฒนาทักษะการเขียนของนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ คือ การสอนทักษะการเขียนภาษาอังกฤษด้วยรูปแบบการสอนที่เน้นกระบวนการ และพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการเรียนการสอนตามแผนการเรียนรู้เรื่องการสอนทักษะการเขียนภาษาอังกฤษด้วยรูปแบบการสอนที่เน้นกระบวนการมีผลสัมฤทธิ์ทางการเขียนภาษาอังกฤษภายหลังการเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผู้สอน และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนทักษะการเขียนภาษาอังกฤษด้วยรูปแบบการสอนที่เน้นกระบวนการโดยรวม และรายด้านอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. เนื้อหาสำหรับนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยเทคนิคสแกนโฟลดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ควรเป็นสถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับนักเรียน ซึ่งสามารถใช้บทความวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านและการเขียนภาษาอังกฤษโดยเทคนิคอื่นๆ เช่น SQ4R เทคนิค Jigsaw เป็นต้น
2. ควรมีการศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคสแกโฟลด์ดิ้งร่วมกับสื่อออนไลน์ ในการพัฒนาตัวแปรอื่นๆ เช่น ความสามารถในการอ่านเพื่อหา Supplying / Identifying การอ่านและการเขียน Poem หรือ Novel การอ่านและการเขียนเพื่อเน้นการสอบ TOEFL/IELTS/TOEIC เป็นต้น

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *สาระการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระภาษาต่างประเทศ ในหลักสูตรแกนกลาง พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กลุ่มบริหารงานวิชาการโรงเรียนเชียงคำวิทยาคม. (2561). *โครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษา*. สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563, จาก <https://sites.google.com/a/chiangkham.ac.th/academicckw>.
- ดวงกมล สวนทอง (2556). *การวิจัยและพัฒนาแบบการสอนสแกโฟลด์ที่ส่งเสริมจิตลักษณะชั้นและความสามารถในการเขียนบทความวิชาการของนักศึกษาสถาบันการพลศึกษา วิทยาเขตเพชรบูรณ์ (ปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์ดุสิตบัณฑิต) สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.*
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ศรีนวล โพธิ์ทอง. (2552). *การพัฒนาแบบฝึกทักษะการอ่าน เขียนภาษาอังกฤษ ชุด Specific Thai Cultural Events สำหรับผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*. (รายงานการวิจัย). นครปฐม: โรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา.
- ศศิณัฐ สรรคบุรานุรักษ์. (2560). *การพัฒนาแบบการสอนที่เน้นภาระงานเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านภาษาจีนเพื่อความเข้าใจ สำหรับนักศึกษาปริญญาตรี*. วารสาร *Veridian E-Journal มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 10(2), 996-1009
- สมเกียรติ อินทสิงห์, พงศธร มหาวิจิตร และอุดมลักษณ์ กุลศรีโรจน์. (2558). *การพัฒนาชุดฝึกสมรรถนะทางคณิตศาสตร์ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสำหรับนักเรียนกลุ่มเสี่ยง โดยใช้เทคนิคสแกโฟลด์ดิ้ง*. *Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 8(1), 1132-1147.
- สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2557). *แนวปฏิบัติตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการเรื่อง นโยบายการปฏิรูปการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ*. สืบค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2562, จาก <http://english.obec.go.th/english/2013/index.php/th/>
- สำนักเลขาธิการอาเซียนแห่งชาติ กรมาอาเซียน. (2555). *กฎบัตรอาเซียน*. สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2562, จาก <http://www.mfa.go.th/asean/contents/files/asean-media-center20121203-180519-958411.pdf>
- สุนีย์ สันหมุด. (2552). *ปัญหาด้านการอ่าน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2562, จาก <http://www.gotoknow.org>
- สุวรรณ ตันตยานุสรณ์. (2552). *การพัฒนาแบบการสอนทักษะการเขียนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น (วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต)*. สาขาการสอนภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่
- Baker, R. W. (2012). *Membrane Technology and Applications*, California: John Wiley & Sons.
- Schmier, J. K., Kurtz, S. M., & Manley, M. T. (2014). Complications, Mortality and Costs for Outpatient and Short-Stay Total Knee Arthroplasty Patients in Comparison to Standard-stay Patients. *The Journal of arthroplasty*, 29(3), 510-515.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The Development of Higher Psychological Processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Received: 20-04-2020
Revised: 13-06-2020
Accepted: 30-06-2020

การวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทยและการวิเคราะห์ประเด็นจริยธรรมและสิทธิเด็ก Framing of Children in Thai Newspapers and Analysis of Ethics and Children's Rights Issues

การดา ร่วมพุ่ม¹

Karada Ruampum

waleewilai@gmail.com

มนวิภา วงรุกริระ²

Monwipa Wongrujira

monwipaw@hotmail.com

สันทัต ทองรินทร์²

Santat Thongrin

santat.tho@stou.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ลักษณะของกรอบข่าวเด็กในข่าวหน้า 1 (2) ปัจจัยที่มีผลต่อการวางกรอบข่าวเด็ก และ (3) ทศนคติของผู้รับสารที่มีต่อกรอบข่าวเด็กในข่าวหน้า 1 เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณโดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า (1) หนังสือพิมพ์ไทยมุ่งวางกรอบการระบุสภาพปัญหามากที่สุด ส่วนกรอบการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหามีน้อยที่สุด การวิเคราะห์จริยธรรมพบว่า พาดหัวข่าวและความนำขัดหลักจริยธรรมว่าด้วยการตัดสินใจพิพากษา การดำเนินประณาม และการรื้ออารมณ์ด้วยถ้อยคำรุนแรง ส่วนภาพข่าวขัดหลักจริยธรรมว่าด้วยการลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การเปิดเผยตัวตน และการสร้างภาพเหมารวมให้กับเด็ก ผลการศึกษากรอบข่าวเด็กตามแนวคิดสิทธิเด็ก พบว่า หนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญกับการวางกรอบสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองมากที่สุด ขณะที่กรอบข่าวสิทธิในการมีส่วนร่วมถูกนำเสนออย่างน้อยที่สุด (2) ปัจจัยภายในที่มีผลต่อการวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทย ได้แก่ นโยบายขององค์กร คุณค่าข่าว และบุคลากรข่าว ส่วนปัจจัยภายนอกได้แก่ เทคโนโลยี การแข่งขัน สังคมและวัฒนธรรม และการกำกับดูแล (3) กรอบข่าวเด็กเชิงบวกทำให้ผู้ปกครองเข้าใจธรรมชาติของเด็กมากขึ้น ขณะที่กรอบข่าวเด็กเชิงลบ ส่งผลให้ผู้ปกครองเกิดความวิตกกังวลกลัวจะเกิด

¹ นักศึกษาปริญญาเอก สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Student in Doctor of Philosophy Program in School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

² สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

เหตุการณ์ที่ไม่ดีกับลูกหลานในฐานะผู้ถูกระทำ นักวิชาการสื่อสารมวลชนและผู้แทนองค์กรด้านเด็ก เห็นว่า การขาดจริยธรรมและไม่คำนึงถึงสิทธิเด็กในการรายงานข่าวส่งผลให้เกิดการละเมิดอัตลักษณ์บุคคลของเด็ก การเปิดเผยตัวตนของเด็ก การปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมเชิงลบ ตลอดจนการแฝงอคติในการแบ่งเชื้อชาติ ชนชั้น และภูมิภาค ผ่านการเลือกนำเสนอเพียงบางแง่มุมและการผลิตซ้ำ

คำสำคัญ: การวางกรอบ, หนังสือพิมพ์, จริยธรรมสื่อ, สิทธิเด็ก

Abstract

The objectives of this research were to study (1) news framing of children in the front-page of Thai newspapers; (2) the factors affecting the news framing; and (3) the audiences' attitudes towards the news framing of children. This was a mixed methods research. Quantitative data were analyzed using frequency and percentage. Qualitative data were analyzed through inductive conclusion.

The results showed that (1) Thai newspapers intended to primarily problem-definition frame the most, while treatment-recommendation frame appeared the least. Analysis of ethical issues in reporting children news showed that some of the headlines and lead paragraphs were unethical because they were judgmental, insulting and evoked emotion using violent terminology. Some of the photographs were unethical in 3 ways: they degraded human dignity, revealed individuals' private identity, and stereotyped negative image of children. In terms of children's rights, the newspapers put a priority on portraying news about the right to be protected. They put the least priority on reporting about children's rights to participate. (2) Both internal and external factors affected the children news framing of Thai newspapers. Internal factors were the media organization policy, evaluation of newsworthiness, and the level of media professionalism of the reporters. External factors consisted of changes in technology that brought about changes in other external factors, such as media business competition, social and cultural factors, media regulation. (3) As for the audiences' attitudes toward the children news framing, positive news stories helped them understand the nature of children better, while negative news stories made them scared and worried that their children could become the victim in similar situations. Mass communication experts and NGO workers gave the opinion that newspapers acted unethically without proper regard for children's rights; these led to violate children rights, such as revealing their identities in public, instilling negative attitudes and the wrong values in the public mind, and being biased against certain races, classes, and regions by presenting only certain frame of news stories and through repetition and reproduction.

Keywords: Framing, Newspaper, Media ethics, Children's rights

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“เด็ก” ในความหมายตามพระราชบัญญัติคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2546 หมายถึง บุคคลซึ่งมีอายุต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ แต่ไม่รวมถึงผู้ที่บรรลุนิติภาวะด้วยการสมรส

ในฐานะปัจเจกบุคคลเด็กทุกคนมีสิทธิตามกฎหมายไม่ต่างจากผู้ใหญ่ ขณะเดียวกันในความเป็นเด็กที่อาจมีวุฒิภาวะไม่มากเท่าผู้ใหญ่ เด็กควรได้รับการดูแลปกป้องคุ้มครอง ส่งเสริม และพัฒนา จากหน่วยที่เล็กที่สุดคือครอบครัว ขยายไปสู่โรงเรียน ชุมชน และสังคมโดยรวม

รัฐบาลไทยประกาศรับรองสิทธิของเด็ก ด้วยการจัดทำปฏิญญาเพื่อเด็ก (The National Declaration on Children - NDC) เมื่อปี 2534 ซึ่งสอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กขององค์การสหประชาชาติ ปี 2532 (UN Convention on the Rights of the Child - CRC) ที่กำหนดให้เด็กมีสิทธิเท่าเทียมกับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของผู้ใหญ่ โดยมีสาระสำคัญสำหรับการคุ้มครองสิทธิเด็ก 4 ประการ คือ 1) สิทธิในชีวิตและการอยู่รอด 2) สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา 3) สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง และ 4) สิทธิในการมีส่วนร่วม

ปรากฏการณ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นกับเด็กถูกสะท้อนผ่านสื่อมวลชนแขนงต่างๆ ในทุกรอบแบบของการนำเสนอ ทั้งนี้ หนังสือพิมพ์เป็นหนึ่งในสื่อมวลชนที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเด็กให้ประชาชนรับทราบมายาวนาน มีการรายงานข่าวเด็กทั้งหน้าในซึ่งเป็นหน้าสำหรับเด็กโดยเฉพาะ และประเด็นที่สำคัญมากก็จะถูกรายงานในหน้า 1 ซึ่งผู้อ่านจะเข้าถึงได้ง่ายกว่า

สื่อมวลชนในฐานะผู้เฝ้าประตูข่าวสาร (Gatekeeper) ทำหน้าที่คัดกรองข้อมูลข่าวสารสู่สังคม พึงตระหนักว่าต้องรายงานข่าวสารอย่างไรจึงจะไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมและผู้ตกเป็นข่าว โดยเฉพาะเด็กซึ่งเป็นบุคคลที่เปราะบางกว่าผู้ใหญ่ การได้รับความกระทบกระเทือนจิตใจจากการตกเป็นบุคคลในข่าวอาจเป็นบาดแผลฝังใจไปตลอดชีวิต แต่จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่พบเห็นผ่านสื่อประเภทต่างๆ การเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับเด็กมักถูกละเลย ในหลายกรณีมีการละเมิดสิทธิเด็ก แสดงให้เห็นว่าในบางครั้งกระบวนการคัดเลือกประเด็นข่าวและการนำเสนอเนื้อหาข่าวไม่สอดคล้องกับแนวทางที่กำหนดไว้ในนโยบายการส่งเสริมและคุ้มครองเด็ก

ในกระบวนการรายงานข้อมูลข่าวสารกองบรรณาธิการซึ่งทำหน้าที่คัดกรองข้อมูลให้เห็นว่าสำคัญที่สุดเพื่อนำเสนอสู่สาธารณชนนั้น ได้เลือกบางแง่มุมของเหตุการณ์มานำเสนอ ซึ่ง Entman (1993) ได้อธิบายไว้ตามแนวคิดการวางกรอบ (framing theory) ว่า การวางกรอบเกี่ยวข้องกับ “การเลือก” (selection) และ “การเน้น” (salience) เป็นการเลือกมุมมองใดมุมมองหนึ่งที่มีต่อสภาพที่เกิดขึ้นจริงและมุมมองนั้นให้เด่นขึ้นมาผ่านเนื้อหาในการสื่อสาร โดยการระบุสภาพปัญหา อธิบายสาเหตุ ประเมินค่าเชิงศีลธรรมความดีงาม และ/หรือ เสนอแนวทางแก้ไข สำหรับประเด็นปัญหาเหล่านั้นด้วย

Scheufele (1999) ได้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ของการวางกรอบกับการทำหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้ว่า การวางกรอบแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสร้างกรอบของสื่อมวลชน โดยผู้สื่อข่าวรวมทั้งคนอื่นๆ ที่ทำงานในตำแหน่งที่เกี่ยวข้องในองค์กรสื่อภายใต้สภาวะการทำงานตามหน้าที่ประจำ เชื่อมโยงกับแหล่งข่าวในการสื่อข่าวและรายงานข่าว พิจารณาคุณค่าข่าวและเลือกมุมมองของข่าว ก่อนจะรายงานออกไป 2) การส่งต่อแนวคิดมุมมองไปยังผู้รับสารผ่านสื่อ และ 3) ผู้รับสารบางส่วนยอมรับกรอบแนวคิดหรือมุมมองที่ถูกถ่ายทอดออกมาผ่านข่าวสาร นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ มุมมอง และพฤติกรรม

de Vreese (2005) ได้อธิบายการวางกรอบในรูปของกระบวนการ แสดงให้เห็นองค์ประกอบ 2 ส่วนหลักในการวางกรอบข่าวสาร ได้แก่ 1) Frame-building เป็นการสร้างกรอบจากผู้ส่งสารคือนักสื่อสารมวลชนลงในเนื้อหาสารซึ่งก็คือเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อ (frame in the news) โดยมีปัจจัยทั้งภายในและภายนอกองค์กรสื่อ (Framing in the newsroom) เป็นตัวแปรสำคัญ และ 2) Frame-setting เป็นการอธิบายให้เห็นความสัมพันธ์เชิงผลกระทบระหว่างกรอบข่าวจากเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อ (frame in the news) กับการรับรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้รับสาร (framing effects)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับการวางกรอบในประเทศไทยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาข่าวการเมือง เช่น งานวิจัยของ ดวงกมล เทวพิทักษ์ (2555) อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ (2556) และ สราธร บุญสิทธิ์ (2560) เป็นต้น มีงานวิจัยที่ศึกษาในด้านอื่นๆ เช่น ข่าวเศรษฐกิจ (Supadililoke, 2012) ข่าวสิ่งแวดล้อม (Salathong, 2015) ประเด็นศาสนา (อัญนิดา น้อยวงศ์, 2561) ข่าวอาชญากรรม (เบญจพร ศรีดี และชนัญสรุ อรณพ ณ อยุธยา, 2561) ฯลฯ แต่ยังไม่มีการศึกษาการวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทยโดยตรง ศึกษาในแง่มุมของบทบาทหน้าที่สื่อมวลชนต่อการรายงานข่าวเด็กเป็นส่วนใหญ่

ขณะที่งานวิจัยเกี่ยวกับจริยธรรมสื่อที่ผ่านมาได้ข้อค้นพบใกล้เคียงกัน กล่าวคือ หนังสือพิมพ์ยังมีการรายงานข่าวสารที่ขัดหลักจริยธรรมวิชาชีพในด้านต่างๆ เช่น งานวิจัยของ จริยา สมประสงค์ (2553) บุปผา เมฆศรีทองคำ และ ขจรจิต บุณนา (2553) ฯลฯ งานวิจัยของ อรวิ บุณนา (2554) ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจว่า นักสื่อสารมวลชนเชื่อว่าตนเองยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม แต่ก็ยอมรับว่าบางครั้งมีการรายงานข่าวที่ผิดหลักจริยธรรม ด้วยปัจจัยต่างๆ เช่น การตลาด ตัวบุคคลที่ตกเป็นข่าว คุณค่าข่าว ฯลฯ

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่ออันเป็นผลมาจากการเกิดเทคโนโลยีก่อนกวน (disruptive technology) ในช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงบริบทครั้งใหญ่ของวงการสื่อสารมวลชนไทย เมื่อสื่อดั้งเดิมต้องก้าวข้ามสู่แพลตฟอร์มดิจิทัล

ขณะเดียวกันก็รักษาสถานแพลตฟอร์มเดิมไว้แต่มีการปรับเปลี่ยนการทำงานให้เข้ากับบริบทที่เปลี่ยนไป งานวิจัยนี้ สนใจศึกษาว่าหนังสือพิมพ์ไทยมุ่งเน้นในการรายงานข่าวเด็กในแง่มุมใดบ้าง เนื้อหาข่าวตลอดจนภาพประกอบที่นำเสนอออกมานั้น สอดคล้องหรือขัดแย้งกับหลักจริยธรรมในการปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพหรือไม่ สอดคล้องกับทิศทางการรายงานข่าวสิทธิเด็กตาม ปฏิญญาสากลที่เกี่ยวข้องอย่างไร มีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อการตัดสินใจคัดเลือกเนื้อหาและการนำเสนอแง่มุมข่าวดังกล่าว รวมทั้งข่าวที่ได้นำเสนอไปนั้นส่งผลต่อทัศนคติของผู้รับสารอย่างไร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะของกรอบข่าวเด็กในข่าวหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการวางกรอบข่าวเด็กในข่าวหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ไทย
3. เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้รับสารที่มีต่อกรอบข่าวเด็กในข่าวหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ไทย

นิยามศัพท์

ข่าวเด็ก หมายถึง ข้อเขียนในรูปแบบข่าวและสื่อบุคคลที่นำเสนอเหตุการณ์ สถานการณ์ ข้อเท็จจริง ทั้งในรูปแบบ ข้อความและภาพ เกี่ยวกับบุคคลที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี ซึ่งเผยแพร่ในหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ไทย ทั้งที่เป็นผู้ถูกกล่าวหา เช่น ผู้ต้องหาที่เป็นเด็ก ฯลฯ ผู้ถูกกระทำ เช่น ผู้เสียหายในคดีต่างๆ ที่เป็นเด็ก ฯลฯ และผู้ที่รู้เห็นเหตุการณ์ เช่น พยานที่เป็นเด็ก ฯลฯ โดยมีขอบเขตช่วงเวลา ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2556 – 31 ธันวาคม 2558

หนังสือพิมพ์ไทย หมายถึง หนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยระดับชาติที่มียอดจัดพิมพ์สูงสุด 5 ชื่อฉบับ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน คมชัดลึก และข่าวสด

กรอบข่าวเด็ก หมายถึง ลักษณะการกำหนดเนื้อหาและการเลือกนำเสนอของหนังสือพิมพ์ไทยที่มีต่อเรื่องเกี่ยวกับเด็กผ่านข่าวเด็กในหน้า 1 พิจารณาจาก 2 ส่วน ได้แก่

- **เนื้อหา** ประกอบด้วย (1) กรอบการระบุสภาพปัญหา (2) กรอบการอธิบายสาเหตุ (3) กรอบการประเมินค่าเชิงศีลธรรม และ (4) กรอบการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา

- **วิธีการนำเสนอ** การเล่าเรื่องของเด็กที่ตกเป็นข่าวผ่านการพาดหัวข่าว ความนำข่าว และภาพประกอบข่าว

กรอบการระบุสภาพปัญหา หมายถึง การรายงานข่าวที่เน้นการอธิบายให้ความหมายว่าเกิดอะไรขึ้นในสังคม

กรอบการอธิบายสาเหตุ หมายถึง การให้เหตุผลของการกระทำของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กร ในข่าว

กรอบการประเมินคุณค่าเชิงศีลธรรม หมายถึง การประเมินค่าเหตุการณ์หรือการกระทำว่าถูกต้องเหมาะสมหรือไม่

กรอบการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา หมายถึง การเสนอวิธีการอันเป็นประโยชน์ที่จะทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาในข่าวนั้นถูกแก้ไข ไม่เกิดขึ้นอีก หรือลดความรุนแรงลง

ปัจจัย หมายถึง สิ่งที่มีผลต่อการวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทย แบ่งเป็น

- **ปัจจัยภายในองค์กร** ประกอบด้วย (1) ปัจจัยนโยบายองค์กร ด้านการรายงานข่าวเด็ก (2) ปัจจัยด้านคุณค่าข่าว และ (3) ปัจจัยด้านบุคลากร
- **ปัจจัยภายนอกองค์กร** ประกอบด้วย (1) ปัจจัยด้านคู่แข่ง (2) ปัจจัยด้านการตลาด (3) ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม (4) ปัจจัยด้านการกำกับดูแล/จริยธรรมจรรยาบรรณวิชาชีพ และ (5) ปัจจัยด้านเทคโนโลยี

ประเด็นจริยธรรม หมายถึง การรายงานข่าวเด็กภายใต้หลักจริยธรรมของสื่อมวลชน ข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์ของสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ ต้องเสนอข่าวโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ให้ความคุ้มครองอย่างเคร่งครัดต่อสิทธิมนุษยชน ไม่ซ้ำเติมความทุกข์หรือโศกนาฏกรรมที่เกิดแก่เด็ก

สิทธิเด็ก หมายถึง สิทธิของเด็กในฐานะมนุษย์ตามปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พ.ศ. 2532 ประกอบด้วย (1) สิทธิในชีวิตและการอยู่รอด ครอบคลุมประเด็นการเกิด การได้รับการเลี้ยงดูให้เติบโตอย่างมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัย (2) สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา ครอบคลุมประเด็นการได้รับการศึกษา การได้รับการส่งเสริมด้านพัฒนาการทั้งร่างกายและจิตใจ ตลอดจนภาวะโภชนาการที่ดี (3) สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง ครอบคลุมประเด็นการได้รับการปกป้องจากการถูกทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ การเอาเปรียบทุกรูปแบบ และ (4) สิทธิในการมีส่วนร่วม ครอบคลุมประเด็นการเข้าถึงและส่งต่อข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่อาจส่งผลกระทบต่อเด็กโดยตรง

กรอบข่าวเชิงบวก หมายถึง กรอบข่าวที่นำเสนอแง่มุมที่ดีของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่เป็นข่าว ชี้ให้เห็นมุมมองเชิงบวก

กรอบข่าวเชิงลบ หมายถึง กรอบข่าวที่นำเสนอแง่มุมที่ไม่ดีของบุคคล กลุ่ม หรือองค์กรที่เป็นข่าว ชี้ให้เห็นมุมมองเชิงลบ

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ แม้หนังสือพิมพ์ทุกฉบับที่นำมาวิเคราะห์จะมีพื้นที่ข่าวเกี่ยวกับเด็ก เช่น การศึกษา หมายเหตุ ฯลฯ อยู่ภายในเล่ม แต่งานวิจัยนี้จำกัดที่ข่าวหน้า 1 เนื่องด้วยผู้รับสารเข้าถึงง่ายที่สุดและสอดคล้องกับแนวทางการวางกรอบเรื่องของการเน้นและการชูประเด็นให้เด่น

ขอบเขตด้านเวลา วิเคราะห์เนื้อหาเฉพาะช่วงเวลา ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2556 – 31 ธันวาคม 2558 เป็นช่วงการเปลี่ยนผ่านอุตสาหกรรมสื่อไทย สื่อดั้งเดิมก้าวสู่ความเป็นดิจิทัล ขณะที่ยังต้องรักษาแพลตฟอร์มเดิมไว้ด้วย

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ได้แนวทางการวางกรอบข่าวเด็กภายใต้ข้อกำหนดเชิงจริยธรรมที่สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก พ.ศ. 2532 ซึ่งจะนำไปสู่การนำเสนอข่าวเด็กอย่างสร้างสรรค์และลดการละเมิดสิทธิเด็ก
2. เป็นแนวทางในการพัฒนาและยกระดับบุคลากรในวิชาชีพสื่อสารมวลชนในการนำเสนอข่าวสารโดยคำนึงถึงหลักจริยธรรมวิชาชีพ
3. เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทฤษฎีการวางกรอบในบริบทของสังคมไทย และสามารถนำไปบูรณาการกับการเรียนการสอนด้านสื่อสารมวลชนในอนาคต

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (mixed methods research) โดยผู้วิจัยดำเนินการ ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาข่าวเด็กในหน้า 1 จากหนังสือพิมพ์ 5 ฉบับ ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ มติชน คมชัดลึก และข่าวสด ที่เผยแพร่ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2556 – 31 ธันวาคม 2558 เลือกข่าวจากการใช้คำสำคัญ “เด็ก” และ “เยาวชน” ในการสืบค้นกฤตภาคฐานข้อมูลออนไลน์ พบข่าวที่เกี่ยวข้องกับเด็กอายุต่ำกว่า 18 ปี จำนวน 1,144 ข่าว ในรอบ 3 ปี เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1

ทั้งนี้ หากใน 1 ข่าวมีองค์ประกอบของกรอบข่าวมากกว่า 1 กรอบ ใช้วิธีการนับซ้ำ และหากมีการนำเสนอสิทธิเด็กมากกว่า 1 ประเด็นใน 1 ข่าว ก็ใช้การนับซ้ำเช่นเดียวกัน

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง ได้แก่ บุคลากรชาวซึ่งปฏิบัติงานในสังกัดของหนังสือพิมพ์ที่ศึกษา ทั้งผู้รวบรวมข้อมูลข่าวสาร (ผู้สื่อข่าวและช่างภาพ ที่มีอายุงานไม่ต่ำกว่า 3 ปี) จำนวน 6 คน และผู้ปรับปรุงต้นฉบับ (ผู้เรียบเรียงข่าว หัวหน้าข่าว และผู้ช่วยบรรณาธิการข่าว ที่มีอายุงานไม่ต่ำกว่า 5 ปี) จำนวน 6 คน รวม 12 คน เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2

สัมภาษณ์เชิงลึกนักวิชาการนิเทศศาสตร์ และผู้แทนองค์กรเอกชนเกี่ยวกับเด็ก รวม 3 คน และสนทนากลุ่มผู้ปกครองที่มีบุตรหลานอายุต่ำกว่า 18 ปี จำนวน 6 คน เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบบันทึก ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย

ผลการวิจัย

1. การวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทย จากการวิเคราะห์ข่าวเด็กที่ปรากฏในหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง พบว่า หนังสือพิมพ์ไทยวางกรอบข่าวเด็ก ดังนี้ อันดับ 1 กรอบการระบุสภาพปัญหา จำนวน 1,144 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 64.56 อันดับ 2 กรอบการประเมินคุณค่าทางศีลธรรม จำนวน 258 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 14.56 อันดับ 3 กรอบการอธิบายสาเหตุ จำนวน 192 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 10.83 และอันดับ 4 กรอบการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา จำนวน 178 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 10.05

เมื่อพิจารณากรอบหลักทั้ง 4 กรอบ พบว่ามีการวางกรอบย่อยภายใต้กรอบหลัก ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กรอบข่าวหลักและกรอบข่าวย่อยของการวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทย ระหว่างปี 2556-2558

กรอบหลัก	กรอบย่อย	ตัวอย่าง
1.กรอบการระบุสภาพปัญหา	- ปัญหาการคุกคามทางเพศ	การข่มขืนกระทำชำเราเด็ก การล่อลวงเด็กหรือบังคับให้เด็กค้าประเวณี เป็นต้น
	- ปัญหาอาชญากรรมในเด็ก	การฆ่าตัวตาย การฆ่าผู้อื่น การปล้นจี้ฉกชิงวิ่งราว เป็นต้น
	- ปัญหายาเสพติดในเด็ก	การใช้ยาเสพติดของเด็ก เด็กที่อยู่ในขบวนการค้ายา
	- ปัญหาการใช้ความรุนแรงและความขัดแย้งในเด็ก	การทะเลาะวิวาท ยกพวกตีกัน ความรุนแรงในครอบครัว เป็นต้น
	- ปัญหาสุขภาพอนามัยของเด็ก	โรคภัยที่เกิดกับเด็ก เป็นต้น
	- ปัญหาด้านการศึกษาของเด็ก	การสอบคัดเลือกเข้าศึกษา มาตรฐานการเรียนการสอน
2.กรอบการอธิบายสาเหตุ	- การอธิบายสาเหตุโดยอ้างอิงผลการวิจัย	ผลการวิจัยจากสถาบันที่เชื่อถือได้ เป็นต้น
	- การอธิบายสาเหตุโดยอ้างอิงผู้ทรงคุณวุฒิ / นักวิชาการ	ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้รู้ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักวิชาการอิสระ เป็นต้น
	- การอธิบายสาเหตุโดยอ้างอิงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผู้ที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ ผู้ได้รับประโยชน์จากเหตุการณ์ ผู้สูญเสียประโยชน์จากเหตุการณ์ เป็นต้น

กรอบหลัก	กรอบย่อย	ตัวอย่าง
	- การอธิบายสาเหตุโดยอ้างอิงจากผู้เกี่ยวข้องเชิงนโยบาย	รัฐบาล หน่วยงานของรัฐ เป็นต้น
3.กรอบการประเมินคุณค่าเชิงศีลธรรม	- การประเมินคุณค่าเชิงบวก	คำที่ให้ความหมายเป็นบวก เช่น เจ๋ง เก่ง เป็นต้น
	- การประเมินคุณค่าเชิงลบ	คำที่ให้ความหมายเป็นลบ เช่น สลัด อามหิต โหด เป็นต้น
4.กรอบการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา	- การแก้ปัญหาโดยครอบครัวและสถาบันการศึกษา	ผู้ปกครองและโรงเรียนร่วมแก้ปัญหาเด็กท้องไม่พร้อม เป็นต้น
	- การแก้ปัญหาโดยชุมชน	บริษัทห้างร้าน คนในชุมชน เป็นต้น
	- การแก้ปัญหาโดยรัฐบาล หน่วยงานของรัฐ ผู้กำหนดนโยบาย	หน่วยงานที่รับผิดชอบนำผลการประเมินต่างๆ ไปใช้ในการปฏิรูปการศึกษา เป็นต้น

เมื่อวิเคราะห์ตามหลักจริยธรรมในการรายงานข่าว พบว่า พาดหัวข่าวและความน่าเชื่อถือของเนื้อหาหลักจริยธรรม 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การตัดสินใจพิพากษา 2) การตำหนิประณาม และ 3) การรื้ออารมณ์ด้วยถ้อยคำรุนแรง

ตัวอย่าง “จับ3วัยรุ่นอามหิตวิวาทพวงงเหล้ายังถ่มดับ1เจ็บ5” (ไทยรัฐ, 15 พ.ย. 2557 หน้า 1,11)

“แว่นชิงโหดไล่ฆ่าลูกตร.ดับ2” (เดลินิวส์, 24 ส.ค. 2558 หน้า 1,14)

“สลัดเด็กหัวทิ่มถึงตายยายเผลอหลับแอบไปเล่นน้ำ” (เดลินิวส์, 21 ส.ค. 2558 หน้า 1, 14)

นอกจากนี้ยังพบว่า ยังคงมีภาพข่าวที่ขัดหลักจริยธรรม 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ 2) การเปิดเผยตัวตนของเด็ก และ 3) การสร้างภาพเหมารวมให้กับเด็ก

ตัวอย่าง ภาพข่าวเยาวชนที่ขับซิ่งจักรยานยนต์แข่งขันกันบนทางหลวงในยามวิกาลถูกตำรวจจับกุมตัวและให้นอนราบกับพื้น เป็นภาพที่ลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกจับกุม เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์กรอบข่าวเด็กตามแนวคิดสิทธิเด็ก พบว่า หนังสือพิมพ์ไทยให้ความสำคัญกับกรอบข่าวเด็กในประเด็นสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองเป็นอันดับแรก จำนวน 677 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 59.18 รองลงมาคือสิทธิในชีวิตและการอยู่รอด จำนวน 272 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 23.78 อันดับที่ 3 สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา จำนวน 134 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 11.71 และอันดับที่ 4 สิทธิในการมีส่วนร่วม จำนวน 61 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 5.33

2. ปัจจัยที่มีผลต่อการวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทย แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

2.1 ปัจจัยภายใน ได้แก่ นโยบายขององค์กร คุณค่าข่าว และบุคลากรข่าว

- ปัจจัยนโยบายองค์กร จากการสัมภาษณ์บุคลากรข่าว พบว่า ในภาพรวมองค์กรข่าวส่วนใหญ่ไม่ได้มีนโยบายเกี่ยวกับการรายงานข่าวเด็กในหน้า 1 โดยเฉพาะออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร แต่จะให้ความสำคัญในการรายงานข่าวตามกรอบของกฎหมายและจรรยาบรรณวิชาชีพซึ่งองค์กรเป็นสมาชิก

เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการจัดสรรพื้นที่ ข่าวหน้าในส่วนใหญ่จะเปิดพื้นที่ให้กับเด็กควบคู่ไปกับสายงานข่าวที่เกี่ยวข้อง เช่น การศึกษา วัฒนธรรม สาธารณสุข ฯลฯ ในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์จะให้พื้นที่กับเด็กมากขึ้น มีทั้งการเปิดพื้นที่สำหรับนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเด็กโดยตรง การเปิดพื้นที่สำหรับเด็กและสตรีควบคู่กัน เป็นต้น

ในกรณีข่าวหน้า 1 ผู้ให้ข้อมูลหลักระบุว่า องค์กรสื่อที่ผู้ให้ข้อมูลหลักสังกัดอยู่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายในการรายงานข่าวที่เกี่ยวกับเด็ก โดยเน้นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ ภายใต้กรอบของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งใช้เหตุการณ์ที่เป็นข่าวนั้นเป็นกรณีศึกษาให้กับสังคม เป็นอุทาหรณ์ เน้นการสร้างบทเรียนให้กับพ่อแม่ผู้ปกครอง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นสัญญาณเตือนภัยให้กับสังคม เป็นแรงบันดาลใจ นอกจากนี้ในบางครั้งยังเป็นการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง กระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

-ปัจจัยด้านคุณค่าข่าว ผู้ให้ข้อมูลหลักระบุว่าคุณค่าข่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการคัดเลือกประเด็นข่าวเพื่อขึ้นหน้า 1 โดยจะเน้นที่ความสำคัญของเหตุการณ์ ผลกระทบกว้าง และปูชนชนใจ

-ปัจจัยด้านบุคลากรข่าว ทักษะและความรู้ความเข้าใจต่อการรายงานข่าวเด็กของผู้สื่อข่าว ช่างภาพ ตลอดจนผู้เรียบเรียงข่าว เป็นอีกปัจจัยที่ส่งผลต่อการคัดเลือกประเด็น ภาพข่าว และแง่มุมในการรายงานข่าว

2.2 ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี การแข่งขันในอุตสาหกรรมสื่อ สภาพสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการกำกับดูแลภายใต้กฎหมาย จริยธรรม และจรรยาบรรณสื่อ

- การเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการรายงานข่าว ทั้งการรวบรวมข้อมูลที่ต้องดำเนินการอย่างรวดเร็ว เข้าถึงแหล่งข้อมูลที่ใช้สื่อสารสร้างขึ้น เช่น ภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหวจากเว็บไซต์ แพนเพจต่างๆ ฯลฯ แล้วนำมารายงาน นักข่าว 1 คนต้องทำหน้าที่เพิ่มขึ้น เช่น ถ่ายภาพ ถ่ายคลิปเอง เป็นต้น นอกจากนี้ในกระบวนการปรับปรุงต้นฉบับก็มีการเปลี่ยนแปลงมาใช้ระบบถึงข่าวซึ่งผู้สื่อข่าวส่งข่าวเข้ามารวบรวมไว้ แล้วแต่ละหน่วยงานย่อยในเครือเดียวกันจะมาถึงข้อมูลไปใช้ สำหรับภาพข่าวและภาพประกอบข่าวก็มีลักษณะเดียวกัน ข่าวจะถูกดึงไปใช้ในการรายงานข่าวด่วน Breaking News ในแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อช่วงชิงความเร็ว การเปลี่ยนแปลงกระบวนการดังกล่าวส่งผลให้มีโอกาสที่จะผิดพลาดมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่าประเด็นด้านจริยธรรมในส่วนขององค์กรหนังสือพิมพ์ยังสามารถตรวจสอบได้ เนื่องจากมีการกำกับดูแลกันเองภายใต้สมาคมวิชาชีพ

- การแข่งขันอุตสาหกรรมสื่อ ที่มีทั้งคู่แข่งโดยตรงหนังสือพิมพ์ด้วยกันเองและคู่แข่งโดยอ้อมคือสื่ออื่นๆ โดยเฉพาะสื่อใหม่ที่อาศัยความเร็วเป็นหลักในการช่วงชิงผู้อ่าน ผู้ให้ข้อมูลหลักระบุว่า ในส่วนของข่าวกระแสทั่วไปการรายงานข่าวเด็กไม่ค่อยแตกต่างกัน เนื่องจากแต่ละองค์กรมีการชูจุดเด่นในการรายงานข่าวในแนวทางของตนค่อนข้างชัดเจน ขณะที่สภาวะทางการตลาดในรูปแบบของการขายโฆษณาีผลต่อการรายงานข่าวเด็กม่มากนัก เมื่อเทียบกับข่าวเศรษฐกิจ ข่าวการเมือง

- สภาพสังคมวัฒนธรรม ผู้ให้ข้อมูลหลักเห็นว่ามีการตื่นตัวของประชาชนเรื่องการละเมิดสิทธิเด็ก มีการตั้งคำถามในโลกออนไลน์ มีการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งทำให้สื่อมวลชนต้องระมัดระวังในการรายงานข่าว รวมทั้งการเสนอภาพข่าวด้วย

- ปัจจัยด้านกฎหมายและจรรยาบรรณ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก พบว่า องค์กรสื่อจะใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณสื่อมวลชนเป็นกรอบในการรายงานข่าวเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ทั้งด้านเนื้อหาและภาพประกอบ โดยเฉพาะภาพประกอบนั้นได้รับเสียงสะท้อนมาจากญาติของเด็กที่ตกเป็นข่าวและสังคมโดยรวม มีการดำเนินคดีในเรื่องการถ่ายภาพที่ไม่เหมาะสมในอดีต สื่อจึงต้องเพิ่มความระมัดระวังมากขึ้น บางองค์กรสื่อมีข้อกำหนดของตนเองในการรายงานข่าวเพื่อเป็นแนวทางให้กับผู้ปฏิบัติงานด้วย

3. ทศนคติของผู้รับสารต่อกรอบข่าวเด็กในหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ไทย ผลการศึกษาพบว่า กรอบข่าวเด็กเชิงบวกทำให้ผู้ปกครองเข้าใจธรรมชาติของเด็กมากขึ้น เล็งเห็นว่าเด็กแต่ละคนมีความแตกต่างและมีความสามารถที่ไม่เหมือนกัน การส่งเสริมเด็กแต่ละครอบครัวก็จะต่างกันไป ขณะที่กรอบข่าวเด็กเชิงลบ ส่งผลให้ผู้ปกครองเกิดความวิตกกังวลกลัวบุตรหลานจะถูกกระทำเหมือนในข่าวหรือในทางกลับกันก็เกรงว่าบุตรหลานจะลอกเลียนแบบพฤติกรรมไม่เหมาะสมที่ปรากฏในข่าว นอกจากนี้ยังให้ความเห็นถึงข่าวเด็กที่พึงประสงค์ในข่าวหน้า 1 ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทยและการรายงานข่าวเด็กที่พึงประสงค์

มุมมองการรายงานข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์	การรับรู้ข่าวเด็กของผู้ปกครอง	การรายงานข่าวเด็กที่พึงประสงค์ในข่าวหน้า 1
1. มุมมองเชิงบวก	1. เด็กแต่ละคนมีความสามารถแตกต่างกัน 2. เด็กที่ทำความดีควรได้รับการยกย่องและนำไปเป็นแบบอย่าง	1. ลดการรายงานข่าวเชิงลบ เช่น ความรุนแรง อาชญากรรม ยาเสพติด เป็นต้น 2. กรณีข่าวเชิงลบ สามารถใช้เป็นอุทาหรณ์สอนใจได้ แต่ควรพิจารณาให้รอบคอบก่อนรายงานข่าวว่าจะเกิดผลกระทบต่อตัวเด็กในอนาคตหรือไม่ อย่างไร 3. ในการรายงานข่าวเด็ก ไม่ควรรายงานเฉพาะปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่ควรหาจุดคลี่คลายประเด็นให้จบ ไม่ทิ้งช่วงนานหรือปล่อยผ่านไป
2. มุมมองเชิงลบ	1. กลัวเหตุการณ์ในข่าวจะเกิดกับบุตรหลานของตนในฐานะผู้ถูกระทำ 2. กลัวเด็กเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทำให้ปัญหาไม่หมดไป	4. ควรเลือกแหล่งข่าวที่เป็นผู้เชี่ยวชาญในแต่ละด้าน ให้ความรู้ข้อเท็จจริง และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น 5. ควรหลีกเลี่ยงการผลิตซ้ำเพราะจะทำให้เกิดการตอกย้ำภาพเดิมๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็กที่ตกเป็นข่าว 6. ไม่ให้ความสำคัญกับผู้กระทำผิดมากเกินไป เพราะอาจเกิดพฤติกรรมลอกเลียนแบบเพราะคิดว่าทำผิดแล้วได้ดั่ง ผู้คนสนใจ ได้พื้นที่สื่อ

ในส่วนของนักวิชาการและผู้แทนองค์กรด้านเด็ก เห็นว่า การขาดจริยธรรมและไม่คำนึงถึงสิทธิเด็กในการรายงานข่าวส่งผลให้เกิดการละเมิดอัตลักษณ์บุคคลของเด็ก การเปิดเผยตัวตนของเด็ก การปลูกฝังทัศนคติและค่านิยมเชิงลบ ตลอดจนการแฝงอคติในการแบ่งเชื้อชาติ ชนชั้น และภูมิภาค ผ่านการเลือกนำเสนอเพียงบางแง่มุมและการผลิตซ้ำ

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลผลการวิจัยสามารถอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. กรอบข่าวเด็ก: ภาพสะท้อนมุมมองผู้ใหญ่ที่มีต่อเด็ก

การวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทยมุ่งเน้นการรายงานสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมว่าเกิดอะไรขึ้นกับเด็กบ้าง พร้อมทั้งประเมินค่าเชิงศีลธรรมของการกระทำหรือเหตุการณ์ดังกล่าวว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมหรือไม่ผ่านภาษาที่ใช้ในพาดหัวข่าว และภาพประกอบข่าว แต่แง่มุมที่ปรากฏค่อนข้างน้อย ได้แก่ การอธิบายสาเหตุและการเสนอแนวทางแก้ไข

เมื่อพิจารณาในมิติของสิทธิเด็กพบว่า หนังสือพิมพ์ไทยเน้นเรื่องสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองมากกว่าสิทธิด้านอื่นๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากการรายงานข่าวเกี่ยวกับการล่วงละเมิดทางเพศ การใช้แรงงานเด็ก การล่อลวงเด็กเพื่อการค้าประเวณี เป็นต้น

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า หนังสือพิมพ์ไทยให้ความสำคัญกับกรอบสิทธิในการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด โดยในการรายงานข่าวจะมีผู้ใหญ่เป็นแหล่งข้อมูลหลัก มีทั้งผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องเรื่องราวโดยตรง (เช่น ผู้บริหารที่มีตำแหน่งสูงเพื่ออ้างอิงความน่าเชื่อถือของข้อมูล และความสำคัญของบุคคล) และผู้ใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์โดยตรง เช่น พ่อ แม่ ผู้ปกครองของเด็ก เป็นต้น

เนื้อหาที่มีการนำเสนอค่อนข้างจำกัดในหน้า 1 ได้แก่ เนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นว่าเด็กมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นอย่างเสรี มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องที่มีผลกระทบกับตนเอง มีช่องทางในการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนสามารถส่งต่อความคิดและข้อมูลข่าวสารได้เอง เป็นต้น เนื้อหาหลักขณะดังกล่าวมักถูกรายงานในพื้นที่หน้าใน เช่น หน้าเด็กและเยาวชน หน้าการศึกษา ฯลฯ ซึ่งโอกาสที่ผู้อ่านจะเข้าถึงหรือรับรู้ข้อมูลจากพื้นที่ข่าวหน้าในย่อมน้อยกว่าหน้า 1 ทั้งนี้เด็กจะได้แสดงความคิดเห็นในข่าวหน้า 1 เมื่อมีการทำโพล การจัดสัมมนาวิชาการที่มีเด็กเข้าร่วมด้วย ฯลฯ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ไม่ว่าจะวิเคราะห์โดยใช้ฐานคิดจากการเลือกเน้นเนื้อหาและวิธีการนำเสนอของ Entman หรือ ฐานคิดเกี่ยวกับบ่อนทำลายสิทธิเด็ก พ.ศ.2532 ผลก็ออกมาสอดคล้องกันเกี่ยวกับมุมมองของสื่อต่อประเด็นข่าวเด็ก กล่าวคือ ในการรายงานข่าวหน้า 1 หนังสือพิมพ์ไทยเลือกที่จะวางกรอบข่าวเชิงลบมากกว่ากรอบข่าวเชิงบวก ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งผู้รวบรวมข้อมูลข่าวสารและผู้ปรับปรุงต้นฉบับให้เหตุผลว่าการรายงานข่าวในลักษณะนี้เป็นส่วนหนึ่งของการกระตุ้นเตือนสังคมให้เกิดความตื่นตัว ระมัดระวังภัย และเป็นอุทาหรณ์สอนใจไม่ให้เกิดการปฏิบัติตาม นอกจากนี้ยังเป็นการกระตุ้นให้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องต้องกระตือรือร้นในการปฏิบัติงานมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การมุ่งรายงานว่าเกิดอะไรขึ้น แล้วบอกว่าเป็นสิ่งดีหรือไม่ดี โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์สาเหตุ เพื่อนำไปสู่การแก้ไข ค่อนข้างน้อย ดังที่ปรากฏในผลวิจัยนั้น ไม่ต่างจากการชี้ให้เห็นปัญหาแต่ไม่บอกว่าต้นตอของปัญหามาจากไหน ควรแก้ไขอย่างไร ความปรารถนาดีในการทำหน้าที่ของสื่ออาจกลับกลายเป็นดาบสองคม เพราะกลายเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตซ้ำ ตอกย้ำภาพเชิงลบให้ปรากฏบนหน้า 1 ซึ่งเป็นพื้นที่ข่าวที่เข้าถึงง่ายที่สุดของหนังสือพิมพ์

สิ่งที่ตามมาควบคู่กับการรายงานประเด็นข่าวเชิงลบคือจริยธรรมวิชาชีพ กรอบข่าวในส่วนที่เกิดจากการนำเสนอ (presentation) ที่เห็นชัดเจนจากงานวิจัยคืออารมณ์ความรู้สึกและน้ำเสียงที่ปรากฏผ่านการพาดหัวข่าว ความนำ และการใช้ภาพประกอบข่าว สื่อพยายามชี้ให้เห็นว่าการกระทำที่ปรากฏในข่าวเป็นสิ่งไม่ถูกต้อง จึงใช้คำที่ตัดสินพิพากษา คำทอประณาม หรือบางครั้งละเมิดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเด็กที่ตกเป็นข่าว เช่น การเสนอภาพเด็กวัยรุ่นที่แข่งรถบนท้องถนนจำนวนมาก ถูกจับกุมแล้วต้องถอดเสื้อนอนเรียงกันบนพื้นถนน การตั้งสมญานามให้กับกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เป็นต้น

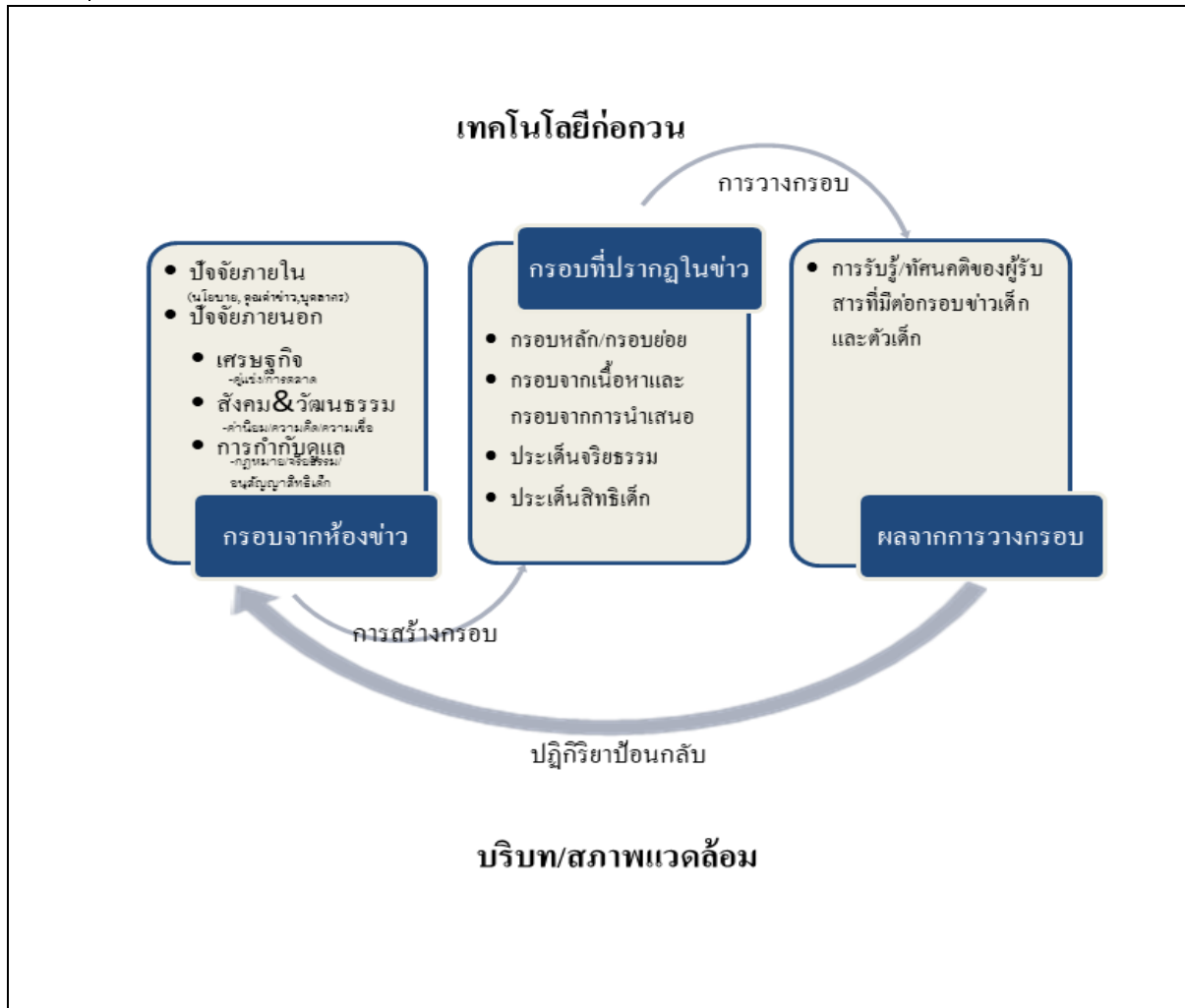
ในมุมมองของทั้งผู้ปกครอง นักวิชาการ และผู้แทนองค์กรด้านเด็ก เห็นตรงกันว่า การรายงานข่าวเชิงลบก่อให้เกิดผลเสีย อีกทั้งการรายงานข่าวอย่างสร้างสรรค์ ให้พื้นที่กับเด็กที่ทำความดี เด็กที่มีความสามารถ เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นสิ่งที่นักสื่อสารมวลชนพึงกระทำมากกว่า

2. เทคโนโลยีก่อวนกับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการรายงานข่าวและการวางกรอบข่าว

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร (2561) ได้สรุปสาระสำคัญของทฤษฎีสื่อสารมวลชนในเชิงระบบของเดอเฟลอร์ว่า ภายใต้ระบบประกอบไปด้วย 4 อนุระบบ ได้แก่ การสื่อสาร การเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ทั้งหมดเชื่อมโยงสัมพันธ์กันเพื่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยมีการสื่อสารเป็นแกนกลาง มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหว มีความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา และการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบใดๆ ส่งผลต่อองค์ประกอบอื่นๆ ไปด้วยเสมอ

ในเชิงระบบ ปัจจัยด้านการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีนำไปสู่การเกิดภาวะเทคโนโลยีก่อวนในวงการสื่อสารมวลชน อันหมายถึงการเกิดเทคโนโลยีใหม่ที่ส่งผลกระทบก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อจากยุคแอนะล็อกสู่ยุคดิจิทัล เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อองค์กรสื่อทุกแขนงในระบบสื่อ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่ต้องปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลง และพฤติกรรมผู้บริโภคที่เปลี่ยนไป

สภาการณดังกล่าวเป็นปัจจัยแวดล้อมสำคัญที่ส่งผลต่อปัจจัยอื่นๆ ในกระบวนการรายงานข่าวและกระบวนการวางกรอบข่าว ขณะเดียวกันก็ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมของผู้รับสาร จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของบริบทที่โอบล้อมปัจจัยอื่นๆ ดังแสดงในรูปที่ 1

รูปที่ 1 กระบวนการวางกรอบข่าวเด็กของหนังสือพิมพ์ไทยภายใต้บริบทเทคโนโลยีก่อวน

ปรับปรุงและพัฒนาจาก An integrated process model of framing ของ C. H. de Vreese (2005: 52)

จากรูปที่ 1 จะเห็นว่า กระบวนการวางกรอบข่าวซึ่งประกอบไปด้วยการสร้างกรอบ (frame building) และการวางกรอบ (frame setting) เกิดขึ้นพร้อมๆ กับกระบวนการรายงานข่าวสารจากองค์กรสื่อไปยังผู้รับสาร ทั้งนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อกรอบจากห้องข่าว (frame in the news room) จนเกิดเป็นกรอบที่ปรากฏในข่าว (frame in the news) ประกอบด้วย ปัจจัยภายในและภายนอกองค์กร สามารถอธิบายดังต่อไปนี้

ก.ปัจจัยภายในองค์กร ที่สำคัญ 3 ปัจจัย ดังนี้

- **ปัจจัยด้านนโยบายขององค์กร (Policy)** กลุ่มตัวอย่างทั้ง 5 องค์กรสื่อไม่มีนโยบายที่ชัดเจนว่าจะต้องมุ่งเน้นการรายงานข่าวเด็กในหน้า 1 โดยข่าวเด็กต้องแข่งขันกับประเด็นข่าวจากโต๊ะข่าวอื่นๆ ทำให้โอกาสที่จะได้รายงานในหน้า 1 มีไม่มากนัก ทั้งนี้ ในเชิงนโยบายแล้ว การรายงานข่าวเกี่ยวกับเด็กบนหน้า 1 มักเป็นข่าวที่กองบรรณาธิการเห็นว่ามีความน่าสนใจ เป็นอุทาหรณ์สอนใจ อย่างไรก็ตาม หนังสือพิมพ์ได้จัดสรรพื้นที่เฉพาะ(หน้าใน)ไว้รองรับเนื้อหาเกี่ยวกับเด็ก มากน้อยต่างกันไป เนื้อหาที่อยู่หน้าในมักเป็นเนื้อหาเชิงบวก แต่โอกาสที่ผู้รับสารจะเข้าถึงมีน้อยกว่าการได้เผยแพร่อยู่บนหน้า 1

- **ปัจจัยด้านคุณค่าข่าว (News Value)** ผู้ให้ข้อมูลหลักระบุว่าสื่อมวลชนมุ่งเน้นรายงานประเด็นที่มีคุณค่าข่าวหลักๆ 3 ประการ คือ ความสำคัญของเหตุการณ์ มีผลกระทบกว้าง และปลุกชนสนใจ ข่าวเด็กที่มีคุณค่าข่าวทั้ง 3 ประการ

ดังกล่าวมักเป็นข่าวเชิงลบ ไม่ว่าจะเป็นข่าวการล่องละเมิดทางเพศ ช่มชืดกระทำชำเรา ข่าวความขัดแย้ง ทะเลาะวิวาท ปัญหา ยาเสพติด เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ถูกตอกย้ำซ้ำๆ ในการรายงานข่าวหน้า 1 ขณะที่ข่าวเชิงบวกที่มีคุณค่าข่าวในลักษณะเดียวกันถูกนำเสนอในหน้า 1 ค่อนข้างน้อย เช่น เรื่องเด็กชนะการแข่งขันวิชาการในรายการระดับโลก เป็นต้น

ทั้งนโยบายองค์กรและการเลือกข่าวจากคุณค่าข่าวดังกล่าวมานี้ สอดคล้องกับแนวคิดของ de Vreese (2005, อ้างใน Shoemaker and Vos 2009) ที่ระบุว่าปัจจัยภายในที่ทำให้เกิดการวางกรอบของห้องข่าวก็คือนโยบายองค์กรที่มีต่อข่าวประเภทนั้นๆ ตลอดจนคุณค่าข่าวของแต่ละเหตุการณ์ที่จะนำเสนอด้วย

ดังนั้นจึงถึงเวลาแล้วที่ผู้พิจารณาคุณค่าข่าวจะปรับเปลี่ยนแนวทางในการกำหนดคุณค่าข่าวที่เหมาะสม โดยเฉพาะ “ปุณณสนใจ” ซึ่งมักถูกนำมากล่าวอ้างในเลือกประเด็นมารายงานข่าวว่าเป็นเรื่องที่ประชาชน “อยากรู้” สิ่งที่สามารถทำได้คือรายงานสิ่งที่ประชาชน “ควรรู้” และข่าวเด็กที่รายงานอย่างสร้างสรรค์ก็ควรเป็นหนึ่งในเนื้อหาที่ประชาชนควรรู้

- **ปัจจัยด้านบุคลากรที่ทำหน้าที่ผู้เฝ้าประตูข่าวสาร (Gatekeeper)** ทศนคติของบุคลากรข่าวมีผลต่อการคัดกรองข่าวสาร เริ่มตั้งแต่การเลือกที่จะรายงานหรือไม่รายงานเหตุการณ์นั้น การเลือกรายงานประเด็นหรือแง่มุมใดๆ การเลือกภาพที่จะใช้ประกอบข่าว การเลือกที่จะเสนอข่าวนั้นเข้าพิจารณาในการประชุมโต๊ะข่าวหน้า 1 หรือจะเสนอเป็นข่าวหน้าใน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีส่วนต่อการเลือกมุมมองที่จะนำเสนอ ประเด็นที่นำเสนอจะเป็นตัวแปรสำคัญของการวางกรอบข่าวเด็กว่าต้องการให้ภาพเด็กออกไปสู่สังคมผ่านสื่อในลักษณะใด

สอดคล้องกับแนวคิดของ David Manning White (อ้างใน Shoemaker and Vos, อ้างแล้ว) ระบุว่า การพิจารณาคัดเลือกข่าวของบรรณาธิการนั้นขึ้นอยู่กับตัวบรรณาธิการแต่ละคน เพราะต่างก็มีประสบการณ์ ทศนคติ และความคาดหวังต่อประเด็นข่าวไม่เหมือนกัน

ปัจจัยภายในองค์กรสื่อทั้ง 3 ประการ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในกระบวนการรายงานข่าวและการทำหน้าที่ผู้เฝ้าประตูข่าวสาร ปัจจัยด้านนโยบายและคุณค่าข่าวเป็นปัจจัยที่มีกรอบชัดเจน ขณะที่ปัจจัยด้านบุคลากรสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามตัวบุคคล ทั้งในด้านทศนคติที่มีต่อเด็กและแหล่งข่าว รวมทั้งความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรายงานข่าวเด็ก ความรู้ความเข้าใจด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ผู้สื่อข่าวที่ปฏิบัติงานด้านนี้จำเป็นต้องผ่านการอบรมเรื่องสิทธิเด็กและข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง เพราะการขาดความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ย่อมมีผลต่อการคิดประเด็น ความระมัดระวัง และมุมมองที่มีต่อการรายงานข่าว

ข. ปัจจัยภายนอกองค์กร จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า ปัจจัยภายนอกองค์กรที่ส่งผลต่อการคัดเลือกประเด็นข่าวเด็กเพื่อรายงานในหน้า 1 และก่อให้เกิดการวางกรอบข่าวเด็กควบคู่ไปด้วย ภายใต้ระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคมและวัฒนธรรม และการกำกับดูแล ในบริบทเทคโนโลยีก้าวหน้า มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังนี้

1) ระบบเศรษฐกิจ ความอยู่รอดของหนังสือพิมพ์โดยทั่วไปจะมีรายได้ส่วนหนึ่งจากยอดขายที่จำหน่ายให้กับผู้บริโภค ส่วนรายได้หลักมาจากค่าโฆษณาขององค์กรภาคธุรกิจเอกชน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอุตสาหกรรมสื่อ มีผู้ประกอบการจำนวนมากขึ้น ผู้รับสารเจเนอเรชันใหม่ที่คุ้นเคยกับแพลตฟอร์มใหม่มีพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่อออนไลน์มากขึ้น การอ่านหนังสือพิมพ์ลดลง ภูมิทัศน์สื่อที่เปลี่ยนไปทำให้เม็ดเงินจากโฆษณากระจายไปสู่ผู้เล่นใหม่ๆ สื่อหนังสือพิมพ์จึงต้องปรับตัวให้สามารถดำรงคงอยู่ได้ในฐานะที่เป็นองค์กรธุรกิจ โดยต้องคำนึงถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้:-

- **คู่แข่งในสนามข่าว (Competitors)** แม้ว่าผู้ให้ข้อมูลหลักจะระบุว่าสื่อมวลชนที่อยู่ในสนามข่าวเดียวกันไม่มีผลต่อการรายงานข่าวของตน แต่ในความเป็นจริง การแข่งขันเกิดขึ้นได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การรายงานข่าวที่อยู่ในกระแสความสนใจสาธารณะ ข่าวลักษณะนี้เป็นเสมือนข่าวภาคบังคับที่ทุกสื่อจะต้องติดตามข้อมูลเพื่อนำมารายงานพร้อมๆ กับเพื่อนสื่อในองค์กรอื่นๆ ไม่เช่นนั้นจะถือว่า “ตกข่าว” ซึ่งถือว่าเป็นความบกพร่องในฐานะผู้ปฏิบัติงาน

การแข่งขันอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้น คือ การทำข่าวเจาะที่เรียกว่าเอ็กซ์คลูซีฟ (exclusive news) สื่อแต่ละสำนักจะมีแนวทางในการทำข่าวเอ็กซ์คลูซีฟในทิศทางของตน การเปิดพื้นที่เพื่อรายงานข่าวที่แตกต่างหรือสร้างจุดขายให้เป็น

เอกลักษณ์ของตนโดยเฉพาะ บางครั้งไม่จำเป็นต้องแข่งทำข่าวเรื่องเดียวกัน หากแต่แข่งขันบนจุดยืนของแต่ละสื่อเองว่ามีจุดเด่นในการรายงานข่าวเด็กอย่างไร ซึ่งการวางตำแหน่งให้ตนเองนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการวางกรอบข่าวเด็กของแต่ละหนังสือพิมพ์ เช่น บางองค์กรเน้นกรอบข่าวย่อยเรื่องการจัดการศึกษาของเด็ก บางองค์กรเน้นกรอบข่าวย่อยเรื่องปัญหาความรุนแรงและความขัดแย้งในเด็ก เป็นต้น

- **สภาวะทางการตลาด (Market situation)** หมายรวมทั้งในธุรกิจสื่อและธุรกิจที่เกี่ยวข้อง ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่เห็นตรงกันว่าปัจจัยด้านการตลาดไม่มีผลโดยตรงต่อการรายงานเนื้อหาข่าวของกองบรรณาธิการ เนื่องจากกองบรรณาธิการกับฝ่ายการตลาดและฝ่ายขายทำงานแยกส่วนกันชัดเจน โดยเฉพาะผู้สื่อข่าวมีความเชื่อมั่นว่า หากเนื้อหาข่าวมีคุณค่าเพียงพอผู้อ่านก็จะเปิดรับข่าวนั้นเอง

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในเชิงโครงสร้างภูมิทัศน์สื่อไทยที่เข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มตัว ได้ส่งผลต่อสภาพการแข่งขันที่สูงขึ้น ทั้งในเชิงการสร้างสรรคเนื้อหา และการบริหารจัดการในฐานะที่องค์กรสื่อมวลชนก็เป็นธุรกิจเอกชนประเภทหนึ่ง ภายใต้พื้นที่อันจำกัด กองบรรณาธิการจำเป็นต้องคัดเลือกข่าวที่นอกเหนือจากมีคุณค่าข่าว สูงเพื่อที่จะเผยแพร่ในหน้า 1 ขณะเดียวกันการเลือกใช้คำในพาดหัวข่าวและความนำข่าว รวมทั้งภาพประกอบข่าว ก็มีผลทำให้ผู้อ่านสนใจข่าวนั้นๆ เพิ่มขึ้นด้วย ภายใต้กระบวนการดังกล่าวซึ่งเป็นการปฏิบัติหน้าที่ประจำวัน (routine) การวางกรอบข่าวโดยผู้เฝ้าประตูข่าวสารก็เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ

2) ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Social and culture system) เป็นปัจจัยภายนอกที่โอบล้อมผู้คนในสังคมให้ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันภายใต้ขนบธรรมเนียมประเพณี ความคิด ความเชื่อ ตลอดจนค่านิยมต่างๆ ฯลฯ ในสังคมไทยมองว่าเด็กเป็นผู้ที่อ่อนแอ ต้องได้รับการดูแลจากผู้ใหญ่ ดังภาษิตที่ว่า เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด นอกจากนี้ ค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับเด็กในสังคมไทย เช่น เด็กดีต้องมีวินัย ซื่อสัตย์ กตัญญูรู้คุณ ฯลฯ เป็นค่านิยมที่ผู้ใหญ่ปลูกฝังให้กับเด็กมาโดยตลอด

ค่านิยมดังกล่าวถูกถ่ายทอดผ่านมุมมองของผู้เฝ้าประตูข่าวสารในการหยิบยกประเด็นข่าวที่สะท้อนค่านิยมเหล่านั้นมานำเสนอเป็นข่าวหน้า 1 เช่น ข่าวเด็กชนะการแข่งขัน เด็กกตัญญู เด็กทำความดี ต่างๆ เป็นต้น เพื่อปลูกฝังให้เด็กได้ยึดถือเป็นแบบอย่าง

ขณะเดียวกันผู้เฝ้าประตูข่าวสารก็ได้คัดเลือกประเด็นที่สะท้อนพฤติกรรมเชิงลบที่ไม่ต้องการให้เกิดขึ้นกับเด็ก เช่น การใช้ความรุนแรง การคุกคามทางเพศ ฯลฯ มานำเสนอในข่าวหน้า 1 ด้วย โดยชี้ว่าเป็นสิ่งไม่ดีไม่เหมาะสมผ่านการใช้ถ้อยคำคำทอประนาม ตัดสินพิพากษา ฯลฯ ในพาดหัวข่าวและความนำข่าว ซึ่งการนำเสนอในสัดส่วนมากเกินไปกลับกลายเป็นดาบสองคมที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวล และสับสนเสี่ยงที่จะเกิดพฤติกรรมเลียนแบบ นอกจากนี้เด็กที่ตกเป็นข่าวก็ได้รับผลกระทบในระยะยาว สื่อจึงต้องระมัดระวังและพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในการรายงานข่าวที่เกี่ยวข้องกับเด็กในลักษณะดังกล่าว

การเลือกนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนยังสะท้อนให้เห็นว่าบางครั้งเด็กก็ถูกปิดกั้นจากผู้ใหญ่ด้วยค่านิยมทางสังคมที่เห็นว่าบางเรื่องไม่เหมาะสมกับเด็ก ไม่เกี่ยวกับเด็ก ไม่ใช่เรื่องของเด็ก โดยเฉพาะการนำเสนอความคิดเห็นในประเด็นสาธารณะ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ทั้งที่ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของเด็กตามแนวคิดสิทธิเด็กโดยตรง ทั้งนี้จะเห็นได้จากผลการวิจัยที่พบว่าพื้นที่หน้า 1 ของหนังสือพิมพ์ไทยนำเสนอกรอบการมีส่วนร่วมของเด็กในสัดส่วนที่น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับกรอบข่าวสิทธิเด็กในด้านอื่นๆ

3) การกำกับดูแล (Regulation) ในที่นี้คือกฎหมายและจริยธรรม (Law and Ethics) เป็นปัจจัยที่ทั้งภาครัฐและวงการวิชาชีพยึดเป็นหลักสำคัญในการกำกับดูแลสื่อมวลชน ทั้งนี้ สื่อมวลชนมีสิทธิเสรีภาพในการรายงานข่าวได้ ภายใต้กรอบของกฎหมายซึ่งเป็นกลไกในการกำกับดูแลโดยรัฐ ขณะเดียวกันหลักจริยธรรมและจรรยาบรรณวิชาชีพก็เป็นกรอบในการกำกับดูแลกันเองของนักวิชาชีพสื่อมวลชนและสมาคมสื่อที่เกี่ยวข้อง

ผู้ให้ข้อมูลหลักระบุว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา สื่อหนังสือพิมพ์มีการกระทำผิดฐานละเมิด หมิ่นประมาท น้อยลง มีแนวปฏิบัติใหม่ๆ เกิดขึ้น จากความตั้งใจของนักวิชาชีพและสมาคมวิชาชีพที่จะกำกับดูแลกันเองให้ได้

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่ามีชาวเด็กที่มีพาดหัวข่าว ความน่า และภาพประกอบข่าวที่ผิดหลักจริยธรรม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักบางคนก็ยอมรับว่ามีบางครั้งที่หลุดรอดจากการตรวจสอบไปบ้าง

สอดคล้องกับงานวิจัยของบุบผา เมฆศรีทองคำ และชจรจิต บุนนาค (2553) ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจว่า ในการกำกับดูแลตนเองของสื่อมวลชนโดยมีสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ ซึ่งเป็นองค์กรวิชาชีพระดับชาติ คอยกำกับดูแลนั้น ประสบความสำเร็จในเชิงนโยบาย แต่ไม่สำเร็จในทางปฏิบัติ เพราะไม่สามารถควบคุมสมาชิกให้หันแนวทางต่างๆ ไปปฏิบัติได้จริง

ขณะเดียวกัน รายงานผลการวิจัยของมูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย หรือ TDRI (2559) เรื่องการกำกับดูแลเนื้อหาของสื่อหนังสือพิมพ์ พบว่า สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ และองค์กรพันธมิตรอื่นๆ ยังมีปัญหาในการดำเนินการให้เกิดประสิทธิผลในการกำกับดูแลสมาชิกอย่างแท้จริง เนื่องจากมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งนี้ งานวิจัยของอิทธิคำตะลุง และ ปุ่น วิษุโตรภพ (2560) ให้คำอธิบายไว้ว่า หลักจรรยาบรรณวิชาชีพสื่อมวลชนเป็นข้อกำหนดระหว่างองค์กรกฎหมายไม่ได้รองรับให้ข้อกำหนดดังกล่าวมีสภาพบังคับตามกฎหมาย กลไกทางกฎหมายจึงไม่สามารถเข้าไปควบคุมได้

จะเห็นได้ว่าปัจจัยข้อนี้มีความสำคัญอย่างมาก เกี่ยวข้องกับบุคลากรข่าวทุกช่วงเวลาของการปฏิบัติงาน เมื่อการกำกับดูแลกันเองยังมีปัญหาเช่นนี้ การควบคุมให้นักวิชาชีพสื่อประพฤติตนอยู่ในกรอบย่อมไม่ใช่เรื่องง่าย ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละบุคคลและองค์กรจะยึดมั่นในข้อกฎหมายและจรรยาบรรณมากน้อยเพียงใด

กล่าวโดยสรุป กระบวนการทำงานของกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย ตั้งแต่การแสวงหาข้อมูล การคัดเลือกประเด็นข่าว และการปรับปรุงต้นฉบับ เกิดขึ้นไปพร้อมๆ กันหรือเป็นเนื้อเดียวกันกับกระบวนการวางกรอบข่าวเด็ก ภายใต้การทำหน้าที่ของผู้เฝ้าประตูข่าวสาร ปัจจัยทั้งภายในและภายนอกองค์กรเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้กระบวนการรายงานข่าวซึ่งกลมกลืนไปกับกระบวนการวางกรอบดำเนินไปอย่างมีพลวัต ในบริบทเทคโนโลยีก้าวหน้า และส่งผลไปยังเนื้อหาข่าวและภาพประกอบข่าวที่ถูกเผยแพร่สู่สาธารณชน โดยนำไปสู่การวางกรอบข่าวทั้งเชิงบวกและเชิงลบ อีกทั้งส่งผลให้นักสื่อสารมวลชนมีโอกาที่จะทำผิดจริยธรรม ผลจากการปฏิบัติหน้าที่ของสื่อมวลชนดังกล่าวมีความสำคัญต่อการรับรู้ทัศนคติของผู้รับสารเกี่ยวกับเด็กในประเด็นจริยธรรมและสิทธิเด็กเป็นอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) หนังสือพิมพ์ควรเพิ่มบทบาทในการรายงานเนื้อหาที่แสดงถึงการอธิบายสาเหตุและการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็ก มากกว่าการรายงานข่าวเพียงเพื่อให้ประชาชนรับทราบว่าได้เกิดอะไรขึ้นในสังคม นอกจากเป็น “กระຈก” สะท้อนภาพแล้ว ต้องเป็น “ตะเกียง” ส่องแสงนำทางสว่างด้วย

2) กองบรรณาธิการควรปรับกระบวนการคิดในการรายงานข่าวหน้า 1 ให้เป็นข่าวเชิงบวกที่มีความสร้างสรรค์มากกว่าข่าวเชิงลบที่ก่อให้เกิดความหวาดกลัว อีกทั้งเกิดการผลิตซ้ำความรุนแรง และอคติต่างๆ ที่มีต่อเด็ก หากจำเป็นต้องรายงาน ควรพิจารณาทั้งประเด็น แง่มุม รูปแบบการนำเสนอให้ถี่ถ้วน

3) กองบรรณาธิการในบทบาทผู้เฝ้าประตูข่าวสารควรเคร่งครัดกับการยึดหลักจริยธรรมวิชาชีพ ตลอดจนศึกษาข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องและอนุสัญญาสิทธิเด็กให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ การรายงานข่าวและภาพใดๆ ที่ประเมิณแล้วว่าอาจส่งผลกระทบต่อเด็ก ก็ไม่ควรรายงาน ทั้งนี้ ต้องยึดมั่นในผลประโยชน์ของเด็กเป็นสำคัญ

4) องค์กรสื่อควรเคร่งครัดในการกำกับดูแลกันเอง สภาวิชาชีพควรมีอำนาจในการกำกับดูแลและวินิจฉัยประเด็นจริยธรรมที่เกิดข้อร้องเรียน อีกทั้ง ควรมีบทลงโทษที่เป็นรูปธรรมสำหรับการรายงานข่าวที่ขัดต่อจริยธรรม จรรยาบรรณ ตลอดจนข่าวที่ละเมิดสิทธิเด็ก ขณะเดียวกันภาคประชาชนต้องเข้มแข็งในการร่วมกันตรวจสอบสื่อและใช้มาตรการลงโทษทางสังคม ไม่สนับสนุนสื่อที่ละเลยด้านจริยธรรมเพื่อให้เกิดความตระหนักถึงพลังของประชาชนในการกำกับดูแลสื่อด้วย

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาการวางกรอบข่าวเด็กของสื่อมวลชนประเภทอื่นๆ ที่เข้าถึงผู้รับสารในวงกว้าง เช่น วิทยุโทรทัศน์ สื่อสังคม สื่อเว็บไซต์ เป็นต้น ซึ่งน่าสนใจว่าสื่อแต่ละประเภทวางกรอบข่าวเด็กเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรและส่งผลกระทบต่อทัศนคติของผู้รับสารอย่างไร

2) การศึกษาโดยใช้ตัวแปรประชาชนที่หลากหลายในสังคมซึ่งถูกกำหนดภาพจากการวางกรอบของสื่อมวลชน เช่น กลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางเพศ สตรี ผู้สูงอายุ กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น หากมีการศึกษาเกี่ยวกับการวางกรอบของสื่อมวลชนที่มีต่อกลุ่มคนดังกล่าวจะสามารถนำผลการวิจัยมาปรับปรุงการรายงานข่าว ตลอดจนการสื่อสารในด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้คนที่หลากหลาย จะเกิดประโยชน์ต่อการสื่อสาร อีกทั้งยังจะช่วยสร้างความเข้าใจสมานฉันท์ในสังคมไทยมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- จรรยา สมประสงค์. (2553). *หนังสือพิมพ์หน้าหนึ่ง ปฏิบัติการในมิติด้านจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์* (รายงานการวิจัย). สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2563, จาก <http://www.presscouncil.or.th/archives/153>
- ดวงกมล เทวพิทักษ์. (2555). *กรอบเนื้อหาข่าวความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย* (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. กรุงเทพฯ.
- เบญจพร ศรีดี และ ชนัญสร่า อรณพ ญ. อยู่ธยา. (2561). การวางกรอบข่าวอาชญากรรมที่ประกอบสร้างผู้หญิงที่เป็นผู้ต้องหา กรณีคดี “นางสาวปริยานุช โนนวังชัย”. *วารสารการสื่อสารมวลชน*, 6(2), 168-197.
- บุบผา เมฆศรีทองคำ และ ขจรจิต บุณนาค. (2553). *บทบาทและความคาดหวังต่อสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติในการกำกับจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์*. สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2563, จาก www.presscouncil.or.th/archives/143
- มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2559). *การศึกษาวิจัยปฏิรูปสื่อ เล่มที่ 4 การกำกับดูแลเนื้อหาของสื่อหนังสือพิมพ์* (รายงานการวิจัย). สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกากระจายเสียง กิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ.
- สภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ. (2559). *ข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรมแห่งวิชาชีพหนังสือพิมพ์ พ.ศ.2559*. สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2559, จาก <http://www.presscouncil.or.th/ข้อบังคับว่าด้วยจริยธรรม>
- สรารธร บุญสิทธิ. (2560). *บทบาทหนังสือพิมพ์ไทยในช่วงความขัดแย้งทางการเมือง: การวิเคราะห์การทำหน้าที่และการวางกรอบข่าว กรณีวิกฤตทางการเมืองช่วง พ.ศ.2557* (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต. กรุงเทพฯ.
- สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2561). สารกับการสื่อสารความหมาย. กรุงเทพฯ: แดเน็กซ์อินเตอร์คอร์ปอเรชั่น.
- อัญนิดา น้อยวงศ์. (2556). การวางกรอบความคิด เกี่ยวกับ “ศาสนาอิสลาม” ในหน้าหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษของประเทศไทย สมานึกในประชาคมอาเซียน. *วารสารวิชาการ อัล-ฮิกมะฮฺ มหาวิทยาลัยอิสลามยะลา*, 3(5), 105-116.
- อิทธิ คำตะลุม และ ปุ่น วิษุไตรภพ. (2560). ปัญหาเกี่ยวกับการจัดตั้งองค์กรวิชาชีพสื่อมวลชน. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*. 6, 2 (เมษายน-มิถุนายน) หน้า 87-100.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2556). *การกำหนดกรอบและวาทกรรมของหนังสือพิมพ์ในการแก้ไข รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2552 ในปี 2555* (รายงานการวิจัย). ทูสนับสนุนการวิจัย USAID โครงการสะพาน. กรุงเทพฯ.

- De Vreese, C. H. (2005). News framing: Theory and Typology. *Information Design and Document Design*, 13(1), 51-62.
- Entman, R. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51- 58
- Salathong, J. (2015). Media Coverage in the Context of Education for Sustainable Development (ESD): Content Analysis of Climate Change in Thailand's Newspaper. *International Journal of Environmental sustainable*, 11, 1-12.
- Scheufele, D.A. (1999). Framing as a Theory of Media Effects. *Journal of Communication*, 49(1), 103-122.
- Supadihiloke, B. (2012). Framing the Sino-US-Thai Relations in the Post-Global Economics Crisis. *Public Relations Review*, 38(5), 665-675.

Received: 07-05-2020

Revised: 29-06-2020

Accepted: 30-06-2020

วิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร”

The Method of Performing Likay “Sornram Namphetch”

อัชฌายะ ตรีสมุทร¹

Oatchayong Treesamut

Oatchayong.37@gmail.comสุภาวดี โพธิเวชกุล²

Supavadee Potiwetchakul

Supavadee.po@sseu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบ และวิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” โดยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ และการสังเกตการณ์การแสดง

ผลการวิจัยพบว่าองค์ประกอบ และวิธีการแสดงที่ทำให้เกิดความสุขในการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” ประกอบด้วย การจัดบุคลากรที่เหมาะสมกับหน้าที่ ที่สามารถกระจายอำนาจหน้าที่ต่างๆ ในการดำเนินงานด้านการแสดงได้ และผู้แสดงที่ได้รับการฝึกหัด การฝึกซ้อมมาเป็นอย่างดี ส่งผลให้การถ่ายทอดความรู้สึกให้กับผู้ชมของลิเกคณะนี้มีความสุขแบบ การเลือกใช้ดนตรี ซึ่งเป็นวงปี่พาทย์มอญเครื่องห้า ส่วนเพลงที่นำมาใช้ แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ 1. เพลงตามจารีต 2. เพลงตามบท และ 3. เพลงตามใจ โดยมีการเลือกใช้เพลงให้มีความเหมาะสมต่อการดำเนินเรื่อง เรื่องที่ใช้แสดง มีการนำโครงเรื่องที่ลิเกนำมาแสดงสืบต่อกันมาตั้งแต่ในสมัยก่อนมาปรับเปลี่ยน โดยจะมีการยึดหลักความเป็นจริง มีเหตุผลผล ในการดำเนินเรื่อง และมีลักษณะการกำหนดบท กลอน บทเจรจา และเพลงร้องต่างๆ ดังนั้น ผู้แสดงทุกคนต้องใช้การท่องจำของตนเอง เครื่องแต่งกาย และการแต่งหน้า อุปกรณ์การแสดง ประกอบไปด้วย ฉาก เวที แสง สี เสียง และอุปกรณ์ประกอบการแสดงตามเนื้อเรื่อง เช่น ดาบ หอก ทวน ม้าแฝง ไม้เท้า เป็นต้น ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนช่วยที่ทำให้การแสดงเกิดความสุขในเนื้อเรื่อง การจัดรูปแบบในการแสดง รวมถึงวิธีการแสดงลิเกที่มีกระบวนการฝึกหัด ที่เริ่มฝึกจากพื้นฐานเบื้องต้นก่อน แล้วจึงนำไปสู่การฝึกรำเพลงต่างๆ และการถ่ายทอดวิธีการแสดง ที่เป็นขั้นตอนทุกครั้งก่อนการแสดง โดยใช้วิธีการแจกแจงบทบาท และ บทกลอนที่ใช้ในการแสดง ผู้กำกับอธิบายความเป็นมาของตัวละคร จากนั้นรวบรวมผู้แสดงเพื่ออธิบายโครงเรื่อง แล้วจึงเริ่มฝึกซ้อมการแสดงไปทีละฉาก โดยผู้กำกับจะคอยให้คำแนะนำในการแสดง รวมถึงความสามารถของศรราม และน้ำเพชร พระเอก และนางเอกของคณะ ประกอบด้วย การขับร้อง และการเจรจาที่ออกเสียงถูกต้องตามอักขรวิธีอย่างชัดเจน มีการทำความเข้าใจกับบทบาทของตัวละคร สามารถถ่ายทอดอารมณ์

¹ นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Graduate student, Master of Arts Program, Suan Sunandha Rajabhat University

² สาขาวิชาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Performing Arts Program, Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University

ความรู้สึกของตัวละครผ่านใบหน้า และแววตา ในด้านการรำ ใช้ทั้งกระบวนการรำตามหลักนาฏศิลป์ไทย และการรำตีบทตามคำร้องอย่างลิเก ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเผยแพร่เอกสารทางวิชาการ และการอนุรักษ์ สืบทอดมรดกภูมิปัญญาด้านศิลปะการแสดงลิเกต่อไป

คำสำคัญ: ลิเก, องค์ประกอบการแสดงลิเก, ศรธรรม น้ำเพชร

Abstract

This research intended to determine the compositions and the method of performing Likay “Sornram Namphetch” by studying related documents, interviewing the experts and observing the performance.

The results indicated as follows: The compositions and the methods of performing that could complete the Likay “Sornram Namphetch” performance consisted of arranging right people for right responsibilities to distribute authorities and functions in the operations, training all actors for enhancing their performance so that emotions could be expressed to the audience of this Likay performance effectively. The music selected which was the Mon Piphat-based Thai orchestra with five musical instruments. The songs used dividing into three categories (including traditional songs, songs by chapter and songs at pleasure). The songs were selected to be suitable for actions. The stories of the musical drama were modified from ancient plots of Likay based on facts and rationality in actions, as well as determinations of poetries, poems and songs. Therefore, it was the responsibilities of all actors to memorize their own scripts. Costumes, make-up, and the performance equipment consisting of backdrop, stage, lighting, and sound, scene props including swords, spears, mounts, staves, staves, etc. that could help complete the show. Formatting of the performance and performing Likay processes began from the fundamental practice first, and then practice of dancing to various songs, followed by conveying performance methods step-by-step before the show by distributing roles and poems used in the performance. After that the director explained backgrounds of each character, gathered actors to explain the story and practiced the performance of each scene, and gave advices on the performance. This included the abilities of Sornram and Namphetch, actors and actresses of the team, singing and dialogue that were clearly pronounced according to orthography, understanding dramatic composition by characters, conveying emotions by characters through facial and eyes expressions. In the field of dancing, both Thai dancing techniques and dancing in accordance to scripts as Likay performance. All the compositions and the method of performing Likay were applied in order to disseminate academic documents and inherit the wisdom in performing Likay onwards.

Keywords: Likay, compositions of Likay performance, Sornram Namphetch

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ลิเก เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่อยู่ควบคู่กับวิถีชีวิตชาวไทยมาเป็นเวลานาน และเป็นมรดกสืบทอดที่เข้าถึงประชาชนอย่างกว้างขวางแทบทุกจังหวัดในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนภาคกลาง เช่น กรุงเทพมหานคร นนทบุรี สมุทรปราการ ปทุมธานี ชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา ลพบุรี สุพรรณบุรี เป็นต้น ซึ่งประชาชนให้ความสนใจชมการแสดงลิเก อีกทั้งยังมีคณะลิเกอยู่ในจังหวัดเหล่านี้จำนวนมาก (กรองแก้ว แรงเพชร, 2549, น. 2) โดยเฉพาะบางคณะได้รับความนิยม และมีชื่อเสียงอย่างมาก ดังเช่น ลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร”

ลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” ลิเกไทยที่ได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบันนี้ รวมระยะเวลาในการจัดตั้งคณะตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปี พ.ศ. 2562 รวมระยะเวลาทั้งหมด 16 ปี แต่ลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” กลับได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่อง และมีชื่อเสียงโด่งดังหลังจากการจัดคณะเพียง 2 ปี เท่านั้น เนื่องจากมีโอกาสดำเนินการการแสดงลิเกในรูปแบบวีซีดี และดีวีดี เรื่องยุพราชม้าทอง และด้วยความสามารถของพระเอกศรราม เอนกลาก ที่มีความสามารถเฉพาะตัวทั้งในเรื่องการเต้นม้า

การร่ายรำ รวมไปถึงการขับร้อง ด้วยวัยเพียง 6 ขวบเท่านั้น จึงทำให้วีซีดี และดีวีดีมียอดขายสูงมากประมาณแสนแผ่น จนเป็นที่ยอมรับของผู้ชมการแสดงลิเก และได้รับความนิยมตลอดมา ซึ่งเป็นที่น่าชื่นชมอย่างยิ่งสำหรับวงการลิเกไทย (ศรธรรม เอนกलग, สัมภาษณ์, มิถุนายน 22, 2562)

หากกล่าวถึงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” คงต้องกล่าวถึงสองนักแสดงแม่เหล็กของคณะ คือ ศรธรรม และน้ำเพชร ทั้งสองเป็นพี่น้องกัน โดยพี่สาว ชื่อ นางสาวน้ำเพชร เอนกलग หรือเอ็น ปัจจุบันอายุ 26 ปี ส่วนผู้เป็นน้องชาย ชื่อ นายศรธรรม เอนกलग หรือแบงค์ ปัจจุบันอายุ 22 ปี ทั้งสองเป็นบุตรของนายประสาธ เอนกलग อดีตพระเอกลิเกคณะมนตรี มนต์รัก หรือพระเอกนักรำจากจังหวัดอ่างทอง ส่วนมารดามีนามว่านางแก้วใจ เอนกलग หรือที่รู้จักกันในนามนางเอกตลอดกาล ดวงแก้ว ลูกทำเรือนางเอกลิเกคณะจำเนียรน้อย ดวงแก้ว ลูกทำเรือ ซึ่งทั้งศรธรรม และน้ำเพชร เป็นศิลปินลิเกที่ได้รับการฝึกหัด และการถ่ายทอดการแสดงลิเกจากบิดา และมารดามาตั้งแต่เยาว์ จนทำให้เป็นศิลปินผู้มีความสามารถทั้งในด้านการขับร้อง การร่ายรำ และการแสดงบทบาทต่างๆ ที่สามารถถ่ายทอดออกมาได้เป็นอย่างดี จนเป็นที่ประทับใจของผู้ชมในปัจจุบัน โดยสังเกตได้จากสมุดตารางงานการแสดงของลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” ที่มีผู้มาติดต่อให้ไปแสดงในงานต่างๆ จำนวนมาก งานงานการแสดงเกือบเต็มทั้งปี และจากการสังเกตการแสดงผู้วิจัยพบว่า มีผู้ชมมาร่วมชมการแสดงอย่างเนืองแน่นทุกงาน ถือได้ว่าทั้งศรธรรม และน้ำเพชร เป็นศิลปินที่ประสบความสำเร็จอย่างมากในวงการลิเกไทยในปัจจุบัน

ลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” มีรูปแบบการแสดงที่ยังคงไว้ด้วยขนบ และความเชื่อเกี่ยวกับการแสดง ได้แก่ การไหว้ครู ก่อนการแสดง การเคารพต่อผู้อาวุโส เพื่อเป็นการให้ศิลาให้พร รวมถึงองค์ประกอบ และวิธีการแสดงที่สำคัญอีกหลายประการ ที่ทำให้สามารถสร้างสรรค์ผลงานการแสดงออกมาจนเป็นที่ประจักษ์ อันประกอบไปด้วย บุคลากรในคณะ ดนตรี และเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง เรื่องที่ใช้ในการแสดง เครื่องแต่งกาย การแต่งหน้า อุปกรณ์ประกอบการแสดง รูปแบบในการแสดง รวมไปถึงการบริหารจัดการการแสดงของคณะ ที่ถือเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการแสดงเป็นอย่างมาก ดังนั้น เมื่อการแสดงดี คณะลิเกก็มีคุณภาพ จึงทำให้ลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก และได้รับความนิยมอย่างมากในปัจจุบัน (ประสาธ เอนกलग, สัมภาษณ์, กันยายน 18, 2561)

จะเห็นได้ว่า นอกจากความสามารถด้านการแสดงลิเกที่ครบถ้วนของทั้งศรธรรม และน้ำเพชรแล้ว ยังมีองค์ประกอบ และวิธีการแสดงที่ล้วนเป็นส่วนสำคัญในการแสดง ดังกล่าวแล้วในข้างต้น แต่ความสำเร็จที่ยั่งยืนของลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” ยังประกอบไปด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้ชม และผู้แสดง ที่ถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง อาทิ การดูแลเอาใจใส่ การมีสัมมาคารวะ การอ่อนน้อมถ่อมตน และไม่ละเลยต่อผู้ชม น่าจะเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” ประสบความสำเร็จในการแสดงอย่างมาก และยั่งยืนมาถึงปัจจุบัน

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นนับได้ว่าลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” รวมถึงพระเอก และนางเอกยอदनียอย่างศรธรรม และน้ำเพชร เป็นศิลปิน และคณะลิเกที่ควรค่าแก่การศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบในด้านการแสดง วิธีการแสดง กระบวนการฝึกหัด และการถ่ายทอดการแสดงที่ทำให้ลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่มีความสำคัญสามารถเป็นข้อมูลในทางทฤษฎี และยังเป็นการอนุรักษ์ รวมถึงสืบทอดกระบวนการแสดงลิเก เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่มีความสนใจในการศึกษาต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการแสดงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร”
2. เพื่อศึกษาวิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร”

นิยามศัพท์เฉพาะ

องค์ประกอบการแสดง หมายถึง องค์ประกอบในการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” ที่ช่วยส่งเสริมให้คณะประสบความสำเร็จในการแสดง ประกอบด้วย บุคลากร ดนตรี และเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง เรื่องที่ใช้แสดง เครื่องแต่งกาย การแต่งหน้า และอุปกรณ์ประกอบการแสดง

วิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” หมายถึง ขั้นตอน และวิธีการแสดง กระบวนการฝึกหัด วิธีการถ่ายทอดการแสดง รวมถึงการเข้าถึงบทบาทผ่านกระบวนการร้อง การรำ และการเจรจา ของศรราม และน้ำเพชร ซึ่งเป็นพระเอก และนางเอกของคณะ

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. เป็นการเผยแพร่เอกสารทางวิชาการให้ผู้ที่ต้องการศึกษาค้นคว้าในเรื่องของการแสดงลิเกได้ศึกษา
2. เป็นแนวทางให้ศิลปินลิเกได้นำไปปฏิบัติ และฝึกฝนทักษะต่างๆ ในการแสดงลิเก
3. เป็นการอนุรักษ์ และสืบทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านศิลปะการแสดงลิเก

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาองค์ประกอบ และวิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” โดยเฉพาะวิธีการแสดงของพระเอกศรราม และนางเอกน้ำเพชร ที่ประสบความสำเร็จทางการแสดงติดต่อกันยาวนานกว่า 16 ปี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาถึงองค์ประกอบ และวิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” โดยมีขั้นตอน และวิธีการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์การแสดง องค์ประกอบในการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” การถ่ายทอดกระบวนการทำรำและวิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” รวมถึงผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการแสดงและได้พูดคุยกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” ทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสศึกษา และเก็บข้อมูลจากประสบการณ์ตรง สำหรับแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และแบบสังเกตการณ์ ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือ เพื่อนำไปใช้ในภาคสนาม กับผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

2. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจากเอกสารตำราบทความงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ โดยจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องเพียงพอ และมีประสิทธิภาพ จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์สังเคราะห์หาข้อสรุปของข้อมูลตามวัตถุประสงค์โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและการสัมภาษณ์เป็นหลักในการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ผลสรุปที่ตรงตามเป้าหมาย

ผลการวิจัย

องค์ประกอบในการแสดงลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร”

องค์ประกอบในการแสดงลิเก “ศรราม น้ำเพชร” ที่สำคัญทำให้การแสดงลิเกเกิดความสมบูรณ์ และน่าสนใจมีผลทำให้ลิเกคณะ “ศรราม น้ำเพชร” ได้รับความนิยมจากผู้ชมเป็นเวลายาวนานกว่า 16 ปี ได้แก่

1. บุคลากรในคณะ “ศรราม น้ำเพชร” มีครบทุกกลุ่มหน้าที่สำคัญรวมทั้งสิ้น 60 คน แบ่งออกเป็นคณะ ผู้บริหารจัดการการแสดง จำนวน 8 คน ผู้แสดง จำนวน 31 คน ผู้บรรเลงดนตรี จำนวน 7 คน ผู้ปฏิบัติหน้าที่ฝ่ายเวที ฉาก แสง สี และเสียง

จำนวน 11 คน และผู้ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ จำนวน 3 คน ซึ่งบุคลากรเหล่านี้เป็นบุคคลสำคัญที่ทำการแสดงให้เกิดผลสำเร็จ และมีประสิทธิภาพตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้

2. ดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดงลักษณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” เป็นวงปี่พาทย์มอญเครื่องห้า ส่วนเพลงที่นำมาใช้สามารถแบ่งประเภทเพลงลักษณะตามแนวทางของ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ได้เป็น 3 ประเภทตามการใช้ คือ 1. เพลงตามจารีต คือเพลงที่ใช้เป็นแบบแผนในการแสดงละคร ประกอบไปด้วย เพลงโหมโรง เพลงออกแขก เพลงร้องบรรยาย ความในใจ ร้องเล่าเรื่อง ร้องเพื่อดำเนินเรื่องให้รวดเร็ว คือ เพลงราชานิเกลิง เพลงหน้าพาทย์ใช้แสดงกิริยาต่างๆ คือ เพลงเสมอ เพลงรัว เพลงเชิด เพลงโอด 2. เพลงตามบท คือ การนำคำร้องมาบรรเลงเพลงไทยเดิมอัตราสองชั้น หรือชั้นเดียวมาใช้ขับร้อง บรรยายความ หรือแสดงอารมณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เช่น บทโศกใช้เพลงสดาหยด บทรักใช้เพลงมะลิซ้อน บทดีใจใช้เพลงเขมรไล่ควาย บทโกรธใช้เพลงนาคราช เป็นต้น 3. เพลงตามใจ คือ เพลงที่ลิเก หรือปี่พาทย์นำมาใช้ตามใจชอบ หรือด้วยเหตุผลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงในเวลานั้นๆ เช่น การร้องเพลงลูกทุ่ง ลูกกรุง แห่ หรือการนำทำนองเพลงไทยเดิม และเพลงลูกทุ่งมาประพันธ์บท ร้องขึ้นใหม่

3. เรื่องที่ใช้แสดงมีหลากหลาย ได้แก่ เรื่องที่สืบทอดมาตั้งแต่บิดา มารดา ของนายประสาธ เอนกกลาก และนางแก้วใจ เอนกกลาก โดยนำมาดัดแปลงเนื้อเรื่องเดิมตามความเหมาะสม เพิ่มความสำคัญ และความมีเหตุผลในการดำเนินเรื่อง การนำเหตุการณ์ในปัจจุบันมาสอดแทรกในเนื้อเรื่องเพื่อให้ทันยุคทันสมัย รวมถึงการคำนึงถึงความสามารถ และจำนวนของผู้แสดงในคณะ การเพิ่มบทบาทตัวละครให้มากขึ้น การตัดทอนฉากที่มีความยืดเยื้อออกเพื่อให้เหตุการณ์กระชับ สั้นลง และเข้าใจได้ง่าย สำหรับแนวเรื่องแบ่งออกเป็น 4 แนว ได้แก่ แนวอิงประวัติศาสตร์ จำนวน 4 เรื่อง แนวตลก สุขนาฏกรรม จำนวน 13 เรื่อง แนวจินตนิยาย จำนวน 5 เรื่อง และแนวชีวิตที่ให้ความรู้สึกสะเทือนใจ จำนวน 17 เรื่อง ซึ่งทั้งนี้ โดยมากลักษณะแนวทางเรื่องจะมุ่งเน้น และให้ความสำคัญเป็นพิเศษของแนวทางเรื่องนั้นๆ แต่ทุกเรื่องที่แสดงจะมีอารมณ์ของตัวละครที่หลากหลาย ครบรส และผสมผสานไปด้วยความสนุกสนาน ให้ข้อคิดคติสอนใจกับผู้ชม ซึ่งทุกเรื่องที่แสดงจึงถือเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นส่วนช่วยให้ประสบความสำเร็จทางการแสดง

4. การแต่งหน้าเน้นความคมเข้ม เนื่องจากแสงไฟด้านหน้าเวทีมีความสว่างมากจึงต้องแต่งหน้าเข้มมากขึ้น เพื่อให้ผู้ชมมองเห็นได้อย่างเด่นชัดเมื่อออกแสดงด้านหน้าเวที

ภาพที่ 1 ลักษณะการแต่งหน้าของผู้แสดงชาย และผู้แสดงหญิงที่มีการเน้นความคมเข้ม

ที่มา: อัสฌาย ตรีสมุทร, 3 สิงหาคม 2562

5. เครื่องแต่งกายของผู้แสดงชาย และหญิงในปัจจุบันมีการเพิ่มผ้าชนิดต่างๆ ในการตัดชุดมากขึ้น เช่น ผ้าตาข่าย ผ้าตาข่ายเพชร ผ้าชีฟอง หรือผ้าชนิดอื่นๆ เป็นต้น ส่วนรูปแบบของชุดขึ้นอยู่กับความต้องการของเจ้าของชุด สำหรับเครื่องประดับมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับบทบาทที่ผู้แสดงได้รับ

ภาพที่ 2 เครื่องแต่งกายผู้แสดงชาย และผู้แสดงหญิงที่มีการนำผ้าตาข่าย ผ้าตาข่ายเพชร และผ้ากำมะหยี่มาแทรกกับลวดลายของคริสตัล และนำผ้าอัดพลีทมาใช้คลุมเป็นระบายทางด้านข้าง

และด้านหลังของชุดกระโปรงราตรีเข้ารูปของผู้แสดงหญิง

ที่มา : อัชฌาย์ ตรีสมุทร, 9 กุมภาพันธ์ 2563

6. อุปกรณ์ประกอบการแสดง ประกอบไปด้วย ฉากเวที แสงสีเสียง และอุปกรณ์ประกอบการแสดงตามเนื้อเรื่อง ซึ่งอุปกรณ์เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนช่วยที่ทำให้การแสดงเกิดความสมบูรณ์ ดังนั้น การเตรียมความพร้อม และการทดสอบระบบเทคนิคต่างๆ รวมถึงความเหมาะสมของอุปกรณ์ประกอบการแสดงจึงเป็นส่วนสำคัญอย่างมาก

วิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร”

การแสดงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” มีรูปแบบ และมีวิธีการแสดงที่ยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติที่ส่งผลให้การแสดงบรรลุผลสำเร็จได้เป็นอย่างดี ประกอบไปด้วย

1. ขั้นตอน และวิธีการแสดงเริ่มจากการโหมโรงการรำถวายมือการออกแขกการเสนอเรื่องในการแสดงจะเป็นการดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องที่ผู้กำกับกำหนดไว้ ซึ่งจะมีการกำหนดบทบาทผู้แสดง รวมถึงบทกลอน หรือเพลงที่นำมาใช้ บทเจรจา และมุขตลกต่างๆ โดยทุกเรื่องจะต้องผ่านการฝึกซ้อมมาเป็นอย่างดี และการลาโรง

2. กระบวนการฝึกหัด และการถ่ายทอดการแสดงถือเป็นสิ่งสำคัญต่อผู้แสดงในคณะมาก ทั้งการรำ การร้อง ซึ่งกระบวนการฝึกหัดผู้แสดงลิเกคณะนี้เริ่มมีมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งคณะ โดยเริ่มฝึกจากพื้นฐานเบื้องต้น อาทิ การตัดมือ การตัดหลัง การถองสะเฒ การยกตัว ยกไหล่ หรือการกล่อมตัว เป็นต้น จากนั้นจึงเริ่มฝึกการรำแม่บทเล็ก แม่บทใหญ่ เพลงช้า เพลงเร็ว การรำออกในเพลงเชิด และเพลงเสมอ เป็นต้น ในปัจจุบันยังคงมีการฝึกหัดเช่นเดิม และก่อนการฝึกซ้อมเรื่องใหม่ที่จะนำมาใช้แสดง เริ่มจากการแจกแจงบทบาท และบทกลอนที่ใช้ในการแสดง โดยผู้กำกับจะอธิบายบทบาท รวมถึงความเป็นมาของตัวละคร รวบรวมผู้แสดงเพื่ออธิบายโครงเรื่อง จากนั้นเริ่มฝึกซ้อมการแสดงไปทีละฉาก และผู้แสดงทุกคนทบทวนบทบาทการแสดงในท้องเรื่องโดยผู้กำกับจะคอยให้คำแนะนำในการแสดง

วิธีการแสดงลิเกบทบาทพระเอกของศรธรรม เอนกโลกที่สำคัญที่สุดคือ การทำความเข้าใจกับบทบาทของตัวละคร โดยดูจากเนื้อเรื่อง และความเป็นมาของตัวละคร แม้กระทั่งบทกลอนที่ใช้สำหรับขับร้องก็ต้องทำความเข้าใจในแต่ละคำร้องของบทกลอนนั้นๆ ด้วย ซึ่งวิธีการแสดงลิเกบทบาทพระเอกของศรธรรม เอนกโลก ที่สมบูรณ์ประกอบด้วย การขับร้อง และการเจรจาที่ต้องคำนึงถึงคำควบกล้ำ และหลักการออกเสียงให้ถูกต้องตามอักขระ สำหรับวิธีการรำแบ่งออกตามลักษณะ ได้แก่ การรำออก การรำเสมอ การรำใช้บท และการรำเกี่ยว ที่มีวิธีการใช้ท่ารำ 3 ลักษณะคือ วิธีการใช้ท่ารำ การใช้ทิศทาง และการแสดงอารมณ์ทางใบหน้า ดังนี้

1. การใช้ท่ารำ ประกอบด้วย การใช้มือจีบ การตั้งวง การขึ้นนิ้ว การถอนเท้า ตามแบบนาฏศิลป์ไทย การรำตีบทด้วยภาษาท่า ได้แก่ ท่าปฏิเสธ ท่าตัวเรา ท่าชี้ที่โน้น ที่นี้ และท่าไป แต่มีลักษณะท่าทางการรำที่ย่อเหลี่ยมมากกว่าปกติพร้อม

กับการกันเข้าทั้งสองออกจากกันให้เป็นเหลี่ยมเสมอ ลักษณะการก้าวเท้าไปด้านหน้าให้เท้าหลังวางเต็มเท้า การใช้ท่าป้องกัน โดยใช้จับคว่ำด้านหน้าระดับตาเพื่อเป็นสัญญาณบอกให้ปีพาทย์หยุดบรรเลง หรือทอดเพลงลง

ภาพที่ 3 การตีบทในความหมายว่า “ตัวเรา” ภาพที่ 4 การตีบทในความหมายว่า “ที่นี่”

ที่มา : อชฌาย ตรีสมุทร, 19 ธันวาคม 2562

2. วิธีการตีบท ใช้วิธีการตีบทตามคำร้องแบบเป็นที คือ เลือกตีบทเฉพาะคำสำคัญประกอบกิริยา ได้แก่ รำตีบท 1-2 บรรค ใช้ท่ารำเพียง 1 ท่า ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้ท่ารำตามความถนัดของผู้แสดง

3. การใช้ทิศทางพบว่าในกระบวนการรำผู้แสดงใช้ทั้งหมด 4 ทิศด้วยกันคือ ด้านหน้า ด้านหลัง ด้านซ้าย และด้านขวา ในการรำก็มีลักษณะการเปลี่ยนทิศทางโดยการก้าวเท้า และหมุนรอบตัวเอง

4. การรำเกี่ยว ในระหว่างการขับร้องนั้น สิ่งสำคัญ คือ การถ่ายทอดอารมณ์ของตัวละครที่ได้รับบทบาทตาม เนื้อเรื่อง เช่น การถ่ายทอดอารมณ์ การตีบทประกอบคำร้องของเพลง โดยการใช้สายตาสื่อสารระหว่างที่ขับร้อง รวมถึงมีการรำเข้าพระเข้า นาง

5. การแสดงอารมณ์ทางใบหน้าในการรำใช้บท หรือการแสดงอารมณ์ประกอบเหตุการณ์ต่างๆ ในการแสดง เป็นการสื่ออารมณ์ตามความรู้สึกของตัวละคร ซึ่งจะให้ผู้ชมเกิดอารมณ์ และความรู้สึกคล้อยตามไปกับตัวละครในสถานการณ์ และท้องเรื่อง เช่น

1) ใบหน้าแสดงอารมณ์เศร้าโศกเสียใจ มีลักษณะของใบหน้าที่ขมวดคิ้วเล็กน้อย ลักษณะของดวงตามีแววตาระห้อย หรืออาจมีน้ำตาคลอเล็กน้อย

ภาพที่ 5 การแสดงอารมณ์ทางใบหน้าที่มีความโศกเศร้าเสียใจ

ที่มา : อชฌาย ตรีสมุทร, 31 ธันวาคม 2562

2) ใบหน้าแสดงอารมณ์โกรธ หรือโมโห มีลักษณะของใบหน้าที่ขมวดคิ้วด้วยการขมวดคิ้ว และจมูกบาน ลักษณะของดวงตามีการถลึงตาดำจ้องมอง เป็นต้น

ภาพที่ 6 การแสดงอารมณ์ทางใบหน้าที่มีความโกรธ หรือโมโห

ที่มา : อัชฌาย์ ตรีสมุทร, 15 มิถุนายน 2562

ทั้งนี้ การแสดงอารมณ์ทางใบหน้าที่ถือเป็นการสื่อสารอารมณ์ต่างๆ ให้ผู้ชมได้รับรู้ความรู้สึกภายในของตัวละครที่เห็นได้ชัดเจน ซึ่งสามารถทำให้ผู้ชมนั้นเชื่อ และคล้อยตามไปกับความรู้สึก และบทบาทของตัวละครในท้องเรื่อง ซึ่งสิ่งนี้ก็ถือเป็นการสร้างความประทับใจให้แก่ผู้ชมในการชมการแสดง จนไปถึงการติดตามผลงานอื่นๆ อีกด้วย

วิธีการแสดงลิเกบททางเอกของน้ำเพชร เอนกกลางที่สมบูรณ์ประกอบด้วยการขับร้องและการเจรจา ที่จะต้องออกเสียงชัดถ้อยชัดคำเพื่อให้ผู้ชมฟังง่าย สำหรับวิธีการใช้ท่ารำ การใช้ทิศทาง และการแสดงอารมณ์ทางใบหน้า มีวิธีปฏิบัติลักษณะเช่นเดียวกับศรธรรม เอนกกลาง แต่มีการรำที่มีการก้าวเท้าไปด้านหน้า พร้อมกับย่อตัวลงเพียงเล็กน้อย ส่วนการนั่งประกอบกรำมีการนั่งโดยการเฉียงตัว โดยขาทั้งสองข้างวางเท้าที่หน้าเตียง และการรำเกี่ยว แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 การเกี่ยวพาราสีในลักษณะของการพบกันครั้งแรกระหว่างตัวพระกับตัวนาง ต้องแสดงในลักษณะของการเหนียมอาย พร้อมกับมีความรู้สึกถูกใจ แต่มีการปิดป้องตามลักษณะนิสัยของผู้หญิง

ลักษณะที่ 2 การเกี่ยวพาราสีฉันทามีภรรยา ความรู้สึกที่ออกมาจะต้องแสดงออกมาด้วยความรัก ซึ่งล้วนแล้วแต่จะต้องออกมาทางสายตาในการเกี่ยว เพื่อให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกคล้อยตามไปกับการแสดง

จากผลในช่วงต้นนอกจากองค์ประกอบต่างๆ และวิธีการแสดงที่ล้วนเป็นส่วนสำคัญในการแสดงดังกล่าวแล้ว ความสำเร็จที่ยั่งยืนของลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” ยังประกอบไปด้วยการบริหารจัดการการแสดงที่เป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” ประสบความสำเร็จในการแสดงอย่างมาก

การบริหารจัดการการแสดง ผู้บริหารมีการกระจายอำนาจ และแจกแจงงานให้กับบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้าน โดยดำเนินงานร่วมกับผู้แสดง รวมถึงมีการวางแผนที่ดี ทำให้การดำเนินงานมีความคล่องตัว และสิ่งสำคัญ คือ การใส่ใจและให้ความสำคัญกับสมาชิกในองค์กร สนับสนุนให้สมาชิกในองค์กรได้มีโอกาสแสดงความสามารถ พุดคุยปรึกษางาน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งนำไปสู่การพัฒนาการแสดงให้เกิดความแปลกใหม่ รวมถึงมีการสร้างบรรยากาศการทำงานร่วมกันให้เป็นบรรยากาศครอบครัวเพื่อสร้างให้สมาชิกในองค์กรมีความสามัคคีในหมู่คณะ และทำงานร่วมกันได้อย่างมีความสุข

จะเห็นได้ว่าการแสดงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” จะสมบูรณ์ได้นั้นต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบ และวิธีการแสดงที่สำคัญดังกล่าวไว้ในช่วงต้นรวมถึงพระเอกและนางเอกยอดเยี่ยมอย่างศรธรรมและน้ำเพชร ที่ต้องผ่านการดำเนินงานที่มีระบบระเบียบ และการวางแผนที่ดี ผ่านความเป็นทีมงานที่สามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่มีความสำคัญสามารถเป็นข้อมูลในทางทฤษฎี และถือเป็นแนวทางการปฏิบัติของนาฏศิลป์ลิเกรุ่นต่อๆ มา และยังเป็นการอนุรักษ์ รวมถึงสืบทอดกระบวนการแสดงลิเก

อภิปรายผล

จากการศึกษาองค์ประกอบ และวิธีการแสดงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” ผู้วิจัยนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้
องค์ประกอบ และวิธีการแสดงของลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” คือส่วนประกอบต่างๆ ที่ผสมผสานกันจนเกิดความเหมาะสม และนำไปสู่ความสำเร็จในด้านการแสดง อันประกอบไปด้วย

1. บุคลากรที่มีความสามารถ และเหมาะสมกับการแสดง เพราะนอกจากวิธีการแสดงลีเกบทบาทพระเอก และนางเอกของศรธรรม และน้ำเพชร ที่มีความสามารถทั้งในด้านการขับร้อง การร่ายรำ และการแสดงอารมณ์ทางใบหน้า ประกอบบทบาทต่าง ๆ ที่สามารถถ่ายทอดออกมาได้เป็นอย่างดีแล้ว แต่สิ่งนั้นยังถือเป็นเพียงส่วนหนึ่งของวิธีการแสดง เพราะความสำเร็จของการแสดงยังขึ้นอยู่กับความสามารถ และบทบาทของผู้แสดงคนอื่นๆ ในขณะที่ได้รับการฝึกหัด และการฝึกซ้อมมาเป็นอย่างดี ส่งผลให้การขับร้อง การร่ายรำมีความเหมาะสม รวมถึงการรับส่งบทให้กับพระเอก และนางเอก หรือการถ่ายทอดความรู้สึกให้กับผู้ชมของลีเกคณะนี้มีความสมบูรณ์แบบ และประสบความสำเร็จในด้านการแสดง ซึ่งสอดคล้องกับคัมภีร์นาฏยศาสตร์ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547, น.92) กล่าวถึงความสำเร็จของการแสดงละคร คือ ปาตระ หมายถึง ความสามารถของผู้แสดงเป็นส่วนที่ทำให้การแสดงประสบความสำเร็จ นั่นคือ ผู้แสดงสามารถเข้าใจบทได้ลึกซึ้งและแสดงทั้งบท รับ และบทส่งได้ดี

2. เรื่องที่ใช้แสดงสามารถแบ่งตามแนวเรื่องออกเป็น 4 แนว ได้แก่ แนวอิงประวัติศาสตร์ จำนวน 4 เรื่อง แนวตลก สุขนาฏกรรม จำนวน 13 เรื่อง แนวจินตนิยาย จำนวน 5 เรื่อง และแนวชีวิตที่ให้ความรู้สึกสะเทือนใจ จำนวน 17 เรื่อง ซึ่งมีทั้งเรื่องที่สืบทอดมาตั้งแต่บิดา มารดา ของนายประสาธ เอนกกลาก และนางแก้วใจ เอนกกลาก หรือสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่ในสมัยก่อน โดยสำหรับเรื่องที่ใช้แสดง จะมีการนำมาดัดแปลงบ้างจากเนื้อเรื่องเดิมตามความเหมาะสม และจำนวนของผู้แสดง มีลักษณะการประพันธ์ ดังนี้ 1. ให้ความสำคัญกับเนื้อเรื่อง เพิ่มความเข้มข้นของเรื่องที่ใช้แสดง 2. นำเหตุการณ์ในปัจจุบันมาสอดแทรกในเนื้อเรื่องเพื่อให้ทันยุคทันสมัย 3. การยึดหลักความเป็นจริงมีเหตุมีผลในการดำเนินเรื่อง 4. ดูจากความสามารถ และจำนวนของผู้แสดงในคณะ 5. เพิ่มเหตุการณ์สำคัญให้กับบางตัวละครในท้องเรื่อง 6. เพิ่มเหตุการณ์สำคัญให้กับบางตัวละครในท้องเรื่องเพื่อให้เนื้อเรื่องดูน่าติดตาม และเกิดความสนุกสนานในการแสดง แต่ไม่ทำให้เนื้อหาของท้องเรื่องเปลี่ยนไป 7. ตัดทอนฉากที่ไม่สำคัญออกโดยการรวบเป็นหนึ่งฉาก แต่ต้องให้ได้ใจความของท้องเรื่องนั้นด้วย ซึ่งมีลักษณะในการประพันธ์บทที่สอดคล้องกับแนวคิดสัมพันธบท (Intertextuality) ซึ่ง กาญจนา แก้วเทพ (2553, น. 28) กล่าวว่า เป็นการสร้างตัวบทใหม่ ตัวบทหนึ่งโดยหยิบยก หรือใช้วัตถุดิบจากตัวบทเดิมที่มีอยู่แล้ว ในกระบวนการสัมพันธบทต้องมี “ตัวบทต้นทาง” และ “ตัวบทปลายทาง” ดังที่ นพพร ประชากุล (2543, น. 18) ได้กล่าวว่า สามารถทำได้โดยอาศัยหลักการ ดังนี้ คือ 1. การขยายความ 2. การตัดทอน 3. การดัดแปลง ซึ่งในการประพันธ์บทในการแสดงของลีเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” มีหลักในการประพันธ์บทหรือปรับปรุงบท ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในการแสดงลีเกที่เรียกว่าการ “สัมพันธบท”

3. เครื่องแต่งกาย มีลักษณะเป็นชุดปักเพชร แต่มีการแต่งหน้า มีการตกแต่งตามความเหมาะสมของบทบาท เช่นการแต่งกาย ในลักษณะชาวบ้านหญิง จะเกล้าผมมวยสูง ไม่สวมเครื่องประดับ ใส่ชุดม่อฮ่อมเป็นผ้าฝ้ายย้อมคราม และนำผ้ามาคล้องคอ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อส่งผลให้การแสดงมีความสมจริง รวมถึงเป็นการสร้างความรู้สึกให้กับผู้ชมในการเข้าถึงบทบาทในด้านการแสดงลีเก อีกส่วนหนึ่งอุปกรณ์ประกอบการแสดงถือเป็นส่วนช่วยที่ทำให้การแสดงเกิดความสมบูรณ์มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็น ฉาก ไฟ แสง สี และเสียง ต้องมีความสวยงาม และเหมาะสมในการดำเนินเรื่องในการแสดง ซึ่งสอดคล้องกับคัมภีร์นาฏยศาสตร์ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547, น. 93) กล่าวถึงความสำเร็จของการแสดงละคร คือ สัมฤทธิ์ หมายถึง การประดับประดาการแสดงให้เหมาะสมแก่ท้องเรื่อง เช่น การแต่งกาย การตกแต่งฉาก การจัดอุปกรณ์ที่เหมาะสม ดังที่ ฤทธิรงค์ จิวากานนท์ (2562, น. 153) กล่าวถึง ภาพรวมบนเวทีว่าส่วนหนึ่งของการตกแต่งประดับประดาในการแสดงต้องมีความสวยงาม และเหมาะสมกับละครแต่ละเรื่อง ซึ่งต้องผสมผสานกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจึงจะเกิดความสมบูรณ์ขึ้นได้

4. ดนตรีที่ใช้เป็นวงปี่พาทย์มอญเครื่องห้า ส่วนเพลงที่ใช้ประกอบการแสดง และวิธีการแสดงมีรูปแบบการดำเนินเรื่องตามโครงเรื่องที่ผู้กำกับกำหนดไว้ โดยในการแสดง บทร้อง บทเจรจา และเพลงบรรเลงถือเป็นส่วนสำคัญที่จะต้องมีความเหมาะสมในท้องเรื่อง เพื่อช่วยเพิ่มอารมณ์ และความสนุกสนานในการแสดงให้มีความสมบูรณ์แบบยิ่งขึ้น และเป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้ผู้ชมได้เข้าถึงอารมณ์ในการแสดงไปพร้อมกับการถ่ายทอดบทบาทของผู้แสดง ดังนั้น จึงมีการกำหนดบทร้อง บทเจรจา และเพลงบรรเลงเพื่อให้การดำเนินเรื่องมีความเหมาะสม และเล็งเห็นถึงข้อผิดพลาดในการแสดงได้ง่าย ซึ่งสอดคล้อง

กับคัมภีร์นาฏยศาสตร์ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547, น. 92-93) กล่าวถึงความสำเร็จของการแสดงละคร คือ ประยูกะ หมายถึง เสียงเพลงร้องเพลงบรรเลงบทเจรจาการแสดงอารมณ์เหล่านี้ที่แสดงออกมาอย่างสมเหตุสมผล

5. กระบวนการฝึกหัด การถ่ายทอดวิธีการแสดงที่เป็นขั้นตอนทุกครั้งก่อนการแสดง โดยใช้วิธีการแจกแจงบทบาท และบทกลอนที่ใช้ในการแสดง ผู้กำกับอธิบายความเป็นมาของตัวละคร จากนั้นรวบรวมผู้แสดงเพื่ออธิบายโครงเรื่อง แล้วจึงเริ่มฝึกซ้อมการแสดงไปที่ละฉาก โดยผู้กำกับจะคอยให้คำแนะนำในการแสดง ซึ่งเป็นส่วนที่ทำให้ผู้แสดงสามารถเข้าใจบทบาทของตัวละคร และการดำเนินเรื่องในแต่ละท้องเรื่อง ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้แสดงสามารถถ่ายทอดบทบาทการแสดงออกมาได้อย่างดี สำหรับรูปแบบการประพันธ์บทมีการนำโครงเรื่องที่ลิเกนำมาแสดงสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยก่อนมาปรับเปลี่ยน โดยจะมีการยึดหลักความเป็นจริง มีเหตุผลในการดำเนินเรื่อง และมีลักษณะการกำหนดบทกลอน บทเจรจา และเพลงร้องต่างๆ ดังนั้น ผู้แสดงทุกคนต้องใช้การท่องจำของตนเอง ทั้งนี้ลักษณะการประพันธ์บทในรูปแบบนี้ก็เพื่อให้ไม่เกิดข้อผิดพลาดในการแสดง ส่วนการใช้ท่ารำ ประกอบด้วย การใช้มือจีบ การตั้งวง การก้าวเท้า การถอนเท้า ตามแบบนาฏศิลป์ไทย และมีวิธีการตีบทตามคำร้องแบบเป็นที คือ เลือกตีบทเฉพาะคำสำคัญประกอบกิริยา ได้แก่ รำตีบท 1 - 2 บรรทัด ใช้ท่ารำเพียง 1 ท่า ขึ้นอยู่กับการใช้ท่ารำตามความถนัดของผู้แสดง

วิธีการแสดงลิเกบทบาทพระเอก - นางเอกของศรธรรม และน้ำเพชร มีวิธีการขับร้อง การเจรจา การแสดงอารมณ์ของตัวละคร และการใช้ท่ารำที่ส่งผลให้ผู้ชมได้รรถรสอย่างสมบูรณ์โดยมีวิธีการดังนี้

1. ใช้หลักการขับร้อง การเจรจาที่มีการคำนึงถึงคำควบกล้ำ และหลักการออกเสียงให้ถูกต้องตามเสียงของพยัญชนะให้มีความชัดเจน โดยใช้เสียงให้มีความชัดถ้อยชัดคำเพื่อให้ผู้ชมฟังง่าย และมีการเว้นวรรคคำร้องให้ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับคัมภีร์นาฏยศาสตร์ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547, น. 85) กล่าวถึง เรื่องการแสดงออก คือ ภาวตี วฤติ คือ การเจรจาได้อย่างถูกต้องตามอักขระวิธี ชัดเจน

2. การทำความเข้าใจกับบทบาทของตัวละคร และสามารถถ่ายทอดอารมณ์ในการแสดงจากความรู้สึกภายในผ่านใบหน้าในการรำ หรือการแสดงอารมณ์ประกอบเหตุการณ์ต่างๆ ตามความรู้สึกของตัวละคร ดังที่ นพมาศ ศิริกายะ (2525, น. 201) กล่าวถึง วิธีการเข้าถึงการแสดงที่สำคัญคือการแสดงที่ถ่ายทอดออกมาจากภายในสู่ภายนอก และมีอารมณ์ตามบทนั้นควบคุมอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับคัมภีร์นาฏยศาสตร์ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547, น. 85) กล่าวถึง เรื่องการแสดงออก คือ ภาวตี วฤติ คือ การแสดงอารมณ์ของตัวละครได้ตรงกับนิสัยใจคอของตัวละครที่ควรปรากฏขึ้นในสถานการณ์ขณะนั้น

3. มีวิธีการใช้ท่ารำที่มีการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายที่มีความสัมพันธ์กันตามหลักนาฏศิลป์ไทย ทั้งในกระบวนการท่ารำตามทำนองเพลง กระบวนท่ารำตามคำร้องด้วยการรำตีบท เพื่อให้ผู้ชมเข้าใจอารมณ์ของตัวละคร และ เกิดความรู้สึกคล้อยตามไปกับการแสดง ที่เป็นไปตามหลักของนาฏยศัพท์สอดคล้องกับ อาคม สายาคม (2545, น. 98-126) ที่ได้กล่าวไว้ว่า นาฏยศัพท์เป็นองค์ประกอบหนึ่ง ที่ใช้สื่อสารให้ผู้ชมได้เข้าใจ หรือรับรู้ถึงอารมณ์ลักษณะบุคลิกท่าทางของตัวละคร ผ่านผู้แสดงด้วยลีลาท่ารำการเคลื่อนไหววียะ และร่างกายของผู้แสดง ที่สื่อให้เห็นลักษณะต่างๆ เช่น สื่อแทนคำพูด หรือการกระทำต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาผู้แสดงท่านอื่นในลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” ที่รับบทบาทเป็นตัวตลก หรือตัวร้าย เพื่อศึกษาวิธีการแสดงลิเกการสื่ออารมณ์ตามความรู้สึกของตัวละคร ที่ถือว่าเป็นส่วนช่วยส่งเสริมให้การแสดงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” เกิดความสมบูรณ์ในท้องเรื่อง

2. ควรมีการศึกษาในเรื่องการคัดเลือกเรื่องที่จะนำมาใช้ในการแสดงลิเกคณะ “ศรธรรม น้ำเพชร” เพื่อให้เห็นถึงวิธีการคัดเลือกเรื่อง เนื่องจากเรื่องที่ใช้สำหรับการแสดงลิเกมีมาก และหลากหลายรูปแบบ และการคัดเลือกผู้แสดงใน

บทบาทต่างๆของลักษณะ “ศรราม น้ำเพชร” ว่ามีวิธีการคัดเลือกผู้แสดงให้เหมาะสมกับบุคคลนั้นๆ อย่างไรบ้าง เพราะการคัดเลือกผู้แสดงที่เหมาะสมจะเป็นส่วนช่วยให้การแสดงประสบความสำเร็จ

3. ควรมีการศึกษาลักษณะอื่นๆ ที่มีชื่อเสียง เพื่อให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของคณะลิเกที่เป็นส่วนช่วยให้คณะลิเกประสบความสำเร็จทางด้านการแสดง

บรรณานุกรม

กรองแก้ว แรงเพชร. (2549). องค์ประกอบการแสดงลิเกคณะพรเทพ พรทวี (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต).

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

กาญจนา แก้วเทพ. (2553). แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

นพพร ประชากุล. (2543). สัมพันธบท (Intertextuality). *สารคดี*, 16(182), 175-177.

นพมาศ ศิริกษะ. (2525). *ดูหนังดูละคร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฤทธิ์รงค์ จิวากานนท์. (2562). ภาพบนเวที. ใน *นพมาศ แวหวงส์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). *หลักการแสดงนาฏยศิลป์ปริทรรศน์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อาคม สายาคม. (2545). *รวมงานนิพนธ์ของนายอาคม สายาคม*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

Received: 28-06-2020

Revised: 09-09-2020

Accepted: 15-09-2020

การระบุถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารของประเทศไทย Mentioning of People with Disability in Thailand's Communication Regulations

ธีรวัช เจนวัทธรรักษ์¹

Theethavat Janevatchararak

thyjey@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การระบุถึงคนพิการในกฎหมายงานสื่อสารในประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานการณ์คนพิการในประเทศไทย ตลอดจนการให้ความหมาย และการระบุถึงสิทธิหน้าที่ทางด้านการสื่อสารของคนพิการในประเทศไทย ผ่านกฎหมายและข้อกำหนดต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยงานวิจัยชิ้นนี้ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร จากเอกสาร ประกาศ กฎหมาย และเนื้อหาอื่นๆที่เกี่ยวข้อง หลังจาก พ.ศ. 2540

การศึกษาพบว่า สถานการณ์คนพิการและงานสื่อสารในประเทศไทยมีการระบุถึงสิทธิและหน้าที่ของคนพิการครั้งแรกในกฎหมายรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 เป็นฉบับแรก โดยมีการกล่าวถึงภาพรวมเรื่องความเสมอภาค และความเป็นมนุษย์ แต่ยังไม่ได้ระบุถึงด้านใดด้านหนึ่งโดยเฉพาะ ต่อมาได้มีการจัดทำปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย พ.ศ. 2541 ซึ่งมีการระบุถึงสิทธิของคนพิการในแง่ของผู้รับสาร ที่ควรจะได้รับรู้ข่าวสารและการประชาสัมพันธ์เทียบเท่ากับบุคคลอื่นๆในสังคม โดยเป็นข้อกำหนดฉบับแรกที่กล่าวถึงองค์ประกอบเชิงรูปธรรมในการเอื้อให้เกิดการสื่อสารของคนพิการ ทั้งนี้ ในปฏิญญาดังกล่าว เริ่มมีการระบุถึงวิธีการ เช่น การใช้อักษรเบรลล์ และเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อช่วยให้คนพิการสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้มากขึ้น แต่ยังไม่ระบุเรื่องกระบวนการจัดทำให้เป็นรูปธรรม โดยหลังจากนั้น ได้มีกฎหมายอีกหลายฉบับที่ทำให้เกิดความเป็นรูปธรรมในเรื่องสิทธิคนพิการและการสื่อสารใน 2 สายหลัก คือ สายโทรคมนาคม และสายการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2559 ได้มีการออกประกาศเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิคนพิการให้เข้าถึงสื่อโทรทัศน์ได้มากขึ้น โดยกำหนดให้มีการให้บริการเสียงบรรยายภาพ คำบรรยายแทนเสียง และล่ามภาษามือ ตามอัตราที่กำหนด ทั้งนี้ได้ระบุถึงบทลงโทษ และมาตรการส่งเสริมไว้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม สถานะโทรทัศน์ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ปรากฏการให้บริการตามประกาศนั้นอย่างเป็นทางการ จนต้องมีการออกประกาศเพื่อเลื่อนการบังคับใช้ออกไปอีกถึงสองครั้ง ในปี พ.ศ. 2560

การระบุถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารในประเทศไทย แบ่งออกเป็นสองส่วนใหญ่ๆ คือ (1) การระบุถึงคนพิการในงานสื่อสารโทรคมนาคมและการเข้าถึง โดยมีการระบุในรายละเอียดของอุปกรณ์และบริการเสริม และ (2) การระบุถึงคนพิการในงานสื่อสารมวลชน ซึ่งมีการกล่าวถึงรายละเอียดไว้ 2 ส่วนย่อยคือ มิติเกี่ยวกับบริการเสริมที่ทางผู้ผลิตรายการโทรทัศน์จะต้องจัดให้มีบริการ และมิติเรื่องการเข้าไปมีส่วนร่วมในองค์กรผลิตรายการโทรทัศน์ โดยเมื่อพิจารณาจากพัฒนาการการระบุ

¹ สถาบันการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

International Institute Studies Ramkamhaeng University (IIS-RU)

ถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารของประเทศไทยแล้ว พบว่ามีการพัฒนาในเชิงรูปธรรมขึ้นเป็นลำดับ ทั้งนี้พัฒนาการดังกล่าวมีความสอดคล้องกับชุดความคิดด้านสังคมสงเคราะห์ในการสร้างอัตลักษณ์ของคนพิการ รวมถึงอาจจะต้องมีการเพิ่มเติมความร่วมมือจากหน่วยงานเอกชน ในการเปิดโอกาสและการประชาสัมพันธ์การร่วมมือและการเข้าถึงของคนพิการในประเทศไทย เพื่อเป็นการพัฒนาความเท่าเทียมกันในสังคมได้ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: คนพิการ, กฎหมายการสื่อสาร, การเสนอภาพคนพิการ, สิทธิคนพิการ

Abstract

This research article aimed to study about Thailand's current situation regarding the people with disabilities through the acts, laws, and regulations about the communication. This research employed qualitative method, analyzing the document from the Gazette, Announcement, Regulations, and other relevant documents, announced after 1997 onward.

The study showed that in Thailand the situation regarding the rights of people with disabilities and their communication were officially stated first time in the 1997 Constitution – with the overall image of equity and humanity of the people with disabilities. Later on, in 1998, there was the Thailand's Handicap Declaration which announced more on the rights of people with disabilities and their communication as receivers who have rights to receive news and information equal to other ordinary people. In this declaration, the details about tools, and technology employments were stated, but still there were no process of implementations. After that, according to this issue, several communication laws and regulations were enacted, which could be categorized into 2 major streams; telecommunication, and mass communication. In 2016, there was the announcement to determine rights of the people with disabilities to receive information from mainstream media via Audio Description (AD), Sign Language (SL), and the Closed Captioning (CC) services. This announcement stated clearly about the punishments and supportive policies for all TV stations. However, there was no sign for fully providing all the services, until there were 2 more announcements to postpone all the services on television programs.

The mentioning of people with disabilities in Thailand's communication regulations could be categorized into 2 major streams: (1) in telecommunications which mentioned about access, particularly tools and services; and (2) in mass communication, people with disabilities were mentioned in 2 dimensions: receivers and participants. As receivers, the TV stations needed to provide the services for people with disabilities. As participant, people with disabilities should be able to participate in the production process of communication organizations. The development of the way people with disabilities were mentioned was becoming more concrete, correlating with the mind set regarding the identity-building of the people with disabilities. Moreover, cooperation between government and private sectors is needed in the future in order to provide opportunities and create public relations campaign about accessibility of disabled people in the society in order to reduce-inequity in the further.

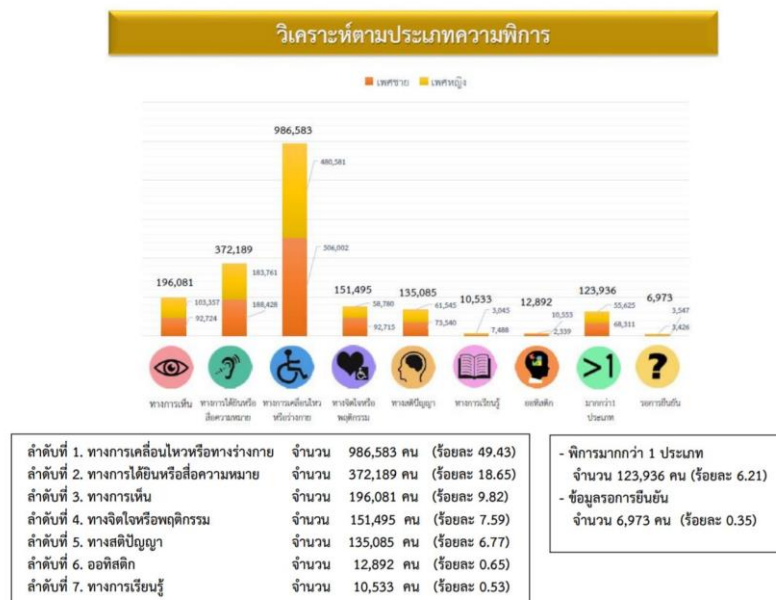
Keywords: Handicap, Communication Law, Presence of handicap, Rights of the people with disabilities

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แนวคิดเรื่องความเท่าเทียมในสังคมได้มีการกล่าวถึงในปี 2019 โดยองค์การสหประชาชาติ ได้มีการประกาศ 17 เป้าหมายรูปธรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลงโลกอย่างยั่งยืน ซึ่งการลดความเหลื่อมล้ำ (Reduce Inequalities) เป็น 1 ในทั้ง 17 เป้าหมายดังกล่าว (United Nations, 2019) โดยแนวคิดการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมนี้ มีการแสดงออกอย่างเป็นรูปธรรมทางหนึ่ง ผ่านงานออกแบบที่มีลักษณะเป็น Universal Design ที่เป็นการเคลื่อนไหวในระดับนานาชาติทั่วโลก ที่มุ่งเน้นในเรื่องของการออกแบบเพื่อส่งเสริมการเข้าถึงและการใช้งานโดยตรงของคนพิการในหลากหลายรูปแบบ ซึ่ง Universal Design นี้ หมายรวมถึง ผลิตภัณฑ์ สภาพแวดล้อม และการสื่อสาร (IHCD, no date) ที่จะต้องสามารถใช้งานและเข้าถึงได้จากทุกคน

รวมถึงคนพิการ ซึ่งจากข้อมูลของ Institute for Human Centered Design (IHCD) ระบุว่า แนวคิดความเสมอภาคแบบ Universal Design เริ่มต้นขึ้นเมื่อราวปี 1950 - 1960 (พ.ศ. 2493 – 2503) ในประเทศแถบ ยุโรป ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา ซึ่งต่อมา ราวปี 1975 (พ.ศ. 2518) ในประเทศสหรัฐอเมริกาเริ่มมีกฎหมายเรื่องการคุ้มครองสิทธิของคนพิการ รวมถึงประเทศต่างๆ และประเทศไทยด้วยเช่นกัน

เมื่อพิจารณาสถานการณ์ของจำนวนคนพิการในประเทศไทย ข้อมูลจากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (2562) ระบุว่าจำนวนคนพิการในประเทศไทยในลักษณะต่างๆ โดยพบว่า จำนวนคนพิการทั้งหมดจากการสำรวจ มีจำนวนสูงถึง 1,995,767 คน โดยเป็นคนพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย มีจำนวนมากที่สุด ถึง 986,583 คน (คิดเป็นร้อยละ 49.43 ของจำนวนคนพิการทั้งหมด) อันดับสองคือคนพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย จำนวน 372,189 คน และคนพิการทางการมองเห็น จำนวน 196,081 คน ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาจากช่วงอายุ พบว่า คนพิการร้อยละ 53.74 มีอายุอยู่ในช่วงมากกว่า 60 ปี ขึ้นไป โดยมีสัดส่วนเป็นคนพิการทางการเคลื่อนไหวและร่างกายมากที่สุด รองลงมาเป็นคนพิการทางการได้ยินและการสื่อความหมาย และทางการมองเห็น ตามลำดับ

ภาพ: แผนภูมิแสดงจำนวนคนพิการตามลักษณะความพิการ
ที่มา: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2562)

ในทางกฎหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 เป็นกฎหมายฉบับแรกที่มีการระบุไว้ในเรื่องของ การรับรองสิทธิพลเมือง การยอมรับศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ รวมถึงเรื่องความเสมอภาค ที่กล่าวไว้ในมาตรา 30 ว่า

“.... การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคล เพราะเหตุแห่งความแตกต่างเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานภาพของบุคคล สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิด เห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้...”

นอกจากนี้ ภายใต้รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ยังได้กล่าวถึงเรื่องสิทธิของบุคคล กับการสื่อสารไว้ในส่วนที่ 7 เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบุคคลและสื่อมวลชน แต่ยังไม่ได้มีการระบุรายละเอียดในส่วนที่เกี่ยวกับคนพิการ ซึ่งกล่าวไว้เพียงว่า บุคคลมีสิทธิเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นโดยการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา หรือการสื่อความหมายด้วยวิธีอื่น แต่ในการระบุอย่างเจาะจงสำหรับคนพิการนั้น รัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ระบุไว้ในเรื่องของ สิทธิในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์จากสวัสดิการสาธารณะ และการช่วยเหลือจากรัฐ (มาตรา 55) และ รัฐจะต้องสงเคราะห์คนพิการให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีและพึ่งพาตนเองได้ (มาตรา 80)

กฎหมายรัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 ดังกล่าวข้างต้น มีการเริ่มกำหนดตัวตนของคนพิการในสังคม โดยให้ความหมายในเชิง “ความเท่าเทียม” และ “ความเสมอภาค” ในความเป็น “บุคคล” โดยที่มีสิทธิเทียบเท่ากับบุคคลทั่วไป (ตามที่กฎหมายได้ระบุไว้) แต่อย่างไรก็ดี ในการเริ่มวางตัวตนของคนพิการจากรัฐธรรมนูญฉบับนี้ ยังไม่ได้ระบุให้เกิดความเป็นรูปธรรมเท่าใดนัก เป็นการวางกรอบเชิงนโยบายกว้างๆ ที่ไม่มีการเฉพาะเจาะจงถึงช่องทาง หรือรายละเอียดในเชิงปฏิบัติการ แต่ก็นับเป็นการเริ่มวางกรอบเรื่องความเท่าเทียมกันของคนพิการและบุคคลทั่วไปในสังคม เพื่อจะต่อยอดไปยังกฎหมายฉบับอื่นๆต่อไป

ต่อมาในปี พ.ศ. 2541 รัฐบาลได้จัดทำปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทยขึ้น เพื่อรับรองสิทธิของคนพิการ และเพื่อให้คนพิการมีสิทธิเสรีภาพเหมือนคนทั่วไป ซึ่งเป็นสิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า รัฐ มีการปกป้องรักษาสิทธิต่างๆของคนพิการ โดยมีใจความสำคัญสืบเนื่องจาก รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 ในเรื่องของศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ เช่นเดียวกันกับความเป็นบุคคล และได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญไทย ฉบับปี พ.ศ. 2540 ซึ่งในปฏิญญาดังกล่าว นอกจากจะกล่าวถึงสิทธิของคนพิการในเรื่องการแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วมทางการเมือง หรือ การศึกษาขั้นพื้นฐานแล้ว ในปฏิญญายังกล่าวถึงเรื่องคนพิการและการสื่อสารไว้ ดังนี้

....11) คนพิการมีสิทธิได้รับการประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ ให้ครอบครัว ชุมชน และสังคมได้รับรู้และเข้าใจคนพิการในทางที่สร้างสรรค์ โดยเฉพาะสิทธิในด้านศักยภาพ ความสามารถ รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์ของคนพิการ

12) คนพิการมีสิทธิเข้าถึงและได้รับข้อมูลข่าวสาร โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของคนพิการ ทั้งนี้ ต้องได้รับการสนับสนุนให้มีสื่อทุกประเภทที่เหมาะสมกับประเภทความพิการ รวมทั้งต้องจัดทำมีล่ามภาษามือ อักษรเบรลล์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรืออุปกรณ์พิเศษอื่นๆที่ใช้ในการสื่อสาร

จนกระทั่งในปี 2559 คณะกรรมการกิจการโทรทัศน์ กิจการกระจายเสียง และกิจการโทรคมนาคม (2559) ได้มีการออกประกาศและบังคับใช้มาตรการในเชิงรูปธรรม โดยมีการกำหนดให้สถานีโทรทัศน์ต้องมีการจัดทำบริการจอล่ามภาษามือ คำบรรยายแทนเสียง และเสียงบรรยายภาพ สำหรับคนพิการทั้งทางการได้ยินและการมองเห็น ที่จะมิว่าตอุปสรรคในการสร้างความเท่าเทียมในเรื่องการเข้าถึงสื่อ โดยประกาศฉบับดังกล่าวประกอบไปด้วยมาตรการส่งเสริมและบทลงโทษสำหรับสถานีโทรทัศน์ที่ไม่สามารถดำเนินการได้ตามมาตรการที่กำหนด

นอกจากเรื่องการกำหนดผ่านกฎหมายแล้ว การส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมกันอย่างเป็นรูปธรรมยังต้องมีความเชื่อมโยงจากการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการให้เข้าถึงหรือรับรู้และใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการกระจายเสียง และกิจการโทรทัศน์ได้อย่างเสมอภาคกับบุคคลทั่วไป รวมถึงการกำหนดนโยบายและกฎหมายจากหน่วยงานภาครัฐที่กำหนดให้กิจการโทรทัศน์ในระบบดิจิทัลต้องมีบริการที่เหมาะสมสำหรับคนพิการ (ตรี บุญเจือ, 2562) โดยเมื่อพิจารณาควบคู่กับการสร้างอัตลักษณ์ของคนพิการแล้ว พบว่าแนวคิดเกี่ยวกับการปรับปรุงศักยภาพและประสิทธิภาพของคนพิการในฐานะพลเมืองของรัฐ รวมถึงแนวคิดที่เน้นความสำคัญกับศักยภาพ สิทธิ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ที่เท่าเทียม เป็นสองส่วนในชุดความคิดที่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของคนพิการหุหนวกในประเทศไทย (ไวญวุฒิ วุฒิอรรถสาร, 2555) ในขณะเดียวกัน คนพิการ

ทางการมองเห็น มีความต้องการที่เป็นรูปธรรมที่จะสามารถทำให้สามารถเข้าถึงสื่อที่เป็นภาพได้อย่างเสียงบรรยายภาพ (ศศโสฬส จิตรวานิชกุล, 2541) ซึ่งรายการโทรทัศน์ในปัจจุบันมีความเหมาะสมที่จะส่งเสริมให้เกิดการเข้าถึงของคนพิการทางการมองเห็น แต่ยังไม่มีการสนับสนุนรายการที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของคนพิการทางการมองเห็นมากนัก (ภัทธีรา กลิ่นเลขา, 2556)

จากจุดเริ่มต้นของการระบุตัวตนของคนพิการอย่างเป็นทางการเป็นนามธรรมในรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 จนถึงประกาศจาก กสทช. ที่สร้างความเป็นรูปธรรมในการเข้าถึงสื่อโทรทัศน์ในปี พ.ศ. 2559 รวมถึงความต้องการในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรมจากการสื่อสารสำหรับคนพิการในประเทศไทยดังกล่าวข้างต้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการในการระบุถึงสิทธิ หน้าที่ และการระบุถึงคนพิการทางด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับคนพิการในประเทศไทย ผ่านกฎหมายและข้อกำหนดต่างๆที่เกี่ยวข้องหลังจากรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

ศึกษาพัฒนาการในการระบุสิทธิ หน้าที่ และข้อกำหนดทางด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ ภายหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540

นิยามศัพท์

การระบุถึงคนพิการ หมายถึง การที่คนพิการได้รับการกล่าวถึง หรือการนำเสนอในมุมมองหนึ่ง หรือในแง่ใดแง่หนึ่ง ทั้งสิทธิ หน้าที่ การเข้าถึงประโยชน์ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร รวมถึงลักษณะ ความคิด หรือการดำเนินชีวิต โดยในงานวิจัยชิ้นนี้หมายถึง การระบุถึงคนพิการในด้านต่างๆที่ปรากฏอยู่ในกฎหมาย ประกาศ พระราชบัญญัติ หรือเอกสารอื่นๆที่กำหนดขึ้นในประเทศไทย

การสื่อสาร หมายถึง การเข้าถึงสื่อ การใช้สื่อ เพื่อการติดต่อระหว่างกัน รวมถึงการรับสารจากสื่อมวลชน โดยในงานวิจัยชิ้นนี้หมายถึง การเข้าถึง การใช้สื่อ การเปิดรับสื่อ ตลอดจนการเข้าถึงสารจากสื่อมวลชนของคนพิการทั้งการมองเห็น และการได้ยิน

ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

1. ได้เห็นถึงลำดับพัฒนาการการระบุสิทธิ หน้าที่ และการระบุถึงคนพิการในประเทศไทยในเชิงการสื่อสารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. ได้เห็นถึงแนวโน้มของการระบุถึงคนพิการในการสื่อสาร ตลอดจนสามารถจัดทำเป็นข้อเสนอแนะเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของคนพิการในการเข้าถึงสื่อโทรทัศน์ได้ต่อไปในอนาคต

วิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีการเก็บข้อมูลในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) ผ่านกฎหมาย ประกาศ และข้อกำหนดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและคนพิการในประเทศไทย ที่มีการประกาศใช้ภายหลังรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารและคนพิการในประเทศไทย

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้เวลาเก็บข้อมูลเป็นระยะเวลา 4 เดือน ตั้งแต่เดือน มกราคม 2563 ถึง เมษายน 2563 โดยศึกษาจากกฎหมาย ประกาศ และข้อกำหนดต่างๆที่เกี่ยวข้องกับทั้งการสื่อสารและคนพิการในประเทศไทย และมีผลบังคับใช้

ภายหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 รวมทั้งสิ้น 7 ฉบับ โดยแบ่งออกเป็นระดับพระราชบัญญัติ ที่เป็นบทบัญญัติและเป็นกฎหมายแม่บท และระดับกฎและประกาศที่ออกโดยองค์กรอื่นๆที่มีฝ่ายบริหาร ดังนี้

1. พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544
2. พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550
3. พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551
4. พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม พ.ศ. 2553
5. ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่าภาษามือ พ.ศ. 2552
6. กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร บริการโทรคมนาคมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารและบริการสื่อสารสาธารณะสำหรับคนพิการ พ.ศ. 2554
7. ประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เรื่อง การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการ ให้เข้าถึงและรับรู้หรือใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2559

ผลการวิจัย

ภายหลังจากการประกาศใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 แล้ว ยังมีกฎหมาย ประกาศ และข้อกำหนดที่ระบุถึงสิทธิ หน้าที่ และการระบุถึงคนพิการในประเทศไทยตามมามากอีกจำนวนมาก ซึ่งส่วนหนึ่งจากกฎหมายทั้งหมด ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างคนพิการและสิทธิในการเข้าถึงการสื่อสารได้อย่างคนทั่วไป โดยมีสาระสำคัญที่ระบุไว้แตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544

พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544 มีสาระสำคัญกำหนดให้ *คนพิการมีสิทธิที่จะได้รับความสะดวกในการใช้บริการโทรคมนาคมสาธารณะ* ในมาตรา 4 ระบุว่า “ กิจการโทรคมนาคม หมายถึง กิจการโทรคมนาคมตามกฎหมายว่าด้วยองค์การการจัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม” และมาตรา 17 เป็นการกล่าวถึงการให้บริการ โดยกำหนดให้คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมตามกฎหมายว่าด้วยองค์การการจัดสรรคลื่นความถี่ และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม มีหน้าที่จัดให้บริการโทรคมนาคมพื้นฐานโดยทั่วถึง และมีอำนาจกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการโทรคมนาคม ต้องจัดให้มีการให้บริการอำนวยความสะดวก สำหรับคนพิการ เด็ก คนชรา และผู้ด้อยโอกาสในสังคม

พระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544 เป็นพระราชบัญญัติที่กล่าวถึงเรื่องการสื่อสารโดยตรงทั้งในเชิงการติดต่อสื่อสาร และการสื่อสารมวลชนอย่างวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ แต่ในเรื่องของการสื่อสารสำหรับคนพิการ พระราชบัญญัตินี้ ยังคงกล่าวถึงในเชิงกว้าง และระบุไว้ในภาพรวม ว่าผู้ประกอบกิจการจะต้องจัดเตรียมให้ครอบคลุมไปยังคนพิการด้วย เท่านั้น แต่ยังไม่ได้ระบุถึงรายละเอียดตามความต้องการในการสื่อสารของคนพิการแต่ละประเภท

พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550

พระราชบัญญัติฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ทำหน้าที่ยกระดับคุณภาพชีวิตของคนพิการขึ้นมาให้ทัดเทียมและมีศักดิ์ศรีเหมือนบุคคลทั่วไปในสังคมมากขึ้น และรวมถึงมีเจตนาคุ้มครองสิทธิของคนพิการไม่ให้ถูกละเมิดอีกด้วย ในพระราชบัญญัติมีการปฏิรูปในส่วนของการบริหาร โดยเน้นให้มีส่วนร่วมของภาคประชาชน ซึ่งรวมถึงองค์กรคนพิการมากขึ้น และเปิดโอกาสให้คนพิการสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งเป็นเครื่องมือที่จะทำให้คนพิการสามารถเข้าถึงทรัพยากรต่างๆได้เสมือนบุคคลทั่วไป

ในเชิงการสื่อสาร พระราชบัญญัติฉบับนี้ มีการกำหนดไว้ในทิศทางที่ละเอียดและเฉพาะเจาะจงขึ้น ตามมาตรา 20 ข้อ 6 ถึง 8 ดังนี้

.....(6) ข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร บริการโทรคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อการสื่อสารสำหรับคนพิการทุกประเภท ตลอดจนบริการสื่อสารสาธารณะจากหน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศ และการสื่อสาร กำหนดในกฎกระทรวง

(7) บริการล่ามภาษามือตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

(8) สิทธิที่จะนำสัตว์นำทาง เครื่องมืออุปกรณ์นำทาง หรือเครื่องช่วยความพิการใดๆ ติดตัวไปในยานพาหนะ หรือสถานที่ใดๆ เพื่อประโยชน์ในการเดินทาง และการได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ โดยได้รับการยกเว้นค่าบริการ ค่าธรรมเนียม และค่าเช่าเพิ่มเติม สำหรับสัตว์ เครื่องมือ และอุปกรณ์ หรือเครื่องช่วยความพิการดังกล่าว.....

สิทธิในการสื่อสารของคนพิการ ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัตินี้ เริ่มมีความเจาะจงขึ้น และกำหนดขึ้นถึงวิธีการ เช่น การกำหนดเรื่องล่ามภาษามือ สำหรับคนพิการทางการได้ยิน แต่ในเรื่องของคนพิการทางการมองเห็นนั้น ยังไม่ได้มีระบุไว้ใน การกำหนดเรื่องการสื่อสาร มีระบุไว้เพียงการมีสัตว์นำทาง และระบุกว้างๆถึงเรื่องเครื่องช่วยความพิการต่างๆ เท่านั้น

พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติฉบับนี้ ส่งผลให้เกิดหน่วยงาน ส.ส.ท. หรือ องค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย และเกิดช่องโทรทัศน์ ไทยพีบีเอส ขึ้น เริ่มออกอากาศเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2551 ซึ่งสำหรับสถานีโทรทัศน์ ไทยพีบีเอส เอง นอกจากจะมุ่งเน้นเรื่องการส่งเสริมการรับรู้อย่างเท่าเทียมของประชาชนแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์ข้อหนึ่งที่มุ่งเน้นในเรื่องของ การสะท้อนความหลากหลายของสังคม และเป็นพื้นที่ให้แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่างๆ อย่างเหมาะสมทั้งในระดับชุมชนและระดับชาติ ด้วย (ไทยพีบีเอส, มปป.)

นอกจากเรื่องผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเฉพาะและผู้ด้อยโอกาสแล้ว จากพระราชบัญญัตินี้ยังมีการระบุเรื่องการ จัดตั้งกรรมการนโยบายขึ้น โดยระบุไว้ในมาตรา 18 ว่าให้มีคณะกรรมการสรรหาจำนวน 15 คน ทำหน้าที่คัดเลือกบุคคลที่สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการนโยบาย ซึ่งในพระราชบัญญัติฯ มีการระบุไว้หลายกลุ่ม หนึ่งในนั้นคือ ประธานสภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทย ด้วย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ พ.ศ. 2551 จะให้ความสำคัญเรื่องความเท่าเทียมกันในการเปิดรับสื่อของประชาชน แต่ในกฎหมายก็ไม่ได้ระบุถึงเรื่องผู้รับสารที่เป็นคนพิการอย่างชัดเจน (ในวัตถุประสงค์ใช้คำว่า ผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะต่างๆ) จากข้อมูลของเว็บไซต์สถาบันวิชาการสื่อสารสาธารณะ (Academic Institute of Public Media) ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งในสถานี ไทยพีบีเอส ระบุว่า ทางสถานีได้มีนโยบายในการดำเนินงานด้านการ

ส่งเสริมการเข้าถึงสื่อของคนพิการอย่างต่อเนื่อง และในปี 2558 ที่ผ่านมา ทางสถานีร่วมมือกับ คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีการทดลองออกอากาศรายการ และภาพยนตร์ต่างๆที่มีการใส่เสียงบรรยายภาพ เพื่อคนพิการทางการมองเห็น หรือ Audio Description ไว้ด้วย (ภัทธีรา สารากรบริรักษ์, 2558) จนถึงในเดือน มีนาคม ปี 2559 ทางสถาบันวิชาการสื่อสารสาธารณะได้มีการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ “การผลิตเสียงบรรยายภาพ” ให้แก่ผู้ปฏิบัติงานด้านรายการโทรทัศน์ของสถานีอีกด้วย

ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. 2552

ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. 2552 เป็นกฎหมายที่กำหนดไว้ถึงมาตรการการรักษาสิทธิในการสื่อสารของคนพิการทางการได้ยินอย่างชัดเจนฉบับหนึ่ง ซึ่งมีการระบุถึงการ “ล่ามภาษามือ” อันเป็นกฎหมายที่สืบเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติเพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 มาตรา 20 (7) และมาตรา 11

ในระเบียบฉบับนี้ มีระบุไว้ถึงรายละเอียดการจดทะเบียนล่ามภาษามือ ของผู้จดทะเบียนล่ามภาษามือ รวมถึงสิทธิการให้บริการล่ามภาษามือของคนพิการทางการได้ยินในกรณีต่างๆ เช่น การฟ้องร้องคดีความ การพบแพทย์ หรือการติดต่อราชการ โดยในระเบียบฉบับนี้ ยังมิได้มีการระบุไว้ซึ่งการสื่อสารที่เป็นสื่อสารมวลชนอย่างการมีล่ามภาษามือในรายการโทรทัศน์แต่อย่างใด

โดยรวม ประกาศฉบับนี้ เน้นในเชิงการสื่อสารระหว่างบุคคล ของคนพิการทางการได้ยิน โดยมุ่งเน้นไปที่การกำหนดคุณสมบัติสื่อบุคคลที่จะมาทำหน้าที่เป็นล่ามภาษามือ ตลอดจนสิทธิและเสรีภาพของทั้งล่ามภาษามือ และ คนพิการทางการได้ยิน

พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม พ.ศ. 2553

เป็นการแก้ไขปรับปรุงกฎหมายบางมาตรา จากรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2550 โดยจากมาตรา 6 ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติฉบับนี้ ทำให้เกิดคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ หรือ กสทช. ขึ้น โดยมีคณะกรรมการจำนวน 11 คน ที่มาจากทั้งเชิงวิชาชีพ และ วิชาการ และรวมไปถึงมีคณะกรรมการสรรหาอีกจำนวน 15 คน ซึ่งหนึ่งในนั้นเป็น ประธานสภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทย ด้วย

จากพระราชบัญญัติฉบับนี้ นอกจากทำให้เกิดองค์กร กสทช. ขึ้นแล้ว ยังมีการระบุบทบาทหน้าที่ของ กสทช. ไว้ในกฎหมายมาตรา 27 ด้วย ซึ่งมีการกล่าวถึงเรื่องของความเสมอภาคจากการเข้าถึงกิจการโทรทัศน์ไว้ในข้อ 13 ดังนี้

..... (13) *คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มิให้ถูกเอาเปรียบจากผู้ประกอบกิจการ และคุ้มครองสิทธิในความเป็นส่วนตัว และเสรีภาพของบุคคลในการสื่อสารถึงกันโดยโทรคมนาคม และส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคของประชาชนในการเข้าถึง และใช้ประโยชน์จากคลื่นความถี่กิจการวิทยุกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และโทรคมนาคม.....*

จะเห็นได้ว่า กฎหมายฉบับนี้ มุ่งเน้นไปที่การจัดตั้งองค์กรเพื่อดำเนินการในเชิงกฎหมายอื่นๆต่อไป พร้อมกับมอบอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในการเข้าถึงการสื่อสารได้ต่อไป

กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร บริการ โทรคมนาคมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารและบริการสื่อสารสาธารณะ สำหรับคนพิการ พ.ศ. 2554

เป็นกฎหมายที่สืบเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 มาตรา 20 (6) โดยมีวัตถุประสงค์ มุ่งเน้นไปที่ “เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร” ซึ่งในกฎกระทรวงดังกล่าว ให้ความหมายว่า เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับข่าวสาร ข้อมูล และการสื่อสาร นับตั้งแต่การสร้าง การนำมาวิเคราะห์หรือประมวลผลการรับและส่ง ข้อมูล การจัดเก็บและการนำไปใช้งานใหม่ และ “เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสาร” ซึ่งระบุความหมายไว้ว่า เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์หรือบริการที่ใช้สำหรับคนพิการโดยเฉพาะ หรือที่มีการดัดแปลง หรือปรับใช้ให้ ตรงกับความต้องการพิเศษของคนพิการแต่ละประเภท เพื่อเพิ่ม รักษา คงไว้ หรือพัฒนาความสามารถและศักยภาพที่จะเข้าถึง และใช้ประโยชน์ได้จากข้อมูลข่าวสาร และการสื่อสาร

ในกฎหมายฉบับนี้ มีการลงรายละเอียดที่มองถึงความต้องการพิเศษของคนพิการต่อสื่อมากขึ้น ดังรายละเอียดที่ปรากฏในกฎหมาย ได้แก่

..... ข้อ 3 หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐ ต้องจัดให้ข้อมูล ข่าวสาร การสื่อสาร บริการโทรคมนาคม บริการสื่อสารสาธารณะ เทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสาร ที่อยู่ในความควบคุมดูแล อยู่ในรูปแบบ วิธีการหรือช่องทาง ที่คนพิการสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้ โดยคำนึงถึงหลักเกณฑ์ต่อไปนี้

- (1) การออกแบบที่เป็นสากลและเป็นธรรม
- (2) การจัดให้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร หรือเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสาร ให้เป็นไปตามความต้องการพิเศษของคนพิการแต่ละประเภท

หากหน่วยงานของรัฐ หรือเอกชนที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐ ไม่สามารถ ดำเนินการตามวรรคหนึ่งได้ ต้องให้ความช่วยเหลืออย่างสมเหตุสมผลแก่คนพิการ โดยดัดแปลง ปรับเปลี่ยน หรือปรับปรุง การเข้าถึงและใช้ประโยชน์ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการ พิเศษของคนพิการแต่ละประเภท

นอกจากนั้น เป็นการระบุถึงสิทธิของคนพิการที่จะสามารถยืมอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ต่างๆ ดัง ระบุไว้ท้ายกฎหมาย ได้แก่ เครื่องคอมพิวเตอร์, อุปกรณ์การสื่อสาร, เครื่องช่วยสื่อสารพร้อมอุปกรณ์ต่อพ่วงสำหรับคนพิการ, เครื่องพิมพ์อักษรเบรลล์ด้วยระบบคอมพิวเตอร์, เครื่องสแกนเนอร์ ฯลฯ รวมถึงโปรแกรมต่างๆที่จะสามารถช่วยเหลือคนพิการ ในการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศได้ด้วย

ประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เรื่อง การส่งเสริมและคุ้มครอง สิทธิของคนพิการ ให้เข้าถึงและรับหรือใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2559

เป็นประกาศที่สืบเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 และ พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 โดยจาก พระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และ โทรคมนาคม พ.ศ. 2553 ได้ก่อให้เกิดองค์กรหน่วยงาน กสทช. ดังกล่าวข้างต้น พร้อมทั้งกำหนดบทบาท หน้าที่ ของหน่วยงาน ไว้ในกฎหมายฉบับดังกล่าว ซึ่งส่งผลต่อเนื่องมาถึงการออกประกาศฉบับนี้

ใจความของประกาศฉบับนี้ คือ การกำหนดให้มีการเพิ่มบริการเสริมสำหรับคนพิการในการออกอากาศวิทยุโทรทัศน์ ใน 3 รูปแบบ ได้แก่ ภาษามือ ข้อความตัวอักษร (สำหรับคนพิการทางการได้ยิน) และ เสียงบรรยายภาพ (สำหรับคนพิการทางการมองเห็น) โดยมีการกำหนดไว้ในรูปแบบของร้อยละของรายการที่ออกอากาศ และ การเพิ่มอัตราส่วนต่อปี ดังต่อไปนี้ ตารางแสดง ร้อยละของบริการเพื่อคนพิการ ที่กำหนดไว้ในประกาศ กสทช.

ประเภทบริการ	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3	ปีที่ 4	ปีที่ 5
บริการล่ามภาษามือ (ร้อยละ)	5	5	7	7	9
บริการคำบรรยายแทนเสียง (ร้อยละ)	40	40	50	50	60
บริการเสียงบรรยายภาพ (ร้อยละ)	5	5	7	7	10

ที่มา : ประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เล่มที่ 133

ตอนพิเศษ ง . ภาคผนวก, 5 กุมภาพันธ์ 2559

ในสัดส่วนร้อยละของทุกบริการ ประกาศฉบับนี้กำหนดให้เริ่มจากประเภทรายการที่เป็นข่าว และสารรวมถึง สารานุกรมประโยชน์ก่อน และมีการเพิ่มสัดส่วนร้อยละขึ้นไปเรื่อยๆ ตลอดระยะเวลา 5 ปี ดังตารางแสดง และนอกจากนี้ ใน ประกาศยังกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ประกอบการที่ไม่สามารถดำเนินการได้ตามที่ประกาศ และมีมาตรการส่งเสริมและ สนับสนุนเพิ่มเติม สำหรับผู้ประกอบการที่สามารถจัดทำบริการเสริมได้มากกว่าที่ได้ระบุไว้ในประกาศด้วย

ประกาศฉบับนี้ มีข้อกำหนดที่ค่อนข้างเกี่ยวข้องกับคนพิการ และการสื่อสารอย่างเป็นรูปธรรมที่สุด พัฒนาค่อยๆ มาจากกฎหมายฉบับก่อนหน้า รวมถึงการมีข้อกำหนดที่ชัดเจนถึงมาตรการส่งเสริมและบทลงโทษ น่าจะเป็นตัวผลักดันให้เกิด ความเป็นรูปธรรมได้มากขึ้น ซึ่งในภายหลังได้มีการออกประกาศเลื่อนการบังคับใช้ออกไปอีก ในวันที่ 4 เมษายน 2560 เพื่อ เป็นการเอื้อกรอบเวลาให้แก่สถานีโทรทัศน์ที่จะได้มีโอกาสในการทดลองหรือหาความรู้ตลอดจนพัฒนาทักษะแรงงานใน สายการผลิตต่อไป

อภิปรายผล

จากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการและงานด้านการสื่อสารข้างต้น จะเห็นได้ว่า การระบุถึงคนพิการในกฎหมายนั้น มิได้เริ่มอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจนนัก ในรัฐธรรมนูญฉบับแรกของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2475 แต่เริ่มมีการระบุไว้ในฉบับที่ 16 พ.ศ. 2540 แต่ก็ยังกล่าวถึงในภาพรวมเรื่องความเท่าเทียมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่ากันกับบุคคลทั่วไป โดยถูกวาง กรอบไว้กว้างๆเป็นไปตามกฎหมายที่จะเอื้อให้เกิดกฎหมายและข้อกำหนดอื่นๆในรายละเอียดอื่นๆ ได้ภายหลัง ซึ่งยังไม่ได้บอก ถึงความเป็นรูปธรรมตามความต้องการของคนพิการแต่อย่างใด ต่อมาในปี 2541 รัฐบาลได้มีปณิธานว่าด้วยสิทธิคนพิการขึ้น ซึ่งในปณิธานฉบับนี้ เริ่มมีการระบุเรื่องของคนพิการ กับการสื่อสาร มีการระบุช่องทางการสื่อสารตามความต้องการที่ชัดเจน ขึ้น เช่น การระบุเรื่องอักษรเบรลล์ อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ และ ล่ามภาษามือ ที่คนพิการมีสิทธิที่จะได้ช่องทางในการ สื่อสาร อันสอดคล้องกับความต้องการของตน ที่จะทำให้สามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ โดยอาจกล่าวได้ว่า จากปณิธานว่า ด้วยสิทธิคนพิการในปี 2541 นั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการระบุถึงทิศทางที่เป็นรูปธรรมสำหรับการสื่อสารสำหรับคนพิการใน ประเทศไทย

ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 ตัวตนของคนพิการในเรื่องการสื่อสาร ได้มีความชัดเจนขึ้น จาก พระราชบัญญัติการประกอบ กิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2544 ที่ระบุว่า จะต้องมีการจัดสรรความสะดวกการเข้าถึงทรัพยากรโทรคมนาคม ให้แก่คนพิการ

เด็ก และคนชรา รวมถึงผู้ด้อยโอกาสในสังคมอย่างเหมาะสม แต่การระบุนี้ ยังไม่ระบุลงไปอย่างเป็นรูปธรรมเท่าใดนัก เพียงแต่ระบุกว้างๆ เท่ากับว่าเป็นการแจกแจงเรื่องความเสมอภาคกันระหว่างคนพิการ และคนทั่วไป ในเรื่องของทรัพยากร ทรัพยากรคนเท่านั้น ซึ่งในเรื่องความเสมอภาคนี้ ได้มีการเพิ่มเติมในเวลาต่อมา ดังปรากฏในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 เรื่องการ ได้รับสิทธิทางการศึกษา ตลอดจนการคุ้มครองเรื่องของคดีความที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ ด้วย

ในปีเดียวกัน มีการออก พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 ซึ่ง พระราชบัญญัติ ฉบับนี้ ทำให้ตัวตนของคนพิการในเชิงกฎหมายมีความชัดเจนมากขึ้นกว่าเดิม เนื่องจากเป็นพระราชบัญญัติฉบับแรก ที่มี เนื้อหาเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของคนพิการโดยตรง (หากไม่นับรวมถึง ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการไทย พ.ศ. 2541) โดย เนื้อหาของพระราชบัญญัติฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนพิการในด้านต่างๆ ให้มีความเข้าใจกับ คนทั่วไปมากขึ้น ในเรื่องของการสื่อสารนั้น มีระบุถึงช่องทางการสื่อสารของคนพิการอย่างมีกรอบที่ชัดเจนมากขึ้น ว่าให้มี บริการสำหรับคนพิการทุกประเภท สิทธิในการมีล่ามภาษามือ และการใช้สัตว์นำทาง

จากปี 2540 จนถึง 2550 การระบุคนพิการที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายการสื่อสาร ยังคงเป็นการกล่าวถึง “เครื่องมือ” ที่ จะเอื้อให้เกิดการสื่อสาร สำหรับผู้พิการเท่านั้น โดยในปี 2551 มีการประกาศพระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ ภาพสาธารณะ พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดสถานีโทรทัศน์ ไทยพีบีเอส โดยที่ในพระราชบัญญัติระบุว่า จะมีมีส่วนร่วมของ คณะกรรมการเป็นประธานสภาคนพิการทุกประเภท อยู่ในกลุ่มคณะกรรมการสรรหาด้วย ซึ่งการเกิดสถานีโทรทัศน์ ไทยพีบี เอส นั้น สถานีตั้งอยู่บนนโยบายความเป็นสาธารณะที่แท้จริง และมุ่งสร้างพื้นที่ทางสื่อสำหรับคนด้อยโอกาสและกลุ่มเฉพาะ ต่างๆ ด้วย โดยจากประกาศฉบับนี้ คนพิการได้รับการระบุถึงในเชิงการ “มีส่วนร่วม” ในการสื่อสารมวลชนอย่างเป็นรูปธรรมที่ มากขึ้นกว่าการระบุเพียงเครื่องมือ หรืออุปกรณ์ที่ส่งเสริมให้เกิดประโยชน์ทางการสื่อสาร และประกาศฉบับนี้ยังเป็นการ กล่าวถึงความเป็นรูปธรรมในเชิง “บทบาท” ของคนพิการที่มีต่อการสื่อสาร สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องมิติของคนพิการในงาน สื่อสาร (ตรี บุญเจือ, 2562) ที่ระบุว่า คนพิการควรมีโอกาสเข้าถึงข้อมูลข่าวสารผ่านกิจการโทรทัศน์ใน 3 มิติ ได้แก่ (1) มิติของ การเป็นผู้รับสารผ่านสื่อโทรทัศน์ (ในส่วนนี้จะมีภาระระบุถึงจากประกาศ กสทช. ในปี 2559 ต่อไป) (2) มิติของการเป็นผู้ร่วม ผลิตสื่อที่สื่อสารมวลชนควรคำนึงถึงและรับรู้เกี่ยวกับคนพิการ และ (3) มิติของสังคมที่ควรมีคนพิการอยู่ในทุกส่วนย่อยของ สังคม โดยประกาศฉบับนี้ได้มีการระบุถึงบทบาทการมีส่วนร่วมทางการสื่อสารของคนพิการไว้อย่างชัดเจน

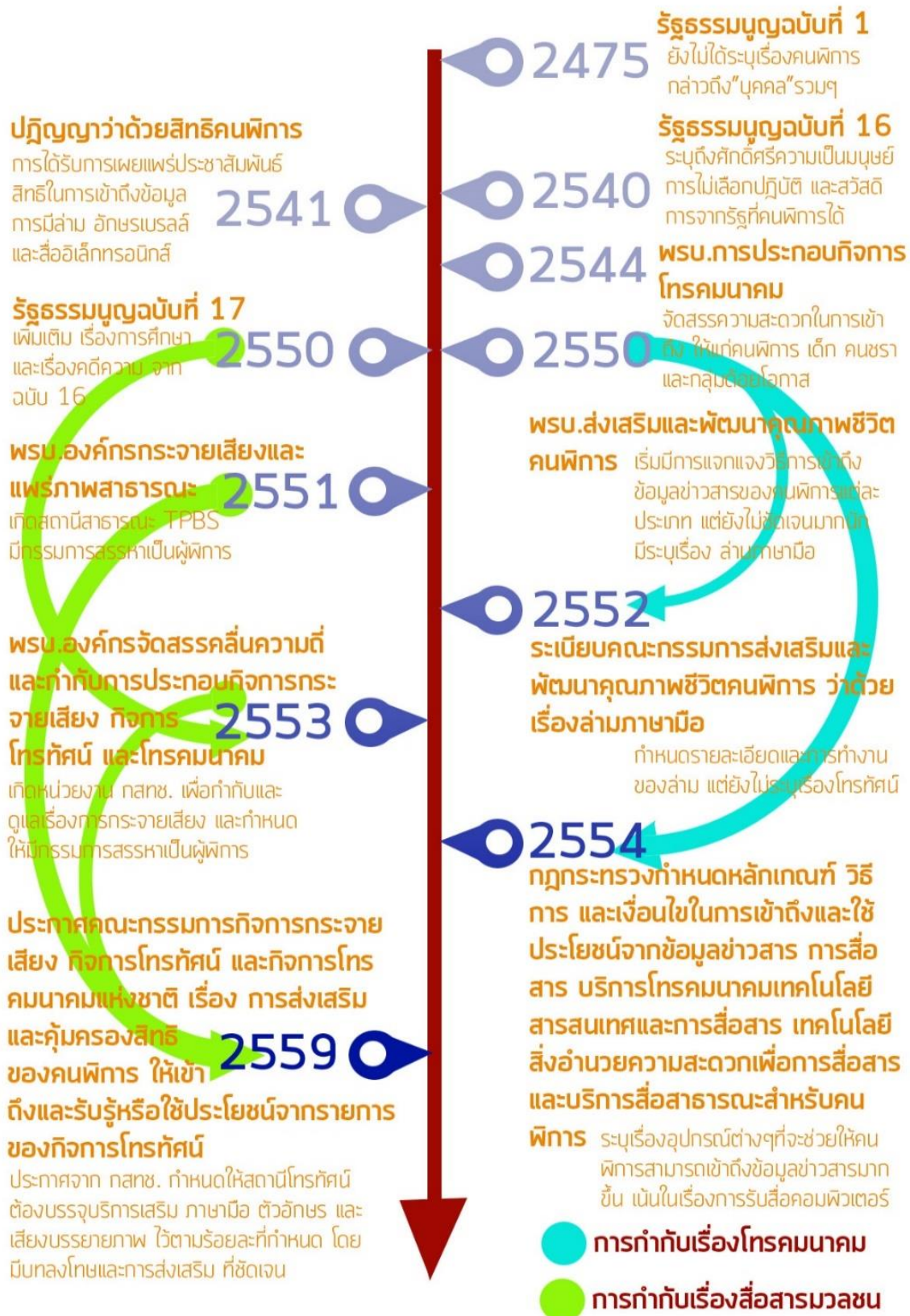
ในปี 2552 เกิดระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ พ.ศ. 2552 ขึ้น ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องมาจากการบังคับใช้ พระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 โดยใน ระเบียบฉบับนี้ มีความชัดเจนเรื่องการสื่อสารของคนพิการทางการได้ยินมากขึ้น มีการกำหนดระเบียบต่างๆ ที่เป็นการกำหนด คุณสมบัติและการปฏิบัติงานของล่ามภาษามือ ที่จะช่วยในการสื่อสารของคนพิการทางการได้ยินได้ แต่อย่างไรก็ดี กรอบที่ ชัดขึ้นนี้ ยังมีได้กล่าวถึงงานล่ามภาษามือในการสื่อสารมวลชนแต่อย่างใด

ในปีถัดมา มีการประกาศพระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากมาตราในรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2550 จาก พระราชบัญญัติฉบับนี้ ทำให้เกิดหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำกับดูแลเรื่องการสื่อสารมวลชน และโทรคมนาคมอย่าง กสทช. ขึ้น พร้อมกับมีการกำหนดหน้าที่อย่างชัดเจนในเรื่องการควบคุมดูแลการสื่อสารให้มีความเหมาะสมและเสมอภาคกันทุกภาคส่วน ทั้งนี้ ในคณะกรรมการสรรหา ยังมีการระบุให้มีการเข้าร่วมของ ประธานสภาคนพิการทุกประเภทด้วย ซึ่งประกาศฉบับนี้เป็น การระบุถึงความเป็นรูปธรรมเชิงบทบาทและการมีส่วนร่วมของคนพิการในงานการสื่อสารเพิ่มเติม และขยายขอบเขตออกไป จากประกาศในปี 2551 ดังกล่าว

ในปี 2554 แนวคิดเรื่องการสื่อสารของคนพิการ มีความเป็นรูปธรรมขึ้นโดยลำดับ ซึ่งในปีนี้ มีการประกาศ กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร บริการ โทรคมนาคมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารและบริการสื่อสารสาธารณะ

สำหรับคนพิการ พ.ศ. 2554 ขึ้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากพระราชบัญญัติส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ พ.ศ. 2550 โดยมุ่งเน้นไปยังอุปกรณ์ในการสื่อสารทั้งส่วนที่เป็น ฮาร์ดแวร์ และ ซอฟต์แวร์ ที่คนพิการจะมีสิทธิในการเช่ายืมเพื่อใช้งานได้ อย่างเหมาะสม จากเนื้อความที่อยู่ในกฎกระทรวงนี้ พบว่ายังมีได้มีการกล่าวถึงการเข้าถึงการสื่อสารมวลชนมากนัก แต่จะเน้น การเข้าถึงในเรื่องสื่อที่มาจากคอมพิวเตอร์เป็นส่วนใหญ่ ตลอดจนเครื่องมือเครื่องใช้ที่จะส่งเสริมการสื่อสาร อ่านออกเขียนได้ ของคนพิการแต่ละประเภท มากกว่าเรื่องการเข้าถึงสื่อสารมวลชน

หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2558 สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส ได้มีการร่วมมือกับคณะกรรมการศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้มีการทดลองจัดทำบริการเสียงบรรยายภาพเพื่อคนพิการทางการมองเห็น ขึ้น และมีการจัดอบรม เชิงปฏิบัติการให้แก่พนักงานในองค์กรที่มีความเกี่ยวข้องกับการผลิตรายการโทรทัศน์ด้วย (ธาริณี จันทรักษา, 2559) และ หลังจากนั้น ในปี 2559 มีการออกประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม แห่งชาติ เรื่อง การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการ ให้เข้าถึงและรับรู้หรือใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ พ.ศ. 2551 และ พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 ส่งผลให้เกิดการบังคับใช้ประกาศฉบับนี้ขึ้น ซึ่งในประกาศนี้ เป็นการกำหนดร้อยละของบริการเสริมที่จะสอดคล้อง กับลักษณะการสื่อสารของคนพิการทั้งการได้ยินและการมองเห็น โดยกำหนดให้การออกอากาศทางโทรทัศน์ จะต้องมีการผลิต บริการเสริม 3 ประเภท ได้แก่ ภาษามือ ข้อความตัวอักษร และ เสียงบรรยายภาพ ซึ่งการกำหนดนี้ แจกแจงออกมาอยู่ในรูป ร้อยละของรายการโทรทัศน์ประเภทข่าวสารสาระและรายการที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ และกรอบเวลา 5 ปี โดยเมื่อ เปรียบเทียบกับข้อกฎหมายก่อนหน้านี้ ประกาศฉบับนี้มีความเป็นรูปธรรมในเชิงตัวชี้วัดมากที่สุด รวมถึงมีมาตรการส่งเสริม และกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ประกอบการสถานีโทรทัศน์ด้วย โดยประกาศฉบับนี้ทำให้เกิดมิติของการมีส่วนร่วมของคน พิการในฐานะของผู้รับสารผ่านสื่อโทรทัศน์ (ตรี บุญเจือ, 2562) ได้อย่างมีแนวทางและกรอบกำหนดที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม ทั้งในเชิงปริมาณการผลิต ตลอดจนบทสนับสนุนและบทลงโทษสถานีโทรทัศน์ที่ไม่สามารถจัดทำบริการสำหรับการเข้าถึงของ คนพิการได้ พัฒนาการในด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับคนพิการและงานสื่อสาร สามารถสรุปเป็นแผนภูมิเวลาได้ดังต่อไปนี้

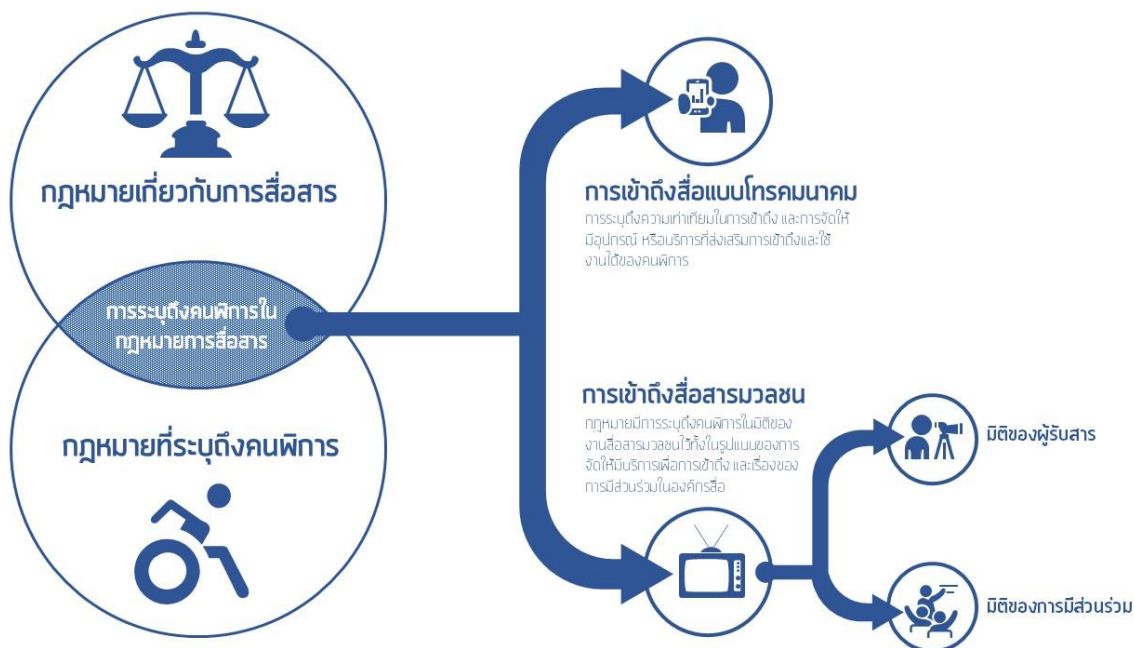

แผนภาพแสดง ลำดับและความเกี่ยวโยงของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการเข้าถึงสื่อของคนพิการในประเทศไทย

ที่มา: อีริธวัช เจนวัชรรักษ์

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าจะมีการบังคับใช้ประกาศเรื่องการคุ้มครองสิทธิคนพิการในสื่อโทรทัศน์ ผ่านบริการเสียงบรรยายภาพ ข้อความแทนเสียง และล่ามภาษามืออย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมในปี 2559 จนกระทั่งมีการออกประกาศอีกครั้งในวันที่ 4 เมษายน 2560 เพื่อเลื่อนการบังคับใช้ของประกาศในปี 2559 ออกไป (สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม, 2560)

ตั้งแต่แรกเริ่มคนพิการมีการกล่าวถึงไว้น้อยมาก ในกฎหมายในปี พ.ศ. 2475 แต่ในปัจจุบัน ตัวตนของคนพิการได้มีอยู่ในกฎหมายที่ว่าด้วยการสื่อสาร ในฐานะผู้รับสารครอบคลุมไว้ 2 ลักษณะ คือ ทั้งการเข้าถึงการสื่อสารแบบ โทรคมนาคม และการเข้าถึงการสื่อสารมวลชนวิทยุโทรทัศน์ ซึ่งในการระบุถึงคนพิการในด้านสื่อสารมวลชนนั้น ในเชิงกฎหมายการสื่อสารได้กล่าวถึงบทบาทอันเป็นรูปธรรมของคนพิการไว้สองลักษณะคือ (1) บทบาทของการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติองค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะในปี 2551 และพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และโทรคมนาคม ปี 2553 และ (2) บทบาทของการเป็นผู้รับสารที่กำหนดไว้ในรูปแบบของบริการ หรืออุปกรณ์ที่จะทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้เกิดการเข้าถึงสื่อของคนพิการได้ จากประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ในปี 2559 ดังสามารถสรุปได้ในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพแสดง รูปแบบการระบุถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารในประเทศไทย

ที่มา: ชีร์ธวัช เจนวัชรรักษ์

โดยทั้ง 2 ลักษณะของการระบุถึงคนพิการดังกล่าว ค่อยๆ ความเป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นเรื่อยๆ มากกว่าที่จะระบุรวมๆ จะเห็นได้จากการที่มีการบัญญัติไว้ถึงปริมาณที่กำหนดของบริการเสริมในรายการโทรทัศน์ บทลงโทษ หรือมาตรการส่งเสริม เพื่อให้คนพิการมีตัวตนในโลกของการสื่อสารมากขึ้น และยังมีส่วนร่วมในการดำรงตำแหน่งคณะกรรมการอีกด้วย แสดงถึงความตระหนักเรื่องสิทธิคนพิการบนความเสมอภาคในสังคมที่มากขึ้นตามเวลา ก่อให้เกิดความเป็นพื้นที่สาธารณะในความเป็นจริง ซึ่งลักษณะที่ปรากฏนั้น สอดคล้องกับ 2 ใน 3 มิติความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลข่าวสารและคนพิการจากแนวคิดเรื่อง คนพิการกับการเข้าถึงหรือรับรู้และใช้ประโยชน์จากกิจการโทรทัศน์ (ตรี บุญเจือ, 2562) คือ (1) มิติของคนพิการในฐานะผู้แสวงหาสื่อโทรทัศน์ ที่ระบุว่าคนพิการควรมีโอกาสได้เข้าถึงเหตุการณ์ ข้อเท็จจริง ที่เกิดขึ้นในสังคม รวมถึงรายการประเภท

อื่นๆอย่างที่คุณคนที่ปราศจากความสามารถเข้าถึงได้ และ (2) มิติของการเป็นผู้ร่วมผลิตสื่อที่สื่อสารมวลชนควรคำนึงถึง และรับรู้เกี่ยวกับคนพิการ ซึ่งในส่วนนี้สามารถถูกสะท้อนออกมาผ่านการเข้าไปมีส่วนร่วมของคนพิการ เพื่อนำเสนอความคิดเห็น อันเป็นหลักการพื้นฐานของสังคม ที่เคารพในความแตกต่างหลากหลายและส่งเสริมความเท่าเทียมได้ต่อไป (ส่วนอีกหนึ่งมิติจากแนวคิดข้างต้น คือ มิติของสังคมที่ต้องสร้างสังคมให้คนพิการอยู่ในทุกส่วนย่อยนั้น อาจไม่สามารถเห็นได้ชัดเจนจากงานวิจัยชิ้นนี้ เนื่องจากงานวิจัยมีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาเฉพาะด้านการสื่อสารเท่านั้น)

มิติของการระบุถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารในประเทศไทยทั้ง 2 มิติดังกล่าว มีความสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องความเท่าเทียมเรื่อง Public Sphere โดย Jurgen Habermas ตามทัศนะของ Habermas (Littlejohn and Foss, 2008) สถานการณ์การสื่อสารในอุดมคติ ควรจะประกอบขึ้นด้วย 3 ปัจจัย คือ

- (1) การสื่อสารทุกอย่างควรเกิดขึ้นบนความเป็นอิสระ
- (2) ปัจเจก หรือ บุคคลทุกคน ควรมีสื่อที่เท่าเทียมกันในการเข้าถึง สิทธิในการพูด หรือการส่งสาร
- (3) กฎ หรือ ข้อบัญญัติในสังคมนั้นๆ จะต้องไม่เอียงเอียงไปฝั่งใดฝั่งหนึ่ง แต่ควรมีการกระจายอำนาจที่เท่าๆกัน ในสังคม

ลักษณะการสื่อสารในอุดมคติ ตามแนวคิดของ Habermas ดังกล่าวข้างต้นนั้น มีลักษณะเป็นสังคมที่มี “สิทธิ” และ “ความเท่าเทียมกัน” ในการแสดงออกทางการสื่อสาร (หรือ พื้นฐานของสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตย) ที่อำนาจได้รับการกระจายอย่างเต็มที่ ไม่ถ่ายเทไปฝั่งใดฝั่งหนึ่งจนไม่พอดี หรือจนเกิดความ “ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้” หรือไม่สามารถเข้าถึงการสื่อสารได้

นอกจากการระบุถึงคนพิการจากกฎหมายและข้อบัญญัติที่กล่าวมาแล้ว ในปี 2558 ได้มีการจัดทำ *คู่มือการจัดรายการวิทยุและรายการโทรทัศน์ ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ* ขึ้น โดยสำนักงาน กสทช. และ สมาคมสมาคมพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทย โดยสืบเนื่องมาจาก พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียง และกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 มาตรา 36 และ พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม พ.ศ. 2553 มาตรา 52(2) กำหนดออกเป็นคู่มือฉบับนี้ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิคนพิการและคนด้อยโอกาส ตลอดจนการคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนพิการเป็นสำคัญ ซึ่งคู่มือฉบับดังกล่าวมีการระบุถึงการสื่อสารอัตลักษณ์ของผู้พิการผ่านสื่อวิทยุโทรทัศน์ เพื่อให้เกิดความเคารพในความแตกต่าง และให้เกียรติคนพิการผ่านการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน

เนื้อหาจากคู่มือดังกล่าว ในส่วนของ แนวคิดด้านการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับคนพิการผ่านรายการวิทยุและโทรทัศน์ ได้มีการระบุไว้ถึงการตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ตลอดจนสิทธิ และการลดความเหลื่อมล้ำในสังคมที่ไม่ทอดทิ้งกัน ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับเจตนารมณ์ของกฎหมายและข้อบัญญัติที่มีการระบุถึงคนพิการ กล่าวคือ มีการออกแบบและสร้าง Universal Design สำหรับการเข้าถึงได้ของคนทุกประเภท ส่งเสริมความเสมอภาคและขจัดการเลือกปฏิบัติ ตลอดจนการสร้างคามมั่นคงเพื่อพัฒนาความมั่นคงอย่างต่อเนื่อง และสำหรับสื่อที่มีการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคนพิการนั้น ระบุไว้ว่า ควรสร้างการนำเสนอที่มองเห็นถึงความต้องการของคนพิการที่แตกต่างกัน การนำเสนอในเชิงบวก การนำเสนอถึงศักยภาพของคนพิการที่สามารถทำได้ ควรสะท้อนอัตลักษณ์ของคนพิการที่สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมโลกได้ เป็นต้น

แนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับเรื่องความเท่าเทียม สิทธิ และศักยภาพ ตลอดจนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของคนพิการ สอดคล้องกับชุดความคิดในการสร้างอัตลักษณ์ของคนพิการ ในด้านชุดความคิดเชิงสังคมสงเคราะห์ที่มองธรรมชาติของมนุษย์ในด้านดี และเน้นการให้ความสำคัญกับศักยภาพ สิทธิ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน (ไวญูฒิ วุฒิธรรสาร, 2555) รวมถึงแนวคิดการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคนพิการในสื่อโทรทัศน์ทางด้านสังคมสงเคราะห์ดังกล่าว ยังเป็นเนื้อหาที่พบมากที่สุดในการรายการโทรทัศน์ที่ส่งเสริมความเท่าเทียมของคนพิการอีกด้วย (รัชพงศ์ ชาลานูมาศ, 2560)

ข้อเสนอแนะ

จากงานวิจัยเรื่อง การระบุถึงคนพิการในกฎหมายการสื่อสารของประเทศไทย ผู้วิจัยสรุปข้อเสนอแนะไว้ดังต่อไปนี้

1. ปัจจุบันกฎหมายที่ระบุถึงคนพิการ ค่อนข้างมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น และเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม ควรมีการให้ความรู้ หรือประชาสัมพันธ์โครงการต่างๆทั้งจากทางภาครัฐและเอกชน ที่เป็นการสร้างอัตลักษณ์อันดี รวมถึงการมีส่วนร่วมจากคนพิการ
2. กำหนดจรรยาบรรณสื่อที่ชัดเจน ถึงเรื่องการละเมิดสิทธิคนพิการในการนำเสนอภาพลักษณ์ที่ทำให้เกิดการเข้าใจผิดเกี่ยวกับคนพิการ
3. ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติม จากองค์กรด้านการสื่อสาร หรือหน่วยงานที่มีการเปิดให้คนพิการได้มีส่วนร่วม เพื่อเป็นการพิสูจน์ศักยภาพและการทำงานของคนพิการในองค์กรให้เป็นที่ประจักษ์ต่อไป
4. ภาครัฐอาจมีการร่วมมือกับภาคเอกชน ตลอดจนผู้ผลิตรายการโทรทัศน์ ที่จะทำให้เกิดการเข้าถึงสื่อของคนพิการได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น
5. ควรมีการศึกษา วิจัย และสำรวจความต้องการของคนพิการตามเทคโนโลยีการสื่อสารที่ปรับเปลี่ยนไป

ถึงแม้ว่า ปัจจุบันนี้ คนพิการที่ได้มีการระบุไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวกับการสื่อสาร ทั้งโทรคมนาคม และสื่อสารมวลชน จะมีความเป็นรูปธรรมขึ้นมากดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แต่ในเชิงปฏิบัติผู้ประกอบการสถานีโทรทัศน์ยังขาดความรู้และบุคลากรที่มีความสามารถ ที่จะผลักดันให้เกิดรูปธรรมเชิงปฏิบัติได้อย่างจริงจัง ดังนั้น การขยายขอบเขตของความรู้และความเข้าใจจากภาครัฐจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดสังคมเท่าเทียมได้ตามที่เป็นเจตนารมณ์ของกฎหมาย และสังคมประชาธิปไตย อันประกอบไปด้วยสิทธิ และเสรีภาพของทุกบุคคลที่เท่าเทียม ซึ่งนอกจากจะมีสิทธิในการเข้าถึงสื่อแล้ว การละเมิดสิทธิของคนพิการในการนำเสนอเนื้อหาในสื่อ ย่อมทำไม่ได้เช่นกัน คู่มือการจัดรายการวิทยุและรายการโทรทัศน์ ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ จึงได้รับการจัดทำขึ้น เพื่อกำหนดเป็นกรอบแห่งจรรยาบรรณวิชาชีพสื่อที่มีต่อคนพิการ เพื่อให้เกิดสังคมที่เท่าเทียมและสงบสุขตามมา อย่างไรก็ตาม สื่อทุกวันนี้อาจจะยังอยู่ห่างไกลจาก “สิ่งที่ควรปฏิบัติ” ตามที่ระบุในคู่มืออยู่ค่อนข้างมาก การสร้างค่านิยม สร้างบทลงโทษ หรือการสร้างแรงจูงใจบางอย่าง เพื่อให้สื่อมีจรรยาบรรณต่อคนพิการมากขึ้น น่าจะทำให้เกิดผลที่ชัดเจนขึ้น

บรรณานุกรม

- กฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร บริการโทรคมนาคม เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เทคโนโลยีอำนวยความสะดวกเพื่อการสื่อสารและบริการสื่อสารสาธารณะสำหรับคนพิการ. (2554, 20 พฤษภาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 128 ตอน 38 ก, หน้า 9 – 13.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2562). *รายงานสถานการณ์ข้อมูลด้านคนพิการในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2562, จาก http://nep.go.th/sites/default/files/images/document/REPORT_PWDS_Dec58.pdf.
- การคุ้มครองสิทธิคนพิการตามกฎหมายไทย. (ม.ป.ท.). สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2563, จาก http://nep.go.th/sites/default/files/files/document/%E0%B8%9A%E0%B8%97%E0%B8%97%E0%B8%B5%E0%B9%88%201_1.pdf.
- ตรี บุญเจือ. (2562). คนพิการกับการเข้าถึงหรือรับรู้และใช้ประโยชน์จากกิจการโทรทัศน์. *วารสารวิชาการ กสทช.*, 4(4), 120 – 147.
- ไทยพีบีเอส. [ม.ป.ป.]. *วิสัยทัศน์ / พันธกิจ / ค่านิยม*. สืบค้นเมื่อ 13 มีนาคม 2563, จาก <http://org.thaipbs.or.th/organization/vision>

- ธัชพงศ์ ชาลามาต. (2560). แนวทางการพัฒนาเนื้อหาในสื่อโทรทัศน์เพื่อส่งเสริมภาพลักษณ์ด้านความเท่าเทียมของคนพิการ. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). สาขาการจัดการการสื่อสารองค์กร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- ธาริณี จันทรักษา. (2559). *สื่อที่ดี สื่อที่สร้างสรรค์ ไม่ควรละเลยการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารให้ทุกคนในสังคมอย่างเท่าเทียม*. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2563, จาก <http://www.academicthaipbs.com/index.php/2016/03/10/media-for-accessibility/>.
- ภัททิรา กลิ่นเลขา. (2556). พฤติกรรมการเปิดรับสื่อและความต้องการรูปแบบรายการโทรทัศน์ของคนพิการทางสายตา. ใน *การประชุมหาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 4*. สงขลา: มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.
- ประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เรื่อง การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการ ให้เข้าถึงและรับรู้หรือใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการโทรทัศน์. (2559, 5 กุมภาพันธ์). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 133 ตอนพิเศษ 35 ง, หน้า 6 – 14.
- ประกาศคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ เรื่อง การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการ ให้เข้าถึงและรับรู้หรือใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการโทรทัศน์. (2560, 4 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 134 ตอนพิเศษ 97 ง, หน้า 35 - 36.
- พระราชบัญญัติ การประกอบกิจการโทรคมนาคม. (2544, 9 พฤศจิกายน). *พระราชบัญญัติ* สืบค้นเมื่อ 14 เมษายน 2563, จาก <http://www.nectec.or.th/pld/indicators/data/policy/working.pdf>.
- พระราชบัญญัติ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ. (2550, 27 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 124 ตอน 61 ก, หน้า 8 – 24.
- พระราชบัญญัติ องค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม. (2553, 19 ธันวาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 127 ตอน 78 ก, หน้า 1 – 46.
- พระราชบัญญัติ องค์กรกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะ. (2551, 14 มกราคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 125 ตอน 8 ก, หน้า 1 – 25.
- ระเบียบคณะกรรมการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ว่าด้วยบริการล่ามภาษามือ. (2552, 27 กรกฎาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 126 ตอนพิเศษ 105 ง, หน้า 19 – 24.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2540, 11 ตุลาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 114 ตอน 55 ก, หน้า 1 – 99.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. (2550, 24 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 124 ตอน 47 ก, หน้า 1 – 127.
- ไวยวุฒิ วุฒิอรรถสาร. (2555). การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของคนพิการหูหนวกไทย: ภาพยนตร์. *วารสารวิทยาลัยราชสุดาเพื่อการวิจัยและพัฒนาคนพิการ*, 8(11), 4-19.
- ศศโสฬส จิตรวานิชกุล. (2541). *การศึกษาพฤติกรรม ความสนใจ และความต้องการในการเปิดรับสื่อของคนตาบอดในเขตกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ และ สมาคมสภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทย. (2558). *คู่มือการจัดและผลิตรายการวิทยุหรือโทรทัศน์ ที่เกี่ยวข้องกับคนพิการ*. วรศิลป์การพิมพ์ 89: กรุงเทพฯ.
- IHCD. [N.P.]. *History of Inclusive design*. Retrieved from March 21, 2020, from www.humancentereddesign.org/inclusive-design/history.
- Littlejohn, K. and Foss, K. A. (2008). *Theories of Human Communication* (9th Edition). CA: Cengage Learning.

Received: 22-01-2020

Revised: 10-03-2020

Accepted: 13-04-2020

การสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์
ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
Communication between the King and People through
the Royal Statements of King Rama IV

ณัฐพงศ์ ลาบุญทรัพย์¹

Nutthapong Larbboonsarp

hurricane_tcoon2537@hotmail.comสุภาภรณ์ ศรีดี²

Supaporn Sridee

caasssup@yahoo.comปิ่นฉัตร หมอยาดี³

Pannachat Moryadee

pannachats@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) บริบททางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชสถานะที่ทรงเป็นผู้สื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ และ (2) ประเด็นการสื่อสารและวิธีการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร และตรวจสอบความเที่ยงและความตรงของผลการศึกษาด้วยการสอบทานจากเอกสารหลากหลายแหล่งและการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อเป็นการยืนยันความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา แล้วนำข้อมูลเหล่านั้นมาใช้สร้างข้อสรุปของงานวิจัย

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Student of PhD in Communication Arts, School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

² สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

³ สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Liberal Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

ผลการวิจัยพบว่า (1) บริบททางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชสถานะของการเป็นผู้ส่งสาร ได้แก่ ประวัติศาสตร์ภายในประเทศ คือประสบการณ์เมื่อทรงเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า การเรียนรู้วิทยาการและการใกล้ชิดกับประชาชนเมื่อครั้งยังทรงพระผนวช และประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศได้แก่การขยายตัวของลัทธิจักรวรรดินิยมและการเปิดเสรีทางการค้า บริบทดังกล่าวส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศฉบับต่างๆ เพื่อสื่อสารกับประชาชนโดยตรง ทำให้ประชาชนเป็นส่วนร่วมอันสำคัญของการปรับเปลี่ยนประเทศไปสู่ความทันสมัยได้ตามพระราชประสงค์ และ (2) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศประเภทต่างๆ ครอบคลุมประเด็นทั้งทางด้านการเมือง ได้แก่ เรื่องกฎหมายและสิทธิพลเมือง ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ เรื่องกลไกราคาและภาษี และด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้แก่ เรื่องคุณภาพชีวิต การศาสนา ภาษาและศิลปวัฒนธรรม และการพระราชสำนัก ในการพระราชนิพนธ์ประกาศนี้ทรงใช้ลีลาภาษาและโครงสร้างข้อความอันหลากหลาย นอกจากนี้ยังทรงใช้ภาพพจน์สองประเภทในการพระราชนิพนธ์ คืออุปมาและอุปลักษณ์

คำสำคัญ การสื่อสาร, ประเด็นการสื่อสารและวิธีการสื่อสาร, ประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

Abstract

This qualitative research aims at 1) examining the historical contexts influencing upon King Rama IV as he was a communicator between the king himself and his people by using his own royal statements and 2) considering what kinds of the communicative topics.

The research applied documentary analysis of King Rama IV's royal statements and academic documents belonging to communication arts and historical studies. The validity result has been verified by various sources and in-depth interviews with scholars with expertise in related academic fields. The collected data were categorized, and inductively analyzed.

The result shown that 1) the influential historical contexts of the communicator were not only a) the interior circumstances that the king have to face with during his lifelong: his childhood experiences towards the royal court, his knowledge of both traditional and modern sciences together with the monkhood experiences when he had chances to closely contact with ordinary people but also b) the external conditions: the extension of Imperialism and trade liberalization. Both historical matters led the king to compose his statements in order to directly communicate with the people so that all of them could significantly participate in the civilized-nation development as for the king's anticipation. 2) According to the study, contents of the statements covered political, economic and socio-cultural topics. Additionally, King Rama IV's lively, clear and suitable communicative language organized by these following structures: chronology, location, priority, rationale, problem solution, motivation and respective topic, effectively impressed the receivers. Two kinds of figures of speech, simile and metaphor, were used in King Rama IV's statements, as well.

Keywords: Communication, Communication Agenda and Methods, King Rama IV's Royal Statements

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การสื่อสาร คือวิธีการต่างๆ ในการติดต่อระหว่างมนุษย์ซึ่งทำให้ฝ่ายหนึ่งรับรู้ความหมายของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคลสองฝ่ายให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน และนำไปสู่การปฏิบัติที่สอดคล้องกันจนบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสารได้ในที่สุด ดังนั้น การสื่อสารจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยในการดำรงและพัฒนาสังคมมนุษย์ จึงจะเห็นได้ว่าในประวัติศาสตร์ของทุกสังคมจึงปรากฏการสื่อสารจากฝ่ายบริหารหรือชนชั้นปกครองไปสู่ประชาชนในสังคมนั้นๆ เสมอเพื่อให้สังคมมวลรวมเกิดความเข้าใจที่สอดคล้องกับเป้าหมายของฝ่ายบริหารนั้น และนำพาสังคมไปในทิศทางที่ฝ่ายบริหารต้องการ อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะทำให้ชนชั้นปกครองสามารถสื่อความเข้าใจกับชนชั้นใต้ปกครองให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันเพื่อประโยชน์ต่อการบริหารจัดการบ้านเมืองสืบไปในอนาคต (กฤษณะ นาคประสงค์, 2546)

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ไทยได้แสดงให้เห็นว่า สมัยก่อนหน้าจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การสื่อสารระหว่างประชาชนและสถาบันพระมหากษัตริย์ก็ยังคงมีช่องทางที่จำกัด ส่งผลให้ความใกล้ชิดระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนไม่เกิดขึ้นเท่าที่ควร แต่เมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นสังคมไทยเริ่มต้นเกิดความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของสังคมอันหมายรวมการปฏิสัมพันธ์ผ่านการสื่อสารระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนด้วย โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงถือพระบรมราชาธิราชว่าทรงเป็นเจ้าเป็นใหญ่ แต่ทรงถือเอาความสุขส่วนรวมของราษฎรเป็นเสมือนหนึ่งความสุขของพระองค์ (ธงทอง จันทรางศุ, 2554) จึงยังผลให้เกิดความ

ใกล้ชิดและการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และประชาชนอย่างกว้างขวาง อันเป็นช่องทางสำคัญที่จะทรงรับทราบความเป็นไปและความเป็นอยู่ของราษฎรให้ประจักษ์แก่พระเนตรพระกรรณด้วยพระองค์เอง (วิไลเลขา ถาวรธนาสาร, 2555)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงใช้สื่อสิ่งพิมพ์ในการที่จะสื่อความเข้าใจกับราษฎร ทรงพระราชนิพนธ์ประกาศฉบับต่างๆ ขึ้นมาเป็นสื่อกลางในการสื่อสารระหว่างพระองค์กับประชาชน โดยประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นปรากฏพระบรมราโชบายและพระราชทรรศนะเกี่ยวกับราชการแผ่นดินในด้านต่างๆ อย่างชัดเจนและแสดงให้เห็นว่าทรงพระราชอุตสาหะที่จะพัฒนาระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นในหลากหลายด้านครอบคลุมประเด็นทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ รวมถึงสังคมและวัฒนธรรม

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นนับว่าเป็นช่วงเวลาสำคัญของการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในสังคมไทย นับตั้งแต่วิถีชีวิตของผู้คนที่มีการปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นเมืองมากขึ้น จนกระทั่งถึงแนวพระราชดำริขององค์พระมหากษัตริย์ที่มีความสอดคล้องกับบริบทของเหตุการณ์ตามกาลสมัยเป็นอย่างยิ่ง ร่องรอยทางประวัติศาสตร์อันสำคัญที่ส่องสะท้อนแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอันเป็นต้นทางของพระบรมราชโองการ ตัวบทกฎหมาย พระบรมราชโองการ พระบรมราชโองการ หรือพระราชทรรศนะเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ได้อย่างชัดเจนประการหนึ่งคือ ประกาศฉบับต่างๆ อันเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเอง (ธงทอง จันทรางศุ, 2554, น.26)

ประกาศต่างๆ ที่มีการพระราชนิพนธ์ขึ้นตลอดรัชสมัย คือตั้งแต่ พ.ศ.2394 จนถึง พ.ศ.2411 รวมทั้งสิ้น 17 ปีเศษนั้น มีจำนวนหลายฉบับที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นในวโรกาสที่แตกต่างกัน ต่อมารู้จักกันในชื่อ “ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4” เมื่อพุทธศักราช 2547 เนื่องในวโรกาส 200 ปีแห่งพระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมศิลปากรได้จัดพิมพ์ประชุมประกาศดังกล่าว โดยมีประกาศฉบับต่างๆ ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นตลอดรัชสมัย 323 ฉบับ

ลักษณะทั่วไปของประกาศรัชกาลที่ 4 นั้น จะเป็นการประกาศที่ต่อเมื่อเกิดเรื่องขึ้นเป็นคดี เป็นความบกพร่อง หรือเป็นข้อเสียหาย โดยจะทรงออกประกาศด้วยทรงพระวิตก ห่วงใยความเป็นอยู่ของราษฎร แม้เพียงเรื่องเล็กน้อยก็ตาม ประกาศบางฉบับยังเป็นพระราชวินิจฉัยฎีกาหรือร้องทุกข์คดีความ อนึ่ง ในการประกาศพระราชกำหนดใดๆ ก็ได้ทรงถือพระราชอำนาจโดยสิทธิขาด และมีพระบรมราชวินิจฉัยหลายครั้ง และทรงเปิดโอกาสให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่โต้แย้งได้ และทรงห่วงใยการใช้ถ้อยคำภาษาไทยมาก โดยทรงแสดงพระราชประสงค์ที่จะมุ่งมั่นสร้างสรรค์ระเบียบแบบแผนการใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องและมีมาตรฐานเดียวกัน หากทรงพบข้อบกพร่องก็จะไม่ทรงปล่อยให้ผิดพลาดอยู่ต่อไป แม้บางครั้งผู้อื่นจะเห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยก็ตาม และสำนวนภาษาที่ใช้ในประกาศ จะไม่มีลักษณะเป็นคำสั่งบังคับเฉียบขาด หรือเป็นสำนวนภาษาอย่างที่เป็นแบบแผนอย่างภาษาที่ใช้ในหนังสือราชการปัจจุบัน และบางฉบับจะมีลักษณะเหมือนการขอความร่วมมือ (สมพันธ์ เลขาพันธ์, 2549, น.169 – 173) เพราะฉะนั้นทำให้ประกาศรัชกาลที่ 4 นั้น มีลักษณะทั้งที่เป็นกฎหมาย การแสดงพระราชทรรศนะ พระราชวิจารณ์ และการที่ทรงขอความร่วมมือจากราษฎร

จากการศึกษางานวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (สุวรรณ สัจจรวีวรรณ, 2519; นฤมล ธีรวัฒน์, 2524; พงศ์ธิดา เกษมสิน, 2531; ชลภูมิ บรรหาร, 2552; ธงทอง จันทรางศุ, 2554; สาระ มีผลกิจ, 2554) พบว่าโดยทั่วไปงานวิจัยจะกล่าวถึงบทบาทและพระราชสถานะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในแง่ของการเป็นพระมหากษัตริย์ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรู้จักการปรับเปลี่ยนกลวิธีในการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อนำพาประเทศไปสู่ความเจริญมั่นคงอย่างถาวรและผ่านพ้นภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมไปได้ สอดคล้องกับงานวิจัยทางนิเทศศาสตร์หลายชิ้น (อรรพรรณ ปิณฑธโนวาท, 2542; ฤกษ์ นาคประสงค์, 2546; ศักดา ปันเหน่งเพชร, 2552) ที่ชี้ให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ของไทยทรงใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการสื่อสารข้อราชการบ้านเมืองต่างๆ และกลวิธีรวมถึงวาทศิลป์ที่ทรงใช้ ไม่ว่าจะเป็นพระราชดำรัสหรือพระราชนิพนธ์ ก็สามารถ

สะท้อนให้เห็นถึงแนวพระราชดำริและพระราชพรทศนุที่ทรงมีต่อเรื่องต่างๆ ตลอดจนพระปรีชาสามารถในการรับมือกับเหตุการณ์ต่างๆ ของบ้านเมือง และทรงนำพาบ้านเมืองให้รอดพ้นจากอุปสรรคภัยอันตรายนานัปการมาได้เป็นอันดี

ดังที่ได้กล่าวถึงในข้างต้นว่าประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งในการที่จะทรงสื่อสารข้อมูลข่าวสารเพื่อประโยชน์ของบ้านเมือง ดังนั้น หากจะมีการศึกษาการสื่อสารในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผ่านประกาศฉบับต่างๆ ย่อมจะเป็นการต่อยอดองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์อันเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการอันเนื่องด้วยความเป็นมาเกี่ยวกับการนิเทศศาสตร์ของสังคมไทยให้เด่นชัดขึ้นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีการสื่อสารผ่านประกาศในพระองค์อย่างไร โดยศึกษาผ่านเนื้อหาประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เป็นการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน

เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่จะศึกษาเรื่อง การสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อประโยชน์ในการต่อยอดองค์ความรู้เชิงวิชาการทางนิเทศศาสตร์และประวัติศาสตร์ให้กว้างขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์

การวิจัยเรื่องการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อพระองค์ในพระราชสถานะที่ทรงเป็นผู้ส่งสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์
2. เพื่อศึกษาประเด็นการสื่อสารและวิธีการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นิยามศัพท์

ประเด็นการสื่อสาร หมายถึง หัวข้อการสื่อสารที่ปรากฏอยู่ในการพระราชนิพนธ์ประกาศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

- 1) **ประเด็นการสื่อสารด้านการเมืองการปกครอง** หมายถึง หัวข้อสำคัญที่เกี่ยวกับการสื่อสารในประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง กฎหมาย การสถาปนายศข้าราชการ การศาล และการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
- 2) **ประเด็นการสื่อสารด้านเศรษฐกิจ** หมายถึง หัวข้อสำคัญที่เกี่ยวกับการสื่อสารในประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับการเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของราษฎร ภาษี การค้าขายกับต่างประเทศ พระบรมราโชบายและแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีต่อกิจการต่างประเทศ
- 3) **ประเด็นการสื่อสารด้านสังคมและวัฒนธรรม** หมายถึง หัวข้อสำคัญที่เกี่ยวกับการสื่อสารในประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรม ครอบคลุมถึงเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต ภาษาและศิลปวัฒนธรรม การศาสนา และการพระราชสำนัก

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบททางประวัติศาสตร์ ที่ส่งผลต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชสถานะของการเป็นผู้ส่งสารในการสื่อสาร ผ่านประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นการสื่อสารที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งเน้นและกลวิธีสื่อสารในประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
3. เกิดการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์และประวัติศาสตร์เข้าด้วยกันอันจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ ด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ ของการนิเทศศาสตร์ในสังคมไทยโดยภาพรวม

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ได้แก่เอกสารที่เกี่ยวข้องประวัติศาสตร์สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้แก่ พระราชนิพนธ์ประกาศเรื่องต่างๆ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่รวบรวมไว้เป็นประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 และการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญและเคยศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อวิจัยนี้เพื่อเป็นการยืนยันความน่าเชื่อถือของผลการศึกษา ได้แก่ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปิยนดา บุนนาค ศาสตราจารย์พิเศษ ธงทอง จันทรางศุ รองศาสตราจารย์ ดร.นภวรรณ ตันติเวชกุล และ ดร.สายป่าน ปุริวรรธนะ

การศึกษานี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนในทุกด้าน โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหตุการณ์และบริบทในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประกอบกับแนวคิดและทฤษฎีทางนิเทศศาสตร์มาใช้ในการอธิบาย และนำข้อมูลเหล่านั้นมานำเสนอ และใช้วิธีการตรวจสอบเครื่องมือแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ที่เป็นจริงและน่าเชื่อถือในระดับที่สูง จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาสร้างข้อสรุปและข้อเสนอแนะ แล้วจึงนำผลการศึกษาทั้งหมดมาเรียบเรียงนำเสนอในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อให้ได้คำตอบตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยประกอบด้วย บริบททางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อพระองค์ในพระราชสถานะที่ทรงเป็นผู้สื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ ตามด้วยประเด็นและวิธีการสื่อสารผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามลำดับสืบไป

1. บริบททางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชสถานะที่ทรงเป็นผู้สื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งภายในสยามประเทศและสถานการณ์ของโลกนั้นล้วนแล้วแต่มีผลต่อการพระราชนิพนธ์ประกาศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากประกาศฉบับต่างๆ ที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นนั้นมีความสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ในที่นี้จะนำเสนอผลที่เกิดจากบริบททางประวัติศาสตร์สองด้าน คือบริบททางประวัติศาสตร์ภายในประเทศ และบริบททางประวัติศาสตร์ระหว่างประเทศ

บริบททางประวัติศาสตร์ภายในประเทศคือการที่ช่วงต้นของพระชนม์ชีพพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคุ้นเคยและเข้าพระราชหฤทัยเกี่ยวกับธรรมเนียมปฏิบัติในพระราชสำนักของราชสำนักสยามที่มีจารีตสืบทอดกันมาต่อเนื่องยาวนานเนื่องจากพระองค์มีพระชาติกำเนิดเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า ครั้นต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยสวรรคตในขณะที่ยังทรงเยาว์อยู่ในสมณเพศ เหล่าขุนนางได้ยินยอมพร้อมใจกันถวายราชสมบัติแก่กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์เสด็จ

ขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเหตุการณ์เป็นดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงตัดสินพระราชหฤทัยที่จะทรงดำรงอยู่ในสมณเพศต่อไปโดยทรงใช้พระนามว่า “วชิรญาณภิกขุ” ช่วงเวลานี้เป็นช่วงเวลาสำคัญที่จะทำให้วชิรญาณภิกขุทรงได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และทรงเพิ่มพูนประสบการณ์ใหม่ๆ ภายใต้พระราชสถานะของพระภิกษุซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติพระราชกรณียกิจในพระราชสถานะของการเป็นพระมหากษัตริย์ของพระองค์ต่อไปในภายภาคหน้า (ปิยนาด บุนนาค, 2554 และ วศิน ปัญญาบุตรกุล, 2558) และทำให้พระองค์ทรงตระหนักว่าพระราชสถานะของการสืบเชื้อสายอันสูงนั้นไม่เพียงพอต่อการดำรงอยู่ในราชสมบัติ แต่กลับจะต้องอาศัยฐานอำนาจทางการเมืองและการสนับสนุนจากขุนนางทั้งปวงด้วย เหตุการณ์ครั้งนี้จึงสั่งสมความอดทนอดกลั้นให้แก่พระองค์และทำให้ทรงแสวงหากลุ่มคนที่จะสนับสนุนพระองค์ ด้วยเหตุนี้จึงทรงใช้เวลาขณะที่ทรงดำรงอยู่ในสมณเพศไปเพื่อประโยชน์แห่งการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ส่วนพระองค์หลายประการอันจะส่งผลให้เมื่อขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้วทรงบริหารราชการแผ่นดินไปได้สำเร็จ

ประการแรกที่ควรกล่าวถึงคือ วชิรญาณภิกขุสามารถที่จะเสด็จฯ ไปได้ทั่วทั้งพระราชอาณาจักรทำให้วชิรญาณภิกขุเข้าพระราชหฤทัยในความเป็นอยู่และวิถีชีวิตอันแท้จริงของราษฎร และเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้วพระองค์จึงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงรับรู้ความเป็นไปของ “วิถีชีวิตภาคประชาชน” โดยแท้จริงพระองค์แรก

ประการที่สองคือพระองค์ทรงพบศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่บริเวณเมืองสุโขทัยเก่า จึงทำให้ทรงทราบคติการปกครองแบบพ่อปกครองลูกซึ่งปรากฏเป็นเนื้อความอยู่ในศิลาจารึกหลักนั้น และทรงนำมาปรับใช้เมื่อเสด็จขึ้นครองราชสมบัติต่อมาด้วย

ประการที่สามคือวชิรญาณภิกขุทรงได้คบหากับชาวต่างชาติโดยทั่วไป ทรงศึกษาภาษาตะวันตกหลายภาษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือภาษาอังกฤษจนกระทั่งทรงเชี่ยวชาญทั้งการพูดและการเขียน และทรงเข้าพระราชหฤทัยในอัยยาศัยและวิทยาการต่างๆ ของชาวตะวันตก เพราะฉะนั้นเมื่อทรงรับราชสมบัติแล้ว ทรงนำพากรุงสยามให้รอดพ้นจากการคุกคามของชาติตะวันตกได้โดยพระบรมราชวิเสดบายที่ประนีประนอมและชาญฉลาดอย่างยิ่ง

เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า บริบททางประวัติศาสตร์ภายในประเทศคือประสบการณ์และเหตุการณ์สำคัญที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสั่งสมและประสบมาตลอดพระชนม์ชีพนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ทรงเข้าพระราชหฤทัยความเป็นไปของภาคส่วนต่างๆ ในสังคม จึงทำให้ทรงพระราชนิพนธ์ประกาศฉบับต่างๆ ได้อย่างที่ทรงรู้จักจริงและเข้าพระราชหฤทัยจริง อันเป็นคุณลักษณะสำคัญแห่งพระราชสถานะผู้ส่งสารในการสื่อสารระหว่างพระองค์กับประชาชนผ่านประกาศฉบับต่างๆ ที่ทรงได้พระราชนิพนธ์ขึ้น

ในขณะที่บริบททางประวัติศาสตร์ต่างประเทศนั้นเป็นช่วงที่ลัทธิจักรวรรดินิยมแพร่หลายอย่างยิ่งในประเทศตะวันตก หากแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงทราบความเป็นไปของสถานการณ์โลกตลอดจนวิถีคิดของชาติตะวันตกเป็นอย่างดี จึงทรงพระราชดำริว่า แท้ที่จริงแล้วชาติตะวันตกก็ไม่ได้ประสงค์ที่จะทำสงครามเพื่อยึดครองชาติใดชาติหนึ่งเป็นอาณานิคม เพราะแม้ว่าการรบที่ฝ่ายชาติตะวันตกถืออาวุธที่มีศักยภาพสูงกว่าจะทำให้ชาติตะวันตกได้รับชัยชนะโดยง่าย แต่จะได้รับชัยชนะนั้นก็ต้องทุ่มเทสรรพกำลังและงบประมาณต่างๆ เป็นการสิ้นเปลืองเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นชาติตะวันตกจึงย่อมจะพอใจหากว่าชาติที่ตนมุ่งหมายจะยึดครองเป็นอาณานิคมใช้วิธีการเจรจาเพื่อเป็นเครื่องเจริญในทางพระราชไมตรี และแลกเปลี่ยนด้วยการให้ชาติตะวันตกสามารถนำเอาทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องการนั้นกลับไปบำรุงระบบอุตสาหกรรมในประเทศของตนได้ จึงทำให้พระองค์ทรงเปิดประเทศต้อนรับชาติตะวันตก โอนอ่อนผ่อนตามทำสนธิสัญญาด้วยไมตรี และรับเอาความเจริญด้านศิลปวิทยาการจากชาติตะวันตกมาในการทำนุบำรุงประเทศ เป็นเหตุให้เกิดผลสำคัญยิ่งสามประการ ประการแรกคือกรุงสยามสามารถธำรงความเป็นเอกราชเอาไว้ได้อย่างน่าชื่นชมท่ามกลางกระแสจักรวรรดินิยม ประการที่สองคือการเปิดประเทศนั้นเป็นโอกาสที่จะทำให้ชาวไทยได้เรียนรู้วิทยาการต่างๆ จากประเทศตะวันตกอันจะนำไปสู่ความเจริญ

ของประเทศในภายภาคหน้า และประการที่สามคือกรุงสยามได้ถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเวทีโลก จึงทำให้พลสืบเนื่องใด ๆ ที่เกิดขึ้นจากบริบทของโลกภายนอกย่อมมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อสังคมไทยในเวลานั้นด้วย

2. ประเด็นการสื่อสารระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์กับประชาชนผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การศึกษาครั้งนี้ได้แบ่งประเด็นการสื่อสารที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ลงในประกาศเป็น 3 ประเภท คือด้านการเมืองการปกครอง ด้านการเศรษฐกิจ และด้านสังคมและวัฒนธรรม

เพื่อขยายความให้ข้อความข้างต้นมีรายละเอียดเด่นชัดมากขึ้น จึงจะยกตัวอย่างข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาตามลำดับประเด็นการสื่อสารที่ปรากฏในประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพอสังเขปดังต่อไปนี้

2.1 ประกาศพระราชนิพนธ์ที่มีประเด็นการสื่อสารด้านการเมืองการปกครอง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีลักษณะของความเป็น “สมัยใหม่” อยู่หลายประการ พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงให้ความสำคัญแก่พลเมืองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ และมีสิทธิที่จะได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารอันถูกต้องและเป็นจริงจากทางราชการ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นพันธกิจของผู้เป็นพระมหากษัตริย์ที่จะต้องกระทำ (อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, 2533) จึงเป็นเหตุให้การพระราชนิพนธ์ประกาศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นไปอย่างต่อเนื่องทำให้ราษฎรเกิดความตระหนักรู้ว่าตนเองมีสิทธิในฐานะแห่งพลเมือง (ปิยนาก บุนนาค, 2561) ประกาศที่เป็นหลักฐานสำคัญว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรินั้นคือประกาศกลุ่มที่ว่าด้วยการถวายนฎีกาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปิดโอกาสให้ราษฎรได้สื่อสารกับพระมหากษัตริย์โดยตรงเป็นครั้งแรก และทรงพระราชอุทิศสาส์นที่จะอำนวยความสะดวกในการถวายนฎีกาแก่ราษฎรด้วย

แม้ว่าจะมีประจักษ์พยานคือความในศิลาจารึกหลักที่ 1 ว่าในสมัยสุโขทัยนั้น พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงได้เคยพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรทั้งหลายที่เดือดร้อนด้วยประการต่างๆ มาสนั้นกระดังร้องทุกข์ซึ่งแขวนไว้อยู่ที่หน้าประตูวังได้ และพระองค์จะเสด็จออกชำระคดีความทั้งปวงนั้นให้ได้ตามโอกาส แต่หลักฐานที่มีอยู่นั้นก็จำกัดมากจนไม่สามารถจะสืบค้นรายละเอียดเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎรในสมัยนั้นได้ นอกจากนี้ก็มีข้อจำกัดด้านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่าพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์พระร่วงที่เสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบสนองพ่อขุนรามคำแหงมหาราชนั้นทรงได้ถือปฏิบัติเช่นนี้ต่อมาหรือไม่อย่างไร เพราะฉะนั้นจึงต้องถือว่าพื้นที่การสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎรนั้นเกิดขึ้นในช่วงสั้นๆ คือประมาณ 19 ปีแห่งรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ.1822 – 1841) เท่านั้น และขาดช่วงไปในสมัยต่อมา คือเมื่อกรุงศรีอยุธยาเรืองอำนาจขึ้น ตลอดสมัยอยุธยาขึ้นพระมหากษัตริย์ทรงดำรงอยู่ในภาวะแห่งความเป็นสมมติเทพ จึงก่อให้เกิดความเหินห่างระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนโดยธรรมชาติ และธรรมเนียมนั้นยังคงสืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แม้ว่าจะมีการลดหย่อนผ่อนบรรเทาความเคร่งครัดของโบราณราชประเพณีลง เช่น การยกเลิกการยิงกระสุนใส่ดวงตาราษฎรที่เฝ้ามองดูขบวนเสด็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) แต่กระนั้นข้อจำกัดทางความรู้ก็ระหว่างราษฎรและพระมหากษัตริย์ก็ยังคงอยู่ในสังคมอยู่นั่นเอง และแม้ว่าจะมีการตั้งกลองวิญญูณเฝ้าให้ราษฎรสามารถตีกลองร้องทุกข์ได้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) แต่ผู้ร้องทุกข์นั้นก็ยังต้องแลกกับการถูกเขียนเหมือนกับสมัยโบราณ เพราะฉะนั้นก็ต้องถือว่าในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นพื้นที่ในการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎรนั้นมีอยู่อย่างจำกัดมาก

ต่อเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติสืบสนองพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงเปิดพื้นที่ในการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎรอย่างไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์ นับสำคัญประการหนึ่งที่อาจเป็นเหตุผลสำคัญของการเปิดพื้นที่ดังกล่าวคือเมื่อครั้งทรงดำรงอยู่ในภิกขุภาวะ พระบาทสมเด็จพระ

พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความคุ้นเคยกับบรรดาราชกรรสามัญเป็นอย่างดี และความคุ้นเคยนี้เองจึงน่าจะส่งผลให้พระองค์ทรงรู้สึกว่าการของพระองค์นั้นไม่ใช่คนอื่นคนไกล และการที่จะมีพระราชปฏิสันถารกับราชกรรสามัญนั้นก็ไม่ใช่เรื่องต้องห้ามแต่อย่างใดด้วย เพราะฉะนั้นจึงส่งผลให้เนื้อความในประกาศหลายฉบับเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพยายามที่จะโน้มน้าวพระองค์จากพระราชสถานะอันสูงลงไปหาสามัญชน ดังเช่น การตราตัวบทกฎหมายต่างๆ ซึ่งได้เสนอไปแล้วว่าในอดีตนั้นถือเป็นเรื่องต้องห้ามเฉพาะแต่ในหมู่ชนชั้นสูงให้ได้รับทราบเท่านั้น ราชกรรสามัญมิได้มีโอกาสที่จะรับทราบกฎหมาย แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเผยแพร่กฎหมายต่างๆ ออกเป็นประกาศเพื่อสื่อสารให้ประชาชนได้รับรู้รับทราบโดยทั่วกัน และยังพระราชทานอรรถาธิบายถึงที่มาที่ไปของการออกกฎหมายแต่ละฉบับให้ราชกรรสามัญได้รับทราบด้วยว่ากฎหมายเหล่านั้นมิใช่พระบรมราชโองการที่ออกโดยถือเอาความเป็นเจ้าเป็นใหญ่แห่งความเป็นพระมหากษัตริย์ในการประกาศ แต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงคำนึงถึงเหตุและผลทั้งปวงอย่างถ้วนถี่แล้วจึงได้ตรากำหนดกฎเกณฑ์ดังกล่าวขึ้นมา เช่น **ประกาศพระราชบัญญัติเรื่องผัวขายเมีย บิดามารดาขายบุตร** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2410

ประกาศที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นยังเป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเต็มพระทัยที่จะเปิดพื้นที่ในการสื่อสารระหว่างพระองค์และราชกรรสามัญกลุ่มประกาศที่ว่าด้วยการถวายฎีกา ดังจะเห็นได้ชัดว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกอย่างน้อยที่สุดคือนับตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมาที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราชกรรสามัญทั้งปวงได้มีโอกาสทูลเกล้าฯ ถวายฎีการ้องทุกข์ในเรื่องราวต่างๆ และประกาศกลุ่มที่เกี่ยวกับการถวายฎีกานั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นหลายฉบับต่อเนื่องกันตลอดรัชสมัย หากพิจารณาจากกลุ่มประกาศที่เกี่ยวกับการถวายฎีกา ตั้งแต่ประกาศฉบับแรกคือ **ประกาศเรื่องถวายฎีกา** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช 2396 จนถึงประกาศฉบับสุดท้าย คือ **ประกาศห้ามมิให้เขียนหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายด้วยหมึกดินสอที่จืดจาง** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช 2408 โดยลำดับนั้นก็จะพบสิ่งที่น่าสนใจอยู่สองประการ ดังจะนำเสนอความต่อไปนี้

ประการแรก คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสื่อสารถึงน้ำพระราชหฤทัยอย่างชัดแจ้งของพระองค์ ที่จะลดอุปสรรคในการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระองค์ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งน่าจะเป็นเพราะทรงตระหนักดีว่าโบราณราชประเพณีที่สั่งสมมาตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีแห่งการที่ชนชาติไทยมีพระมหากษัตริย์อันทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจอันสิทธิ์ขาดนั้น ย่อมที่จะก่อให้เกิดความไม่คุ้นเคยระหว่างราชกรรสามัญและพระมหากษัตริย์ จนอาจจะทำให้ราชกรรสามัญเกิดความรู้สึกไม่แน่ใจว่าจะสามารถทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาโดยตรงต่อองค์พระประมุขของพวกเขาเหล่านั้นได้จริงๆ เพราะฉะนั้นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชนิพนธ์ประกาศเพื่อสื่อสารให้บรรดาราชกรรสามัญทั้งหลายได้รับรู้ว่าทรงพระราชอุตสาหะอย่างเต็มที่ที่จะทำให้การถวายฎีกาเป็นไปโดยสะดวก ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขยายเวลาในการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา จากที่เคยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราชกรรสามัญทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้ 4 ครั้งต่อเดือน ก็ทรงเพิ่มให้เป็นว่าราชกรรสามัญสามารถทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเมื่อใดหรือเวลาใดก็ได้ โดยจะทูลเกล้าฯ ถวายด้วยตนเองหรือจะฝากผู้หนึ่งผู้ใดที่มีตำแหน่งเฝ้าฯ มาทูลเกล้าฯ ถวายก็ได้ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชหฤทัยคำนึงถึงราชกรรสามัญที่ไม่มีผู้ใดจะคอยช่วยเหลือเมื่อต้องทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา จึงทรงกำหนดอย่างชัดเจนว่าราชกรรสามัญนั้นสามารถมาคอยพระองค์ที่หน้าพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ได้ เป็นการลดอุปสรรคอันทำให้ราชกรรสามัญสามารถทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้โดยสะดวกขึ้นดังนี้ เป็นต้น

ประการที่สอง คือ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชอุตสาหะที่จะให้การถวายฎีกาของราชกรรสามัญบรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสารโดยแท้จริง กล่าวคือ ทรงแนะนำวิธีการต่างๆ ที่จะทำให้น้ำพระทัยในการถวายฎีกาของราชกรรสามัญชัดแจ้งและตรงประเด็น เพื่อที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้พระราชทานความช่วยเหลือในกรณีนั้นๆ ได้อย่างเต็มที่ หลักฐานอันเป็นที่ประจักษ์ถึงน้ำพระราชหฤทัยในข้อนี้คือการที่พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้

เจ้าพนักงานกรมล้อมพระราชวังอ่านทวนซ้ำให้แก่ราษฎรที่ไม่รู้หนังสือทั้งหลายๆ ครั้นว่ามีเนื้อความตรงกับที่ตนเองต้องการจะกราบบังคมทูลหรือไม่ แล้วจึงให้ลงลายมือชื่อของตนเพื่อเป็นเครื่องยืนยันและยังทรงเน้นย้ำมิให้ประชาชนทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาที่เขียนด้วยหมึกที่จืดจาง เพราะจะทำให้เนื้อความไม่ชัดอีกด้วย

พื้นที่ในการสื่อสารระหว่างพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะเรื่องของการร้องทุกข์เท่านั้น เพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตในการที่จะให้ราษฎรได้ถวายฎีกากราบบังคมทูลถามเรื่องที่เล่าลือกันอยู่ได้ จึงเป็นเครื่องยืนยันว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะต้องทรงมี “คำตอบ” สำหรับเรื่องที่ราษฎรนั้นกราบบังคมทูลถามมา เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ในเรื่องการเปิดพื้นที่ให้สถาบันพระมหากษัตริย์และประชาชนได้มีโอกาสสื่อสารกันอย่างเป็นทางการ มีระเบียบปฏิบัติที่ปฏิบัติได้จริง ซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ไทยในรัชสมัยนี้

การเปิดพื้นที่ทางการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎรของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับพื้นที่สาธารณะทางการสื่อสารของฮาเบอร์มาส (Habermas) ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้คนในสังคมมีอิสระในการสื่อสาร เป็นพื้นที่อันสำคัญซึ่งเชื่อมโยงประชาสังคมกับภาครัฐเข้าไว้ด้วยกัน เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ที่เปิดกว้างให้ทุกคนในสังคมเข้ามาร่วมสร้างความคิดเห็นร่วมกัน (ชวิตรา ตันติมาลา, 2560) ลักษณะดังกล่าวนี้เริ่มต้นขึ้นในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยการที่พระองค์มีพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาในเรื่องต่างๆ ได้โดยที่ไม่ต้องมีอุปสรรคใดเป็นเครื่องกีดขวาง หากจะตั้งเป็นคำถามชวนให้พิจารณาต่อไปว่า แล้วในยุคสมัยนั้นประชาชนสามารถที่จะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาเรื่องต่างๆ ได้ถึงพระเนตรพระกรรณของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจริงหรือไม่ หรือประกาศเกี่ยวกับการถวายฎีกาที่ทรงพระราชนิพนธ์ออกมานั้นเป็นการสื่อสารทางการเมืองที่ต้องการจะสร้างภาพลักษณ์ของความใกล้ชิดกับราษฎรในฐานะกษัตริย์ยุคใหม่ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเท่านั้น ข้อกังขาเหล่านี้ย่อมสามารถที่จะอธิบายได้ด้วยการพิจารณาว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทรงพระราชนิพนธ์ประกาศว่าด้วยการถวายฎีกาขึ้นหลายฉบับ และแต่ละฉบับที่มีการประกาศมาโดยลำดับนั้นล้วนแล้วแต่แสดงให้เห็นว่า ฎีกาทั้งหลายที่บรรดาราษฎรนั้นทูลเกล้าฯ ถวายนั้นถึงเบื้องพระยุคลบาทจริง จึงได้พระราชทานคำแนะนำต่างๆ แก่ประชาชนได้อย่าง “ตรงจุด” เช่นว่า ควรเขียนฎีกาอย่างไร ด้วยภาษาอย่างไร หรือด้วยหมึกอย่างไรจึงจะเหมาะสมดังนี้ เป็นต้น เพราะหากแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทอดพระเนตรฎีกาเหล่านั้นด้วยพระองค์เอง ย่อมเป็นเรื่องยากยิ่งที่จะทรงทราบรายละเอียดเล็กน้อยที่ปรากฏในฎีกาของราษฎรเช่นนี้

พระราชวิริยะในการเปิดพื้นที่สาธารณะทางการสื่อสารของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังสะท้อนออกมาผ่านความพยายามในการ “อำนวยการความสะดวก” ในการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ดังปรากฏรายละเอียดซึ่งจะนำมาสรุปในที่นี้พอสังเขปอีกครั้งหนึ่งว่า ทรงเปลี่ยนแปลงจากการกำหนดเวลาและสถานที่ในการถวายฎีกาเดือนละ 4 ครั้ง เป็นการที่ราษฎรจะทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา ณ ที่ใดเวลาใดก็ได้ โดยที่พระองค์เองก็มีได้ทรงคำนึงหรือทรงถือว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นที่ระคายเคืองเบื้องพระยุคลบาทเลย พระราชจริยวัตรนี้จึงถือได้ว่า เป็นมิติใหม่ของการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎรในประวัติศาสตร์ไทย และเมื่อพิจารณาต่อไปว่า แม้ในห้วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวความสำเร็จในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้พร้อมต่อการก้าวไปสู่ความเป็นส่วนหนึ่งของสากลโลกจะยังมีอยู่ในวงจำกัด ด้วยว่าสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับราษฎรสามัญนั้น มิได้ประสบกับความเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงมาช้านาน หากแต่ในรัชสมัยต่อมาคือรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินสามพระองค์ที่ทรงครองสิริราชสมบัติ และไว้ซึ่งพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ต่อมานั้น พัฒนาการของการพิมพ์นั้นมีมากขึ้นเรื่อยๆ พร้อมกับที่พื้นที่ในการสื่อสารของพลเมืองก็มีหลากหลายมากขึ้น พื้นที่ในการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎรที่เป็นลายลักษณ์อักษรจึงมิได้จำกัดอยู่ในแค่รูปของการถวายฎีกา แต่อยู่ในรูปของงานเขียนต่างๆ จำนวนมาก และค่อยๆ คลี่คลายให้มีเสรีภาพในการ

แสดงความคิดเห็นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กิจการหนังสือพิมพ์เจริญขึ้นมาก ควบคู่ไปกับการที่การโต้ตอบกันระหว่างชนชั้นปกครองและผู้อยู่ใต้ปกครองในเวลานั้นก็เกิดขึ้นตามไปด้วย บรรยายการสื่อสารเช่นนี้เป็นเรื่องยากยิ่งที่จะเกิดขึ้นได้ในระบอบการปกครองที่พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระบรมราชากลิตีและพระราชสถานะอันสูง หากแต่เกิดขึ้นแล้วโดยแท้จริงในประวัติศาสตร์ของไทย และเมื่อมองย้อนกลับไปจะพบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เองที่ทรงเป็นผู้ริเริ่มเปิดพื้นที่ดังกล่าวให้ราษฎรและพระมหากษัตริย์ได้มีพื้นที่ในการสื่อสารซึ่งกันและกัน และเป็นการเปลี่ยนแนวพระราชวิเทศব্যในการวางพระบรมราชโองบายในด้านต่างๆ ที่เป็นไปในเชิงมนุษยนิยมและเสรีนิยมมากขึ้น และยังปรากฏเด่นชัดขึ้นในรัชสมัยต่อมา

2.2 ประกาศพระราชนิพนธ์ที่มีประเด็นการสื่อสารด้านเศรษฐกิจ

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นรัชสมัยที่ถือว่ามีความสำคัญที่พลิกโฉมหน้าของการเศรษฐกิจไทยไปตลอดกาลนั่นคือการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษ เมื่อพิจารณาประกาศที่มีการพระราชนิพนธ์ออกมาในช่วง 4 – 5 ปีแรกของรัชกาล (ก่อนพ.ศ.2398) จะพบว่าแทบจะไม่มีประกาศที่เกี่ยวข้องกับการด้านเศรษฐกิจอยู่เลย หากแต่เมื่อพิจารณาประกาศที่พระราชนิพนธ์ขึ้นตั้งแต่พุทธศักราช 2399 เป็นต้นไป จะเห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศที่เกี่ยวข้องกับการเศรษฐกิจเป็นจำนวนมากอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากพุทธศักราช 2398 เป็นปีที่กรุงอังกฤษได้ส่งเซอร์ จอห์น เบาว์ริง เข้ามาทำสนธิสัญญาเบาว์ริงซึ่งส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจไทยกลายเป็นระบบการค้าเสรีและข้าวได้กลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญ (ประภัสสร บุญประเสริฐ, 2552) เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่า “ข้าว” ได้กลายเป็นประเด็นที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีประกาศพระราชนิพนธ์ถึงสมเด็จมอตลอดรัชสมัย พร้อมกันนี้ด้วยเหตุที่เกิดการปรับปรุงระบบภาษีอากร จึงทำให้ทรงพระราชนิพนธ์ประกาศเกี่ยวกับภาษีอย่างสม่ำเสมอ นอกเหนือจากนั้นยังทรงพระราชนิพนธ์ประกาศเกี่ยวกับแนวทางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาประกอบอาชีพหรือค้าขายอยู่ในแผ่นดินสยามเวลานั้นด้วย

การพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้มีการเปิดระบบการค้าเสรีกับชาติตะวันตกนั้น ส่งผลให้การค้าของไทยขยายตัวขึ้นอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยมีมาก่อน สินค้าบางชนิดเช่น ข้าว ซึ่งไม่เคยเป็นสินค้าส่งออกหลักก็กลายมาเป็นที่ต้องการของชาวต่างประเทศ ราคาข้าวจึงพุ่งสูงขึ้นตามหลักของกลไกราคา จนเป็นเหตุให้มีราษฎรบางคนต้องซื้อข้าวที่มีราคาแพง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระราชนิพนธ์ประกาศเกี่ยวกับข้าวขึ้นหลายฉบับ เช่น **ประกาศเตือนสติผู้ซื้อข้าว ขายข้าว** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ในปีพุทธศักราช 2399 และในปีพุทธศักราช 2407 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศขึ้นอีกสองฉบับ ฉบับหนึ่งคือ **ประกาศว่าด้วยเรื่องราคาข้าว** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงแนวพระราชดำริว่าการค้าขายควรจะปล่อยให้ไปตามกลไกราคาโดยที่ภาครัฐไม่จำเป็นต้องเข้าไปมีนโยบายแทรกแซงจัดการมากนัก ซึ่งสอดคล้องกับหลักเสรีนิยมทางการค้าซึ่งเจริญขึ้นอย่างมากในโลกตะวันตก และอีกฉบับหนึ่งคือ **ประกาศพระราชทานโอวาทแก่ผู้ซื้อข้าว ขายข้าว** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ซึ่งทรงสื่อสารแนวพระราชดำริว่าเมื่อข้าวเกิดราคาแพงขึ้นแล้วก็จะทำให้บรรดาผู้ยากจนเจ็บใจไม่มีอันจะกินไปผกชิงวิ่งราว ประพฤติตนเป็นโจรขโมยเป็นจำนวนมากทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน หากแม้ว่าพ่อค้าข้าวไม่โกงราคาข้าวให้สูงมากจนเกินไปก็จะยังพอให้บรรดาคนยากคนจนได้มีโอกาสซื้อข้าวกินได้ในราคาที่สมควร เมื่อมีกินแล้วก็ไม่ต้องประพฤติผิดเป็นประการต่างๆ จะเห็นได้ว่านอกจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชนิพนธ์ประกาศแต่ละฉบับขึ้นตามสถานการณ์ของบ้านเมืองแล้ว ยังทรงเข้าพระราชหฤทัยถึงผู้คนทุกกลุ่มที่ทรงมุ่งเน้นที่จะสื่อสารด้วย

แนวทางการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาประกอบอาชีพหรือค้าขายอยู่ในแผ่นดินสยามเวลานั้นด้วย จึงจะยกตัวอย่างประกาศเรื่องอื่นๆ ที่อยู่ในขอบเขตของประเด็นการสื่อสารด้านเศรษฐกิจขึ้นประกอบการอธิบายเพิ่มเติม ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นว่า ความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั้นอาจจะทำให้ชาวไทยและชาวตะวันตกเกิดความบาดหมางกันได้ จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์ประกาศว่าด้วยการประพจน์ต่อฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกันที่มาอยู่เมืองไทย เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อชาวตะวันตกอย่างมีอารยะ นอกจากนี้ยังได้ทรงตราประกาศว่าด้วยเขตที่ซึ่งฝรั่งเศสเช่าหรือซื้อได้ (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547,) เพื่อให้ชาวตะวันตกได้รับทราบถึงสิทธิของตนต่อการเช่าหรือซื้อที่ดินในพระราชอาณาเขต และเมื่อมีกิจการของชาวตะวันตกเจริญขึ้นในสยาม จึงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรสามารถรับจ้างชาวตะวันตกได้ ดังความปรากฏใน ประกาศอนุญาตให้ชาวกรุงฯ รับจ้างฝรั่งได้ (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547,) และประกาศอนุญาตให้คนในบังคับสยามรับทำงานของกงสุลอังกฤษได้ (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547,)

และเมื่อปริมาณการค้าระหว่างประเทศมากขึ้นอันเป็นผลมาจากการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ จึงปรากฏว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต้องทรงใช้ประกาศเป็นเครื่องมือในการสื่อสารเพื่อสยบข่าวลือที่เกิดขึ้นด้วย เพราะปริมาณการค้าที่เพิ่มมากขึ้นนั้นทำให้ชาติตะวันตกต้องบรรทุกสินค้าลงเรือขนาดใหญ่ อันอาจทำให้ราษฎรทั่วไปเกิดความตื่นตระหนกได้ว่าจะเกิดสงครามกับชาติตะวันตกขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงพระราชนิพนธ์ ประกาศห้ามมิให้คนตื่นข่าวเรื่องเรือรบไปมา (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547,) เพื่อไม่ให้ราษฎรตื่นตกใจกับเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการใช้เหรียญต่างประเทศในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการได้ ดังความปรากฏใน ประกาศให้ใช้เงินเหรียญนอก (ครั้งที่ 1) (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ความทราบถึงเบื้องพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า การเปิดเสรีทางการค้านั้น ยังมีราษฎรจำนวนหนึ่งเกิดความไม่คุ้นชิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการต่างๆ ด้วยเงินเหรียญจากชาวต่างชาติ แม้ว่าจะมีประกาศเรื่องเงินเหรียญนี้ขึ้นมาแล้วฉบับหนึ่ง แต่ความไม่คุ้นชินของราษฎรเช่นที่ว่านั้นก็ยังทำให้เกิดอุปสรรคต่างๆ ในการค้าขาย จึงทรงพระราชนิพนธ์ประกาศให้ใช้เงินเหรียญนอก (ครั้งที่ 2) (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ขึ้น และแสดงแนวพระราชดำริว่าทรงเล็งเห็นถึงประโยชน์ของการใช้เงินเหรียญในการค้าขายทั่วไป เพราะจะทำให้การเศรษฐกิจของประเทศเจริญ เช่นเดียวกับบ้านเมืองอื่นๆ ที่ได้มีการค้าขายกับชาติตะวันตกอย่างกว้างขวางมาาก่อนหน้านี้แล้ว

2.3 ประกาศพระราชนิพนธ์ที่มีประเด็นการสื่อสารด้านสังคมและวัฒนธรรม

ประกาศพระราชนิพนธ์ที่มีประเด็นการสื่อสารด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นสามารถแบ่งเป็นประเด็นแยกย่อยได้หลายประเด็นด้วยกัน สำหรับในการศึกษาครั้งนี้จัดประเด็นย่อยการสื่อสารของประกาศพระราชนิพนธ์ออกเป็น 4 ประเด็นด้วยกัน คือประเด็นเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต ประเด็นเกี่ยวกับการพระศาสนา ประเด็นเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรม และประเด็นเกี่ยวกับการพระราชสำนัก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องนำพาสังคมให้เกิดการพัฒนาในแง่ของคุณภาพชีวิต ที่มีได้หมายความว่าถึงสิ่งที่เป็นกายภาพ เช่น สาธารณูปโภคพื้นฐานโดยทั่วไปเท่านั้น แต่ยังต้องรวมถึงวิถีชีวิตอันจะส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและระเบียบอันดีของสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยด้านนามธรรมอีกด้วย (วิไลเลขา ถาวรธนาสาร, 2552 และ พัส วิสิริ เปรมกุลนันท์, 2560) เพราะฉะนั้นประกาศที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นด้านคุณภาพชีวิต จึงครอบคลุมเกี่ยวกับวิถีในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม ทั้งเรื่องสุขอนามัย ความปลอดภัย สวัสดิภาพ ตลอดจนการรับมือกับความเชื่อและปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างสมเหตุสมผลตามหลักวิทยาศาสตร์ เช่น เมื่อพุทธศักราช 2399 ทรงพระราชนิพนธ์ประกาศทรงตักเตือนไม่ให้ทิ้งศพสัตว์ลงในน้ำ แลให้ทอดเตาไฟอย่าให้เป็นเชื้อเพลิง แลให้คิดทำลั้มสลักรักษาเรือน (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ทรงพระราชนิพนธ์ประกาศดาวทางขึ้นอย่าให้วัดก (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) เมื่อพุทธศักราช 2401 และทรงพระราชนิพนธ์ประกาศห้ามมิให้แต่งตัวเด็กด้วยเครื่องทองเงินแล้วปล่อยไปเที่ยวโดยลำพัง (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) เมื่อพุทธศักราช 2409

สำหรับประกาศที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อสื่อสารประเด็นเกี่ยวกับการพระศาสนานั้น พระองค์ทรงพระราชดำริว่า ภิกษุในสังคมไทยเวลานั้นหย่อนยานในวัตรปฏิบัติเป็นอันมาก ด้วย

เหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในการพระศาสนาประกอบกับที่ทรงดำรงอยู่ในภิกขุภาวะเป็นระยะเวลายาวนานถึง 27 ปี เป็นเหตุให้ทรงแม่นยำแตกฉานในพระธรรมวินัย และทรงทราบความเป็นไปในวงการสงฆ์เวลานั้นเป็นอย่างดี จึงปรากฏว่าเรื่องเกี่ยวกับการพระศาสนานั้นทรงถือว่าเป็นพระราชภาระในการพระราชนิพนธ์ประกาศในการสื่อสารเพื่อจัดระเบียบและสร้างบรรทัดฐานที่ดีให้แก่วงการสงฆ์ตลอดรัชสมัย ดังปรากฏเป็นพระราชนิพนธ์ประกาศหลายฉบับตั้งแต่ต้นรัชกาล คือ **ประกาศห้ามไม่ให้ชักล้อแลขวนภิกษุสามเณรประพุดตือนาจาร** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ที่ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช 2396 เป็นต้น

นอกเหนือจากราชการงานเมืองทั่วไปแล้ว ยังปรากฏว่าทรงพระราชนิพนธ์ประกาศฉบับต่างๆ เพื่อสื่อสารสร้างความเข้าใจในเรื่องภาษาและศิลปวัฒนธรรมอยู่เนืองๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือด้านการใช้ภาษาให้ถูกต้อง เช่น **ประกาศให้ใช้คำว่าสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตามเกียรติยศ** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2395 **ประกาศให้ใช้คำ กับ, แก่, แต่, ต่อ, ใน, ยังในที่ควร** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2402 พร้อมกันนี้ยังปรากฏประกาศอีกกลุ่มหนึ่งที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อพระราชทานนามสิ่งก่อสร้างใหม่ๆ ต่างๆ ที่เกิดขึ้นพระราชอาณาเขต เพื่อสื่อสารให้เกิดความเข้าใจตรงกันทั่วทั้งสังคมว่าสิ่งปลูกสร้างนั้นมีชื่อว่าอะไร เช่น **ประกาศให้เรียกคลองวัดชัยพฤกษ์ ว่าคลองมหาสวัสดิ์ คลองเข้าไปพระปฐม ว่าคลองเจดีย์บูชา** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) พระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช 2405 และเมื่อพุทธศักราช 2411 ทรงพระราชนิพนธ์ **ประกาศให้เรียกคลองผดุงกรุงเกษมแลถนนเจริญกรุง** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) และยังมีประกาศอยู่จำพวกหนึ่งในประเด็นนี้ เป็นประกาศที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชนิพนธ์เป็นประจำเกือบทุกปี คือ “ประกาศมหาสงกรานต์” ซึ่งเปรียบเสมือนการประกาศขึ้นปีใหม่ ในบางปีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปลายรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงอำนวยการและพระราชทานพระบรมราโชวาทประกอบกับประกาศมหาสงกรานต์อีกด้วย

ประเด็นด้านสังคมและวัฒนธรรมประเด็นสุดท้ายที่ปรากฏอยู่ในประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือประกาศที่ว่าด้วยกิจการพระราชสำนัก ด้วยความที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงมีฐานพระราชอำนาจอันมั่นคงในราชสำนักมาก่อน เป็นเหตุให้ต้องทรงจัดระเบียบความเป็นไปในราชสำนักให้มีความเหมาะสมและเป็นไปอย่างมีศิลปวิธีให้การในพระราชสำนักนั้นสอดคล้องกับแนวพระราชดำริและไม่สร้างความขัดแย้งต่อกลุ่มบุคคลที่มีอิทธิพลในราชสำนักมาแต่เดิม และทรงสามารถที่จะอธิบายกิจการในพระราชสำนัก เช่น พระราชพิธีต่างๆ หรือวันสำคัญต่างๆ ของชาติให้เป็นທີ່เข้าใจแก่ประชาราษฎรตลอดจนชาวต่างชาติโดยทั่วไป และทรงมองเห็นจุดเด่นจุดด้อยของสังคมนาฬิกาที่ทรงคุ้นเคยมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ จึงทำให้ทรงสามารถที่จะมีพระบรมราโชบายให้ปรับปรุงสิ่งต่างๆ อันเป็นกิจการพระราชสำนักให้สมควรแก่ยุคสมัยได้เป็นอย่างดี จึงปรากฏว่ามีประกาศพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับกิจการด้านพระราชสำนักหลายฉบับเป็นพระราชนิพนธ์ที่มีลักษณะเป็นพระบรมราชาธิบายเรื่องต่างๆ ชี้แจงแก่ประชาราษฎรโดยทั่วไปตลอดรัชสมัย เช่น **ประกาศพระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547)

3. วิธีการพระราชนิพนธ์ประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากการศึกษาประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพบว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นผู้สื่อสารที่ทรงพระปรีชาสามารถในการพระราชนิพนธ์ยิ่ง ด้วยเพราะพระองค์ได้ทรงใช้ลีลาภาษาที่มีลักษณะเฉพาะ เหมาะสมต่อกลุ่มผู้รับสารและเนื้อความที่จะทรงพระราชนิพนธ์ประกาศขึ้น

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ลีลาภาษาที่หลากหลายในการพระราชนิพนธ์ประกาศเนื่องจากประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีประเด็นต่างๆ หลากหลายและทรงสื่อสารประเด็นสำคัญในประกาศเหล่านั้นไปสู่ผู้รับสารหลายกลุ่ม

จากการศึกษาพบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ลีลาภาษาคือ

1) **ทรงใช้ภาษาที่ชัดเจน (Clarity)** พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศทุกฉบับด้วยภาษาที่ชัดเจนเป็นที่เข้าใจได้ง่ายในสมัยนั้น ประกาศฉบับใดที่มีลักษณะเป็นพระบรมราชาธิบายก็จะเน้นรายละเอียดจำนวนมากแต่ก็มีการจัดสรรถ้อยคำและสัมพันธภาพของถ้อยความเป็นอย่างดี ประกาศฉบับใดเป็นถ้อยความชนิดแจ้งให้ทราบพระองค์ก็จะทรงพระราชนิพนธ์โดยพระราชทานอรรถาธิบายแต่เพียงสั้นๆ ให้เหมาะสมกับเนื้อความของประกาศเหล่านั้น และสังเกตได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาษาที่สามารถสื่อความหมายได้ชัดเจนกับกลุ่มผู้รับสาร เป็นต้นว่า หากประกาศฉบับใดพระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะสื่อสารลงไปสู่ประชาชนให้ได้รับข้อมูลเหล่านั้นโดยถ้วนทั่ว ก็จะทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นด้วยภาษาง่ายๆ อันเป็นที่เข้าใจได้ง่ายสำหรับชาวบ้าน และยังทรงสอดแทรกพระราชอารมณ์ขันเอาไว้ด้วย ดังจะยกตัวอย่างจาก **ประกาศเตือนสติคำที่เรียกว่าขากศพ** พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2401 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547)

2) **ทรงใช้ถ้อยคำสำนวนที่ถูกต้อง (Purity)** พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพิถีพิถันเกี่ยวกับเรื่องการใช้ภาษาไทยเป็นอย่างยิ่ง เนื่องด้วยทรงพระปรีชาญาณรอบรู้ทางด้านภาษาศาสตร์เป็นอย่างดี เป็นเหตุให้ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่เกี่ยวกับการใช้ภาษาเป็นอย่างมาก คุณลักษณะประการนี้ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวสะท้อนอยู่ในการใช้ภาษาในการพระราชนิพนธ์ประกาศของพระองค์ ที่มีการใช้ถ้อยคำที่สละสลวย ถูกต้อง ไม่ใช่คำซ้ำซากพึมพำหรือเรียงลำดับเนื้อความแบบขาดสัมพันธภาพ เช่น **ประกาศให้ใช้คำ ต่อ แลคำ ตาย** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) พระราชทานพระบรมราชาธิบายเกี่ยวกับการใช้คำต่อ (คำเชื่อม) และการใช้คำว่าตายสำหรับผู้มีฐานันดรศักดิ์ต่างๆ พร้อมกันนี้ยังได้มีพระราชปรารภเกี่ยวกับการใช้คำว่าทรงนำหน้ากริยาราชศัพท์ว่าเป็นไวยากรณ์ที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งกฎหมายภาษาที่ห้ามใส่คำว่าทรงหน้าคำกริยาราชศัพท์นี้ก็ยังคงใช้อยู่ตามมาตรฐานของราชบัณฑิตยสถานในปัจจุบัน ประกาศนี้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2411

3) **ทรงใช้ภาษาสร้างความประทับใจ (Impressiveness)** หมายถึงการสร้างความรู้สึกร่วมระหว่างคู่สื่อสาร ที่ผู้ส่งสารจะต้องสร้างความรู้ให้ผู้รับสารมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ส่งสาร จึงนับได้ว่าเป็นความท้าทายในการสื่อสารประการหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชสถานะของการเป็นผู้ส่งสารจะต้องสร้างความรู้สึกรู้ให้ประชาชนในฐานะของการเป็นรับสารมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับองค์พระมหากษัตริย์ ในที่นี้จะยกตัวอย่างประกาศฉบับหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2400 โดยทรงอนุโมทนากับบรรดาพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการน้อยใหญ่ที่ได้ร่วมกันนำอิฐมาช่วยกันซ่อมแซมถนนให้กับราษฎร ความในประกาศฉบับนี้แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้กลุ่มคนดังกล่าว “ร่วมบุญ” กับพระองค์ท่านได้ เป็นการยึดโยงความเป็นอันหนึ่งเดียวกันระหว่างพระมหากษัตริย์และผู้ถวายงานรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท ความตอนนีปรากฏอยู่ใน**ประกาศแผ่พระราชกุศลซ่อมแซมถนน** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547)

4) **ทรงใช้ภาษาที่เหมาะสม (Propriety)** พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศแต่ละฉบับด้วยภาษาที่เหมาะสม ประกาศฉบับใดที่มีลักษณะความเป็นกฎหมายหรือพระบรมราชโองการให้กระทำการหนึ่งอย่างใดอันจะส่งผลอย่างยิ่งต่อพระราชอาณาจักร ก็จะทรงใช้ภาษาที่มีลักษณะจริงจังเพื่อบ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของประกาศนั้นๆ ในฐานะพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดิน เช่น **พระราชบัญญัติกฎหมายท้องน้ำ, บุกรุก, ห้ามยิงปืน, และการเที่ยวอาละวาดของความกะลาสี** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) พระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช 2403 แต่ถ้าหากประกาศฉบับใดที่มีเนื้อความเป็นพระราชพรรณนาหรือพระราชปรารภเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ไม่สู้จะเป็นเรื่องสลักสำคัญนัก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็จะทรงใช้ภาษาที่มีลักษณะเป็นกันเอง เช่น **ประกาศเรื่องพัทลุงวิชนิ** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) พระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช 2411 ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ แม้ว่าประกาศพระราชนิพนธ์บางฉบับจะมีลักษณะของความเป็นกฎหมายหรือพระบรมราชโองการ แต่เมื่อมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประกาศฉบับนั้นสื่อสารกับราษฎรสามัญของพระองค์แล้ว ก็จะมีการใช้ภาษาที่นุ่มนวลเป็นกันเองลงกับราษฎรด้วย

5) **ทรงใช้ภาษาที่มีชีวิต (Liveliness)** คือการที่ผู้ใช้ภาษาสื่อสารประเด็นให้กับผู้รับสารได้ขบคิดพิจารณาหาความหมายที่ผู้เขียนแฝงเอาไว้ ความตอนนีปรากฏอยู่ในประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เป็นพระบรมราชาธิบายต่างๆ ที่มีลักษณะเป็นวิทยาศาสตร์ เนื่องจากในสมัยนั้นสังคมไทยยังห่างไกลวิถีคิดในเชิงวิทยาศาสตร์อยู่มาก วิธีของบรรดาราชกรรสามัญยังคงผูกติดกับความเชื่อแต่โบราณ เป็นต้นว่าไสยศาสตร์และโชคลางต่างๆ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้ทรงใช้พระบรมราชาธิสิทธิ์หรือถือเอาพระปรีชาญาณในด้านวิทยาการต่างๆ มาเป็นเครื่องหาเหตุให้น้ำใจความเชื่อของราษฎร แต่กลับทรงใช้วิธีการค่อยๆ มีพระบรมราชาธิบายในลักษณะของการ “ชวนคิด” ไปเรื่อยๆ ส่งผลให้ประกาศพระราชนิพนธ์ที่เกี่ยวกับเรื่องวิทยาศาสตร์มีลักษณะของการสอนมิใช่การสั่ง และเป็นการสร้างความคิดวิจารณ์ญาณให้แก่ผู้รับสารได้เป็นอย่างดี เช่น เมื่อพุทธศักราช 2404 เกิดดาวหาง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ **ประกาศดาวหางปีระกา ตรัสก** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ขึ้น เพื่อสื่อสารให้ประชาชนสามารถจับมือได้กับการปรากฏของดาวหางได้อย่างเป็นเหตุเป็นผลตามหลักวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้ การพระราชนิพนธ์ประกาศแต่ละฉบับนั้นมีโครงสร้างของข้อความที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปด้วย โครงสร้างข้อความที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในการพระราชนิพนธ์ประกาศนั้นมีลักษณะสอดคล้องกับโครงสร้างข้อความ 7 ประการ ได้แก่

1) **โครงสร้างข้อความแบบเรียงลำดับเหตุการณ์** คือทรงพระราชนิพนธ์เป็นอรรถาธิบายความตามลำดับให้ผู้รับสารเห็นถึงความเป็นมาของเรื่องนั้นๆ ก่อนที่จะทรงพระราชนิพนธ์ส่วนที่เป็นเนื้อความหลัก ประกาศที่มีลักษณะดังนี้เช่น **ประกาศยกเลิกการยิงกระสุนเลื่อนญาติให้ราษฎรเฝ้าได้ในทางเสด็จพระราชดำเนิน** พระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช 2400 และ **ต้นประกาศพระราชทานเปลี่ยนที่วิสุงคามสีมาเมืองลพบุรี** พระราชนิพนธ์เมื่อพุทธศักราช 2405 (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547)

2) **การเรียงลำดับพื้นที่** คือโครงสร้างข้อความที่เน้นให้คนเกิดจินตภาพเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้ส่งสารกำลังสื่อสารอยู่ โดยเน้นถึงการให้รายละเอียดของสิ่งต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบของประเด็นที่กำลังสื่อสารนั้นว่ามีส่วนที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างไร เช่น เมื่อพุทธศักราช 2404 ทรงพระราชนิพนธ์ **ประกาศเรื่องบรรจุของในพระเจดีย์ที่เขพนมขวิด** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) ขึ้น

3) **การลำดับเหตุ – ผล** ประกาศที่มีโครงสร้างข้อความเช่นนี้จะมีความเป็นเหตุเป็นผลชวนให้พินิจพิจารณาอยู่โดยเสมอ ประกาศที่มีลักษณะดังนี้ เช่น **ประกาศดาวหางขึ้นอย่าให้วิตก** และ **ประกาศการถือศาสนาแลผู้ที่ถือผิด** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2401

4) **การเรียงขึ้นลงตามลำดับความสำคัญ** เป็นการจัดเรียงลำดับความสำคัญตามความคุ้นเคยต่อประเด็นและตามความสลับซับซ้อนของประเด็น โดยทำให้รู้ว่าแต่ละประเด็นสำคัญอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นอื่นๆ ซึ่งจะทำให้ผู้รับสารรู้สึกว่แต่ละประเด็นนั้นมีความสำคัญอย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นอื่นๆ ประกาศที่มีลักษณะดังนี้ เช่น **ประกาศไม่ทรงติเตียนคน 4 จำพวก** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2397

5) **การลำดับแบบหาทางแก้ไข** เป็นการใช้โครงสร้างข้อความที่มีการลำดับลักษณะของปัญหา สาเหตุของปัญหา และการเสนอแนวทางแก้ไขปัญหานั้นเอาไว้อย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม ประกาศที่มีลักษณะดังกล่าว เช่น **ประกาศไม่ให้จำหน่ายข้าวออกไปนอกประเทศ** (ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4, 2547) พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2407

6) **การลำดับแบบดูแรงจูงใจ** เป็นการใช้ลำดับของการเรียงความสนใจตามความจำเป็น ความต้องการ โดยการตอบสนองต่อความจำเป็นและความต้องการนั้น เช่น เมื่อพุทธศักราช 2405 ณ วันพฤหัสบดี เดือน 11 ขึ้น 2 ค่ำ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศขึ้นสองฉบับ คือ **ประกาศห้ามมิให้นับอัฐโสฬสลงที่พื้นแข็งๆ** และ **ประกาศขยายสถานที่จำหน่ายแลรับกะแป้อัฐโสฬส**

7) การลำดับแบบเรียงหัวข้อ เป็นการแยกแยะเนื้อเรื่องทั้งหมดให้เป็นหัวข้อย่อยๆ และเรียงลำดับโดยไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัว ลักษณะการเรียงลำดับเนื้อความแบบนี้ปรากฏอยู่บ้างในประกาศพระราชนิพนธ์บางฉบับของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะของโครงสร้างข้อความต่อไปนี้มักปรากฏอยู่ในกลุ่มประกาศเกี่ยวกับมหาสงคราม ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เป็นประจำทุกปี ซึ่งเจ้านายสำคัญที่เกิดขึ้นในแต่ละปีตามลำดับไปเนื่องจากประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นมีประเด็นต่างๆ หลากหลายและทรงสื่อสารประเด็นสำคัญในประกาศเหล่านั้นไปสู่ผู้รับสารหลายกลุ่ม

เพราะฉะนั้นจึงส่งผลให้การพระราชนิพนธ์ประกาศแต่ละฉบับนั้นมีโครงสร้างของข้อความที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไปซึ่งล้วนแล้วแต่มีความเหมาะสมในการพระราชนิพนธ์ประกาศแต่ละฉบับ

พร้อมกันนี้ยังปรากฏการใช้ภาพพจน์ในการสื่อสารผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือภาพพจน์แบบอุปมาและอุปลักษณ์ ในขณะที่ภาพพจน์อื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นสัทพจน์ บุคคลวัต อธิพจน์ อติพจน์ นามนัย และสัญลักษณ์เป็นต้นนั้นไม่พบว่าทรงใช้ในการพระราชนิพนธ์ประกาศแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะภาพพจน์ดังกล่าวใช้เพื่อเน้นสุนทรียะในเชิงอารมณ์ของการประพันธ์วรรณคดีมากกว่าที่จะนำมาใช้ในเชิงอธิบายหรือการประกาศกิจการสำคัญอย่างหนึ่งอย่างใดเกี่ยวกับบ้านเมือง จึงมิได้ปรากฏอยู่ในประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตัวอย่างประกาศที่มีการใช้ภาพพจน์อุปมา เช่น พระราชปรารภเรื่องเดินเป็นผู้ว่าราชการเมือง พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2406 และ ประกาศห้ามไม่ให้เอาเครื่องประดับทองเงินแต่งกายให้เด็ก ที่ยังไม่รู้จักหลักหลบโจรผู้ร้าย พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2409 และตัวอย่างประกาศที่มีการใช้ภาพพจน์อุปลักษณ์ เช่น ประกาศว่าด้วยการเดินเป็นเจ้าเมือง พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2406 และ ประกาศห้ามไม่ให้แต่งตัวเด็กด้วยเครื่องทองเงินแล้วปล่อยไปเที่ยวโดยลำพัง พระราชนิพนธ์ขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2409

อภิปรายผล

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศไว้ด้วยพระราชประสงค์อย่างน้อยสองประการคือพระราชประสงค์ที่จะทรงนำพาสังคมไทยให้ก้าวไปสู่ความทันสมัยมากขึ้นตามสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปประการหนึ่ง และประการที่สองก็คือการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างพระมหากษัตริย์และราษฎรในสภาวะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ได้ทรงมีฐานพระราชอำนาจภายในราชสำนักมาแต่เดิม

เพื่อให้เกิดความร่วมมือจากภาคประชาชนโดยตรง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงต้องทรงพระราชนิพนธ์ประกาศที่ครอบคลุมประเด็นต่างๆ โดยทรงพระราชนิพนธ์ประกาศที่มีเนื้อหาทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง ด้านการเศรษฐกิจ และด้านสังคมไปตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ด้วยพระองค์มีพระราชหฤทัยมุ่งหมายที่จะให้ประกาศทั้งหลายนั้นเป็นกลไกหนึ่งในการเตรียมความพร้อมสังคมไทยให้เข้าสู่ยุคสมัยใหม่ด้วยความเรียบร้อย อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นบางประเด็นที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ถึงอย่างสม่ำเสมอ ได้แก่ เรื่องข้าว เรื่องภาษี เรื่องเกี่ยวกับสิทธิพลเมือง และเรื่องสวัสดิภาพของพลเมืองเป็นต้น โดยปรากฏประกาศที่มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับเรื่องเหล่านี้อยู่หลายฉบับอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องกัน ลักษณะดังกล่าวอธิบายได้ด้วยทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร ซึ่งอธิบายว่า การเลือกประเด็นเพื่อนำเสนอข่าวสารของสื่อมวลชนนั้นก่อให้เกิดผลในเชิงความคิดต่อประชาชน โดยสามารถเลือกทำให้ประชาชนให้ความสนใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งมากกว่าสิ่งหรือประเด็นอื่น อันเป็นผลมาจากปริมาณและความเข้มข้นในการนำเสนอข่าวสารนั้นๆ ของสื่อมวลชนให้โดดเด่นกว่าเรื่องอื่นๆ (ศุภรศมี ฐิติกุลเจริญ, 2554) ในที่นี้จึงถือว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงเป็นผู้ส่งสารที่ทรงกำหนดวาระบางประการที่สำคัญขึ้นมาเพื่อให้ประชาชนให้ความสนใจเช่นกัน อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่าพระราชนิพนธ์ประกาศทุกฉบับทรงสอดแทรกพระราชประสงค์เช่นนั้นไว้เสมอไป และก็เป็นเรื่องยากเช่นกันที่จะพิสูจน์ได้ว่าผู้รับสารของพระองค์นั้นจะได้นำเอาประเด็นต่างๆ กลับไปขบคิด หรือประเด็นต่างๆ

เหล่านี้กลายเป็นกระแสของสังคมมากขึ้นเพียงใดเนื่องจากมีข้อจำกัดด้านหลักฐาน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ชนชั้นได้ปกครองยังรู้หนังสือน้อย และชนชั้นปกครองนั้นรู้หนังสือมากกว่าจึงมีโอกาที่จะได้รับทราบประกาศฉบับต่างๆ มากกว่า หากแต่เมื่อพิจารณาอย่างเป็นธรรมเกี่ยวกับพลวัตของสังคมที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป คือการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่ความเป็นอารยะมากขึ้น และเป็นรากฐานสำคัญให้เกิดการเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่องในรัชสมัยต่อมา นั้น ก็ย่อมจะปฏิเสธไม่ได้ว่าอย่างน้อยที่สุดก็คือการที่พระบรมราชโองการและพระบรมราชาบายที่มีอยู่ในประกาศหลายฉบับได้นำพาทุกภาคส่วนของสังคมไทยให้ค่อยๆ ปรับตัวท่ามกลางกระแสความผันผวนของสถานการณ์โลกไปได้นั่นเอง

เมื่อกล่าวถึงวิธีการพระราชานิพนธ์ประกาศจะพบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ประกาศโดยใช้ลีลาภาษาที่ประกอบไปด้วยความชัดเจน (Clarity) ประกอบเข้ากับสำนวนโวหารที่ถูกต้อง (Purity) จึงทำให้ประกาศพระราชนิพนธ์ของพระองค์นั้นสามารถอ่านแล้วเข้าใจความได้ง่าย พร้อมกันนี้ยังทรงสามารถสร้างแรงจูงใจให้ผู้อ่านสามารถเห็นคล้อยตามด้วยเหตุผลและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างพระองค์และผู้รับสาร โดยทรงใช้ภาษาเพื่อการสร้างความประทับใจ (Impressiveness) ได้เป็นอย่างดี ดังที่ได้เสนอไว้แล้วว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมิได้มีพระราชประสงค์ที่จะใช้พระราชอำนาจในพระราชสถานะของการเป็นพระมหากษัตริย์ไปบีบบังคับหรือวางพระองค์เป็นเจ้าของใหญ่เหนือราษฎร ในทางตรงกันข้ามกลับมีพระราชประสงค์จะให้ประชาชนได้ปฏิบัติตามพระบรมราชโองการหรือพระบรมราชาบายต่างๆ เนื่องจากยอมรับในเหตุผลของพระองค์ และยังทรงได้เสนอแง่มุมต่างๆ ที่จะทำให้อ่านเกิดความเข้าใจความในประกาศและเกิดการปฏิบัติตามได้ เช่น การที่มีพระบรมราชาธิบายว่าการชำระภาษีนั่นก็เหมือนกับการที่ประชาชนทั้งหลายจะได้ช่วยกันเรียไรสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ ทำให้ประชาชนเข้าใจเหตุผลว่าเพราะเหตุใดจึงต้องชำระภาษี และภาษีของตนนั้นถูกนำไปใช้สร้างประโยชน์อันใดให้เกิดขึ้นแก่บ้านเมืองบ้าง พร้อมกันนี้ด้วยเหตุที่ทรงพระราชนิพนธ์ประกาศแต่ละฉบับโดยคำนึงถึงกลุ่มผู้รับสาร ว่าหากเป็นกลุ่มผู้รับสารที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์หรือขุนนาง ประกาศเหล่านั้นมักจะว่าด้วยระเบียบราชการหรือการพระราชสำนักที่มีแบบแผนและบุคคลอันเป็นผู้รับสารนั้นก็ย่อมสมควรที่จะต้องรับทราบหรือเข้าใจระเบียบปฏิบัตินั้นอยู่แล้วเนื่องด้วยเป็นผู้ที่มีความรู้และวุฒิภาวะอันสูง ประกาศพระราชนิพนธ์เหล่านั้นก็จะใช้ภาษาที่มีความจริงจึงเป็นระเบียบแบบแผนอย่างทางการ แต่หากเป็นประกาศพระราชนิพนธ์ที่มีพระราชหฤทัยมุ่งหมายจะสื่อสารแก่ประชาชนโดยทั่วไปก็จะทรงใช้ภาษาที่เรียบง่าย เป็นกันเอง และเต็มไปด้วยสำนวนโวหารต่างๆ อันจะเป็นเสมือนพระราชปรารภที่ทรงมีไปถึงราษฎร ลักษณะเช่นนี้ย่อมสอดคล้องกับหลักการความเหมาะสมของภาษา (Propriety) ที่เน้นการใช้ลีลาภาษาที่เหมาะสมไปกับเนื้อเรื่อง เป็นต้นว่าเรื่องที่จริงจังก็จะไม่ใช้ภาษาในเชิงพูดเล่น แต่หากเรื่องใดเป็นการแสดงทรรศนะส่วนตัวหรือเป็นเรื่องไม่จริงจังนักก็อาจจะสามารถใช้ภาษาในระดับที่เป็นกันเองลงมาได้ ประการสุดท้ายคือพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาษาในการพระราชนิพนธ์ประกาศเพื่อกระตุ้นให้ราษฎรได้เกิดการขบคิดนึกตามในประเด็นต่างๆ

พร้อมกันนี้เมื่อพิจารณาประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีประเด็นสื่อสารครอบคลุมทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมและวัฒนธรรมนั้นจะพบว่า ประกาศพระราชนิพนธ์ในทั้งสามประเด็นการสื่อสารนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้การพระราชนิพนธ์ที่มีโครงสร้างข้อความแบบการลำดับแบบเหตุ – ผล (Casual Sequence) เป็นหลักมากที่สุด และทรงเลือกใช้ภาษาที่มีลักษณะของโครงสร้างข้อความแบบอื่นๆ อันประกอบด้วยโครงสร้างข้อความแบบเรียงลำดับเหตุการณ์ (Chronological Sequence) การเรียงลำดับพื้นที่ (Spatial Sequence) การเรียงขึ้นลงตามลำดับความสำคัญ (Ascending Descending Sequence) การลำดับแบบหาทางแก้ไข (Problem – Solution Sequence) การลำดับแบบจูงใจ (Motivational Sequence) และการลำดับแบบเรียงหัวข้อ (topical Sequence) ประกอบตามความเหมาะสมของประกาศพระราชนิพนธ์แต่ละฉบับ ที่กล่าวว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเน้นการใช้ภาษาที่มีลักษณะโครงสร้างข้อความตามลำดับแบบเหตุ – ผลนั้นเป็นเพราะว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพระบรมราชาธิบายเอาไว้ว่า เพราะเหตุใดจึงได้ทรงพระราชนิพนธ์ประกาศเช่นนั้น ไม่

ว่าประกาศฉบับนั้นจะเป็นพระบรมราชโองการหรือไม่ก็ตาม ความข้อนี้สนับสนุนข้ออภิปรายข้างต้นที่ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ภาษาได้อย่างเหมาะสมและทรงเข้าพระราชหฤทัยในกลุ่มผู้รับสารของประกาศแต่ละฉบับที่มีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติ เพราะฉะนั้นการให้เหตุผลที่จะทำให้ผู้อ่านประกาศพระราชนิพนธ์แต่ละฉบับยินยอมปฏิบัติตามด้วยการยอมรับเหตุผล มิใช่เป็นเพียงแต่การรับพระบรมราชโองการของพระเจ้าแผ่นดินมาปฏิบัติ นั้น จึงถือเป็นวิธีการสื่อสารที่ต้องใช้พระปรีชาสามารถมาก ความข้อนี้ยังสามารถวิเคราะห์ต่อไปอีกว่า ด้วยเหตุที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะนำพาสังคมไทยให้ก้าวหน้าและสามารถปรับตัวไปพร้อมกับกระแสโลกในเวลานั้น ประกอบกับพระราชประสงค์ที่จะทรงมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับราษฎรเพื่อให้การดำเนินพระบรมราชาบายต่างๆ เป็นไปได้โดยตลอดรอดฝั่ง จึงอาจจะทำให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริว่า การที่ทรงให้กลุ่มคนต่างๆ ปฏิบัติตามความในประกาศด้วยการยอมรับเหตุผลนั้นจะทำให้เกิดผลที่ยั่งยืนมากกว่าการปฏิบัติตามเพราะเป็นรับสั่งของพระมหากษัตริย์ เพราะหากผู้คนปฏิบัติตามเพียงเพราะพระราชอำนาจในการพระราชนิพนธ์ประกาศ เมื่อพ้นจากความควบคุมหรือสายพระเนตรพระพรหมแล้ว ก็ไม่มีหลักประกันได้ว่าบุคคลดังกล่าวนั้นจะยังปฏิบัติตามพระราชประสงค์หรือไม่ แต่หากบุคคลเหล่านั้นเกิดการยอมรับด้วยเหตุด้วยผลที่ทรงพระราชนิพนธ์แสดงไว้ ไม่ว่าจะอยู่ในสายพระเนตรพระกรรณหรือการควบคุมของพระองค์หรือไม่ บุคคลเหล่านั้นย่อมจะปฏิบัติตามแนวพระบรมราชาบายและพระราชประสงค์ได้ยั่งยืนกว่า

นอกเหนือจากวิธีการสื่อสารในพระประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เหมาะสมแล้ว ยังสามารถกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงพยายามจะเปิดพื้นที่ในการสื่อสารระหว่างพระองค์และราษฎรผ่านการพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ราษฎรทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาได้โดยไม่มีอุปสรรค และถือเป็นการเปิดพื้นที่สาธารณะทางการสื่อสารครั้งแรกระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร

จึงเห็นได้ชัดว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระราชสถานะของการที่ทรงเป็นผู้นำของสังคมในการเปลี่ยนแปลงประเทศให้พร้อมรับมือกับการปรับตัวเข้าสู่สากลนั้น ทรงเป็นผู้ส่งสารที่ใช้ความละมุนละม่อม ทรงเคารพและทรงให้เกียรติราษฎร แม้ว่าพระองค์จะเห็นว่าราษฎรในเวลานั้นยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลายเรื่อง แต่ในพระราชสถานะของการเป็นผู้นำนั้น พระองค์ทรงเลือกใช้วิธีการพระราชทานอรรถาธิบายให้ราษฎรเข้าใจ และให้ราษฎรสามารถที่จะเขียนฎีกากราบบังคมทูลถามพระองค์ในเรื่องต่างๆ ได้ สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ต่อการสื่อสารผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ด้วยพระคุณลักษณะของผู้ส่งสารที่เพียบพร้อม และถ้อยพระวจาอันประกอบด้วยเหตุผล และทรงเข้าถึงวิถีทางของราษฎร ทรงใช้การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือในการเริ่มต้นสร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างพื้นที่สื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับราษฎร เพราะฉะนั้นจึงสามารถสรุปข้อเสนอของผู้วิจัยจากการอภิปรายผลคือ

(1) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นผู้ส่งสารในกระบวนการสื่อสารที่ทรงมีคุณสมบัติเหมาะสม ทรงมีความรู้ และมีความน่าเชื่อถือ จึงสามารถที่จะทรงใช้ประกาศพระราชนิพนธ์ในการสื่อสารด้วยพระราชประสงค์ที่จะนำพาสังคมไทยให้พร้อมต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระแสความเจริญอย่างตะวันตกควบคู่ไปกับการดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของความเป็นชาติ โดยในภาพรวมแล้วประกาศพระราชนิพนธ์นั้นมีความสอดคล้องกับบริบทของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลานั้น และทรงใช้วิธีการต่างๆ ในการพระราชนิพนธ์ประกาศเพื่อสื่อสารแก่ผู้รับสารได้อย่างเหมาะสม

(2) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์แรกที่ทรงเปิดพื้นที่สาธารณะในการสื่อสารระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์หรือชนชั้นนำกับชนชั้นใต้ปกครองอย่างเป็นระเบียบแบบแผน จึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาพัฒนาการของนิเทศศาสตร์ไทยในเชิงประวัติศาสตร์นั้น ควรใช้รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดพื้นที่สาธารณะทางการสื่อสารในสังคมไทย ด้วยเหตุที่ทรงริเริ่มให้พระมหากษัตริย์และราษฎรมีพื้นที่ในการสื่อสารซึ่งกันและกัน ดังข้อมูลทั้งหมดที่ได้เสนอไว้แล้ว

ข้อเสนอแนะ**ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้**

บุคคลที่มีบทบาทหน้าที่ในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจแก่คนหมู่มาก เช่น หน่วยงานด้านการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐและเอกชน สามารถนำแนวทางการสื่อสารระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนไปประยุกต์ใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารและกลุ่มผู้รับสารได้ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในองค์กร หรือการสื่อสารจากองค์กรออกไปสู่สาธารณชน

อนึ่ง ข้อค้นพบจากงานวิจัยครั้งนี้เป็นการขยายความจากผลการศึกษาวิจัยด้านนิเทศศาสตร์และด้านประวัติศาสตร์เกี่ยวกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีผู้เคยศึกษาไว้แล้ว และเป็นความพยายามขั้นต้นที่จะอธิบายปรากฏการณ์การสื่อสารผ่านประกาศพระราชนิพนธ์ดังกล่าวอันเป็นมุมมองทางวิชาการเพิ่มเติมต่อยอดจากงานวิจัยในอดีต และข้อค้นพบดังกล่าวนี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับประกาศพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเรื่องอื่นๆ ต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาการสื่อสารผ่านพระราชนิพนธ์อื่นๆ ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น พระราชหัตถเลขา พระบรมราชาธิบาย และพระราชนิพนธ์วรรณคดี
2. ศึกษาการสื่อสารโดยวิธีการต่างๆ ของสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้าแต่ละพระองค์ โดยเฉพาะยังคงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์แห่งพระมหาจักรีบรมราชวงศ์

บรรณานุกรม

- กฤษณะ นาคประสงค์. (2546). *การสื่อสารการเมืองของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต). คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- กรมศิลปากร. (2547). *รวมพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4*. กรุงเทพฯ: องค์การคำคุสุภา.
- กิตติวดี ชาญประโคน, นันทนา เตชะวนิชย์, ประภัสสร บุญประเสริฐ และวิไลเลขา ถาวรธนาสาร. (2555). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2547). *ชุมนุมพระบรมราชาธิบายและประชุมพระราชนิพนธ์ภาคปณิกะ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์กรมศิลปากร.
- ชลภูมิ บรรหาร. (2552). *ความทันสมัยทางการเมืองตามแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (สารนิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ.
- ชวิตรา ตันติมาลา. (2560). *พื้นที่สาธารณะและการผลิตพื้นที่: ความหมายใหม่ของความสัมพันธ์ทางสังคม*. *วารสารบรรณสารมศว.*, 10(1), 92 – 103
- ธงทอง จันทรางศุ. (2554). *แนวพระราชดำริทางการเมืองในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี.
- นภวรรณ ตันติเวชกุล. (2557). *การสื่อสารประชาสัมพันธ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. *Journal of Public Relations and Advertising*, 7(1), 12 – 37.
- นฤมล อีรวัฒน์. (2524). *พระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.

- ประภัศร บุญประเสริฐ. (2552). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปิยนารถ บุนนาค. (2561). *การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: การใช้สื่อสิ่งพิมพ์* (รายงานการประชุม).
- ปิยนารถ บุนนาค. (2560). *พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ผลต่อพระราชดำริและพระราชกรณียกิจในความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชน* (รายงานการประชุม).
- ปิยนารถ บุนนาค และคณะ. (2554). *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ.
- พงศ์ธิดา เกษมสิน. (2531). *พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการดำรงฐานะพระมหากษัตริย์* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. (2551). *ประวัติศาสตร์ไทย 2 (ราชวงศ์จักรี)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พัสรีสิริ เปรมกุลนันท์. (2560). *วัด – วัง ในพระราชประสงค์พระจอมเกล้าฯ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ศิลปวัฒนธรรม.
- วิจิตรวาทการ, หลวง. (2544). *ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์บุ๊คส์.
- ศักดิ์ดา ปั่นแห่งเพ็ชร. (2554). *วาทศิลป์ของพระมหากษัตริย์และบุคคลสำคัญในยุคสุโขทัยและอยุธยา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศุภรศม์ ฐิตกุลเจริญ. (2554). *ทฤษฎีการสื่อสาร* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมพันธ์ เลขะพันธ์. (2549). *วรรณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น* (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สาระ มีผลกิจ. (2555). *พระราชดำริและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับ การดำรงรักษาพัฒนา และถ่ายทอดความรู้*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต) คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2553). *วรรณคดีวิจักษ์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- สุวรรณ สัจจวิวรรณ. (2519). *เปรียบเทียบการดำรงรักษาเอกราชของประเทศไทยโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพม่าโดยพระเจ้ามินดง และของญวนโดยจักรพรรดิเต๋อติ๊ก* (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต) คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- อรรณพ ปิณฑโนอาท. (2542). *วาทวิทยาในประวัติศาสตร์ไทย: ยุคกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: ทุนวิจัยงบประมาณแผ่นดิน.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2538). *การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชนชั้นผู้นำไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 – พ.ศ. 2475*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Andrew, L., Em, G. & Glenn, S. (2015). *A First Look at Communication Theory* (9th Edition). McGrawHill Education: Singapore.
- Karen, A.F. and Stephen, W.L. (2008). *Theories of Human Communication* (9th Edition). Wadsworth Cengage Learning: Canada.

Received: 08-04-2020

Revised: 05-06-2020

Accepted: 30-06-2020

การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547-2559

The Synthesized body of knowledge for Thai Political Movement under Thai Politics B.C. 2004-2016

ยุทธพร อิศรชัย¹

Yuttaporn Issarachai

thaicampus1@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547-2559 มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547-2559 ใช้วิธีดำเนินการวิจัยแบบผสมผสาน แหล่งข้อมูลในการวิจัยนี้เป็นการศึกษาโดยสังเคราะห์องค์ความรู้ในงานวิทยานิพนธ์งานวิจัยที่สำคัญๆ จากแหล่งข้อมูลห้องสมุดสถาบันวิชาการในประเทศไทย จำนวน 107 แห่ง โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง จากแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง จำนวน 11 แห่ง การสังเคราะห์เชิงปริมาณใช้ระเบียบวิธีทางสถิติด้วยค่าร้อยละ สำหรับการสังเคราะห์เชิงคุณภาพใช้วิธีการสังเคราะห์ด้วยการบรรยาย

ผลการสังเคราะห์จากวิทยานิพนธ์และงานวิจัยจำนวน 46 เรื่อง พบว่า ปีที่ตีพิมพ์ของงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองใน พ.ศ. 2553 และ พ.ศ. 2554 มีจำนวนมากที่สุด สถาบันที่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมากที่สุด คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย น้อยที่สุด ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต ประเภทของการวิจัยมีการวิจัยเชิงคุณภาพ มากที่สุด และน้อยที่สุด คือ การวิจัยเชิงปริมาณ รูปแบบของการวิจัยแบบสำรวจ มากที่สุด เครื่องมือการวิจัยที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นแบบการสังเกตการณ์ รองลงมาคือ แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม และเครื่องมือการวิจัยที่ใช้แบบอื่นๆ เนื้อหางานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเรื่องอุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง มากที่สุด รองลงมาคือ เนื้อหางานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และเนื้อหางานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับความขัดแย้งน้อยที่สุด

คำสำคัญ: การสังเคราะห์, องค์ความรู้, ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง, การเมืองไทย, พ.ศ. 2547-2559

¹ สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Political Science, Sukhothai Thammathirat Open University

Abstract

A study on the synthesis of knowledge about the political movement in Thai politics from 2004 to 2019. The purpose is to synthesize knowledge about the political movement in Thai politics from 2004 to 2019. This study applied a mixed method. The data for synthesis were the theses and researches retrieved from 107 academic institutions in Thailand, using a purposive sample selection method, including data from sources related to political movements. Quantitative data used statistical analysis with percentages. For qualitative data, synthesized method is used.

The results of all 46 theses and researches synthesis showed that publication years of the research on the political movements was at the highest in 2010 and 2011. The institution published the most relevant research was Chulalongkorn University, while the least relevant publications were from Kasetsart University, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon, and Dhurakijpundit University. The research and theses mostly applied qualitative research method, whereas quantitative research was less applied. The most commonly research tools were observation form, followed by interview form, questionnaires, and other research tools. Research contents, related to the political movement, mostly were about political ideology, intent, organizational structuring, strategies, and tactics of the political movement followed by political movements for environmental issue. And the least is political movement and conflict.

Keywords: Synthesis, Body of knowledge, Political movements, Thai politics, B.C. 2004-2016

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในรูปแบบของการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่แพร่หลายในสังคมการเมืองของหลายประเทศรวมทั้งประเทศไทย ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มแรกและชัดเจนที่สุดในสังคมการเมืองไทยคือ ขบวนการแรงงาน ซึ่งใช้กลยุทธ์ในการขับเคลื่อนด้วยการนัดหยุดงาน อย่างไรก็ตาม ขบวนการแรงงานต้องยุติบทบาทในการเคลื่อนไหวหลังจากทศวรรษ 2500 เนื่องจากประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการอย่างต่อเนื่องก่อนที่จะถูกโค่นล้มโดยขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่นำโดยนักเรียน นิสิต นักศึกษา ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 หลังจากที่ยุทธศาสตร์ทางการเมืองของประเทศไทยมีความเป็นเสรีนิยมและเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ความคิดทางการเมืองของประชาชนที่แตกต่างจากรัฐบาลถูกปลดปล่อยออกมาในรูปแบบต่างๆ ส่งผลให้มีการก่อตัวเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม 3 กลุ่มหลักๆ คือ ขบวนการนักศึกษา ขบวนการประชาชน และขบวนการชาวนา ขยายตัวไปสู่รูปแบบการเคลื่อนไหวอื่นๆ เกิดขึ้นตามมา ก่อนจะสะดุดหยุดลงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ซึ่งถือเป็นยุคมืดของการมีส่วนร่วมทางการเมืองและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จนกระทั่งหลังจากคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 จึงเกิดการกลับมาของขบวนการเคลื่อนไหวโดยองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และองค์กรสาธารณะซึ่งทำงานพัฒนาในด้านต่างๆ ต่อมาการขยายตัวของการเคลื่อนไหวได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 นำไปสู่การร่างและประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ซึ่งถือได้ว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่เปิดพื้นที่ให้แก่การเมืองภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอำนาจสาธารณะในสังคมการเมืองอย่างเป็นทางการ

การเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองในทศวรรษแห่งความขัดแย้งทางการเมืองไทย นับตั้งแต่ พ.ศ. 2548 – 2557 สะท้อนให้เห็นถึงการปรากฏขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในบริบทสังคมการเมืองไทยที่ชัดเจนครั้งสำคัญ ถือได้ว่าเป็นจุดอำนาจใหม่ทางการเมือง ที่ทำหน้าที่ติดตาม/ตรวจสอบ/ถ่วงดุลอำนาจของประชาธิปไตยระบบรัฐสภาแบบตัวแทน การชุมนุมทางการเมืองนับเป็นการมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมอย่างหนึ่ง ซึ่งมีได้เข้ามาทดแทน

ประชาธิปไตยระบอบรัฐสภา แต่เข้ามาเสริมระบอบประชาธิปไตยไทยในภาพรวมให้แข็งแกร่งขึ้น จากเดิมที่โครงสร้างอำนาจทางการเมืองแบ่งแยกออกเป็นอำนาจ 3 ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ แต่บทบาทที่เพิ่มขึ้นของพลังขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ส่งผลให้ระบอบการเมืองไทยเคลื่อนตัวเข้าสู่มิติใหม่ทางการเมือง นั่นคือ การที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเข้าไปถ่วงดุลอำนาจกับองค์กรผู้ใช้อำนาจอธิปไตยสามฝ่ายข้างต้นเป็นเสมือนชั่วอำนาจที่สี่เพิ่มเข้ามา

อย่างไรก็ตาม ได้เกิดข้อถกเถียงว่าการเคลื่อนไหวทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยช่วงเวลาดังกล่าวไม่ได้มีลักษณะของความเป็นประชาสังคม (civil society) เพียงเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบของประชาสังคมต่อประชาธิปไตย หรือการแสดงออกของประชาสังคมแบบอนารยะสังคม (uncivil society) ซึ่งต่อต้านประชาธิปไตยหรืออาจสร้างความอันตรายแก่ประชาธิปไตยได้ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2554, หน้า 57-95) ด้วยการใช้ความรุนแรงหรือวิธีการที่ไม่เป็นอารยะ (uncivil) ซึ่งเคลื่อนไหวในรูปแบบและแนวทางที่เป็นปฏิปักษ์กับระบอบประชาธิปไตย แนวคิดเรื่องอนารยะสังคมนี้เป็นการโต้กลับแนวคิดที่เชิดชูบทบาทของประชาสังคมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตย แนวคิดอนารยะสังคมอธิบายว่าประชาสังคมไม่ได้เป็นคุณกับประชาธิปไตยเสมอไปและอาจเป็นโทษเสียด้วยซ้ำ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ประชาชนหรือผู้คนที่มารวมตัวเป็นประชาสังคมนั้นเป็นได้ทั้งวีรบุรุษ (heroes) และผู้ร้าย (villains) ของระบอบประชาธิปไตย (อิติ บัวคำศรี, 2556, หน้า 167-173)

เมื่อมองความเปลี่ยนแปลงของบทบาทขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแล้ว จะพบว่า บริบททางสังคมการเมืองทั้งในระดับระหว่างประเทศและภายในประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก จนทำให้ฐานคิดในการศึกษาและมองปัญหาของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองถูกทำให้เปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้น กรอบและความเชื่อในการพิจารณาปัญหาการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศโลกที่สามไม่จำเป็นต้องเดินไปบนฐานคิดแบบทางเดียวของตะวันตกอีกต่อไป การก่อตัวขึ้นของคลื่นการปฏิวัติในตะวันออกกลางหรือที่เรียกว่า อาหรับสปริง และการชุมนุมประท้วงอย่างยาวนานของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (พธม.) แนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) และคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สำคัญในสังคมการเมืองไทยช่วง พ.ศ. 2548 – 2557 สะท้อนให้เห็นว่า เราไม่อาจศึกษาและวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีและความรู้ทางรัฐศาสตร์แบบเดิมๆ เพียงอย่างเดียวอีกต่อไป

มีคำกล่าวว่า ทฤษฎีถูกกำหนดโดยสภาพของสังคมและบริบททางประวัติศาสตร์ของแต่ละท้องถิ่นและภูมิภาค (Foweraker & Landman, 1997, p. 2 อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ม.ป.ป., หน้า 1) อีกนัยหนึ่งก็คือ “เนื้อหาทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจะต้องได้มาจากเรื่องราวของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นจริงนั่นเอง (Garner in Garner & Tenuto, 1997, p. 2 อ้างถึงใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ม.ป.ป., หน้า 1) ดังนั้น มโนทัศน์และวิธีวิทยาในการศึกษาประวัติศาสตร์ปัญหาของไทย ที่สำคัญคือการเป็นอิสระจากกรอบทฤษฎีและกระบวนทัศน์ (paradigm) ที่มาจากสังคมและภูมิปัญญาตะวันตกเป็นหลัก ในแง่ของการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทย เราสามารถตั้งโจทย์และค้นหาวิธีวิทยาที่เหมาะสมรวมถึงข้อมูลหลากหลายที่เป็นของนอกตะวันตกได้ไม่น้อย เมื่อนั้นการพูดถึงการต่อยอดและศึกษาวิเคราะห์อย่างวิพากษ์วิจารณ์ก็จะปรากฏเป็นความจริงได้ (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556, หน้า (7))

ประเทศไทยและประเทศโลกที่สามอื่นๆ กำลังประสบกับปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมสองประเภทที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน นั่นคือ ขบวนการเคลื่อนไหวตามชนชั้น เช่น ขบวนการแรงงาน และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ที่เชื่อมโยงกับผู้คนในสังคมที่ต่างกลุ่มหรือต่างชนชั้นกัน เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ขบวนการเคลื่อนไหวของสตรี ขบวนการเคลื่อนไหวทางเพศสภาพ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กรณีของยุโรปตะวันตกสิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงประวัติศาสตร์ของสองยุคที่แตกต่างกัน แต่ในกรณีของประเทศโลกที่สาม การเคลื่อนไหวทางสังคมทั้งสองนี้ก็ยังแยกแยะได้

ยาก เพราะพวกเขาเกิดในสังคมเดียวกันและในเวลาเดียวกันจึงแยกจากกันไม่ได้ เชื่อมโยงผ่านผู้เข้าร่วมในกระบวนการผ่านเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่มีประสบการณ์ร่วมกันภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองเดียวกัน

การศึกษาวิจัยเพื่อสังเคราะห์ประมวลองค์ความรู้จากการศึกษาที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547-2559 ว่ามีลักษณะอย่างไร จะทำให้เกิดความกระจ่างและมีข้อค้นพบใหม่ๆ เรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมสมัยในประเทศไทยได้ดีที่สุด อันเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำสู่การสร้างแนวคิด ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการเมืองไทยที่มีความสอดคล้องกับบริบทแบบสังคมไทยจากเรื่องราวของขบวนการเคลื่อนไหวร่วมสมัยเหล่านี้ได้

วัตถุประสงค์

เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547 - 2559

นิยามศัพท์

การสังเคราะห์องค์ความรู้ หมายถึง การรวบรวม คัดสรรผลงานวิจัย วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่สำคัญๆ เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของไทย มาบูรณาการผลการวิจัยทั้งหมดเพื่อหาข้อสรุปร่วมกันในเรื่องที่ศึกษา โดยเป็นการพัฒนาต่อยอดจากผลงานวิจัยเดิมให้เป็นความรู้ที่น่าสนใจซึ่งสาธารณชนสามารถเข้าใจได้ จัดหมวดหมู่ความรู้ที่ได้ให้เหมาะสมต่อกลุ่มเป้าหมายและเผยแพร่สู่สาธารณชน

ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง หมายถึง การกระทำรวมหมู่ของกลุ่มคนที่มีเป้าหมายทางสังคมบางอย่างร่วมกัน เพื่อผลักดันการเมืองให้เคลื่อนไหวไปในทิศทางที่ต้องการหรือเพื่อตอบสนองข้อเรียกร้องที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกันของกลุ่มคนที่เข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ.2547-2559

ข้อค้นพบจากงานวิจัย หมายถึง ผลของงานวิจัย หรือวิทยานิพนธ์นั้นได้องค์ความรู้ในด้านใดบ้าง เช่น อุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง การสื่อสารทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพ ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการสาธารณสุข ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้ง ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส และขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. สามารถมีองค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547 - 2559 ที่มีการจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบเพื่อนำไปใช้ในการศึกษาทางวิชาการและอธิบายทำนายปรากฏการณ์ขบวนการเคลื่อนไหวของไทยได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสังคมการเมืองไทย
2. สามารถมีองค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการเมืองไทย อันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการความขัดแย้งในสังคมการเมืองไทยตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับพื้นที่ ขององค์กร หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมการเมืองไทย

วิธีการวิจัย

รูปแบบการวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ระหว่างเชิงปริมาณกับเชิงคุณภาพ เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ.2547-2559 แหล่งข้อมูลในการวิจัยนี้เป็นการศึกษาโดยสังเคราะห์องค์ความรู้ในงานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่สำคัญๆ จากแหล่งข้อมูลห้องสมุดสถาบันวิชาการในประเทศไทย จำนวน 107 แห่ง โดยแบ่งเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ จำนวน 30 แห่ง มหาวิทยาลัยเอกชน จำนวน 27 แห่ง

มหาวิทยาลัยสงฆ์ จำนวน 2 แห่ง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล จำนวน 9 แห่ง และมหาวิทยาลัยราชภัฏ จำนวน 39 แห่ง หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมเพื่อกำหนดขอบเขตเนื้อหาของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองออกเป็นมิติต่างๆ ได้แก่ 1) อุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง 2) การสื่อสารทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง 3) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม 4) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพ 5) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการสาธารณสุข 6) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้ง 7) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส และ 8) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

หลังจากนั้นผู้วิจัยทำการสืบค้นข้อมูลจากแหล่งข้อมูลห้องสมุดสถาบันวิชาการในประเทศไทย จำนวน 107 แห่ง ข้างต้น แล้วใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive sampling) เฉพาะสถาบันวิชาการที่มีวิทยานิพนธ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับขอบเขตเนื้อหาทั้ง 8 ประเด็นข้างต้น จึงได้แหล่งข้อมูลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 11 แห่ง หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษเอกสาร (Documentary Research) อันได้แก่ วิทยานิพนธ์และงานวิจัย เพื่อนำมาตรวจสอบสังเคราะห์ เลือกสรร จัดประเภทของข้อมูล จากนั้นได้ทำการสังเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Synthesis) โดยการใช้ระเบียบวิธีทางสถิติด้วยร้อยละ (percentage) สำหรับการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis) ใช้วิธีการสังเคราะห์ด้วยวิธีการบรรยาย (descriptive analysis) จะได้บทสรุปรวมข้อค้นพบของรายงานการวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่นำมาสังเคราะห์เพื่อจะได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปอธิบายปรากฏการณ์ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้อย่างเหมาะสมกับบริบทของสังคมการเมืองไทยต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถสรุปได้เป็นการสังเคราะห์องค์ความรู้ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังต่อไปนี้

1. การสังเคราะห์องค์ความรู้ในเชิงปริมาณ

การศึกษาเรื่องการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547 - 2559 สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ในเชิงปริมาณ จากวิทยานิพนธ์ 44 เรื่อง และงานวิจัย 2 เรื่อง รวม 46 เรื่อง ดังต่อไปนี้

1.1 สัดส่วนของระยะเวลาการทำงานวิจัย และปีที่ตีพิมพ์

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	พ.ศ. 2547	1	2.17
2	พ.ศ. 2548	2	4.35
3	พ.ศ. 2549	2	4.35
4	พ.ศ. 2550	3	6.52
5	พ.ศ. 2551	3	6.52
6	พ.ศ. 2552	5	10.87
7	พ.ศ. 2553	8	17.39
8	พ.ศ. 2554	8	17.39
9	พ.ศ. 2555	5	10.87
10	พ.ศ. 2556	2	4.35
11	พ.ศ. 2557	4	8.70
12	พ.ศ. 2558	1	2.17
13	พ.ศ. 2559	2	4.35
	รวม	46	100.00

สัดส่วนปีที่ตีพิมพ์ของงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ใน พ.ศ. 2553 และ พ.ศ. 2554 มีจำนวนมากที่สุด ปีละ 8 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 17.39 รองลงมาคือ พ.ศ. 2552 และ พ.ศ. 2555 มีจำนวน ปีละ 5 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 10.87

1.2 สัดส่วนของสถาบันที่มีงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	16	34.78
2	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	1	2.17
3	มหาวิทยาลัยขอนแก่น	4	8.70
4	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	6	13.04
5	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร	1	2.17
6	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	4	8.70
7	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต	1	2.17
8	มหาวิทยาลัยมหิดล	2	4.35
9	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	5	10.87
10	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	3	6.52
11	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	3	6.52
	รวม	46	100.00

สัดส่วนของสถาบันที่มีงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากที่สุด คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีจำนวน 16 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 37.78 ส่วนสถาบันที่มีงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองน้อยที่สุด ได้แก่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร และมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต มีจำนวนน้อยที่สุด สถาบันละ 1 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 2.17

1.3 สัดส่วนประเภทของการวิจัย

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	การวิจัยเชิงคุณภาพ	43	93.48
2	การวิจัยเชิงปริมาณ	1	2.17
3	การวิจัยแบบผสมผสาน (การวิจัยทั้งเชิงคุณภาพทั้งปริมาณ)	2	4.35
	รวม	46	100.00

สัดส่วนประเภทของการวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง มีการวิจัยเชิงคุณภาพ ปริมาณมากที่สุด จำนวน 43 เล่ม คิดเป็น ร้อยละ 93.48 รองลงมา คือ การวิจัยแบบผสมผสาน (การวิจัยทั้งเชิงคุณภาพทั้งปริมาณ) จำนวน 2 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 4.35 และน้อยที่สุด คือ การวิจัยเชิงปริมาณ มีจำนวน 1 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 2.17

1.4 สัดส่วนชนิดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	ใช้ประชากรทั้งหมด	7	15.22
2	ใช้กลุ่มตัวอย่าง	39	84.78
	รวม	46	100.00

สัดส่วนชนิดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย มีการใช้กลุ่มตัวอย่างมากที่สุด จำนวน 39 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 84.78 ส่วนชนิดของประชากรที่ใช้ในการวิจัยมีสัดส่วนรองลงมา คือการใช้ประชากรทั้งหมด จำนวน 7 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 15.22

1.5 สัดส่วนของเทคนิคการกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	ใช้แบบอื่นๆ ได้แก่ การกำหนดเอง และแบบไม่อาศัยหลักความน่าจะเป็น	4	8.70
2	เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่ใช้การสุ่มตัวอย่าง	42	91.30
	รวม	46	100.00

ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่ใช้การสุ่มตัวอย่าง มีจำนวน 42 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 91.30 ส่วนเทคนิคการกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ทฤษฎีแบบอื่นๆ ได้แก่ การกำหนดเอง และแบบไม่อาศัยหลักความน่าจะเป็น มีจำนวน 4 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 8.70

1.6 สัดส่วนของเทคนิคการสุ่มตัวอย่าง

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	สุ่มแบบง่าย	1	2.17
2	สุ่มแบบบังเอิญ	2	4.35
3	เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่ใช้การสุ่มตัวอย่าง	43	93.48
	รวม	46	100.00

สัดส่วนเทคนิคการสุ่มตัวอย่างเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่ใช้การสุ่มตัวอย่าง มีมากที่สุด จำนวน 43 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 93.48 รองมา คือ เทคนิคสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 2 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 4.35 น้อยสุด คือ เทคนิคการสุ่มตัวอย่างของการสุ่มแบบง่าย จำนวน 1 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 2.17

1.7 สัดส่วนของรูปแบบของการวิจัย

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	การวิจัยแบบสำรวจ	33	71.74
2	การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR)	10	21.74
3	อื่นๆ ได้แก่ การวิจัยเอกสาร และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ	3	6.52
	รวม	46	100.00

สัดส่วนของรูปแบบของการวิจัยแบบสำรวจ มีจำนวน 33 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 71.74 รองลงมา คือ สัดส่วนของรูปแบบของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) จำนวน 10 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 21.74 และสัดส่วนของรูปแบบของการวิจัยอื่นๆ ได้แก่ การวิจัยเอกสาร และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพจำนวน 3 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 6.52

1.8 สัดส่วนของเครื่องมือการวิจัยที่ใช้

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	แบบสอบถาม	7	15.22
2	แบบสัมภาษณ์	12	26.09
3	การสังเกตการณ์	19	41.30
4	อื่นๆ ได้แก่ การ Focus Group การประชุมปฏิบัติการควบคู่กับแบบสอบถาม การวิเคราะห์เนื้อหาและเอกสาร	8	17.39
	รวม	46	100.00

สัดส่วนของเครื่องมือการวิจัยที่ใช้ส่วนใหญ่เป็นแบบการสังเกตการณ์ จำนวน 19 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 41.30 รองลงมาคือ สัดส่วนของเครื่องมือการวิจัยแบบสัมภาษณ์ จำนวน 12 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 26.09 ลำดับถัดมา คือ สัดส่วนของเครื่องมือการวิจัยแบบสอบถาม จำนวน 7 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 15.22 และสัดส่วนของเครื่องมือการวิจัยที่ใช้แบบอื่นๆ ได้แก่ การ Focus Group การประชุมปฏิบัติการควบคู่กับแบบสอบถาม การวิเคราะห์เนื้อหาและเอกสาร จำนวน 8 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 17.39

1.9 สัดส่วนของวิธีที่ใช้ในการหาคุณภาพเครื่องมือ

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	ความเที่ยงตรง	1	2.17
2	ความเชื่อมั่น	2	4.35
3	ไม่ระบุ	1	2.17
4	เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่ใช้การหาคุณภาพเครื่องมือ	42	91.30
	รวม	46	100.00

สัดส่วนของวิธีที่ใช้ในการหาคุณภาพเครื่องมือ ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่ใช้การหาคุณภาพเครื่องมือ จำนวน 42 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 91.30 รองมาเป็นสัดส่วนของวิธีที่ใช้ในการหาคุณภาพเครื่องมือ แบบความเชื่อมั่น จำนวน 2 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 4.35 และสัดส่วนของวิธีที่ใช้ในการหาคุณภาพเครื่องมือแบบเที่ยงตรง กับ ไม่ระบุ มีจำนวนน้อยที่สุด อย่างละ 1 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 2.17

1.10 สัดส่วนของวิธีการทางสถิติที่ใช้ในงานวิจัย

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	ร้อยละ / ค่าเฉลี่ย	5	10.87
2	ใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ	1	2.17
3	เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่ใช้วิธีการทางสถิติ	40	86.96
	รวม	46	100.00

สัดส่วนของวิธีการทางสถิติที่ใช้ในงานวิจัย ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพจึงไม่ใช้วิธีการทางสถิติ จำนวน 40 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 86.96 รองมา คือ สัดส่วนของวิธีการทางสถิติที่ใช้ในงานวิจัยแบบร้อยละ / ค่าเฉลี่ย จำนวน 5 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 10.87 ส่วนสัดส่วนของวิธีการทางสถิติที่ใช้ในงานวิจัยแบบอื่นๆ จำนวน 1 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 2.17

1.11 สัดส่วนของเนื้อหางานวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	อุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง	21	45.65
2	การสื่อสารทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง	8	17.39
3	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	9	19.57
4	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพ	2	4.35
5	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการสาธารณสุข	2	4.35
6	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้ง	1	2.17
7	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส	1	2.17

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
8	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ	2	4.35
	รวม	46	100.00

สัดส่วนของเนื้อหางานวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเรื่องอุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง จำนวน 21 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 45.65 รองลงมาคือ เนื้อหาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 9 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 19.57 และสัดส่วนของเนื้อหางานวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับความขัดแย้ง และขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาสน้อยที่สุด จำนวน 1 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 2.17

1.12 สัดส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองประเภทต่างๆ

ที่	รายการ	ความถี่	ร้อยละ
1	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง	32	69.57
2	ขบวนการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ	1	2.17
3	ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองวัฒนธรรม	13	28.26
	รวม	46	100.00

สัดส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองประเภทต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง จำนวน 32 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 69.57 รองมาคือ สัดส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม จำนวน 13 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 28.26 ส่วนสัดส่วนงานวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจน้อยที่สุด จำนวน 1 เล่ม คิดเป็นร้อยละ 2.17

2. การสังเคราะห์องค์ความรู้ในเชิงคุณภาพ

การศึกษาเรื่องการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ.2547-2559 สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ในเชิงคุณภาพจากวิทยานิพนธ์และผลงานวิจัย จำนวน 46 เรื่อง ดังต่อไปนี้

2.1 การสังเคราะห์ประเด็น วัตถุประสงค์ ระเบียบวิธีวิจัยของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547 - 2559

2.1.1 ประเด็นในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547 - 2559 มีขอบเขตเนื้อหาของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในมิติต่างๆ ได้แก่ 1) อุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง 2) การสื่อสารทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง 3) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพ 5) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการสาธารณสุข 6) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้ง 7) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส และ 8) ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ

2.1.2 วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547 - 2559 เน้นศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยใช้ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีต่างๆ เพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายในการเคลื่อนไหว รวมทั้งศึกษาแนวทางการระดมทรัพยากรหรือสร้างเครือข่ายการเคลื่อนไหว การจัดโครงสร้างองค์กรในการเคลื่อนไหว และเครื่องมือที่สามารถสื่อสารเพื่อสร้างความตระหนักในเจตจำนงทางการเมืองหรืออุดมการณ์ทางการเมืองร่วมกัน เช่น เพลง วากรรม เป็นต้น ขณะที่การศึกษาขบวนการเกี่ยวกับเพศสภาพเน้นศึกษาบริบท

ทางสังคมที่นำไปสู่การต่อสู้เคลื่อนไหว การสร้างพื้นที่ทางสังคม การยอมรับทางสังคมในกระบวนการนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับประเด็นเพศสภาพ ส่วนการศึกษาความเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข เน้นศึกษาทุนทางสังคมบริบททางการเมืองซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุน ตลอดจนปฏิบัติการต่างๆ เช่น ยุทธศาสตร์ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหว และผลลัพธ์ของการเคลื่อนไหวโดยเฉพะนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการสาธารณสุข สำหรับการศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งต้องการศึกษาสภาพทั่วไปของความขัดแย้ง สาเหตุความขัดแย้ง และผลกระทบของความขัดแย้งทางการเมืองขณะที่การศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส เน้นศึกษาการจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี การสร้างเครือข่ายทางการเมือง อัตลักษณ์ของขบวนการ ตลอดจนผลกระทบจากการเคลื่อนไหวต่อสู้ ซึ่งมีความคล้ายกับการศึกษาการเคลื่อนไหวทางการเมืองตอนนโยบายสาธารณะ ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิหลัง การเกิดขึ้นบริบทของการก่อตั้งองค์กร และการปฏิบัติการสร้างพื้นที่ทางการเมือง การจัดโครงสร้างองค์กรและการเชื่อมต่อกับเครือข่ายพันธมิตร รวมทั้งศึกษายุทธศาสตร์และยุทธวิธี เงื่อนไขและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้าถึงที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในนโยบายหรือโอกาสทางการเมือง

2.1.3 ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547 – 2559 ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) แต่หากเป็นการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพ อาจมีวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยเทคนิคการแนะนำต่อหรือบอกต่อ (Snowball Technique) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยส่วนใหญ่จะเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เช่น การสัมภาษณ์ การใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observation) และแบบไม่มีส่วนร่วม (non-participant observation) การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (descriptive analysis) และการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า หากเป็นการศึกษาเกี่ยวกับอุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง การศึกษาด้านนี้จึงเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการศึกษาเฉพาะขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น โดยมีการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และมีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา ในการทำความเข้าใจอุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง และไม่ค่อยนำการสนทนากลุ่มเข้ามาเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล เนื่องจากอาจเกิดปัญหาในการเผชิญหน้าระหว่างการสนทนากลุ่มได้ ส่วนการศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการสาธารณสุข วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเน้นการลงพื้นที่ชุมชน เนื่องจากเป็นการศึกษาวิจัยที่ต้องการทราบถึงฐานสำคัญของขบวนการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการสาธารณสุขซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในระดับพื้นที่ และเพื่อให้เห็นปัจจัยสำคัญคือ ทุนทางสังคมที่เป็นปัจจัยหนุนเสริมปฏิบัติการในการเคลื่อนไหวของขบวนการ เช่นเดียวกับการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ ที่ต้องการได้ข้อมูลอย่างหลากหลายจากคนทุกกลุ่ม และเป็นข้อมูลเชิงลึก เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์เชิงนโยบายอย่างรอบด้านทั้งความสัมพันธ์เชิงเครือข่ายทางการเมืองภายในกับภายนอกขบวนการ และความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับรัฐ

อย่างไรก็ตาม การศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ การสังเกต และอาจมีการผสมผสานเชิงปริมาณเพื่อเติมเต็มข้อมูลด้วยแบบสอบถาม โดยใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ทั้งนี้ แม้ว่าการศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส จะเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เกี่ยวข้องกับทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อ อัตลักษณ์ และมีลักษณะใกล้เคียงกับการวิจัยชาติพันธุ์วรรณา แต่ชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส มีจำนวนมาก การศึกษาวิจัยเพียงเชิงคุณภาพอาจไม่มีความเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างได้เพียงพอที่จะอธิบายหรือทำนายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในวงกว้างได้จึงจำเป็นต้องเติมเต็มด้วยการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ

2.2 การสังเคราะห์องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2547 - 2559

2.2.1 องค์ความรู้ทางด้านอุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างความชอบธรรมให้กับกลุ่มที่สนับสนุน และลดความชอบธรรมให้กับกลุ่มที่คัดค้านหรือต่อต้าน หรือการก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มต่างๆ เช่น กลุ่มนิสิตนักศึกษา กลุ่มชนชั้นกลาง กลุ่มเสื้อสีต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้เกิดรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ทางการเมืองเพื่อนำไปสู่การสร้างอุดมการณ์ร่วมกัน การจัดวางโครงสร้างของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ (นปช.) รวมทั้งการศึกษาการใช้ยุทธวิธีต่างๆ เช่น บทเพลง วาทกรรม เครือข่ายอินเทอร์เน็ต การจัดตั้งพรรคการเมือง และการจัดกิจกรรมทางการเมืองในขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อใช้เป็นแนวทางในการต่อสู้เรียกร้องให้ประสบความสำเร็จตามเจตจำนงที่ตั้งไว้ เช่น การศึกษาของ ฉัตรชัย ธนาวุฒิ (2559) เรื่อง การศึกษากระบวนการเพื่อการปฏิรูปทางการเมืองของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กปปส.) พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของประเทศไทยมี 3 ด้าน ได้แก่ 1) การเคลื่อนไหวทางการเมือง 2) การสื่อสารทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง และ 3) วิถีการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทำให้เป็นการผนึกกำลังของประชาชนและกลุ่มเครือข่ายต่างๆ เป็นพลังในการเรียกร้อง ผลักดัน พิทักษ์และรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มตน

2.2.2 องค์ความรู้ในด้านการสื่อสารทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง เป็นการสื่อสารเพื่อแสดงความสำคัญหรืออิทธิพลของสื่อในการสื่อสารทั้งในและนอกขบวนการทางการเมือง รวมถึงการวิเคราะห์ช่องทางในเครือข่ายการสื่อสารทางการเมืองเพื่อให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองเข้าถึงสมาชิกได้มากขึ้นและสนับสนุนมากขึ้น นอกจากนี้ยังรวมถึงการสร้างวาทกรรมเพื่อสร้างความชอบธรรมหรือเพื่อทำลายความชอบธรรมของรัฐเพื่อสิทธิในการแสดงออกในการประท้วงในเรื่องต่างๆ ด้วยการสร้างพื้นที่ทางการเมืองจากการสื่อสารทางการเมืองเพื่อสร้างข้อได้เปรียบของการเคลื่อนไหวทางการเมือง เช่น การศึกษาของ อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ (2553) เรื่อง การสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองไทยผ่านเว็บไซต์เครือข่ายทางสังคม พบว่า เนื้อหาของการสื่อสารมีวัตถุประสงค์เพื่อการประกาศจุดยืนทางความคิดและอุดมการณ์ การแสดงความคิดเห็น การระดมสรรพกำลัง การสำรวจความคิดเห็นของสมาชิก และการประชาสัมพันธ์และสร้างความนิยม

2.2.3 องค์ความรู้ด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม องค์การพัฒนาเอกชนมักมีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เครือข่ายและการเคลื่อนไหวเพื่อต่อสู้หรือต่อต้านบนพื้นฐานของเครือญาติและชุมชนสัมพันธ์ในพื้นที่เข้าไปมีส่วนร่วมจนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน หลอมรวมแนวคิดของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยใช้ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่มีอยู่ เพื่อเคลื่อนไหวในลักษณะการสื่อสารไปสู่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวเพื่อนำไปสู่การผลักดันให้รัฐแก้ปัญหาและเพื่อการสื่อสารสู่สังคมเพื่อผลักดันให้รัฐออกไปแก้ปัญหาความเดือดร้อนของผู้คน หรือเพื่อสร้างแสงทาสสมฟื้นฟู การใช้ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชาวบ้านในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การศึกษาของ ภัทธ ยืนยง. (2557). เรื่อง การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มน้ำสาขาทอนบนของประเทศไทย พบว่าขบวนการเคลื่อนไหวใช้กระบวนการเรียนรู้เป็นเป้าหมายที่จะก่อให้เกิดการรวมตัวและวิธีการเรียนรู้ร่วมกันของผู้กระทำการผ่านกระบวนการกลุ่ม การรวมกลุ่มคน เครือข่ายชุมชน โดยมีแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ของขบวนการร่วมด้วย การให้ความสำคัญกับการสร้างการปฏิบัติการเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างพื้นที่ผ่านกลไกทางสังคม การเสริมสร้างผู้กระทำการเป็นผู้จัดการกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง การหล่อหลอมแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่าน

การประยุกต์ใช้ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรม ทุนทางสัญลักษณ์ และทุนทางเศรษฐกิจมาเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการเคลื่อนไหวจัดการทรัพยากรธรรมในลุ่มน้ำ

2.2.4 องค์ความรู้จากการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพ บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงในหลายส่วน ส่งผลให้ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ซึ่งเป็นการเปิดพื้นที่ทางการเมืองของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศให้มีความกว้างขวางขึ้นในระบบการเมือง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ของการยอมรับทางสังคมของเรื่องเพศสภาพมากขึ้นในอดีต มีพื้นที่ในการสร้างเอกลักษณ์ตัวตนและให้ได้ว่าซึ่งสิทธิ ความเท่าเทียม การสร้างความเข้าใจและการลดอคติต่อคนข้ามเพศ รวมทั้งการผลักดันประเด็นของเพศภาวะ เพศวิถี ในกฎหมายต่างๆ มาตรการทางสังคมและการเมือง เพื่อปกป้องคุ้มครองคนที่มีความหลากหลายทางเพศจากการถูกเลือกปฏิบัติ เช่น การศึกษาของ ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ (2554) เรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนข้ามเพศ และ วิภาดา เอี่ยมคง (2553) ที่ศึกษาผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย เป็นต้น

2.2.5 องค์ความรู้จากการศึกษาด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการสาธารณสุข พบว่า ปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือทุนทางสังคม อย่างไรก็ตาม เพื่อความสำเร็จของการเคลื่อนไหว การระดมทรัพยากรเป็นสิ่งจำเป็น แนวปฏิบัติการเคลื่อนไหวมีพลวัตที่นำไปสู่กระบวนการนโยบายในการจัดการกับปัญหา ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องมีผู้นำที่สั่งสมมาปลูกฝังประสบการณ์และความรู้สร้างเครือข่ายมีทุนทางเศรษฐกิจจึงนำไปสู่ผลกระทบต่อการกระบวนการนโยบาย ผลกระทบต่อการขยายพื้นที่ในมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผลกระทบต่อการสร้างพื้นที่ภายในขบวนการทางสังคมและผลกระทบต่อการสนับสนุนและการเสริมสร้างประชาธิปไตย เช่น การศึกษาของ ประชาธิปไตย กะทา (2547) เรื่อง การศึกษาทุนทางสังคมและบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสุขภาพ: กรณีศึกษาประชาคมสุขภาพหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย และ สังกมา สารวัตร (2557) ที่ศึกษาปฏิบัติการประชาธิปไตยกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ : ศึกษากรณีเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์

2.2.6 องค์ความรู้จากการศึกษาด้านขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้ง บุญส่ง พิมเพ็ง (2552) ศึกษาเรื่อง ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มคนรักอุดรและกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่จังหวัดอุดรธานี พ.ศ. 2549-2552 พบว่า ความขัดแย้งทางการเมืองเกิดจากปัจจัยพื้นฐานของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกันทั้งในด้านโครงสร้างกระบวนการ พฤติกรรม และความจำเป็นในการสนับสนุนกลุ่มการเมือง ความขัดแย้งทางการเมืองเป็นสภาวะหรือลักษณะของความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่ม ได้แก่ การเดินขบวนประท้วง การเผชิญหน้ากัน การต่อรอง การปะทะกัน การต่อสู้กัน ผลกระทบจากความขัดแย้ง ได้แก่ เกิดการแบ่งแยกกลุ่มทางการเมืองออกอย่างชัดเจน เกิดความแตกแยกระหว่างกลุ่มเพื่อสนับสนุนกลุ่มการเมือง แม้ความขัดแย้งจะทำให้ประชาชนให้ความสนใจ และมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น แต่ก็เกิดความไม่สงบสุขในสังคม มีการต่อต้านฝ่ายตรงกันข้าม ต่อต้านการค้าและธุรกิจของฝ่ายตรงข้าม ในทางกลับกันสมาชิกของแต่ละกลุ่มมีความรักใคร่สามัคคีกันและมีกิจกรรมร่วมกัน

2.2.7 องค์ความรู้จากการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส วิชัย จันท์บุญ (2554) ศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนพิการ พบว่า ขบวนการเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันเพื่อต่อต้านรัฐมีทั้งโครงสร้างองค์กรที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีทั้งยุทธวิธีที่ไม่รุนแรงและไม่รุนแรง เช่น ยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของระบบการเมืองปกติ ยุทธวิธีขัดขวางทำลายระบบการเมืองปกติ รวมทั้งยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง ผลของขบวนการเคลื่อนไหวพบว่ารัฐให้การยอมรับข้อเรียกร้องจากการเคลื่อนไหวในหลายระดับ เช่น การออกนโยบายใหม่ของรัฐ การระงับยับยั้งการตัดสินใจ การนำนโยบายไปปฏิบัติจริง รวมทั้งการบรรเทาความเดือดร้อนของชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาสได้

2.2.8 องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการนี้เกิดขึ้นจากการขาดความโปร่งใสและการขาดข้อมูลของรัฐในการตัดสินใจด้าน

นโยบายสาธารณะในแง่ของการสร้างความมั่นใจผลกระทบที่ครอบคลุม จึงทำให้การเคลื่อนไหวหันมาจับมือกันสร้างเครือข่ายใหม่เป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อตรวจสอบและติดตามการดำเนินการตามนโยบายของรัฐ และเรียกร้องการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงในกระบวนการนโยบายโดยสร้างพื้นที่ทางการเมืองโดยการระดมทรัพยากรที่สำคัญสำหรับการเคลื่อนไหวเพื่อทำลายความชอบธรรมของรัฐ และสามารถใช้ความรู้เพื่อขยายผ่านเครือข่ายพันธมิตรทั้งในและนอกระบบการเมืองในการตรวจสอบการเข้าถึงข้อมูล สร้างพื้นที่สื่อ ใช้กลวิธีเพิ่มแรงกดดันและอำนาจต่อรอง รวมทั้งมีข้อเสนอแนะที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงกระบวนการนโยบายสาธารณะตามหลักประชาธิปไตย เช่น การศึกษาของ อีริดา ศุภะพงษ์ (2550) เรื่อง การสร้างพื้นที่ทางการเมืองแก่นโยบายสาธารณะเรื่องข้อตกลงการค้าเสรีทวิภาคี : ศึกษากรณีเอฟทีเอวอท์ และ นิศาล ทวนทอง (2549) ที่ศึกษาการเสนอวาระสาธารณะกรณีคัดค้านการแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยในสื่อมวลชนและสื่อของสหภาพแรงงานฯ เป็นต้น

อภิปรายผล

หากพิจารณาผลการศึกษาเชิงปริมาณพบว่า สัดส่วนปีที่ตีพิมพ์ของงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2552 จนถึง พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ในช่วงเวลาต่อมาจำนวนลดลงเป็นลำดับ สะท้อนให้เห็นว่าบริบททางสังคมการเมืองระดับชาติส่งผลต่อความสนใจในการศึกษา หากแต่ประเด็นที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองมีความกว้างขวางมากกว่านั้น แต่กลับได้รับความสนใจลดลงเมื่อผ่านพ้นช่วงที่มีการชุมนุมเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชาติ

สอดคล้องกับสัดส่วนของสถาบันที่มีงานวิจัยเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองส่วนใหญ่เป็นสถาบันการศึกษาในส่วนกลาง และสถาบันการศึกษาหลักในภูมิภาค สะท้อนให้เห็นการกระจุกตัวขององค์ความรู้อยู่ที่สถาบันการศึกษาขนาดใหญ่เท่านั้น ขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นกลับได้รับความสนใจในการศึกษาจากสถาบันการศึกษาในพื้นที่น้อยมาก

นอกจากนี้ สัดส่วนประเภทของการวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ สะท้อนให้เห็นว่า เป็นการใช่วิธีการศึกษาแบบตรรกวิทยา (logical method) ทำให้องค์ความรู้มีลักษณะเป็นการบรรยายเชิงพรรณนา การอธิบายทำนายปรากฏการณ์จึงอาจถูกตั้งคำถามต่อความเป็นตัวแทนของข้อสรุปทั่วไป (generalization) ส่งผลให้การพัฒนาทฤษฎีของการศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทยไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างจริงจัง

สอดคล้องกับสัดส่วนของรูปแบบของการวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองส่วนใหญ่เป็นแบบสำรวจ ขณะที่การวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ซึ่งเป็นรูปแบบของการวิจัยที่จะทำให้นักวิจัยมีส่วนร่วมกับปรากฏการณ์ในการเคลื่อนไหวของขบวนการ กลับมีไม่ถึงกึ่งหนึ่งของวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้งหมด

สัดส่วนของเนื้อหางานวิจัยที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกือบครึ่งหนึ่งเป็นการศึกษาอุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ขณะที่สัดส่วนของเนื้อหางานวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับความขัดแย้งซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในสภาวะการเมืองแบบมวลชนของไทยกลับมีน้อยที่สุด ซึ่งสะท้อนภาพให้เห็นว่า ตลอดระยะเวลาความขัดแย้งในสังคมการเมืองไทย ช่วง พ.ศ. 2548 – การรัฐประหาร พ.ศ. 2557 การให้ความสำคัญเพื่อถอดบทเรียนทางวิชาการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติการแก้ไขปัญหาการเมืองแบบมวลชนไม่ได้รับความสนใจทางวิชาการเท่าที่ควร จึงอาจเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ความพยายามแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทยไม่เกิดสัมฤทธิ์ผลเนื่องจากไม่มีฐานองค์ความรู้ทางด้านนี้ที่จะนำไปสู่การนำไปใช้ที่เพียงพอ

สอดคล้องกับสัดส่วนงานวิจัยส่วนใหญ่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองมากกว่าครึ่งหนึ่ง ขณะที่การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเชิงวัฒนธรรม และเศรษฐกิจยังมีน้อยอยู่ ซึ่งในปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมือง

ของสังคมไทยนั้น ความขัดแย้งทางการเมืองมิได้เกิดขึ้นและดำรงคงอยู่อย่างลอยๆ หากแต่มีรากฐานความขัดแย้งจากความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมและทางเศรษฐกิจที่มีความเหลื่อมล้ำอีกด้วย

หากพิจารณาผลการศึกษาเชิงคุณภาพพบว่า การศึกษาอุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง สามารถพัฒนาองค์ความรู้เพื่อสร้างความเข้าใจบริบทในการเข้าสู่การเคลื่อนไหวทางการเมือง การปรับเปลี่ยนของชนชั้นของกลุ่มผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวทางการเมืองในกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้วิกฤตการณ์ทางการเมืองต่างๆ ทั้งการต่อต้านและสนับสนุน การต่อสู้เรียกร้องที่มีระเบียบแบบแผนที่เป็นรูปธรรม มีโครงสร้างองค์กรและการแบ่งงานกันทำเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยนำยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี และเครื่องมือใหม่ๆ มาใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการชุมนุม และเสนอแนวทาง องค์ความรู้ในการชุมนุมเรียกร้องใหม่ การใช้บทเพลง วาทกรรมในการสื่อสารไปยังผู้ชุมนุมให้เข้าใจปัจจัยที่ส่งเสริมและกดดันสำหรับการขับเคลื่อนทางการเมืองของกลุ่มผู้ชุมนุมไปในทิศทางเดียวกันและมีอุดมการณ์ร่วมกัน

ส่วนการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองสามารถนำองค์ความรู้จากการศึกษาไปพัฒนาสู่ความเข้าใจสื่อและการสื่อสารทางการเมืองที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความคิด และการเข้าถึงของประชาชนผ่านรูปแบบการสื่อสารและช่องทางการสื่อสารใหม่ๆ เช่น เครือข่ายสังคมออนไลน์ ทำให้การประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองมีเรื่องของการสื่อสารเข้ามาเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง รัฐและขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกลุ่มต่างๆ เองที่ต้องมีการปรับตัวและเรียนรู้ในการใช้ประโยชน์จากสื่อในการสร้างแนวร่วมในการเพิ่มจำนวนผู้สนับสนุน การชี้แจงอุดมการณ์และการปลุกเร้าผู้ชุมนุมที่เป็นประโยชน์กับตนเอง และสร้างวาทกรรมทางการเมืองให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อไป เช่น การทำความเข้าใจการสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองเพื่อให้เข้าใจลักษณะทางเทคโนโลยีที่เอื้ออำนวยและเป็นอุปสรรคต่อการสื่อสารทางการเมือง โดยกลุ่มเป้าหมายที่จะได้รับประโยชน์ ได้แก่ ผู้นำทางการเมือง นักการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง โดยการสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองไทยผ่านเว็บไซต์เครือข่ายทางสังคมยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการสื่อสารแต่เป็นช่องทางในการประชาสัมพันธ์เป็นส่วนใหญ่ การทำความเข้าใจรูปแบบการสื่อสารและปัจจัยการเกิดขึ้นของเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social network) ของผู้ใช้บริการ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการศึกษารูปแบบการเกิดการสื่อสารในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองในสังคมปัจจุบัน และผลการวิจัยที่ได้สามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาเครือข่ายสังคมออนไลน์ ตลอดจนการใช้สื่อแบบใหม่เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง

สำหรับการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สามารถพัฒนาองค์ความรู้เพื่อทำความเข้าใจพื้นฐาน เป้าหมาย กระบวนการและการจัดตั้งของกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อการปรับใช้เป็นแนวทางในการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน การกำหนด กลยุทธ์ ยุทธวิธีรวมทั้งช่องทางการสื่อสารได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมในการวางแผน ต่อสู้และความพยายามรักษาละเลยเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองและเสนอแนวทางที่รัฐต้องรับฟังและแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยคำนึงถึงความรู้สึกของคนในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบ

ส่วนองค์ความรู้จากการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพ มีเป้าหมายในการเข้าใจบริบททางสังคม การเกิดกระบวนการเบียดขับตัวตนของคนข้ามเพศ การต่อสู้ต่อรองทางอัตลักษณ์ ท่ามกลางความหลากหลายและซับซ้อนของประสบการณ์ของคนข้ามเพศ นำไปสู่การเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย และเสนอแนวทางที่รัฐต้องบูรณาการนโยบายให้พลเมืองทุกคนได้รับสิทธิทางกฎหมายโดยไม่คำนึงถึงความโน้มเอียงทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ เช่น การศึกษาของ ปิยลักษณ์ โพธิ์วรรณ (2554) เรื่อง ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนข้ามเพศ มีเป้าหมายในการเข้าใจถึงกระบวนการเบียดขับตัวตนของคนข้ามเพศ การต่อสู้ต่อรองทางอัตลักษณ์

ท่ามกลางความหลากหลายและซับซ้อนของประสบการณ์ของคนข้ามเพศ ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และตัวตนของกลุ่มคนข้ามเพศในสังคม ปัญหาอุปสรรคของขบวนการภายใต้นโยบายกฎหมายและการเมืองของประเทศไทย และเสนอแนวทางที่รัฐต้องบูรณาการนโยบายให้พลเมืองทุกคนได้รับสิทธิทางกฎหมายโดยไม่คำนึงถึงความโน้มเอียงทางเพศและอัตลักษณ์ทางเพศ เป็นต้น

สอดคล้องกับองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการสาธารณสุข ที่สามารถพัฒนาให้หน่วยงานรัฐเปิดพื้นที่ทางสังคม สนับสนุนให้เกิดการรวมตัวลักษณะประชาสังคม (civil society) ของผู้คนตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นในลักษณะเครือข่ายพันธมิตรช่วยเหลือกันเองมีส่วนช่วยสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้าน พร้อมกับสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมที่ขยายขอบเขตออกไปภายนอกชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นฐานรากอันนำไปสู่การจรรโลงประชาธิปไตย

สำหรับองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้ง นอกจากจะทำให้ทราบสาเหตุ สภาพความขัดแย้ง และผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่แล้ว ยังสามารถขยายผลไปสู่การอธิบายทำนายปรากฏการณ์ความขัดแย้งระดับชาติ เพื่อนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมไทยได้ต่อไป

สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส มีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการ และปัจจัยในการเข้าร่วมขบวนการ เพื่อพัฒนาเป็นแนวทางในการวางแผนกำหนดนโยบายสำหรับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ต่อไป

สำหรับการพัฒนาองค์ความรู้จากการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ สามารถนำข้อค้นพบจากการศึกษาไปสู่ความเข้าใจที่จะเป็นฐานแก่การเคลื่อนไหวทางสังคมต่อไปในอนาคต และจะส่งผลต่อการผสมผสานยุทธศาสตร์ ยุทธวิธี การระดมทรัพยากร การแบ่งปันองค์ความรู้ การสร้างเครือข่าย การแบ่งงาน และความสัมพันธ์ระหว่างขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมกับสื่อมวลชน ทำให้ผู้กำหนดนโยบายหรือรัฐจะต้องพัฒนาธรรมาภิบาลทางนโยบายที่จะต้องมุ่งเน้นความโปร่งใส การมีส่วนร่วมของประชาชน และการประเมินผลกระทบทางนโยบาย ตลอดจนเป็นแรงกดดันที่สำคัญต่อผู้มีส่วนได้เสียหรือเกี่ยวข้องในการทำให้เกิดธรรมาภิบาลทางนโยบาย เช่น สมาชิกวุฒิสภา นักวิชาการ องค์กรภาคประชาสังคม และหน่วยงานรัฐต่างๆ จะต้องตระหนักในเรื่องที่เป็นผลประโยชน์ของประชาชน ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในเชิงปริมาณเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย

1.1 ควรมีการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในมิติที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับชาติเท่านั้น

1.2 ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาในพื้นที่ให้ความสำคัญและให้ความสนใจในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชุมชนท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

1.3 ควรใช้วิธีการศึกษาเชิงประจักษ์ (empirical method) ในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้มากขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนา “ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทย” ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมการเมืองของไทยต่อไป

1.4 ควรมีการเพิ่มรูปแบบวิจัยแบบมีส่วนร่วม (PAR) ในการศึกษาเกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองให้มากขึ้น เนื่องจากเป็นรูปแบบของการวิจัยที่จะทำให้นักวิจัยมีส่วนร่วมกับปรากฏการณ์ในการเคลื่อนไหวของขบวนการ แต่ผลการศึกษาพบว่ากลับไม่ถึงกึ่งหนึ่งของวิทยานิพนธ์และงานวิจัยทั้งหมด

1.5 ควรมีการศึกษาในประเด็นขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองกับความขัดแย้งซึ่งเป็นประเด็นสำคัญในสภาวะการเมืองแบบมวลชนของไทยให้เพิ่มมากขึ้น

1.6 ควรมีการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในมิติอย่างกว้าง โดยมองขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองอย่างมีความเชื่อมโยงกับมิติทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจด้วย

2. ข้อเสนอแนะในเชิงองค์ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทย

2.1 การศึกษาอุดมการณ์ เจตจำนง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ควรศึกษาเปรียบเทียบการจัดตั้ง รูปแบบการต่อสู้เรียกร้อง แกนนำการชุมนุม และเครื่องมือในการสื่อสารไปสู่ผู้ชุมนุม รวมทั้งประเด็นที่จะก่อให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่การก่อตัวของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง

2.2 การศึกษาการสื่อสารทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง ควรมีการศึกษาการสื่อสารทางการเมืองในรูปแบบใหม่ และการค้นหารูปแบบ พัฒนาการ และการจัดการการสื่อสารทางการเมืองที่ดีและมีประสิทธิภาพจากกลุ่มขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ผ่านมา รวมทั้งประเด็นของอิทธิพลของสื่อและการเข้าถึงสื่อในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทยเพื่อจะได้ข้อมูลที่หลากหลายมากขึ้น ผลดีผลเสียและผลกระทบของการสร้างวาทกรรมทางการเมือง

2.3 การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควรศึกษาเพิ่มเติมสภาพและแนวทางการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติของการนำเสนอข่าวของสื่อมวลชนซึ่งเป็นตัวกลางในการส่งผ่านข่าวสารไปสู่สังคมเพื่อสร้างการรับรู้ปัญหาร่วมกันของสังคม ทั้งนี้เพราะประเด็นดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการต่อสู้เรียกร้องของประชาชนที่ได้รับผลกระทบและเป็นการสร้างพลังให้กับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งอาจจะทำการศึกษาผลกระทบในแง่ความรู้สึกรู้สึกความจำเป็นและเหตุผลในเชิงจิตวิทยาว่าการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางจิตวิทยาของผู้ร่วมขบวนการอย่างไรบ้าง และควรให้ความสนใจกับผลกระทบจากการคัดค้านโครงการของรัฐในโครงการที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่าก่อให้เกิดผลในเวลาต่อมาอย่างไรต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วย

2.4 การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับเพศสภาพ ควรศึกษาเพิ่มเติมความแตกต่างทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ที่ถูกศึกษา ทั้งนี้เพราะประเด็นดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการขบวนการสร้างตัวตน การยอมรับทางสังคม และระดับของความอดทนของสังคมที่มีต่อคนข้ามเพศ รวมทั้งการศึกษาละเอียดในระดับบุคคลเพื่อแสดงให้เห็นว่าการเข้าร่วมขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้เข้าร่วมขบวนการ เช่น ทักษะคติ ค่านิยม ความเชื่อ การถูกคุกคามจากรัฐและฝ่ายตรงข้าม ฯลฯ อย่างไรก็ตาม อาจจะทำการศึกษาละเอียดในเชิงจิตวิทยาว่าการต่อสู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางจิตวิทยาของผู้ร่วมขบวนการอย่างไรบ้าง และควรให้ความสนใจกับผลสะท้อนจากการโต้กลับของฝ่ายตรงข้ามของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมว่าก่อให้เกิดผลในเวลาต่อมาอย่างไรต่อขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วย

2.5 การศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับการสาธารณสุข ควรมีการศึกษาปัจจัยทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งปฏิกิริยาต่อต้านจากคนในชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินนโยบายของภาครัฐ ดังนั้น การมีพื้นที่ในการพูดคุย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่เปิดกว้างมีโอกาสนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อจรรโลงประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง

2.6 การศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับความขัดแย้ง ควรศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองระดับชาติ เพื่อเปรียบเทียบ ปรับปรุง แก้ไข ส่งเสริมอันจะเป็นผลประโยชน์ต่อการป้องกันและแก้ปัญหาความขัดแย้งในสังคมไทย โดยศึกษาปัจจัยอื่นๆ ในพื้นที่อื่นๆ กลุ่มอื่นๆ ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางการเมือง เพื่อหาสาเหตุของความขัดแย้ง เช่น สาเหตุความแตกต่างจากปัจจัยพื้นฐาน และสาเหตุความต้องการสนับสนุนกลุ่มการเมือง สาเหตุความแตกต่างจากปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ อุดมการณ์ นโยบาย กำเนิดและพัฒนาการ การจัดองค์กรภายในกลุ่มและโครงสร้างของกลุ่ม

แกนนำและสมาชิก การเงินของกลุ่ม ความสัมพันธ์ พัฒนาการ ปฏิสัมพันธ์ การดำเนินการ และพฤติกรรมการณ์สนับสนุนการต่อต้านของแต่ละฝ่าย

2.7 การศึกษาวิจัยขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาส ควรมีการนำกรอบแนวคิดทฤษฎีที่มีความกว้างขวางในการอธิบายทำนายปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง และครอบคลุมปัจจัยภายนอกขบวนการด้วย เช่น แนวการวิเคราะห์กระบวนการทางการเมือง (political process approach) รวมทั้งควรมีการศึกษาชนกลุ่มน้อย คนด้อยสิทธิด้อยโอกาสที่มีอย่างหลากหลายในสังคม เพื่อให้เห็นมุมมองต่อปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหาและการเคลื่อนไหวทางสังคมที่อาจมีลักษณะแตกต่างออกไป

2.8 การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเกี่ยวกับนโยบายสาธารณะ ควรมีการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวคู่ขนาน ขบวนการเคลื่อนไหวโต้กลับ (counter movement) รวมทั้งประเด็นความขัดแย้งอื่นๆ ที่มีความหลากหลายเพื่อจะได้ข้อมูลจากหลายแหล่งเพิ่มมากขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาเชิงสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองไทยในอนาคต

3.1 การศึกษาเชิงสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองไทยควรมีการศึกษาเพิ่มเติมทุกปี เนื่องจากมีวิทยานิพนธ์และงานวิจัยของสถาบันการศึกษาต่างๆ ที่มีการเผยแพร่ออกมาอย่างต่อเนื่อง

3.2 ควรมีการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเมืองไทยที่ได้จากการศึกษานี้ไปพัฒนาสู่ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในสังคมการเมืองไทย เนื่องจากมีการศึกษาจำนวนไม่น้อยที่ตั้งข้อสังเกตว่า ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในตะวันตกใช้กับขบวนการเคลื่อนไหวในสังคมไทยได้หรือไม่

บรรณานุกรม

- ฉัตรชัย ธนาวุฒิ. (2559). *การศึกษากระบวนการเพื่อการปฏิรูปทางการเมืองของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (กปปส.)*. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยรามคำแหง. กรุงเทพฯ.
- ธนศ อารณสุวรรณ. (2556). *กำเนิดและความเป็นมาของการปฏิวัติ*. กรุงเทพฯ: วิชาษา.
- ธนศ มรรคาสกุล. (2557). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ในประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- จิบดี บัวคำศรี. (2556). บทวิจารณ์หนังสือ: พวงทอง ภวัครพันธุ์. รัฐและขบวนการอนารยะสังคมไทย ในกรณีปราสาทพระวิหาร. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 9(3), 167-173.
- ธีรดา ศุภพงษ์. (2550). *การสร้างพื้นที่ทางการเมืองแก่นนโยบายสาธารณะเรื่องข้อตกลงการค้าเสรีทวิภาคี : ศึกษากรณีเอฟทีเอวอร์ท* (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- นิสาชล ทวนทอง. (2549). *การเสนอวาระสาธารณะกรณีคัดค้านการแปรรูปการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยในลือมวลชนและสื่อของสหภาพแรงงานฯ* (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- บุญส่ง พิมพ์. (2552). *ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มคนรักอุดรและกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่จังหวัดอุดรธานี พ.ศ. 2549-2552* (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2554). *ประชาสังคม ความรุนแรง และการล่มสลายของประชาธิปไตย: ความสำคัญของแนวคิดเรื่องความมีอารยะและการเมืองแบบอารยะของเอ็ดเวิร์ด ซิลส์. ในเมืองไทยสองเสี่ยง?: สภาพปัญหา แนวโน้ม และทางออกวิกฤติการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: หจก.ภาพพิมพ์.

- ประชาติป กะทา. (2547). การศึกษาทุนทางสังคมและบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้านสุขภาพ: กรณีศึกษา
ประชาคมสุขภาพหมู่บ้านแห่งหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา
บัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ.
- ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ. (2554). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนข้ามเพศ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต).
มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (ม.ป.ป.). ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่? ม.ป.ท.
- ภัทร ยืนยง. (2557). การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำสาขาดอนบนของประเทศไทย (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- วิชัย จันทร์บุญ. (2554). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของคนพิการ (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต).
มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น.
- วิภาดา เอี่ยมคง. (2553). ผลกระทบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของผู้ที่มีความหลากหลายทางเพศในสังคมไทย
(วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- สังมา สารวัตร. (2557). ปฏิบัติการประชาธิปไตยกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ : ศึกษากรณีเครือข่ายผู้ติดเชื้อ
เอชไอวี/เอดส์ (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ. (2553). การสื่อสารทางการเมืองของนักการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองไทยผ่านเว็บไซต์
เครือข่ายทางสังคม (วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- Foweraker, Joe. & Landman, Todd. (1997). *Title Citizenship Rights and Social Movements: A Comparative
and Statistical Analysis*. New York: Oxford University Press.
- Garner, Roberta. (1997). "Fifty Years of Social Movement Theory: An Interpretation," in Garner, Roberta and
Tenuto, John. *Social Movement Theory and Research an Annotated Bibliographical Guide*, Mcgill
Bibliographies, The Scarecrow Press, Inc., Lanham. Md & London and Salem Press, Pasadena
California. The Anglewood Cliffs, N.J.

Received: 11-01-2021

Revised: 11-05-2021

Accepted: 02-06-2021

การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ ในจังหวัดชุมพร

Product Development on Community Based Agro-Tourism for All of the Tham Sing Sub-District Community in Chumphon Province

สุรีย์ เข้มทอง¹

Suree Khemthong

Suree.khe@gmail.comภุริพัฒน์ ชาญกิจ¹

Puripat Charnkit

bomblinux@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร 2) เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร และ 3) เพื่อเสนอการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร ประชากรที่ศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มผู้แทนชุมชน จำนวน 54 คน (2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญในการดูแลผู้พิการ จำนวน 4 คน และ (3) กลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งคำนวณขนาดตัวอย่าง ได้จำนวน 93 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบประเมินศักยภาพ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1) พื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์มีศักยภาพอยู่ในระดับมาก 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 การรองรับนักท่องเที่ยวทั่วไป ด้านที่ 2 ด้านการจัดการ ด้านที่ 3 การดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ด้านที่ 4 การบริการการท่องเที่ยว 2) คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล ประกอบด้วย 6 ด้าน คือ (1) สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (2) สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวผู้พิการ (3) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (4) การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (5) กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวทั้งมวลสามารถเข้าร่วมได้ และ (6) ที่พักที่เหมาะสม 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการ

¹ สาขาวิชาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Management Science, Sukhothai Thammathirat Open University

ท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิชุมชนเพื่อคนทั้งมวลประกอบด้วย 5 ผลิตภัณฑ์ โดยชุมชนควรเป็นผู้กำหนดผลิตภัณฑ์ร่วมกันโดยการ
ค้นหาผลิตภัณฑ์ที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว มีการจัดการพื้นที่สำหรับดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยวเหมาะสมนักท่องเที่ยวทั้ง
มวล โดยการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงในแต่ละพื้นที่ของผลิตภัณฑ์ รวมทั้งจัดให้มีการสื่อความหมายถึง
นักท่องเที่ยวทั้งมวล

คำสำคัญ: การพัฒนาผลิตภัณฑ์, การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิชุมชน, คนทั้งมวล, จังหวัดชุมพร

Abstract

The purposes of the study were: 1) to evaluate the potential of community agro-tourism of the Tham Sing Sub-district community in Chumphon Province; 2) to analyze the agro-tourism product attributes for all of the community Tham Sing Sub-district; and 3) to propose agro-tourism product development for all of the Tham Sing Sub-district community in Chumphon Province. In this study, the population consisted of three target groups: (1) 54 respondents who were the members of Tham Sing community; (2) 4 health care professionals in charge of the disabled, and (3) a total sample of 93 tourists selected by purposive sampling method. Research tools were potential evaluation form, semi-structured interview form, and questionnaires. Data were analyzed by percentage, mean, standard deviation, One-way analysis of variance, and content analysis.

The findings indicated that 1) the tourism potential provided by Tham Sing Sub-District community area was at a high level in terms of carrying capacity to support tourists, site management, tourist attraction, and tourism services. 2) Agro-tourism product attributes for all in the community consisted of 6 aspects, including site attractions, amenities for all, accessibility to tourists' destination, ancillary services, agro-tourism activities for all, and suitable accommodation. 3) The product development for agro-tourism for all of the Tham Sing Sub-district community consists of 5 products. The community should define products together by finding the products that can attract tourists. For site management, there should be an area for conducting the suitable tourism activities for all by improving facilities and accessibility to each product of agro-tourism as well as providing an interpretation signage for all.

Keywords: Product Development, Community based Agro-tourism, for All, Chumphon Province

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีการกำหนดนโยบายให้แหล่งท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนทั้งมวล โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ผู้พิการ สตรีมีครรภ์ ผู้ป่วยพักฟื้น และครอบครัวที่มีเด็กเล็ก รวมถึงนักท่องเที่ยวที่ลากกระเป๋าเดินทางที่มีล้อหมุน โดยจะต้องสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และบริการต่างๆ ได้โดยสะดวก และปลอดภัยมากยิ่งขึ้น เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมและนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (No One Left Behind) การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล (Tourism for All) (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2561) นับเป็นกระแสการท่องเที่ยวที่ทั่วโลกกำลังให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เป็นการท่องเที่ยวที่คนทุกเพศ ทุกวัย ทุกสภาพร่างกาย สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว บริการสาธารณะ และกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ได้โดยสะดวก ปลอดภัย และปราศจากอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นจากความแตกต่างทางสภาพร่างกาย อายุ และเพศสภาพ แนวโน้มของตลาดท่องเที่ยวจากกลุ่มนี้จะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เพราะการเดินทางแต่ละครั้ง นักท่องเที่ยวผู้พิการ หรือผู้สูงอายุอาจมีครอบครัว หรือผู้ติดตามดูแลมาท่องเที่ยวด้วย จึงทำให้ตลาดการท่องเที่ยวดังกล่าวยังเติบโตได้อีกมากเพราะโลกกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2563) ได้รายงานข้อมูลประชากรผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนถึง 11,136,059 คน คิดเป็นร้อยละ 16.73 ของประชากรทั้งหมดของประเทศไทย อ้างอิงข้อมูลจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ณ วันที่ 31 ธ.ค.2562 ระบุว่า ปี 2564 ประเทศไทยจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์จะมีผู้สูงอายุเพิ่มจากเดิมจำนวน 11,136,059 คน (ร้อยละ 16.73) เป็นจำนวนถึง 13,311,787 คน (ร้อยละ 20.00)

UNESCAP (2000) อ้างใน Lee *et al.* (2012) ได้ประมาณการสัดส่วนคนพิการต่อประชากรโลกพบว่ามีสัดส่วนประชากรซึ่งเป็นคนพิการราว 5-10% สำหรับคนพิการในประเทศไทยทางกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2563) ได้จัดทำรายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านคนพิการในประเทศไทย ณ วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2563 ระบุว่า มีจำนวนคนพิการที่ได้รับการออกบัตรประจำตัวคนพิการ 2,027,500 คน (ร้อยละ 3.05 ของประชากรทั้งประเทศ) โดยประเภทของความพิการ 3 ลำดับแรกที่มีจำนวนมากที่สุดคือ (1) ความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย (ทางกาย) มีจำนวน 1,002,083 คน (ร้อยละ 49.42) (2) ความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) มีจำนวน 382,615 คน (ร้อยละ 18.87) และ (3) ความพิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) มีจำนวน 191, 965 คน (ร้อยละ 9.47) นอกจากนี้ได้รายงานว่าคนพิการที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวน 1,099,672 คน คิดเป็นร้อยละ 54.23 (ของจำนวนคนพิการทั้งหมด) และคนพิการสูงอายุมีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกายมากที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกายเป็นกลุ่มคนสูงอายุร้อยละ 60 บุคคลเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุจะมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางร่างกาย ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางร่างกายเกี่ยวกับการมองเห็น ทางการได้ยิน และทางการเคลื่อนไหว (Aldwin *et al.*, 2018) ซึ่งปัญหาของผู้สูงอายุดังกล่าวกลายเป็นข้อจำกัดที่คล้ายคลึงกับข้อจำกัดของนักท่องเที่ยวผู้พิการ

แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล (Tourism for All or Accessible Tourism) ปรากฏเป็นครั้งแรกในแคมเปญที่ดำเนินการในสหราชอาณาจักร ซึ่งเป็นผลมาจากรายงานที่เผยแพร่โดย Baker (1989) ที่ให้นิยามว่า การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล คือรูปแบบการท่องเที่ยวซึ่งมีการวางแผน ออกแบบ และพัฒนากิจกรรมสันทนาการและเวลาว่างให้กับนักท่องเที่ยวทุกประเภทไม่ว่าสภาพร่างกาย สังคม และวัฒนธรรมของพวกเขาจะเป็นอย่างไร การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวลเน้นให้นักท่องเที่ยวทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย จากการศึกษาของนักวิชาการในประเทศออสเตรเลีย (Darcy & Dickson, 2009) บ่งชี้ว่าการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวลทำให้นักท่องเที่ยวผู้พิการ นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางพร้อมกับเด็กเล็ก สามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้เช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวทั่วไป และการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวลสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวผู้พิการมากที่สุด รองลงมา คือผู้สูงอายุ และนักท่องเที่ยวที่เดินทางพร้อมเด็กเล็กตามลำดับ

การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล จึงเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่ควรได้รับการพัฒนาให้มากขึ้นในเมืองท่องเที่ยวต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองรอง ที่มีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อรองรับคนทั้งมวลหรือนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มทุกประเภท ทั้งนี้นอกจากจะเป็นการเตรียมความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ (Ageing Society) และส่งเสริมสิทธิความเสมอภาคเท่าเทียมให้แก่คนพิการแล้ว ยังเป็นการยกระดับธุรกิจการท่องเที่ยวของเมืองไทยไปสู่ความเป็นมาตรฐานสากลมากยิ่งขึ้น ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และก้าวหน้าทันสมัยให้แก่ประเทศชาติอีกทางหนึ่งด้วย และจากการทบทวนงานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล พบว่า ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาภาพรวมเกี่ยวกับพฤติกรรมการเดินทาง แรงจูงใจในการท่องเที่ยว สภาพปัญหาและความต้องการการท่องเที่ยว (สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน, 2560; อีร์ ตรงจิตพิทักษ์, 2556; ภัทรวดี เบญจขรณ์, 2552) ขณะที่การศึกษาในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับคนทั้งมวลยังไม่มีการศึกษาอย่างแพร่หลาย

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว (2553) ระบุว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นทางด้านการเรียนรู้วิถีเกษตรกรรมของชาวชนบทโดยเน้นการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการดำเนินกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้ทำให้เกิดประโยชน์ก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน และตัวเกษตรกร นั่นคือกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึงผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่ให้นักท่องเที่ยวเกิดการรับรู้คุณค่า และความพึงพอใจ (Jamieson, 2006) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะเป็นการอนุรักษ์ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเพื่อไม่ให้ผลกระทบต่อชุมชน และผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม โดยเกณฑ์การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้น ได้กำหนด

ตัวชี้วัด 4 ด้าน ได้แก่ ศักยภาพการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ศักยภาพการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และศักยภาพการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

จังหวัดชุมพรเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพโดดเด่นในด้านการท่องเที่ยว จากข้อมูลแผนพัฒนาจังหวัดชุมพร 2561-2564 ชุมพรถูกจัดอยู่ในแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่มีเป้าหมายการขยายการท่องเที่ยวไปยังเมืองรอง โดยมีเป้าหมายพัฒนาเป็นเมืองท่องเที่ยวเชิงเกษตร (สำนักงานจังหวัดชุมพร, 2561) เพื่อให้การดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในจังหวัดชุมพรมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างอย่างจริงจัง ตำบลถ้ำสิงห์เป็นชุมชนที่มีพื้นที่ที่มีจุดเด่นที่เหมาะสมกับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ได้แก่ กลุ่มกาแฟถ้ำสิงห์ และกลุ่มกล้วยหอมทอง พื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์อุดมสมบูรณ์ไปด้วยการเกษตร มีภูมิประเทศที่สวยงาม สามารถที่จะเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ และมีสิ่งดึงดูดที่หลากหลายทั้งด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติ

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในจังหวัดชุมพรที่สามารถนำมาเป็นจุดเด่นของจังหวัดในการสร้างรายได้ และพัฒนาความสามารถทางการตลาดท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของจังหวัดชุมพร ให้มีความแตกต่างอย่างจริงจังเพื่อดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งมวลจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างยิ่ง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร
2. เพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร
3. เพื่อเสนอการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร

นิยามศัพท์

คนทั้งมวล หมายถึง นักท่องเที่ยวที่มีความพิการ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย (ทางกาย) และกลุ่มนิรโรคตาและผู้สูงอายุด้วย 2) กลุ่มที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) และ 3) กลุ่มที่มีความพิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) ในที่นี้ใช้คำว่า นักท่องเที่ยวทั้งมวล

ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ จังหวัดชุมพร หมายถึง ความพร้อมของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ ซึ่งประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) การรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 2) การจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3) การดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ 4) การบริการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล หมายถึง องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน 6 ด้าน ได้แก่ (1) สิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยว (Attractions) (2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) (3) ที่พักแรม (Accommodation) (4) กิจกรรม (Activities) (5) สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) และ (6) การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (Ancillary Service)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล หมายถึง รายการนำเที่ยว ฐานความรู้ ที่ได้มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการที่เน้นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวทั้งมวลสามารถเข้าร่วมได้

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ประโยชน์ด้านวิชาการ เป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล

2. ประโยชน์ทางด้านการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นๆ จากการทราบคุณลักษณะผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล อันจะนำไปสู่การขยายเส้นทางท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล

3. ประโยชน์ที่มีต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวสามารถนำผลการวิจัยผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลไปพัฒนาการตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล อันจะส่งผลไปสู่การสร้างรายได้เปรียบทางการแข่งขันทางการตลาด

วิธีการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้ คือ

1. ขอบเขตของการวิจัย

1.1 ด้านพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ จังหวัดชุมพร

1.2 ด้านประชากรที่ศึกษา ประกอบด้วย กลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้แทนชุมชน ที่เป็นเจ้าของหรือตัวแทนของแต่ละสวนเกษตรผสมผสาน (2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญในด้านการดูแลผู้พิการ และ (3) กลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งมวล

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก 2 กลุ่ม ที่คัดเลือกด้วยวิธีการเจาะจง คือ

2.1.1 กลุ่มผู้แทนชุมชน ประกอบด้วย เจ้าของหรือตัวแทนเกษตรกรของแต่ละสวนเกษตรผสมผสานในชุมชนพื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์ที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการ และมีความต้องการในการพัฒนาสวนเกษตรเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน จากจำนวนทั้งสิ้น 5 หมู่บ้าน 647 ครัวเรือน โดยกำหนดให้เจ้าของสวนที่เข้าร่วมโครงการได้สวนละ 1 คน จากเกณฑ์ที่กำหนดทำให้ได้ผู้ให้ข้อมูล จำนวนทั้งสิ้น 54 คน

2.1.2 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญในด้านการดูแลผู้พิการ ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ 4 ด้าน คือ (1) ด้านความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย (2) ด้านความพิการทางสายตา (3) ด้านความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย และ (4) ด้านล่ามภาษามือและการสื่อสารทั่วไป โดยการคัดเลือกจากความเชี่ยวชาญ ตำแหน่งระดับบริหารของหน่วยงานที่มีบทบาทในการดูแลผู้พิการหรือบุคคลลักษณะพิเศษ เป็นผู้ที่ยินดีเข้าร่วมโครงการวิจัย และให้การยินยอมในการให้ข้อมูล โดยกำหนดให้มีผู้เชี่ยวชาญด้านละ 1 คน จากเกณฑ์ที่กำหนดทำให้ได้ผู้ให้ข้อมูล จำนวนทั้งสิ้น 4 คน

2.2 การวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วยกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งมวลที่เคยมีประสบการณ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน มีบัตรคนพิการ และยินยอมให้ข้อมูล ซึ่งไม่ทราบจำนวนประชากรที่แน่นอน

ขนาดตัวอย่างคำนวณจากสูตร (Lwanga & Lemeshow, 1991)

$$n = \frac{Z_{\alpha/2}^2 P(1-P)}{E^2}$$

โดย $\alpha = 0.05$, $Z_{0.025} = 1.96$, P ประมาณจากสัดส่วนของผู้พิการที่มีความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลในระดับมาก จาก Pilot test ได้ค่าประมาณของ $P = 0.65$ และกำหนดค่าความแม่นยำสัมพัทธ์ (E) เป็น 15% ของ 0.65 จะได้ $E = 0.0975$ จึงทำให้ได้ขนาดตัวอย่างจำนวน 93 คน

การเลือกตัวอย่างใช้วิธีแบบเจาะจงโดยเกณฑ์ โดยคัดเลือกจากนักท่องเที่ยวทั้งมวลที่มีบัตรผู้พิการ และยินยอมให้ข้อมูล จึงทำให้ได้จำนวนนักท่องเที่ยวดังนี้ คือ (1) นักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย (ทางกาย) จำนวน 37 คน (2) นักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) จำนวน 30 คน และ (3) นักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) จำนวน 26 คน รวมจำนวนตัวอย่างทั้งหมด 93 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

3.1 แบบประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชน เป็นเครื่องมือที่พัฒนาจากเกณฑ์การประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้น (สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, 2553) ประกอบด้วย การประเมินศักยภาพ 4 ด้าน คือ (1) การรองรับของแหล่งท่องเที่ยว (2) การจัดการของแหล่งท่องเที่ยว (3) การดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว และ (4) การบริการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว คะแนนศักยภาพรวม 100 คะแนน แสดงตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คะแนนการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลลำสัง จังหวัดชุมพร

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลลำสัง จังหวัดชุมพร	คะแนน
1) การรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	30
2) การจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (มิติการเป็นเจ้าบ้าน 30 คะแนน และมิติด้านการตลาด 10 คะแนน)	40
3) การดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	10
4) การบริการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	20
รวม	100

การประเมินระดับศักยภาพแต่ละด้าน แบ่งออกเป็น 3 ระดับ คือ 0 หมายถึง ไม่มี/ต่ำ 1 หมายถึง มีแต่ไม่เพียงพอ/ปานกลาง 2 หมายถึง มีเพียงพอ/มาก การแปลผลค่าคะแนนศักยภาพ แสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การแปลผลค่าคะแนนประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลลำสัง จังหวัดชุมพร

ค่าคะแนน	การแปลผล
81 ขึ้นไป	ดีเด่น
71 – 80	ดีมาก
61 – 70	ดี
51 – 60	ปานกลาง
50 หรือน้อยกว่า	ควรปรับปรุง

3.2 แบบสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้พิการเกี่ยวกับประเด็นความคาดหวังของกลุ่มผู้พิการต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างที่คณะผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดของการท่องเที่ยวทั้งมวล วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การออกแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (สุรีย์ เข้มทอง และสุริพัฒน์ ชาญกิจ, 2563)

3.3 แบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวทั้งมวลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร เครื่องมือนี้ได้พัฒนาขึ้นจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้พิการ กรอบแนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามกระบวนการสร้างเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วยกลุ่มข้อคำถาม ดังนี้ (1) ข้อมูลทั่วไป (2) ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว (3) ข้อมูลความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวล และ (4) ข้อเสนอแนะ (สุรีย์ เข้มทอง และสุริพัฒน์ ชาญกิจ, 2563) ทั้งนี้แบบสอบถามได้ผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญด้านผู้พิการ และได้ตรวจสอบค่าระดับความเชื่อมั่นทั้งฉบับ = 0.988

การวัดระดับความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวล ได้แบ่งเป็น 5 ระดับ คือ 1 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด 2 หมายถึง ระดับน้อย 3 หมายถึง ระดับปานกลาง 4 หมายถึง ระดับมาก 5 หมายถึง ระดับมากที่สุด การแปลผลข้อมูล กำหนดช่วงขึ้นเท่ากัน แสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 การแปลผลระดับความคาดหวังต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล

ระดับความคาดหวัง	การแปลผล
ค่าเฉลี่ย 4.21 – 5.00	คาดหวังในระดับมากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.41 – 4.20	คาดหวังในระดับมาก
ค่าเฉลี่ย 2.61 – 3.40	คาดหวังในระดับปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.81 – 2.60	คาดหวังในระดับน้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00 – 1.80	คาดหวังในระดับน้อยที่สุด

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในครั้งนี้ประกอบด้วย

4.1 ข้อมูลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้แทนชุมชน จำนวน 54 คน โดยการแจกแบบประเมินศักยภาพให้แก่ชุมชนตามรายชื่อของเจ้าของสวนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการและหลังจากการประเมินศักยภาพแล้ว คณะผู้วิจัยได้มีหนังสือถึงนายกองค์การบริหารส่วนตำบลถ้ำสิงห์เพื่อประสานเจ้าของสวนตามรายชื่อ 54 คน เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อร่วมวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลในชุมชนพื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์ โดยมีการดำเนินการประชุมเชิงปฏิบัติการเป็นระยะเวลา 2 วัน วันแรกเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และการจัดการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล วันที่สองมีการแบ่งกลุ่มในการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) แต่ละกลุ่มนำเสนอผลการวิเคราะห์ และมีการสรุปผลการรวมการวิเคราะห์ รวมทั้งความคิดเห็นเพิ่มเติม

4.2 ข้อมูลประเด็นความคาดหวังของกลุ่มผู้ทำการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลตามมุมมองของผู้เชี่ยวชาญด้านผู้ทำการ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1) คณะผู้วิจัยได้ทำหนังสือขออนุญาตการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการขอสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ไปยังสมาคมคนหูหนวกแห่งประเทศไทย สมาคมคนตาบอดแห่งประเทศไทย สมาคมพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทย และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดชุมพร โดยชี้แจงที่มาของโครงการและวัตถุประสงค์ของการวิจัย และได้รับความร่วมมือในการตอบรับการให้สัมภาษณ์ข้อมูล

2) คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลได้ขอความยินยอมในการบันทึกเสียงขณะสัมภาษณ์ สามารถซักถามในประเด็นที่คณะผู้วิจัยตั้งคำถามไม่ชัดเจน และผู้ให้ข้อมูลสามารถหยุด หรือแจ้งขอไม่เข้าร่วมให้ข้อมูลต่อได้ ทั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้รับความร่วมมือในการให้ข้อมูลเป็นอย่างดี ไม่มีผู้ใดขอยุติการให้ข้อมูล

3) คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสรุปประเด็นสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นการทบทวนผล และสอบถามความเห็นเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างครอบคลุม

4.3 ข้อมูลความคิดเห็นนักท่องเที่ยวทั้งมวลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสอบถามแบบเผชิญหน้าแต่ละคน การเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือทางร่างกาย (2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางสายตา และ (3) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย โดยมีผู้เชี่ยวชาญด้านคนพิการ ล่าม และผู้วิจัย ในการช่วยสื่อความหมายข้อคำถามแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ (1) การชี้แจงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย (2) ทำความเข้าใจกระบวนการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลและเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล (3) อธิบายข้อคำถามรวมทั้งช่วยสื่อความหมายให้นักท่องเที่ยวเข้าใจประเด็นข้อคำถาม และ (4) อำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวสามารถนำผู้ดูแลมาด้วยขณะให้ข้อมูล

4.4 ข้อมูลการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยชุมชนผู้เข้าร่วมประชุมเป็นผู้นำเสนอกิจกรรมที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถพัฒนาสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวล

การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับชุมชนเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1) คณะผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อค้นหาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพรที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวครอบคลุมถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนมีความพร้อมที่จะถ่ายทอดเป็นความรู้ และประสบการณ์ให้แก่นักท่องเที่ยว

2) คณะผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชน ผลของการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) สู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนของตำบลถ้ำสิงห์ และข้อมูลคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนตามความคาดหวังจากนักท่องเที่ยวทั้งมวลและมุมมองของผู้เชี่ยวชาญด้านการดูแลผู้พิการต่อชุมชนผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อใช้เป็นฐานในการกำหนดผลิตภัณฑ์

3) การจัดแบ่งกลุ่มชุมชนผู้เข้าร่วมประชุมเป็น 6 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะร่วมกันคิดวิเคราะห์และร่างกำหนดผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลที่เหมาะสมกับชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ โดยพิจารณาความพร้อมของชุมชน เจ้าของสวน และพื้นที่ และกำหนดให้มีการนำเสนอผลการกำหนดผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลของแต่ละกลุ่ม

4) สรุปผลการกำหนดผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลจากทุกกลุ่ม และมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของทุกกลุ่มเพื่อคัดเลือกผลิตภัณฑ์ที่ทุกกลุ่มเห็นพ้องกันว่ามีความเหมาะสมและมีความพร้อมมากที่สุด จำนวน 5 ผลิตภัณฑ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล มีรายละเอียดดังนี้

5.1 ข้อมูลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และข้อมูลความคิดเห็นนักท่องเที่ยวทั้งมวลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร วิเคราะห์ข้อมูลด้วย ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว

5.2 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้พิการประเด็นความคาดหวังของกลุ่มผู้พิการต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวล และข้อมูลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนเพื่อคนทั้งมวล ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้ คือ

1. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร ประกอบด้วยข้อมูลผลการศึกษา 2 ส่วน คือ 1) ผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร และ 2) ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค ดังนี้ คือ

1.1 ผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร แสดงในตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 4 ผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร

(n=54)

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน ในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร	คะแนนเต็ม (คะแนน)	ผลการประเมิน (คะแนน)	ผลการประเมิน (ร้อยละ)
1) การรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	30	22.8	76
2) การจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	40	28.8	72
3) การดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	10	8.39	83.9
4) การบริการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร	20	17.72	88.6
รวม	100	77.71	

จากตารางที่ 4 ผลการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร พบว่า แหล่งท่องเที่ยวมีศักยภาพอยู่ในระดับดีมากทั้งภาพรวมและรายด้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

1) ด้านการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร พบว่าพื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์มีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวโดยภาพรวมได้คะแนน 22.8 คะแนนจากคะแนนเต็ม 30 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 76 มีศักยภาพการรองรับการบริการพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไปได้อย่างพอเพียง แต่ยังขาดศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวผู้พิการ เกี่ยวกับเรื่องที่พัก ห้องน้ำ และสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะสำหรับผู้พิการ

2) ด้านการจัดการของแหล่งท่องเที่ยว พบว่าพื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์มีศักยภาพในการจัดการโดยภาพรวมได้คะแนน 28.8 คะแนนจากคะแนนเต็ม 40 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 72 ชุมชนมีการดำเนินการในมิติของความเป็นเจ้าบ้านที่ดี และมีมาตรการอยู่ในระดับมาก แต่การจัดการในเรื่องของการมีสื่อหลากหลายประเภทสำหรับให้ข้อมูลกับนักท่องเที่ยวยังอยู่ในระดับปานกลาง

3) ด้านการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า พื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์มีศักยภาพในการดึงดูดใจโดยภาพรวมได้คะแนน 8.39 คะแนนจากคะแนนเต็ม 10 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 83.9 แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์มีความโดดเด่นด้านพืชพันธุ์ มีระบบนิเวศที่สมบูรณ์ มีวิถีชีวิตชุมชนที่น่าสนใจ และมีทัศนียภาพโดยรอบที่สวยงามเป็นธรรมชาติเหมาะกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

4) ด้านการบริการการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว พบว่า พื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์มีศักยภาพการบริการการท่องเที่ยวโดยภาพรวมได้คะแนน 17.72 คะแนนจากคะแนนเต็ม 20 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 88.6 ชุมชนมีความพร้อมในการให้บริการ

1.2 ผลการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส อุปสรรค

ผลการวิเคราะห์ SWOT จากผู้แทนชุมชนในพื้นที่ศึกษาตำบลถ้ำสิงห์ต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน เพื่อคนทั้งมวล จำนวน 54 คน ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของสวนเกษตรผสมผสาน และมีความต้องการในการพัฒนาพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ และมีการรวมกลุ่มกันกลุ่มละ 8-10 ราย เพื่อวิเคราะห์ SWOT สรุปรายละเอียด ได้ดังนี้

ตารางที่ 5 สรุปผลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และ อุปสรรค ของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์

จุดเด่น	จุดด้อย
1) การบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 1.1) มีกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้มแข็ง ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการดำเนินการของวิสาหกิจ มีความพร้อมในการรับและนำความรู้ใหม่ๆ มาใช้ปรับปรุงการผลิต แปรรูปได้ 1.2) ผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็ง ทันสมัย กล้าคิด กล้าทำ 1.3) มีความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน มีการรวมกลุ่มกันทำอาชีพเสริม 2) การดึงดูดของแหล่งท่องเที่ยว 2.1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีผลไม้หลากหลายชนิดที่มีชื่อเสียง เช่น ทุเรียน กล้วยหอมทอง สละ เงาะ มังคุด เป็นต้น โดยเฉพาะทุเรียนก้านยาว ปัจจุบันมีอายุเกือบ 100 ปี 2.2) มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สวยงาม 2.3) มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจำนวนมาก 2.4) มีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ สวยงาม ล้อมรอบไปด้วยเทือกเขาเป็นธรรมชาติ พื้นที่ที่ราบบนเขาสามารถตั้งเต็นท์พักผ่อนได้สามารถมองเห็นทะเล 3) ความสามารถในการสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์และบริการในแหล่งท่องเที่ยว 3.1) ความสามารถของบุคลากรในการทำการเกษตร 3.2) มีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 3.3) ถ้ำสิงห์มี 2 ศาสนา (ศาสนาพุทธ-ศาสนาคริสต์) ที่เป็นกัลยาณมิตรกัน มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน	1) แหล่งท่องเที่ยวขาดการปรับปรุงภูมิทัศน์ 1.1) ขาดการเอาใจใส่บูรณะแหล่งท่องเที่ยว บางแห่งทรุดโทรม จึงทำให้สวนเกษตรไม่เรียบร้อย ยังมีขยะ 1.2) ขาดการบำรุงรักษาที่ดินทำให้เสื่อมโทรมจากการใช้ประโยชน์ในดินมากเกินไป 1.3) ขาดป้ายสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ป้ายบอกทางไปสวน 2) ขาดการพัฒนาพื้นที่เพื่อการรองรับนักท่องเที่ยว 2.1) ขาดการพัฒนาที่พักในพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยว 2.2) การคมนาคมในชุมชนยังไม่สะดวก ถนนบางแห่งเป็นหลุมเป็นบ่อ 2.3) ปัญหาระบบไฟฟ้า ไฟตก ไฟดับบ่อย 3) ขาดการกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยชุมชน 3.1) บุคลากรภายในชุมชนบางกลุ่มยังไม่สนใจการท่องเที่ยว ยังเน้นแต่การค้าเกษตรเชิงพาณิชย์ และขาดความเข้าใจในเรื่องการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว 3.2) ยังไม่สามารถลดการใช้สารเคมีในพื้นที่เกษตร ทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกไม่ปลอดภัย 4) ขาดการจัดการมิติด้านการตลาด 4.1) ไม่มีศูนย์กลางการท่องเที่ยว 4.2) ยังขาดความรู้ในการพัฒนาสินค้าให้เป็นมาตรฐาน
โอกาส	อุปสรรค
การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ 1) หน่วยงานจากภาครัฐมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และสนับสนุนด้านงบประมาณในการพัฒนาบางส่วน ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริม เป็นการเพิ่มรายได้มากขึ้นจากรายได้หลัก 2) หน่วยงานส่งเสริมด้านการเกษตรมีการให้ความรู้แก่ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ 3) นักวิชาการให้ความสนใจในการช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่องคือการเป็นโอกาส 4) นโยบายจากภาครัฐในอนาคต เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยว (เช่น โครงการท่องเที่ยวเชิงวิถีเกษตร ชุมพร-ระนอง เมือง 2 สมุทร)	ข้อจำกัดที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร 1) ปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคเกษตร 2) ปัญหาภัยแล้งและภัยธรรมชาติอื่นๆ เช่น ช่วงมรสุมระหว่างเดือน มิย-ธค มีฝนตกมากในทุกปี ลมกรรโชก น้ำท่วมขังนาน ทำให้ผลผลิตได้ไม่เต็มที่หรือเสียหาย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ 3) เศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ราคาผลผลิตในชุมชนตกต่ำตามไปด้วย 4) การสร้างกำแพงกีดกันทางการค้าของประเทศคู่ค้าทำให้ส่งออกสินค้าได้น้อยลง โดยเฉพาะการเข้มงวดจากกฎระเบียบ GAP ของต่างประเทศ ในกลุ่มสินค้าทุเรียน 5) โรคและแมลงศัตรูพืชระบาด 6) กฎระเบียบของภาครัฐที่ยุ่งยาก

จุดเด่น	จุดด้อย
5) ตลาดต่างประเทศในกลุ่มตลาดจีนและญี่ปุ่นมีความต้องการผลไม้เพิ่มขึ้น (ทุเรียนและกล้วยหอมทอง) รวมถึงความต้องการบริโภคผลไม้ของตลาดในประเทศ 6) การเกิดกระแสรักสุขภาพเปลี่ยนมาสนใจบริโภคอาหารออร์แกนิก 7) พฤติกรรมของผู้บริโภคมีการบริโภคกาแฟเพิ่มมากขึ้น 8) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนโยบายเกษตรอินทรีย์ที่เป็นวาระแห่งชาติ 9) เทคโนโลยีที่ทันสมัยทำให้ทุกคนเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย ทำตลาดออนไลน์ได้	7) อุปสรรคจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ 8) คู่แข่งจากชุมชนใกล้เคียง

ผลการวิเคราะห์ SWOT พื้นที่ศึกษาตำบลลำสิงห์ต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล พบว่าพื้นที่มีจุดแข็งโดยเฉพาะความพร้อมของชุมชนในการรับและนำความรู้ใหม่ๆ มาใช้ปรับปรุงการผลิต แปรรูปได้ มีผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง หัวก้าวหน้า กล้าคิด กล้าทำ และมีความสัมพันธ์อันดีของคนในชุมชน ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันทำอาชีพเสริมประกอบกับโอกาสที่ภาครัฐมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และสนับสนุนด้านงบประมาณ ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลในชุมชนพื้นที่ตำบลลำสิงห์จึงมีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จได้ในอนาคต

2. คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลลำสิงห์ในจังหวัดชุมพร ประกอบด้วย ข้อมูลผลการศึกษา 2 ส่วน ได้แก่ 1) ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลลำสิงห์ และ 2) ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวทั้งมวลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน ดังนี้

2.1 ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญต่อคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลลำสิงห์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญด้านผู้พิการ เกี่ยวกับคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล สามารถสรุปข้อค้นพบได้ ดังนี้

1) ด้านสิ่งดึงดูดใจ การดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวผู้พิการ คือ ความพร้อมในการดูแลเรื่องความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวผู้พิการ ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลในประเด็นความพร้อมในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวผู้พิการ ควรให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวผู้พิการว่าสิ่งใดที่ผู้พิการสามารถปฏิบัติได้ สิ่งใดห้าม สิ่งที่เป็นอันตรายสำหรับผู้พิการแต่ละกลุ่ม เป็นต้น

2) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้พิการให้ความสำคัญและคาดหวังกับด้านสิ่งอำนวยความสะดวกใน 4 เรื่องหลัก ดังนี้ คือ

2.1) ห้องน้ำผู้พิการ เป็นปัจจัยสำคัญ ควรสร้างไม่ให้ห่างกับทางลาดที่สามารถเข้าถึงได้ และไม่ควรถัดห้องน้ำผู้พิการให้อยู่ห่างจากแหล่งท่องเที่ยวมากเกินไป

2.2) ทางลาดและทางเดินในแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อกลุ่มผู้พิการทางการเคลื่อนไหวและกลุ่มผู้พิการทางสายตา ควรจัดให้มีทางลาดในพื้นที่การเข้าไปทำกิจกรรม พื้นที่ในการชมสวน พื้นที่ในการเข้าถึงห้องน้ำหรือทางเข้าสถานที่ เป็นต้น โดยอาจมีแนวเชือกเป็นแนวยาวเพื่อให้กลุ่มผู้พิการใช้เป็นเครื่องพยุงหรือเป็นสัญลักษณ์ในการนำทางว่าเส้นทางนี้กำลังนำพาพวกเขาไปในทิศทางใด

2.3) จุดหยุดพักระหว่างทาง แหล่งท่องเที่ยวควรเพิ่มจุดพักคอยหรือจุดหยุดพักระหว่างทางมากขึ้น เพราะมีประโยชน์มากทั้งต่อผู้พิการ โดยจุดหยุดพักอาจอาศัยร่มไม้ตามธรรมชาติกำหนดเป็นจุดพัก สร้างหลังคาบังแดดและมีพื้นที่นั่งพัก พื้นที่ควรสะอาด มีความเป็นระเบียบ และมีความปลอดภัย เป็นต้น

2.4) สิ่งช่วยเหลือในลักษณะอื่นๆ ควรมีพนักงานที่เป็นคนในชุมชนมาช่วยดูแลนักท่องเที่ยวผู้พิการ มาแนะนำว่ามีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้างหรือมีอุปกรณ์ที่จะให้การช่วยเหลือในระหว่างการเดินทาง โดยเฉพาะผู้พิการทางสายตาและทางการเคลื่อนไหวจะมีอุปสรรคในการเดิน เพราะเดินได้ช้ากว่าบุคคลทั่วไป นอกจากนี้อาจมีการจัดเตรียมอุปกรณ์ที่มีความสำคัญแก่นักท่องเที่ยวผู้พิการ เช่น ไม้เท้า รถเข็น เป็นต้น

3) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสวนนั้น อาจมีรถนั่งพิเศษสำหรับนักท่องเที่ยวผู้พิการไว้บริการ นอกจากนี้ควรมีป้ายบอกทางที่ชัดเจน หรือป้ายบอกทางในรถที่ให้บริการ หรือ การกำหนดจุดแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่สามารถสืบค้นเส้นทางจาก Google map ซึ่งปัจจุบันนักท่องเที่ยวผู้พิการมีการใช้งานกันมากขึ้นผ่านมือถือของตน

4) การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว ควรมีบุคลากรซึ่งอาจเป็นเจ้าของหรือคนในพื้นที่ ที่มีความรู้เกี่ยวกับมาตรฐานการบริการนักท่องเที่ยวผู้พิการและสามารถจัดบริการได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ ซึ่งบุคลากรเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการอบรมจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้พิการเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจลักษณะผู้พิการแต่ละกลุ่มและสามารถให้การช่วยเหลือนักท่องเที่ยวผู้พิการได้มากขึ้น

5) กิจกรรม ลักษณะกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีสวนที่เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวในกลุ่มผู้พิการอาจประกอบด้วย

5.1) กิจกรรมดูงาน เป็นกิจกรรมที่เน้นการให้ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการดำเนินงานด้านการเกษตรและการแปรรูปผลผลิตต่างๆ ซึ่งกิจกรรมนี้ควรมีการให้ทดลองปฏิบัติ เพื่อให้นักท่องเที่ยวผู้พิการได้สัมผัสสิ่งเหล่านั้น ได้ยินเสียงของการทำงานของเครื่องจักร ได้กลิ่นและรสชาติผลผลิตต่างๆ กิจกรรมควรมีการบรรยายและจัดทำเป็นสื่อทั้งรูปแบบสิ่งพิมพ์และสื่อออนไลน์ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง การเข้าถึงเนื้อหาสื่อออนไลน์โดยใช้สัญลักษณ์คิวอาร์ (QR Code) ที่สามารถแสดงเนื้อหาหรือมีเสียงบรรยายในแต่ละกิจกรรม

5.2) กิจกรรมชิมผลไม้ อาหาร และการซื้อของฝาก เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้พิการต้องการสัมผัสจากแหล่งท่องเที่ยวนี้ เพราะไปเที่ยวแล้วก็อยากจะได้ชิมอาหารหรือผลไม้ที่โดดเด่นของพื้นที่นั้นๆ อีกทั้งยังมีความต้องการที่จะซื้อสินค้าไปเป็นของที่ระลึกหรือของฝาก

5.3) กิจกรรมเดินเที่ยวชมสวน เป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวผู้พิการคาดหวังจะได้รับความเพลิดเพลิน รื่นรมย์ไปกับธรรมชาติในพื้นที่ที่ตนเดินทางไป มีจุดพื้นที่โดดเด่นที่สามารถถ่ายรูปแสดงถึงเอกลักษณ์ของพื้นที่

5.4) กิจกรรมฝึกอาชีพ เป็นกิจกรรมที่เน้นให้ความรู้จากกิจกรรมเด่นในท้องถิ่น เช่น รายการอาหาร การเพาะปลูกพืชที่สำคัญท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งนักท่องเที่ยวผู้พิการสามารถนำความรู้ไปประกอบอาชีพได้

6) ที่พัก ควรอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะที่พักอาจอยู่ในรูปแบบของที่พักในชุมชนหรือโฮมสเตย์ (Homestay) อย่างไรก็ดีที่ผ่านมาโฮมสเตย์ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวผู้พิการ ทำให้กลุ่มผู้พิการเลือกท่องเที่ยวชุมชนแบบไปเช้าเย็นกลับ และเลือกที่พักเป็นโรงแรมที่มีมาตรฐาน ลักษณะที่พักที่นักท่องเที่ยวผู้พิการคาดหวัง คือ มีความสะดวกสบาย ปลอดภัย มีสิ่งอำนวยความสะดวกตามสมควร ห้องพักต้องไม่มีมดแมลง ยุงที่จะมารบกวนในการนอน มีห้องน้ำที่สะอาด อาจมีอาหารเช้าให้เลือกรับประทาน แต่สิ่งสำคัญควรมี WIFI ที่เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ ซึ่งจะสามารถตอบสนองการท่องเที่ยวแบบกึ่งพักผ่อน กึ่งเรียนรู้ ได้เป็นอย่างดี เพราะนักท่องเที่ยวผู้พิการที่เข้าพักนั้นไม่ได้มองที่ที่พักเป็นห้องนอนสำหรับพักผ่อนเพียงอย่างเดียว แต่มองว่าที่พักนั้นจะต้องสนองความบันเทิง และความผ่อนคลาย

คล้ายในช่วงค่ำได้ นักท่องเที่ยวผู้พิการจะใช้ช่วงเวลากลางคืนเพื่อส่งรูปภาพ ดูข่าวสาร ค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ที่ได้เรียนรู้ในช่วงกลางวัน

2.2 ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวทั้งมวลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน
ผลการศึกษามีรายละเอียด ดังนี้

1) ข้อมูลทั่วไปของนักท่องเที่ยวทั้งมวล

จากการสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวทั้งมวล จำนวน 93 คน ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย (ทางกาย) ร้อยละ 39.8 รองลงมา คือนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) ร้อยละ 32.3 และนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) ร้อยละ 28.0 ตามลำดับ ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 58.1 อายุระหว่าง 25-34 ปี และ 45-54 ปี ร้อยละ 29.0 รองลงมาอายุระหว่าง 55-65 ปีขึ้นไป ร้อยละ 20.4 สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ร้อยละ 35.5 และมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 29.0 มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาท ร้อยละ 58.1 ภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดภาคกลางและกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 40.1

2) ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวทั้งมวลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชน

ผลการศึกษาภาพรวมความคาดหวังของนักท่องเที่ยวทั้งมวลต่อคุณลักษณะผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร แสดงในตารางที่ 6

ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวทั้งมวลต่อคุณลักษณะผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในจังหวัดชุมพร 6 ด้าน ได้แก่ (1) สิ่งดึงดูดใจ (2) สิ่งอำนวยความสะดวก (3) การเข้าถึง (4) การให้บริการ (5) กิจกรรม และ (6) ที่พัก พบว่ากลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งมวลมีความคาดหวังต่อคุณลักษณะผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในจังหวัดชุมพรทั้ง 6 ด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$) และเมื่อพิจารณาตามค่าเฉลี่ยแต่ละด้านพบว่า นักท่องเที่ยวทั้งมวลมีความคาดหวังต่อด้านที่พักที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งมวล ($\bar{X} = 3.88$) และด้านความพร้อมของการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรมากกว่าด้านอื่นๆ ($\bar{X} = 3.88$)

หากพิจารณารายละเอียดของอันดับค่าเฉลี่ยคาดหวังมากที่สุดต่อคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม พบว่านักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย (ทางกาย) มีความคาดหวังมากที่สุดต่อสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.52$) และรองลงมาคือการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 3.50$) ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) มีค่าเฉลี่ยความคาดหวังมากที่สุดทั้ง 2 ด้าน ได้แก่ ด้านการให้บริการ และด้านที่พักที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งมวล ($\bar{X} = 3.68$) สำหรับนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) มีค่าเฉลี่ยความคาดหวังมากที่สุดต่อที่พัก ($\bar{X} = 4.77$) และรองลงมา คือการให้บริการ ($\bar{X} = 4.68$)

ตารางที่ 6 ความคาดหวังของนักท่องเที่ยวทั้งมวลเกี่ยวกับคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในจังหวัดชุมพร

คุณลักษณะผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร	จำนวนและประเภทของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งมวล						
	การเคลื่อนไหวหรือร่างกาย (ทางกาย) (n = 37)	การได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) (n =30)	ทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) (n = 26)	รวม (n = 93)	การแปลผลรวม	F	Sig
1) สิ่งดึงดูดใจ	3.52±0.97 ^a	3.63±0.83 ^b	4.24±0.64 ^{a,b}	3.76±0.89	มาก	5.899	.004*
2) สิ่งอำนวยความสะดวก	3.38±1.03 ^a	3.46±0.70 ^b	4.67±0.38 ^{a,b}	3.77±0.96	มาก	23.448	.000*
3) การเข้าถึง	3.50±0.93 ^a	3.51±0.71 ^b	4.45±0.53 ^{a,b}	3.77±0.87	มาก	14.125	.000*
4) การให้บริการ	3.49±1.09 ^a	3.68±0.69 ^b	4.68±0.34 ^{a,b}	3.88±0.95	มาก	17.503	.000*
5) กิจกรรม	3.47±1.09 ^a	3.41±0.78 ^b	4.33±0.61 ^{a,b}	3.69±0.96	มาก	9.334	.000*
6) ที่พัก	3.42±1.10 ^a	3.68±0.76 ^b	4.77±0.36 ^{a,b}	3.88±1.00	มาก	20.602	.000*
รวม	3.46±0.99 ^a	3.56±0.64 ^b	4.51±0.39 ^{a,b}	3.79±0.87	มาก	16.590	.000*

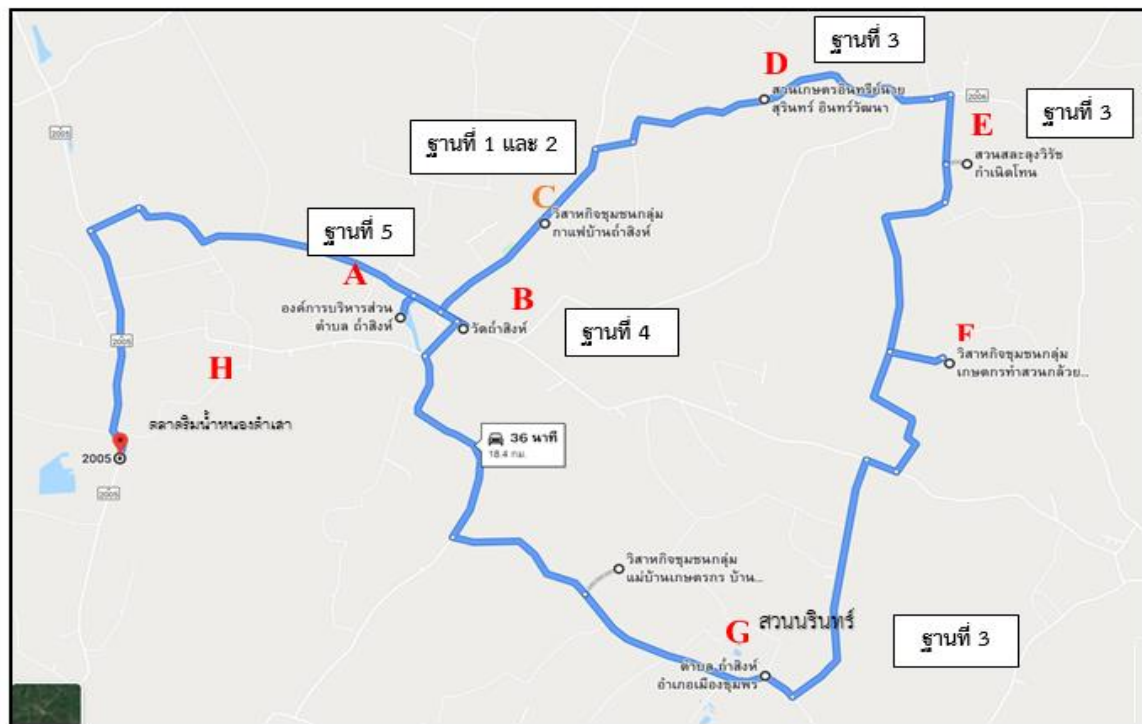
*Significant at the 0.05 level

จากผลการทดสอบทางสถิติเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความคาดหวังของนักท่องเที่ยวผู้พิการทั้ง 3 กลุ่ม พบว่าระดับความคาดหวังของนักท่องเที่ยวผู้พิการทั้ง 3 กลุ่มมีความคาดหวังต่อคุณลักษณะผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 จึงทำการทดสอบรายคู่ด้วยวิธี Tukey HSD และผลการทดสอบ พบว่ามีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ระหว่างกลุ่ม คือ (1) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) มีค่าเฉลี่ยความคาดหวังทั้ง 6 ด้าน ($\bar{X} = 4.51$) แตกต่างจากค่าเฉลี่ยของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย (ทางกาย) ($\bar{X} = 3.46$) และ (2) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) มีค่าเฉลี่ยความคาดหวังทั้ง 6 ด้าน ($\bar{X} = 4.51$) แตกต่างจากค่าเฉลี่ยของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) ($\bar{X} = 3.56$)

อย่างไรก็ตามมุมมองของนักท่องเที่ยวทั้งมวลและผู้เชี่ยวชาญ ให้ความเห็นที่สอดคล้องกัน คือ การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลต้องให้ความสำคัญกับคุณลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 ด้าน

3. ผลการศึกษาการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลลำสิงห์ในจังหวัดชุมพร

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลลำสิงห์ในจังหวัดชุมพร โดยชุมชนได้ร่วมกันกำหนดผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่นของพื้นที่ เน้นภูมิปัญญาท้องถิ่น และความพร้อมของชุมชนในการถ่ายทอดความรู้ พบว่า มีจำนวนทั้งหมด 5 ผลิตภัณฑ์หรือฐานความรู้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ตำแหน่งผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้

ผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิชิชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลลำสังหินในจังหวัดชุมพร ประกอบด้วย 5 ฐานความรู้ ดังนี้

ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 1 : ศูนย์เรียนรู้การแปรรูปกาแฟ (ตำแหน่งในภาพที่ 1 ใช้สัญลักษณ์ C คือ พื้นที่วิสาหกิจชุมชนกาแฟลำสิงห์) ผลิตภัณฑ์ในจุดนี้ คือนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้กระบวนการหรือขั้นตอนต่างๆ ของการผลิตกาแฟ และการใช้พลังงานจากวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ-ชุมพร และร่วมกิจกรรมการคัดเลือก การคั่วกาแฟ รวมทั้งการชิมกาแฟ และซื้อของฝาก

ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 2 : ชมสวนกาแฟ (ตำแหน่งในภาพที่ 1 ใช้สัญลักษณ์ C คือ พื้นที่วิสาหกิจชุมชนกาแฟถ้ำสิงห์) ผลิตภัณฑ์ในจุดนี้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและได้รับความรู้เกี่ยวกับสวนเกษตรกาแฟ วิธีการปลูก และการดูแล เน้นการสาธิตกระบวนการเพาะปลูก และการทดลองเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้

ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 3 : ศูนย์เรียนรู้เกษตรผสมผสาน (ตำแหน่งในภาพที่ 1 ใช้สัญลักษณ์ D, E, F, G คือพื้นที่สวนสุรินทร สวนสะเลงูวิรัช สวนกล้วยหอม และสวนนรินทร) ผลิตภัณฑ์ในฐานนี้นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้วิธีการปลูกและชมบรรยากาศสวนทุเรียน สวนสะเล มังคุด และกล้วยหอม เรียนรู้เกษตรอินทรีย์ และการผลิตทุเรียนนอกฤดูภาค ขึ้นกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในการเลือกชมสวนซึ่งอาจเป็น 1-2 สวน เน้นการเดินเที่ยวชมสวน การเรียนรู้วิธีการปลูกตั้งแต่การผสมเกสร การกำหนดระยะยี่-ห่าง ของต้น กระทั่งถึงการเก็บผลผลิต และการแปรรูปผลผลิตในรูปแบบต่างๆ

ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 4 : เป็นฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดถ้ำสิงห์ และลานวิถีไทยวัดนักบุญยอแซฟถ้ำสิงห์ (ตำแหน่งแสดงในภาพที่ 1 ใช้สัญลักษณ์ B) ผลิตภัณฑ์ในฐานนี้ คือนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชน ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ในส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้ประสบการณ์เพิ่มเติมหลังจากร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ทางการเกษตร

ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 5 : ศูนย์เรียนรู้การบริหารจัดการน้ำ ระบบธนาคารน้ำใต้ดิน (ตำแหน่งแสดงในภาพที่ 1 ใช้สัญลักษณ์ A) ผลิตภัณฑ์ในจุดนี้นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้วิธีการจัดการน้ำฝน รูปแบบของการสร้างธนาคารน้ำใต้ดิน และประโยชน์ที่เกษตรกรได้รับ

จากการกำหนดผลิตภัณฑ์ทั้ง 5 ฐาน นำไปสู่การพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์รายการนำเที่ยว เน้นการดำเนินการของแต่ละรายการนำเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับเวลาไม่นานหรือเร็วไปประกอบด้วย

(1) **ผลิตภัณฑ์รายการนำเที่ยวที่ 1** ประกอบด้วย 1 ผลิตภัณฑ์/ฐาน คือฐานความรู้ที่ 1 เน้นการศึกษาเรียนรู้กระบวนการแปรรูปกาแฟ ชมและเลือกซื้อสินค้าเกษตร

(2) **ผลิตภัณฑ์รายการนำเที่ยวที่ 2** ประกอบด้วย 2 ผลิตภัณฑ์/ฐาน คือฐานความรู้ที่ 1 และที่ 2) เน้นการศึกษาเรียนรู้ กระบวนการแปรรูปและชมสวนการปลูกกาแฟปลอดสารพิษ ชมและเลือกซื้อสินค้าเกษตร

(3) **ผลิตภัณฑ์รายการนำเที่ยวที่ 3** ประกอบด้วย 2 ผลิตภัณฑ์/ฐาน คือฐานความรู้ที่ 2 และที่ 3 เน้นการเรียนรู้เกษตรผสมผสาน ชมวิธีการปลูกกาแฟและการแปรรูปและชมบรรยากาศสวนทุเรียน สวนสละ มังคุด และกล้วยหอม ชมและเลือกซื้อสินค้าเกษตร

(4) **ผลิตภัณฑ์รายการนำเที่ยวที่ 4** ประกอบด้วย 2 ผลิตภัณฑ์/ฐาน คือฐานความรู้ที่ 2 และที่ 4 เน้นการศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมในชุมชนจากวัดถ้ำสิงห์ เรียนรู้กระบวนการแปรรูปกาแฟ ชมและเลือกซื้อสินค้าเกษตร

(5) **ผลิตภัณฑ์รายการนำเที่ยวที่ 5** ประกอบด้วย 2 ผลิตภัณฑ์/ฐาน คือฐานความรู้ที่ 3 และที่ 5 เน้นการศึกษาเรียนรู้เกษตรผสมผสาน กิจกรรมในรายการนี้นักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้วิธีการปลูก และชมบรรยากาศสวนทุเรียน สวนสละ มังคุด และกล้วยหอม เรียนรู้การบริหารจัดการน้ำ ระบบธนาคารน้ำใต้ดิน

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร จำเป็นต้องมีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึง พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และรวมทั้งพื้นที่ที่ใช้ในการดำเนินการของผลิตภัณฑ์ทั้ง 5 ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ ซึ่งการศึกษานี้ได้กำหนดผลิตภัณฑ์หรือฐานความรู้ที่ 1 เป็นผลิตภัณฑ์หลัก ที่มีกิจกรรมที่โดดเด่นเรื่องกระบวนการแปรรูปกาแฟ (ภาพที่ 2) และเป็นพื้นที่ที่มีการจำหน่ายของฝากด้วย ส่วนผลิตภัณฑ์หรือฐานความรู้ที่ 2-ที่ 5 เป็นผลิตภัณฑ์รอง (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 พื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ดังนั้นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในการศึกษานี้จึงรวมทั้งการจัดพื้นที่สำหรับดำเนินกิจกรรมที่คำนึงถึงการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทั้งมวล ได้แก่ นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย (ทางกาย) นักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) และนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีความพิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) โดยให้ทุกกลุ่มได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของแต่ละผลิตภัณฑ์ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก และการเข้าถึงในแต่ละพื้นที่ของผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ถนนและทางเข้าออก ที่จอดรถ ทางลาด ทางเดินและทางสัญจร บันได รว

จับ รวากันตกและผนังกันตก ห้องน้ำ เฟอร์นิเจอร์ภายในอาคาร ระบบไฟฟ้าและแสงสว่าง และระบบระบายน้ำ ส่วนผลิตภัณฑ์ รองที่ประกอบด้วยกิจกรรมเยี่ยมชมสวนจำเป็นต้องปรับปรุงพื้นที่ในสวน คือ ทางเดินและทางสัญจร ทางลาด และราวจับ โดยแต่ละสวนควรกำหนดเส้นทางการเดินเข้าชมพื้นที่ให้ชัดเจน

นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร ต้องให้ความสำคัญกับป้าย สัญลักษณ์ต่างๆ รวมทั้งจัดให้มีการสื่อความหมายถึงนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม ดังนั้นในการอธิบาย ถ่ายทอด และให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มอาจจำเป็นต้องใช้รูปแบบการสื่อความหมายที่แตกต่างกันไป นักท่องเที่ยวผู้พิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) อาจใช้สื่อประกอบการบรรยายที่มีผู้บรรยายด้วยภาษามือ หรือการใช้ QR Code ติดไว้ที่สื่อหรือบอร์ดให้ความรู้ต่างๆ เพราะในปัจจุบันผู้พิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) นิยมที่จะหาความรู้เพิ่มเติมด้วยการอ่าน QR Code ผ่าน smart phone สำหรับบางกลุ่ม เช่น ผู้พิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) อาจจำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีเข้าช่วย ใช้การอธิบายและสื่อความหมายผ่านสื่อที่ให้นักท่องเที่ยวผู้พิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) เข้าชมโดยใช้คอมพิวเตอร์หรือนิตบุ๊คที่มีแป้นพิมพ์เป็นอักษรเบรลล์ เป็นต้น

อภิปรายผล

1. ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนในพื้นที่ชุมชนตำบลถ้ำสิงห์จังหวัดชุมพร พบว่าชุมชนสามารถยกระดับศักยภาพพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของถ้ำสิงห์เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งมวลได้ เพราะจากข้อมูลการวิเคราะห์ SWOT พบว่า ชุมชนมีจุดแข็งหลายมิติ ทั้งการบริหารจัดการ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจ และความสามารถในการสร้างคุณค่าต่อผลิตภัณฑ์ และรวมทั้งได้รับโอกาสการสนับสนุนจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐ โดยพิจารณาการยกระดับการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับ ที่พัก ห้องน้ำสำหรับนักท่องเที่ยวผู้พิการ และการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเฉพาะสำหรับผู้พิการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวารุณี เกตุสะอาด และปรกรณ์ สุวานิช (2554) ที่เสนอให้มีการจัดหาพื้นที่ลานจอดรถ ห้องน้ำ การจัดทำป้ายบอกทาง และสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น และ มีการยกระดับการจัดการในเรื่องการมีสื่อที่หลากหลายประเภทสำหรับให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวผู้พิการ เพื่อดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ทุกกลุ่มมากขึ้น

2. คุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพรตามมุมมองของผู้เชี่ยวชาญคุณลักษณะ และนักท่องเที่ยวทั้งมวล ผลการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งมวล โดยรวมมีความคาดหวังต่อคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล 6 ด้าน คือ 1) สิ่งดึงดูดใจ 2) สิ่งอำนวยความสะดวก 3) การเข้าถึง 4) การให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว 5) กิจกรรม และ 6) ที่พัก ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Buhalis (2000) และ Pike (2008) ที่ระบุว่า แหล่งท่องเที่ยวที่ประกอบด้วยคุณลักษณะหรือองค์ประกอบ 6 ด้านดังกล่าวข้างต้น สามารถเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางการตลาด เพราะเป็นการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับ การตอบสนองความต้องการ และการสร้างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวทั้งมวล รวมทั้งเป็นการส่งเสริมภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวทำให้สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้ครอบคลุมทุกกลุ่ม

3. การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ในจังหวัดชุมพร ประกอบด้วย 5 ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ ได้แก่ 1) ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 1 : ศูนย์เรียนรู้การแปรรูปกาแฟ 2) ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 2 : ชมสวนกาแฟ 3) ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 3 : ศูนย์เรียนรู้เกษตรผสมผสาน 4) ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 4 : ฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น วัดถ้ำสิงห์ และ 5) ผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ที่ 5 : ศูนย์เรียนรู้การบริหารจัดการน้ำ ระบบธนาคารน้ำใต้ดิน ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น และความพร้อมของชุมชน เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีกิจกรรมการผสมผสานทั้งการชมธรรมชาติ (ฐานความรู้ที่ 2 และ 3) เรียนรู้วัฒนธรรม (ฐานความรู้ที่ 4) และเรียนรู้และร่วมกิจกรรมที่ชุมชนพัฒนาขึ้น (ฐานความรู้ที่ 1 และ 5) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาการออกแบบผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวชุมชน (Jamieson, 2006) ที่ระบุว่า

ผลิตภัณฑ์ควรประกอบด้วยสิ่งดึงดูดทั้งทางธรรมชาติหรือสิ่งดึงดูดใจที่ชุมชนพัฒนาหรือสร้างขึ้น ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากแหล่งธรรมชาติ กิจกรรมการพาชมหรือทัวร์ กิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ที่กำหนดขึ้นชุมชนได้นั้นเรื่องของ การแปรรูปกาแฟและชมสวนกาแฟ เพราะเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความโดดเด่นของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Draper et al. (2006) ที่ระบุว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้ความสนใจผลิตภัณฑ์หรือกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นหรือเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

อย่างไรก็ดีในการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลของชุมชนตำบลถ้ำสิงห์นั้นชุมชนได้พิจารณาคุณลักษณะผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล ในเรื่อง สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง การให้บริการ กิจกรรม และที่พิกัดตามความความคาดหวังของนักท่องเที่ยวทั้งมวลและมุมมองของผู้เชี่ยวชาญในด้านการดูแลคนพิการ จึงได้กำหนดให้แต่ละผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ มีการดำเนินการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทั้งมวลเกี่ยวกับ (1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยว (2) การจัดการการบริการ และ (3) การจัดกิจกรรม มีรายละเอียดดังนี้ คือ

3.1) การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล เน้น (1) การปรับปรุงภูมิทัศน์ทรัพยากร และสภาพแวดล้อมทางกายภาพในแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการปรับปรุงพื้นที่ในสวน กำหนดเส้นทางการเดินเข้าชมพื้นที่ให้ชัดเจน (2) การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว เช่น ทางเดิน ห้องน้ำสำหรับผู้พิการ ทางลาด ที่นั่งรอ ลานจอดรถ เป็นต้น และมีการพัฒนาที่พักให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครันเหมาะสมกับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม และสภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบัน และ (3) การปรับปรุงการเข้าถึงในแต่ละพื้นที่ ได้แก่ มีการปักหมุดของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวบน Google Map ชัดเจน มีการพัฒนาแผนที่ที่ชัดเจนในสื่อต่างๆ ที่สร้างขึ้นทั้งออนไลน์และออฟไลน์ มีป้ายบอกทางที่ระบุชัดเจนว่าสามารถรองรับนักท่องเที่ยวทั้งมวลโดยใช้สัญลักษณ์ รวมทั้งจัดให้มีการสื่อความหมายถึงนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม สอดคล้องกับการศึกษาของ Adilon (2019) เกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ระบุว่าปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก การสื่อความหมาย และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

3.2) การจัดการการให้บริการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล เน้นเกี่ยวกับ (1) **การจัดการบริการตามมาตรฐาน**การบริการนักท่องเที่ยวทั้งมวล (2) ชุมชนกำหนดกระบวนการให้บริการแต่ละฐานความรู้ เน้นความปลอดภัย และ (3) ชุมชนกำหนดโปรแกรมของการท่องเที่ยวในพื้นที่และมีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาที่ผ่านมาที่ระบุว่าจัดการบริการเปรียบเสมือนตัวกำหนดตำแหน่งทางการตลาดของผลิตภัณฑ์ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการกำหนดกลยุทธ์ของผลิตภัณฑ์ในการสร้างความแตกต่าง และเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกลับมาเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยว (Buhalis, 2000; Porter, 1980)

3.3) การจัดการกิจกรรมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล เน้นแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (1) การเสริมสร้างความรู้ด้านการเกษตรควบคู่กับการพักผ่อนและความบันเทิง นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกร และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น (2) กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวทั้งมวล สามารถเข้าร่วมได้ (3) กำหนดช่วงระยะเวลาการดำเนินกิจกรรมของแต่ละผลิตภัณฑ์ที่มีความเหมาะสม และ (4) มีความหลากหลายและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสามารถสร้างความเพลิดเพลินและความรู้ เช่นเดียวกับการศึกษาที่ผ่านมา (Chase et al., 2018) ได้จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยจัดแบ่งเป็นกิจกรรมหลัก และกิจกรรมรอง ซึ่งกิจกรรมหลักจะเน้นกิจกรรมที่ข้องโดยตรงกับการเกษตร กิจกรรมการให้ความรู้ และกิจกรรมการขายสินค้าเกษตร ส่วนกิจกรรมรองเน้นกิจกรรมในเทศกาลต่างๆ ซึ่งทั้งกิจกรรมหลักและกิจกรรมรอง เน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมและได้รับความเพลิดเพลินด้วย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะต่อชุมชนพื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์

1.1) เนื่องจากพื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์ เป็นพื้นที่เกษตรกรรมทำสวนผลไม้ มีความพร้อมขององค์ประกอบทางด้านการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ กล่าวคือ มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่สวยงามเป็นสิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม มีการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวก แต่ยังขาดความพร้อมเรื่องที่พักแรม ดังนั้น เพื่อให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่ครบวงจรขององค์ประกอบในการท่องเที่ยว หากยังไม่มีผู้ประกอบการที่มีศักยภาพในการพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นที่พักแรมในตำบลถ้ำสิงห์ ชุมชนถ้ำสิงห์อาจสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ในจังหวัดชุมพร เพื่อออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวเข้าพักในที่พักแรมในชุมชนที่เป็นเครือข่ายกัน เช่น ที่พักแรมที่อยู่ชายทะเลของจังหวัดชุมพร หรือในเมืองชุมพร เป็นต้น

1.2) ในการลงทุนเพื่อพัฒนาพื้นที่ให้รองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งมวลนั้น จำเป็นต้องใช้งบประมาณค่อนข้างสูง ดังนั้นอาจใช้วิธีดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาเป็นระยะๆ หรือใช้วิธีการจัดลำดับความสำคัญงานที่เร่งด่วนก่อน เช่น ในด้านทรัพยากรกายภาพ อาจเริ่มปรับปรุงเรื่องห้องน้ำ ทางเดิน ทางลาด และราวจับ เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะต่อชุมชนในท้องถิ่นอื่นๆ

สำหรับชุมชนในท้องถิ่นอื่นๆ ที่ต้องการพัฒนาพื้นที่ในชุมชนของตนเองให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล มีข้อเสนอแนะดังนี้

2.1) ควรส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนได้เรียนรู้การวิเคราะห์ศักยภาพของตนเอง เพื่อค้นหาจุดแข็งที่จะพัฒนาให้เป็นสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ของนักท่องเที่ยวในการมาท่องเที่ยวที่ชุมชนของตน

2.2) ควรสร้างความรู้ความเข้าใจให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญของการจัดเตรียมพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวของตน ในด้านทรัพยากรกายภาพ สภาพแวดล้อม และการสื่อความหมาย ให้มีความพร้อมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม

2.3) ควรสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรกายภาพ รวมทั้งสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นไว้ เพื่อเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพยากรในท้องถิ่น ทำให้นักท่องเที่ยวทั้งมวลได้รับความรู้และประสบการณ์ที่มีคุณค่า

2.4) ควรสร้างหรือขยายเครือข่ายความร่วมมือของชุมชนเพิ่มเติม เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนและท้องถิ่น

3. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ตำบลถ้ำสิงห์มีศักยภาพเหมาะสมสำหรับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล ซึ่งหากมีการดำเนินการตามแผนพัฒนาที่กำหนดไว้จะส่งเสริมให้จังหวัดชุมพรยกระดับสู่การเป็นจุดหมายปลายทางทางการท่องเที่ยววิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล จึงมีข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

3.1) ควรพิจารณาจัดสรรงบประมาณเพื่อการพัฒนากระบวนการพัฒนาระบบคมนาคมของแต่ละท้องถิ่นในจังหวัดชุมพร เพื่ออำนวยความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มของจำนวนนักท่องเที่ยวให้เพิ่มมากขึ้น

3.2) ควรมีการจัดการฝึกอบรมให้ความรู้แก่ชุมชน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ให้ตระหนักถึงความสำคัญของการจัดทรัพยากรกายภาพ สภาพแวดล้อม และการสื่อความหมายเพื่อนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม

3.3) ควรมีการพัฒนาและปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ระบบไฟฟ้า การสื่อสาร ให้มีการใช้งานได้อย่างเพียงพอและครอบคลุมทั่วทั้งพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ผู้วิจัยทำการศึกษาเฉพาะชุมชนในจังหวัดชุมพร ทำให้เห็นบริบทเฉพาะพื้นที่ การศึกษาครั้งต่อไปจึงควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อคนทั้งมวลในพื้นที่ของภาคอื่นๆ อาจพบการพัฒนาผลิตภัณฑ์/ฐานความรู้ในประเด็นใหม่ๆ เพิ่มเติม

2. การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวล แต่ขาดการศึกษาสภาพการบริการการท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวล ดังนั้นการศึกษาในครั้งต่อไปจึงควรมีการศึกษาการพัฒนาสมรรถนะของบุคลากรในชุมชนเพื่อการบริหารการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อคนทั้งมวล

3. การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งมวลที่มีความพิการ 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มที่มีความพิการทางการเคลื่อนไหวหรือร่างกาย (ทางกาย) 2) กลุ่มที่มีความพิการทางการได้ยินหรือสื่อความหมาย (หูหนวกหรือหูตึง) และ 3) กลุ่มที่มีความพิการทางสายตา (ตาบอดหรือเลือนราง) ดังนั้นการศึกษาในครั้งต่อไปจึงอาจขยายกลุ่มตัวอย่างทั้งมวลที่มีความพิการด้านอื่นๆ ร่วมด้วย

บรรณานุกรม

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2555). *ประเภทและหลักเกณฑ์ความพิการ* (ฉบับที่ 2). สืบค้นเมื่อ มกราคม 2562, จาก <http://dep.go.th/sites/default/files/files/law/185.pdf>.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2563). *รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านคนพิการในประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ เมษายน 2563, จาก <http://dep.go.th/uploads/Docutents/61ccc2d9-8e3f-4f75-a361-368f5c6a4b80> รายละเอียดข้อมูลคนพิการ.pdf.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2563). *สถิติผู้สูงอายุของประเทศไทย*. สืบค้นเมื่อ ตุลาคม 2563, จาก <http://www.dop.go.th/th/know/side/1/1/275>.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2561). *MOU โครงการต้นแบบแหล่งท่องเที่ยวเพื่อคนทั้งมวลในพื้นที่พิเศษเมืองพัทยาและพื้นที่เชื่อมโยง (Tourism for All)*. สืบค้นเมื่อ ตุลาคม 2563, จาก <https://www.mots.go.th/News-view.php?nid=10118>.
- ชูกุลัน อนุวิจิตร, ญาณัท ศิริสาร และ ไพรัช โรงสะอาด. (2557). แนวทางการพัฒนาการนันทนาการ และการท่องเที่ยวเพื่อคนพิการในจังหวัดเชียงราย. *วารสารวิทยาราชสุดา*, 10(13), 36-50.
- ไทรรัตน์ จารุทัศน์. (2558). *คู่มือการออกแบบเพื่อทุกคน (Universal Design Guide Book)*. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติ ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ (2550, 18 กันยายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 124 ตอนที่ 61 ก, หน้า 1-18.
- ธีร์ ตรังจิตพิทักษ์. (2556). *พฤติกรรมการท่องเที่ยวของคนพิการทางการเคลื่อนไหวในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล* (ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต) คณะวิทยาศาสตร์การกีฬา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- ภัทรวดี เบญจขรณ์. (2552). *การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการการท่องเที่ยวของคนพิการทางการเคลื่อนไหว* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- วารุณี เกตุสะอาด และปกรณ์ สุวานิช. (2554). การประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของพื้นที่เขตทวีพัฒนา กรุงเทพมหานคร. ใน *รายงานการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัย มสธ. วิจัย ประจำปี 2554* (หน้า 364-379). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สุภาภรณ์ ประสงค์ทัน. (2560). การศึกษาข้อจำกัดทางการท่องเที่ยวและความตั้งใจในการเดินทางท่องเที่ยวของคนพิการในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 20(1), 298-312.
- สุรีย์ เข้มทอง และภุริพัฒน์ ชาญกิจ. (2563). *การพัฒนารูปแบบการตลาดของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรวิถีชุมชนเพื่อคนทั้งมวลในจังหวัดชุมพร* (รายงานวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม (สกว).

- สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว. (2553). *คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร*. กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2562, จาก <http://www.tourism.go.th/view/1/คู่มือประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว/937/TH-TH>.
- สำนักงานจังหวัดชุมพร. (2561). *แผนพัฒนาจังหวัดชุมพร 2561-2564*. (ฉบับทบทวนปี 2562). สืบค้นเมื่อ 5 พฤศจิกายน 2562, จาก <http://www.chumphon.go.th/2013/page/planchumphon>.
- องค์การบริหารส่วนตำบลลำสิงห์. (2560). *ประวัติความเป็นมาของตำบลลำสิงห์*. สืบค้น เมื่อ 28 กรกฎาคม 2562, จาก <http://www.tumsing.go.th/html/new-menu.asp>
- Adillón, R. (2019). DIAMOND MODEL: A Theoretical Framework for the Sustainable Development of Tourism. *Art Human Open Acc J*, 3(1), 11-23. DOI: 10.15406/ahoaj.2019.03.00099.
- Aldwin, C.M., Igarashi, H., Gilmer, D.F., & Levenson, M.R. (2018). *Health, Illness, and Optimal Aging: Biological and Psychosocial Perspectives* (3rd ed.). New York: Springer Publishing Company.
- Ansoff, H. I. (1987). *Corporate Strategy*. London: Penguin.
- Baker, M. (1989). *Tourism for All: A Report of the Working Party Chaired by Mary Baker*. London: English Tourist Board in Association with the Holiday Care Service, the Scottish Tourist Board, the Wales Tourist Board.
- Buhalis, D. (2000). Marketing the Competitive Destination of the Future. *Tourism Management*, 21(1), 97-116.
- Crawford, D. W., & Godbey, G. (1987). Reconceptualizing barriers to family leisure. *Leisure Sciences*, 9(2), 119-127.
- Chase, L.C., Stewart, M., Schilling, B., Smith, B., & Walk, M. (2018). Agritourism: Toward A Conceptual Framework for Industry Analysis. *Journal of Agriculture, Food Systems, and Community Development*, 8(1), 13-19.
- Darcy, S., & Dickson, T.J. (2009). A Whole-of-life Approach to Tourism: The Case for Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32-44.
- Draper, J., Shenoy, S., & Norman, W. (2006). *Segmenting Agritourists: Implications for Marketing and Collaborative Partnerships*. Unpublished Manuscript.
- Jamieson, W. (2006). *Community Destination Management in Developing Economies*. New York: The Haworth Hospitality Press.
- Lee, B.K., Agarwal, S., & Kim, H.J. (2012). Influences of Travel Constraints on the People with Disabilities' Intention to Travel: An Application of Seligman's helplessness Theory. *Tourism Management*, 33(3), 569-579.
- Lwanga, S.K., & Lemeshow, S. (1991). *Sample Size Determination in Health Studies: A Practical Manual*. World Health Organisation. Geneva.
- Pike, S. (2008). *Destination Marketing: An Integrated Marketing Communication Approach*. Butterworth-Heinemann, Burlington. MA.
- Porter, M. E. (1998). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press.

Tcholeev, I., & Vodenska, M. (2008). Spatial Analysis of the Tourism Potential in Bourgas District. In *the Proceeding of the 2007 International Conference on Tourism 22-24 November 2007*. Bucharest: Academy of Economic Study.

Received: 03-04-2020

Revised: 11-06-2020

Accepted: 30-06-2020

การจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกรตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัย

เขตจังหวัดฉะเชิงเทรา

Para Rubber Production Management by Farmers in Ladkrating Sub-district,
Sanamchaikhet District, Chachoengsao Province

พยนต์ แสงเทศ¹

Phayon Saengthet

Phayon1323@gmail.com

กฤษณา รุ่งโรจน์วนิชย์²

Kritsana Rungrotwanit

krungrojwanich@yahoo.com

จรรยา สิงห์คำ²

Chanya Singkham

jjjanr24@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทราที่ปลูกยางพารา (2) แรงจูงใจในการผลิตยางพาราของเกษตรกร (3) ความรู้เกี่ยวกับการผลิตยางพาราของเกษตรกร (4) วิถีปฏิบัติในการผลิตยางพาราของเกษตรกร (5) ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรที่ใช้ศึกษา คือ เกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนกับการยางแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2559 จำนวน 587 ราย คำนวณกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรทาร์ยามาเน่ ที่ให้มีความคลาดเคลื่อน 3% ได้กลุ่มตัวอย่าง 400 ราย โดยสุ่มแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า (1) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุ 40 -49 ปี จำนวนสมาชิกในครอบครัวเฉลี่ย 5 คน อาชีพเดิมก่อนปลูกยางพาราคือทำไร่ และส่วนใหญ่เริ่มปลูกยางพารา พ.ศ. 2541 – 2550 โดยมีเนื้อที่ทำการเกษตรเฉลี่ย

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Student in Degree of Master in School of Agriculture and Cooperative, Sukhothai Thammathirat Open University

² สาขาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

School of Agriculture and Cooperative, Sukhothai Thammathirat Open University

27.90 ไร่ และปลูกยางพาราเฉลี่ย 21.90 ไร่ มีแรงงานที่ทำสวนยางพาราเฉลี่ย 2.53 คน เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ทำสวนยางพารามาก่อน ได้รับข้อมูลในการผลิตยางพาราจากสถาบันวิจัยยาง (2) การมีแหล่งรับซื้อผลผลิตใกล้เคียงสวนยางพาราและมีแหล่งความรู้เรื่องการผลิตยางและดูแลรักษาสวนยางใกล้บ้านเป็นแรงจูงใจมากที่สุดในการผลิตยางพาราของเกษตรกร (3) เกษตรกรมีความรู้เกี่ยวกับการผลิตยางพาราโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยประเด็นความรู้ในการผลิตยางพารามากที่สุดคือการเลือกพันธุ์ การเตรียมพื้นที่ การใส่ปุ๋ย และการกำจัดวัชพืช (4) เกษตรกรมีการปฏิบัติในการผลิตยางพาราโดยรวมอยู่ในระดับมาก ประเด็นที่ปฏิบัติน้อยที่สุดคือการแปรรูปยางแผ่นและการเก็บยางไว้นานเมื่อได้ราคาดี (5) เกษตรกรมีปัญหาระยะปลูกยางเคมีราคาแพง และราคาผลผลิตไม่แน่นอน และมีข้อเสนอแนะให้ภาครัฐควบคุมราคาปุ๋ยเคมีและราคารับซื้อผลผลิตยาง

คำสำคัญ: การผลิตยางพารา, การจัดการ, ตำบลลาดกระทิง

Abstract

The purposes of this research were to study 1) economic and social status of rubber farmers in Latkrating Sub-district, Sanamchaikhet District, Chachoengsao Province; 2) farmers' motivation on producing rubber; 3) farmers' knowledge about rubber production; 4) rubber production practices by farmers; 5) farmers' problems and suggestions for rubber production management.

This study was a survey research. The study population were 587 farmers who were registered with the Rubber Authority of Thailand in the study area in 2016. A sample population size of 400 was calculated using the Taro Yamane formula with a 97% confidence interval. Samples were chosen by simple random sampling. Data were collected by using a structured interview and were then analyzed using descriptive statistics i.e. frequency, percentage, maximum and minimum values, mean and standard deviation.

The results revealed that 1) most of the farmers were male and in the 40-49 years age group. The average number of family members was 5. They used to grow field crops and switched to growing para rubber between 1998 – 2007. The average land used for agriculture was 27.90 rai. (1 rai = 1,600 m²). The average land used for rubber cultivation was 21.90 rai. The average number of laborers used for rubber cultivation was 2.53. Most of them had no experience in rubber cultivation. They received information on rubber cultivation from Rubber Research Institute. 2) The proximity of rubber buyers and knowledge base on rubber cultivation near their houses were farmers' motivation to grow rubber. 3) Farmers had moderate knowledge of rubber cultivation. The Variety selection, soil preparation, fertilizer application and weed control were the knowledge areas that farmers knew a lot. 4) Farmers' practice on rubber cultivation was at a high level except for rubber sheet processing and waiting to sell rubber products when the price was high. 5) Farmers' problems were the high price of chemical fertilizer and the selling price of rubber products was inconsistent. They suggested that the government should control the prices of chemical fertilizer and rubber products.

Keywords: para rubber production, management, Ladkrating sub-district

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้มีการนำยางพาราเข้ามาปลูกเป็นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2442 โดยพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี (คอซิมบี๊ ณ ระนอง) ที่อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ต่อมาได้แพร่กระจายไปยัง 14 จังหวัดในภาคใต้ และภาคตะวันออก ได้แก่ ชลบุรี จันทบุรี ระยอง และตราด การปลูกยางพารากระจายสู่หลายจังหวัด ในเขตภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ต่อมาช่วง พ.ศ. 2547 - 2553 ประเทศไทยมีความต้องการใช้ยางพาราในภาคอุตสาหกรรมมาก จึงทำให้มีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเมื่อเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ในประเทศไทยเมื่อปลาย พ.ศ. 2554 มีผลกระทบต่อภาคอุตสาหกรรมยานยนต์และอุตสาหกรรมต่อเนื่อง ทำให้กำลังการผลิตลดลง มีผลให้ความต้องการใช้ยางพาราของประเทศลดลง ในปีถัดมา คือ พ.ศ. 2555 รัฐบาลจึงมีนโยบายลดพื้นที่ปลูกยางพาราจำนวน 2,000,000 ไร่ เฉลี่ยปีละ 400,000 ไร่ ทั่วประเทศ ใน พ.ศ. 2560 ราคายางพาราภายในประเทศยังตกต่ำอย่างต่อเนื่องจากภาวะวิกฤติทางเศรษฐกิจของสหภาพยุโรป และสหรัฐอเมริกา แม้ว่าราคายางพาราจะตกและไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ แต่ยังมีเกษตรกรที่ยังคงปลูกยางพาราเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการจัดการการผลิตยางพาราจึงมีความสำคัญ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพดีเพื่อจำหน่ายได้ในราคาสูงและยังคงคุ้มต่อการลงทุน

จังหวัดฉะเชิงเทรา มีเกษตรกรทำสวนยางพารา โดยมีพื้นที่ประมาณร้อยละ 51.1 หรือ 2,205.6 ตารางกิโลเมตรในเขตอำเภอสนามชัยเขต อำเภอท่าตะเกียบ และบางส่วนของอำเภอนวมสารคามและอำเภอแปลงยาวเป็นแหล่งปลูกยางพาราในตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต เกษตรกรปลูกยางพารากันมากทั้งที่ราคาไม่เหมาะสมกับการลงทุน ไม่สอดคล้องกับนโยบายรัฐ จึงมีความต้องการวิจัย ความรู้และวิธีปฏิบัติของเกษตรกรในการจัดการสวนยาง เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตยางพาราของเกษตรกรต่อไป

วัตถุประสงค์

1. ข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. แรงจูงใจในการผลิตยางพาราของเกษตรกร
3. ความรู้เกี่ยวกับการผลิตยางพาราของเกษตรกร
4. วิธีปฏิบัติในการผลิตยางพาราของเกษตรกร
5. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร

นิยามศัพท์

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรผู้ปลูกยางที่ขึ้นทะเบียนกับการยางแห่งประเทศไทย

การจัดการ หมายถึง การปลูกสร้างสวนยางตามหลักวิชาการที่ถูกต้องมีระบบการจัดการที่ดีและเหมาะสม

รายได้ หมายถึง รายได้ในรอบปี 2560

ผลผลิตยางพารา หมายถึง น้ำยางสด ยางแผ่นดิบ ยางก้อนถ้วย

การผลิตยางพารา หมายถึง การปลูกยางพารา

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. ได้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม การตัดสินใจ ความรู้และการปฏิบัติในการผลิตยางพาราของเกษตรกร ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
2. ได้แนวทางการวางแผนการส่งเสริมและการพัฒนาการจัดการการผลิตยางพาราตรงตามต้องการของเกษตรกร ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

วิธีการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลด้านเศรษฐกิจและสังคม แรงจูงใจในการผลิตยางพารา ความรู้เกี่ยวกับการผลิตยางพารา วิธีปฏิบัติในการผลิตยางพารา ปัญหา ข้อเสนอแนะในการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร

ขอบเขตด้านประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเป็นเกษตรกร ที่ขึ้นทะเบียนกับการยางแห่งประเทศไทย จำนวน 587 ราย ในเขตตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา ข้อมูล ณ วันที่ 1 ตุลาคม 2559 เก็บข้อมูลโดยกลุ่มตัวอย่างด้วยการใช้สูตร ทาโร่ ยามาเน่ ที่ความคลาดเคลื่อน 3 เปอร์เซ็นต์ ได้กลุ่มตัวอย่าง 399.31 ราย เก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง 400 ราย

ขอบเขตด้านพื้นที่ ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกร ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

ขอบเขตด้านเวลา ดำเนินการศึกษาเก็บข้อมูลในเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม พ.ศ.2560 โดยเก็บข้อมูลการผลิตยางพาราในช่วงพ.ศ.2559

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

กำหนดกรอบเนื้อหาและข้อคำถามให้สอดคล้องกับแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย นำข้อมูลตัวชี้วัดและมาตรวัดมาสร้างเป็นข้อคำถาม

การสร้างเครื่องมือการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียนกับการยางแห่งประเทศไทย โดยแบ่งการสอบถามออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลสภาพด้านสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร

ตอนที่ 2 แรงจูงใจในการผลิตยางพาราของเกษตรกร

ตอนที่ 3 ความรู้เกี่ยวกับการผลิตยางพาราของเกษตรกร

ตอนที่ 4 วิธีปฏิบัติในการผลิตยางพาราของเกษตรกร

ตอนที่ 5 ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการผลิตยางพาราของเกษตรกร

การตรวจสอบค่าความเชื่อมั่นของแบบสัมภาษณ์

โดยนำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบแก้ไขแล้ว ไปทดลองสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ถูกเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรที่ใช้ศึกษา ในตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 30 ราย นำมาวิเคราะห์ทางสถิติหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป โดยมีค่าความเชื่อถือของ Cronbach's Alpha ระดับการตัดสินใจปลูกยางพาราเท่ากับ 0.948 วิธีปฏิบัติในการผลิตยางพาราของเกษตรกรเท่ากับ 0.805 ปัญหา และข้อเสนอแนะในการจัดการผลิตยางพาราของเกษตรกรเท่ากับ 0.705 ด้านความรู้ในการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกรมีค่าความเชื่อถือของ KR-20 เท่ากับ 0.695 นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขปรับปรุงก่อนนำแบบสัมภาษณ์ไปใช้ในการเก็บข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลปฐมภูมิที่รวบรวมจากแบบสัมภาษณ์มาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ก่อนนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ใช้สถิติต่างๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร โดยใช้วิธี แจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย (mean) ค่าสูงสุด (maximum) ค่าต่ำสุด (minimum) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation)

ตอนที่ 2 การตัดสินใจผลิตยางพาราของเกษตรกรโดยใช้วิธี แจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) โดยมีการให้คะแนน ระดับการตัดสินใจผลิตยางพารายละเอียด ดังนี้

มากที่สุด	ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 คะแนน
มาก	ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 คะแนน
ปานกลาง	ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 คะแนน
น้อย	ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 คะแนน
น้อยที่สุด	ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 คะแนน

ตอนที่ 3 ความรู้ในการผลิตยางพาราของเกษตรกร โดยใช้วิธี แจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) โดยมีเกณฑ์สำหรับระดับความรู้ในการผลิตยางพารา ดังนี้

ช่วงคะแนน	ระดับความรู้
ร้อยละ 81-100	ดีมาก
ร้อยละ 71-80	ดี
ร้อยละ 61-70	ปานกลาง
ร้อยละ 51-60	น้อย
ต่ำกว่าร้อยละ 51	ต้องปรับปรุง

ตอนที่ 4 วิธีปฏิบัติการผลิตยางพาราของเกษตรกร โดยใช้วิธี แจกแจงความถี่ (frequency) ค่าร้อยละ (percentage) โดยมีเกณฑ์สำหรับระดับการปฏิบัติการผลิตยางพารา ดังนี้

ช่วงคะแนน	ระดับการปฏิบัติ
ร้อยละ 81-100	มากที่สุด
ร้อยละ 71-80	มาก
ร้อยละ 61-70	ปานกลาง
ร้อยละ 51-60	น้อย
ร้อยละต่ำกว่า 51	น้อยที่สุด

ตอนที่ 5 ปัญหาและข้อเสนอแนะในการผลิตยางพาราของเกษตรกรโดยใช้วิธี แจกแจงความถี่ (frequency) และการจัดอันดับ

การให้คะแนน ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหารายละเอียดดังนี้

มากที่สุด	ค่าคะแนนเฉลี่ย 4.21 – 5.00 คะแนน
มาก	ค่าคะแนนเฉลี่ย 3.41 – 4.20 คะแนน
ปานกลาง	ค่าคะแนนเฉลี่ย 2.61 – 3.40 คะแนน
น้อย	ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.81 – 2.60 คะแนน
น้อยที่สุด	ค่าคะแนนเฉลี่ย 1.00 – 1.80 คะแนน

ผลการวิจัย

1. สภาพสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรตำบลลาดกระทิง อำเภอสยามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการวิจัย สภาพด้านสังคมพบว่า เกษตรกรเป็นเพศชาย ร้อยละ 54.50 อายุอยู่ช่วง 40-49 ปี ร้อยละ 32.00 การศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 44.50 มีสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรเฉลี่ย 4.30 คน อาชีพเดิมก่อนปลูกยางพารา คือทำไร่ เริ่มปลูกยางพาราในระหว่าง ปี พ.ศ. 2541 – 2550 มีเนื้อที่ทำการเกษตรรวมทั้งหมด เฉลี่ย 27.90 ไร่ และเมื่อ พ.ศ. 2559 ได้ปลูกยางพาราทั้งหมด เฉลี่ย 21.90 ไร่ ปลูกพืชอื่นๆ เฉลี่ย 5.90 ไร่ แรงงานที่ทำสวนยางพาราทั้งหมด เฉลี่ย 2.53 คน เป็นแรงงานในครัวเรือนที่ทำสวนยางพารา เฉลี่ย 1.43 คน และจ้างแรงงานทำสวนยางพารา เฉลี่ย 1.16 คน ประสบการณ์ทำสวนยางพาราส่วนใหญ่ไม่มีประสบการณ์ ส่วนเกษตรกรที่มีประสบการณ์จะมีเฉลี่ย เฉลี่ย 6.22 ปี แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตยางพารา ได้จากสถาบันวิจัยยาง(ศูนย์วิจัยยางฉะเชิงเทรา) ร้อยละ 63.75 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพสังคมของเกษตรกรในพื้นที่ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

สภาพสังคม	ผลการวิจัย
เพศ ชาย	ร้อยละ 54.50
อายุ 40-49 ปี	ร้อยละ 32.00
การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4	ร้อยละ 44.50
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน	เฉลี่ย 4.30 คน
อาชีพเดิมก่อนปลูกยางพารา ทำไร่	ร้อยละ 73.00
พ.ศ. ที่เริ่มปลูกยางพารา พ.ศ. 2541-2550	ร้อยละ 52.75
พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด (ไร่)	เฉลี่ย 27.90 ไร่
พ.ศ. 2559 มีพื้นที่ปลูกยางพาราทั้งหมด (ไร่)	เฉลี่ย 21.90 ไร่
ปลูกพืชอื่นๆ	เฉลี่ย 5.90 ไร่
แรงงานที่ทำสวนยางพาราทั้งหมด	เฉลี่ย 2.53 คน
แรงงานในครัวเรือนที่ทำสวนยางพารา	เฉลี่ย 1.43 คน
แรงงานจ้างทำสวนยางพารา	เฉลี่ย 1.16 คน
ประสบการณ์การทำสวนยางพารา (ปี)	เฉลี่ย 6.22 ปี
แหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตรายางพารา ได้จากสถาบันวิจัยยาง (ศูนย์วิจัยยางฉะเชิงเทรา)	ร้อยละ 63.75

สภาพด้านเศรษฐกิจพบว่า รายได้รวม พ.ศ.2559 ทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ประสงค์แจ้งรายได้รวมทั้งหมด ร้อยละ 44.25 ส่วนเกษตรกรที่ให้ข้อมูล พบว่าเกษตรกรมีรายได้รวมใน พ.ศ.2559 สูงสุด 3,020,000.00 บาท ต่ำสุด 20,000 บาท เฉลี่ย 420,139.00 บาท เป็นรายได้ภาคการเกษตร(ยกเว้นยางพารา) สูงสุด 623,000.00 บาท ต่ำสุด 4,000 บาท เฉลี่ย 102,735.00 บาท รายได้นอกภาคการเกษตร สูงสุด 500,000.00 บาท ต่ำสุด 8,000 บาท เฉลี่ย 66,608.00 บาท รายได้จากการขายยางพารา สูงสุด 1,450,000.00 บาท ต่ำสุด 12,600 บาท เฉลี่ย 202,366.00 บาท

สภาพหนี้สินรวม พ.ศ. 2559 ทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ประสงค์แจ้งสภาพหนี้สินรวม ร้อยละ 54.00 ส่วนเกษตรกรที่ให้ข้อมูล พบว่าเกษตรกรมีสภาพหนี้สินรวมสูงสุด 1,200,000.00 บาท ต่ำสุด 10,000 บาท เฉลี่ย 211,248.00 บาท หนี้สินจากการผลิตรายางพารา สูงสุด 900,000.00 บาท ต่ำสุด 6,000 บาท เฉลี่ย 77,594.00 บาท สภาพหนี้สินจากภาคการเกษตรอื่นๆ (ยกเว้นยางพารา) สูงสุด 900,000.00 บาท ต่ำสุด 4,000 บาท เฉลี่ย 125,975.00 บาท ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงสภาพรวมเศรษฐกิจของเกษตรกร พ.ศ.2559 ในพื้นที่ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

สภาพเศรษฐกิจ	เฉลี่ย
รายได้รวม พ.ศ. 2559 ทั้งหมด (บาท)	420,139 บาท
รายได้รวม ภาคการเกษตร(ยกเว้นยางพารา)	102,735 บาท
รายได้รวม นอกภาคการเกษตร	66,608 บาท
รายได้จากการขายยางพารา	202,366 บาท
สภาพหนี้สินรวม ทั้งหมด	211,248 บาท
หนี้สินจากการผลิตยางพารา	77,594 บาท
หนี้สินจากภาคการเกษตรอื่นๆ(ยกเว้นยางพารา)	125,975 บาท

2. แรงจูงใจการผลิตยางพาราของเกษตรกร

การวิจัย พบว่า โดยรวมแรงจูงใจการผลิตยางพาราของเกษตรกร อยู่ในระดับมาก แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า ประเด็นที่ทำให้มีแรงจูงใจการผลิตยางพาราของเกษตรกรอยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีแหล่งรับซื้อผลผลิตใกล้เคียงสวนยางพารา มีแหล่งความรู้เรื่องการปลูกยางและดูแลรักษาสวนยาง มีแหล่งจำหน่ายปัจจัยการผลิตยางพารา มีแหล่งจำหน่ายต้นพันธุ์ เมื่อผลผลิตลดลงสามารถโค่นต้นยางเพื่อขายเนื้อไม้ได้ วิธีปลูกยางพาราไม่ยุ่งยาก มีแรงงานเพียงพอในการปลูกดูแลรักษาและกรีดยาง วิธีกรีดยางไม่ยุ่งยาก การดูแลรักษาต้นยางพาราไม่ยุ่งยาก การเห็นตัวอย่างเพื่อนบ้าน มีนักวิชาการให้คำแนะนำ และประเด็นที่ทำให้ แรงจูงใจการผลิตยางพาราของเกษตรกรอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ผลผลิตยางพารามีราคาดี ยางพารามีโรคและแมลงศัตรูไม่มาก การปลูกยางใช้ต้นทุนต่ำ มีแหล่งทุนสนับสนุนการทำสวนยางและมีประสบการณ์ในการปลูกยางพาราแต่ไม่ใช่เจ้าของสวนยางพาราเอง

3. ความรู้ในการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร

การวิจัย พบว่า โดยรวมเกษตรกรมีความรู้ในการจัดการการผลิตยางพาราอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 69.75 ประเด็นที่เกษตรกร มีระดับความรู้ดีมาก ช่วงคะแนนร้อยละ 81-100 ได้แก่ ควรทำแนวกันไฟรอบสวนในฤดูแล้งใส่ปุ๋ย ยางเปิดกรีดแล้วปีละ 2 ครั้ง ในช่วงต้นฤดูฝนและปลายฤดูฝน พันธุ์ยางพาราต้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่เป็นหลัก คัดเลือกกล้าพันธุ์ที่มีความต้านทานโรค และแมลงมาปลูก การปลูกควรทำในช่วงต้นฤดูฝนจะเหมาะสมที่สุด ใช้ปุ๋ยตามคำแนะนำของกรมวิชาการเกษตรโดยคำนึงถึงอายุยางพาราเป็นหลัก ใส่ปุ๋ยบริเวณรอบทรงพุ่ม การเตรียมพื้นที่ควรกำจัดวัชพืชและต่อไม้ต่างๆให้หมดจากพื้นที่ การกำจัดวัชพืชรอบโคนต้นควรทำอย่างสม่ำเสมอในยางอายุน้อยกว่า 5 ปีควรเลือกต้นกล้าพันธุ์ที่สมบูรณ์แข็งแรงมี 1-2 ฉัตรและใบแก่จัด เมื่อสภาพอากาศแล้งจัดไม่ควรตัดแต่งกิ่ง การปลูกซ่อมแซมต้นที่ตายควรทำเมื่อตรวจพบทันทีหรือภายใน 6 เดือน พื้นที่ปลูกยางพาราต้องไม่มีน้ำท่วมขังมีการระบายน้ำดี ควรปลูกพืชคลุมดินตระกูลถั่ว ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ร่วมกับปุ๋ยเคมีทุกครั้ง ไม่ปลูกพืชแซม เช่น มันสำปะหลัง อ้อยโรงงาน มีการใส่ปุ๋ยสูตร 30-5-18 เพื่อเพิ่มผลผลิตในยางพาราที่เปิดกรีด ใส่ปุ๋ยอัตราต้นละครึ่งกิโลกรัมต่อครั้งในยางเปิดกรีดแล้ว การใช้วัสดุคลุมดิน ควรคลุมดินบริเวณโคนต้น การตัดแต่งกิ่งไม่ควรตัดกิ่งที่ต่ำกว่า 2 เมตร เมื่อพบโรคและแมลงศัตรูระบาดให้แจ้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทราบทันที การซื้อพันธุ์ยางพาราต้องซื้อจากแปลงที่ได้รับการรับรองจากกรมวิชาการเกษตร

ประเด็นที่เกษตรกรมีระดับความรู้ดี ช่วงคะแนนร้อยละ 71-80 การขุดหลุมปลูกยางพาราควรมี ขนาด 50×50×50 เซนติเมตรเท่านั้น ดินปลูกยางพาราควรมีความเป็นกรด-ด่าง 4-6 ควรเก็บตัวอย่างดินไปวิเคราะห์ก่อนใส่ปุ๋ยทุกปี การขายผลผลิตยางก้อนถ้วยได้ราคาน้อยสุด พื้นที่ปลูกยางพาราควรมีความลาดชันไม่เกิน 35%

ประเด็นที่เกษตรกรมีระดับความรู้ปานกลาง ช่วงคะแนนร้อยละ 61-70 ได้แก่ การขุดหลุมปลูกควรแยกดินบนและดินล่างในหลุมปลูกออกจากกันเสมอ ควรปลูกยางพาราสายพันธุ์เดียวกันในพื้นที่ การวางแผนปลูกยางพาราต้องทำในแนวทิศเหนือ – ใต้ เสมอ การขุดหลุมเสร็จให้ตากหลุมก่อนปลูกยางพารา ใช้สารเคมีกำจัดวัชพืชมอย่างสม่ำเสมอ

ประเด็นที่เกษตรกรมีระดับความรู้ต่ำ ช่วงคะแนนร้อยละ 51-60 ได้แก่ การเปิดกรีดครั้งแรกทำในช่วงปลายฤดูฝน เมื่อต้นยางมีขนาดรอบต้น 50 เซนติเมตรเปิดกรีดสูงจากพื้นดิน 150 เซนติเมตร

ประเด็นที่เกษตรกรมีระดับความรู้ที่ต้องปรับปรุง เพราะช่วงคะแนน ต่ำกว่าร้อยละ 51 ได้แก่ เข้าตรวจสอบแปลงยางพาราจำเป็นต้องทำเป็นประจำ ดินปลูกยางพาราควรมีความลึกของชั้นหน้าดินมากกว่า 1 เมตร ไม่มีชั้นดินดาน การหันต่ายางจำเป็นต้องหันทางทิศทางตะวันออก-ตก เมื่อตรวจพบยางพาราอายุไม่เกิน 1 ปี ตายให้ปลูกซ่อม การเปิดกรีดครั้งแรกทำเมื่อต้นยางพาราขนาดตามมาตรฐานที่กำหนด การใส่ปุ๋ยรองก้นหลุมจำเป็นต้องใช้หินฟอสเฟต (0-3-0) ระบบกรีดที่ดีที่สุดคือกรีดหนึ่งวันหยุดหนึ่งวัน พันธุ์ยางพาราที่ให้น้ำยางและเนื้อไม้สูงสุดเป็นคนละพันธุ์กัน ต้นยางพาราเจริญเติบโตได้ดีที่อุณหภูมิ 25-28 องศาเซลเซียส ใช้ปุ๋ยเคมี สูตร 29-5-18 ก่อนเปิดกรีด แปลงปลูกจำเป็นต้องจัดระบบถนนหลัก ถนนรองในแปลง บังคับให้มีกิ่ง เมื่อต้นยางพาราสูง 2.5 เมตรขึ้นไป การเตรียมดินควรทำในฤดูแล้ง พื้นที่ปลูกยางควรมีปริมาณน้ำฝนไม่น้อยกว่า 100 วัน/ปี ประเด็นความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่เกษตรกรชาวสวนยางยังเข้าใจไม่ถูกต้อง ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงคะแนนทดสอบความรู้เกี่ยวกับการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร

(n=400)

ตอบถูกต้อง (ข้อ)	คะแนนร้อยละ	จำนวน	ค่าร้อยละ
20-29	40-59	86	21.50
30-39	60-79	279	69.75
40-49	80-100	35	8.75
ต่ำสุด = 24 ข้อ สูงสุด = 40 ข้อ			
เฉลี่ย = 33.44 ข้อ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 4.32			

4. วิธีการปฏิบัติในการผลิตยางพาราของเกษตรกร

การวิจัย พบว่า เกษตรกรมีการปฏิบัติในการผลิตยางพารา ในประเด็นต่างๆโดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก เฉลี่ยร้อยละ 74.75 ประเด็นที่เกษตรกรการปฏิบัติ อยู่ในระดับปฏิบัติมากที่สุด ช่วงคะแนนร้อยละ 81-100 ได้แก่ ปลูกยางพาราในช่วงต้นฤดูฝน กำจัดวัชพืชทุกครั้งก่อนใส่ปุ๋ย ไกล่ปรับพื้นที่ก่อนปลูกเก็บเศษไม้เผาทำลาย ปลูกซ่อมแซมต้นยางที่ตายหลังจากตรวจพบทันที เลือกพันธุ์ยางพาราที่ให้ผลผลิตสูงสุด ปลูกยางพาราพันธุ์เดียวกันในพื้นที่สวน เลือกต้นกล้าที่สมบูรณ์แข็งแรงมี 1-2 ฉัตรและใบแก่จัดมาปลูก ใช้สารเคมีปูนแดงรักษาหน่อยางที่เปิดกรีดแล้ว คัดเลือกกล้ายางพันธุ์ที่ต้านทานโรค แมลงในพื้นที่มาปลูก ปลูกยางพารา ระยะ 3×7 เมตร ตัดแต่งกิ่งที่แตกต่ำกว่า 2 เมตร ซ้ำพันธุ์ยางพาราที่ได้รับการรับรองจากกรมวิชาการเกษตร ตัดแต่งกิ่งที่ไม่ต้องการทุกครั้งเมื่อตรวจพบ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการผสมดินปลูกด้วย ปลูกให้รอยต่อการติดตามอยู่เหนือระดับปากหลุม ทำความสะอาดแปลงปลูกยางพาราสม่ำเสมอ หยุดกรีดยางเมื่อฝนตก กรีดต้นยางที่ขนาดรอบต้น 50 เซนติเมตร สูง 150 เซนติเมตร เปิดกรีดครั้งแรกปลายฝน ขุดหลุมตากดินอย่างน้อย 7 วันก่อนปลูก ใส่ปุ๋ยยางที่เปิดกรีดแล้ว สูตร 30-5-18 อัตราครึ่งกิโลกรัมต่อต้น หันต่ายางพาราไปทางทิศตะวันออก-ตก

ประเด็นที่เกษตรกรมีการปฏิบัติในการผลิตยางพารา อยู่ในระดับปฏิบัติมาก ใช้ปุ๋ยหินฟอสเฟตคลุกกับดินก่อนปลูก เว้นระยะแนวบริเวณขอบสวน 3 เมตรทุกด้าน ปลูกสับปะรดแซมยางพาราในแปลงยางอายุต่ำกว่า 3 ปี การใส่ปุ๋ยเคมีใช้วิธีฝังกลบ ขุดหลุมปลูกขนาด 50×50×50 เซนติเมตรและแยกดินบนล่าง ใช้กรดฟอสฟอริกผลิตยางก้อนถ้วย ไม่ปลูกมันสำปะหลังใน

แปลงยางพารา ปลุกพืชคลุมดินตระกูลถั่วในแปลงยางอายุต่ำกว่า 3 ปี เมื่อพบโรคและแมลงศัตรูระบาดแจ้งเจ้าหน้าที่ทราบทันที วางแนวปลูกพืชเหนือได้

ประเด็นที่เกษตรกรมีการปฏิบัติในการผลิตยางพารา อยู่ในระดับปฏิบัติปานกลาง ช่วงคะแนนร้อยละ 61-70 ได้แก่ ในฤดูแล้งหาวัสดุคลุมดินบริเวณโคนต้น หลังปลูกเสร็จใช้เศษพืชคลุมโคนต้นยางพารา จัดบันทึกการขายผลผลิต ใส่ปุ๋ยอินทรีย์ที่ยังไม่เปิดกรีดทุกปี ปีละ 2 กิโลกรัมต่อต้น

ประเด็นที่เกษตรกรมีการปฏิบัติในการผลิตยางพารา อยู่ในระดับปฏิบัติต่ำ วิเคราะห์ตัวอย่างดินก่อนใส่ปุ๋ยทุกปี มีการตรวจต้นยางที่เปิดกรีดแล้วทุกวัน ขายผลผลิตกับกลุ่มหรือสหกรณ์ กรีดยางหนึ่งวันหยุดหนึ่งวัน

ประเด็นที่เกษตรกรมีการปฏิบัติในการผลิตยางพารา อยู่ในระดับปฏิบัติต่ำที่สุด ช่วงคะแนน ต่ำกว่าร้อยละ 51 ได้แก่ ยางอายุ 1 ปี ใส่ปุ๋ยทุก 3 เดือน แปรรูปยางแผ่น ห้อยอดบังคับให้มีกิ่งเมื่อสูง 2.5 เมตร เก็บยางไว้ขายเมื่อได้ราคา

5. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการผลิตยางพาราของเกษตรกร

5.1 ปัญหาในการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เฉลี่ย 2.82 คะแนน แยกประเด็นที่เกษตรกรมีปัญหา อยู่ในระดับมาก ช่วง 3.41 – 4.20 คะแนน ได้แก่ ปัญหาด้านการตลาด ประเด็นที่เกษตรกรมีปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง ช่วง 2.61 – 3.40 คะแนน ได้แก่ ปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านความรู้ ปัญหาด้านการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ ปัญหาด้านการเก็บเกี่ยว ปัญหาด้านอื่นๆ สามารถแยกรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

ปัญหาด้านการผลิต พบว่า ปัญหาในการผลิตอยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ ปุ๋ยเคมีมีราคาสูง ปัญหาในการผลิตอยู่ในระดับมาก ได้แก่ แมลงศัตรูยางพารา ปัญหาในการผลิตอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ แหล่งน้ำมีปริมาณไม่เพียงพอ แหล่งจำหน่ายปัจจัยการผลิต สภาพพื้นที่ปลูกยางไม่เหมาะสม ปัญหาในการผลิตอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ การบำรุงรักษาไม่ถูกต้อง วัชพืชในสวนยางพารา พันธุ์ยางพารามีการปลอมปน การปลูกไม่ตรงฤดูกาล โรคยางพารา

ปัญหาด้านการตลาด พบว่า ปัญหาในด้านการตลาดอยู่ระดับมากที่สุด ได้แก่ ราคาผลผลิตไม่แน่นอน การกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ปัญหาในด้านการตลาดอยู่ระดับปานกลาง ได้แก่ ข้อมูลข่าวสารด้านการตลาดมีน้อย ปัญหาในด้านการตลาดอยู่ระดับน้อย ได้แก่ แหล่งรับซื้อไม่เพียงพอ

ปัญหาด้านความรู้ พบว่า ปัญหาในด้านความรู้อยู่ระดับปานกลาง ได้แก่ ความรู้ด้านการใช้ปุ๋ย ความรู้ด้านการคัดเลือกพันธุ์ปลูก ความรู้ด้านการตัดแต่งกิ่ง ความรู้ด้านการกรีดยาง ความรู้ในการบำรุงรักษาดิน ด้านการดูแลรักษายางพารา ความรู้ในการป้องกันกำจัดศัตรู และความรู้ด้านการแปรรูป

ปัญหาด้านการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ พบว่า ปัญหาในด้านการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่อยู่ระดับปานกลาง ได้แก่ ไม่ค่อยได้รับคำปรึกษาจากเจ้าหน้าที่ ไม่พบเจ้าหน้าที่ลงพื้นที่ และขอสนับสนุนด้านปัจจัยการผลิต

ปัญหาด้านการเก็บเกี่ยว พบว่า ปัญหาในด้านการเก็บเกี่ยวอยู่ระดับปานกลาง ได้แก่ วิธีการกรีดยางไม่ได้มาตรฐาน แรงงานในการกรีดยางหายาก การจัดบันทึกผลผลิต และการขนส่งถึงกลุ่ม/สหกรณ์

ปัญหาด้านอื่นๆ พบว่า ปัญหาในด้านอื่นๆอยู่ระดับปานกลาง ได้แก่ นโยบายรัฐไม่ช่วยให้มีรายได้เพิ่ม ไม่เข้าใจกฎหมายเกี่ยวกับยางพารา มีใจรักขโมย ปัญหาในด้านอื่นๆอยู่ระดับน้อย ได้แก่ ภัยธรรมชาติลมพายุ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 สรุปปัญหาในการจัดการสวนยางพาราของเกษตรกร

ประเด็นปัญหา	เฉลี่ยคะแนน	ความหมาย
1. ด้านการผลิต	2.73	ปานกลาง
2. ด้านการตลาด	3.53	มาก
3. ด้านความรู้	2.75	ปานกลาง
4. ด้านการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่	2.72	ปานกลาง
5. ด้านการเก็บเกี่ยว	2.64	ปานกลาง
6. ด้านอื่นๆ	2.78	ปานกลาง
เฉลี่ยรวม	2.82	ปานกลาง

5.2 ข้อเสนอแนะในการจัดการผลิตยางพาราของเกษตรกร โดยกลุ่มตัวอย่าง 400 คน ไม่มีข้อเสนอแนะ 287 คน คิดเป็น ร้อยละ 71.75 มีข้อเสนอแนะ 113 ราย คิดเป็นร้อยละ 28.25 จากกลุ่มตัวอย่างที่มีข้อเสนอแนะสามารถแยกรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

ด้านการผลิต มีข้อเสนอแนะว่า ควรปรับลดราคาปุ๋ยเคมีลง

ด้านการตลาด มีข้อเสนอแนะว่า ราคาขายพาราทดต่ำ ควรแก้ไขโดยมีการประกันราคา และมีการตรวจสอบตาชั่งพ่อค้า มีการขึ้นทะเบียนพ่อค้าปลีก

ด้านความรู้ มีข้อเสนอแนะว่า ให้มีการแนะนำเรื่องดินและปุ๋ย สาเหตุและการป้องกันการเกิดอาการเปลือกแห้ง และความรู้การผลิตเกี่ยวกับยางพารา

ด้านการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ มีข้อเสนอแนะว่า ควรให้เจ้าหน้าที่เข้าไปดูแล แนะนำเกษตรกรชาวสวนยางอย่างใกล้ชิด

ด้านการเก็บเกี่ยว มีข้อเสนอแนะว่า ควรจัดระเบียบแรงงานต่างด้าว

ความคิดเห็นด้านอื่นๆ มีข้อเสนอแนะว่า ควรให้รัฐช่วยส่งเสริมการใช้ยางพาราภายในประเทศและให้รัฐเร่งการแปรรูป

อภิปรายผล

1. ด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรตำบลลาดกระทิง อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา

จากการศึกษา เกษตรกรเป็นเพศชายร้อยละ 54.50 และเพศหญิง ร้อยละ 45.50 ช่วงอายุของเกษตรกร เป็นช่วงวัยในการทำงานตั้งแต่ 40-49 ปี ผลการศึกษายังพบว่าเกษตรกรรุ่นหลังมีน้อยมากอายุต่ำกว่า 39 ปี ร้อยละ 8.25 สอดคล้องกับกรวิทย์ ตันศรี (2557, น.1-3) พบว่ากลุ่มแรงงานภาคการเกษตรมีอายุ 40 ปีขึ้นไปมีแนวโน้มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มแรงงานที่มีภาคเกษตรที่มีอายุตั้งแต่ 15-39 ปี กลับมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะกลุ่มแรงงานภาคการเกษตรรุ่นใหม่ที่มีอายุระหว่าง 15 -24 ปี ที่มีแนวโน้มลดลงอย่างรวดเร็ว

การศึกษาจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ซึ่งสอดคล้องกับเดชา นามโยธาและสุภาภรณ์ พวงชมพู (2555) ได้ศึกษาการจัดการการผลิตและการตลาดยางแผ่นดิบของเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราในอำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น พบว่าเกษตรกรจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาภาคบังคับเท่านั้น สภาพทางสังคมของเกษตรกรชาวสวนยาง ยังเป็นสังคมชนบท ครอบครัวยิ่งใหญ่มีมากกว่า 4 คนแต่แยกบ้านเรือนออกจากกัน อาศัยอยู่บริเวณเดียวกันมีแรงงานที่ทำสวนยางในครัวเรือนเฉลี่ยจำนวน 1.43 คน มีเนื้อที่ทำสวนยางพาราทั้งหมดใน พ.ศ.2559 เฉลี่ย 21.90 ไร่ สอดคล้องกับงานวิจัยของวันทนี เกษมพิณ (2560)

ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่ออนาคตการปลูกยางพาราในตำบลหนองบัว อำเภอบ้านค่าย จังหวัดระยอง พบว่า มีแรงงานทำสวนยาง 1-2 คนมีพื้นที่ปลูกยางพาราเฉลี่ย 19.02 ไร่

จากสภาพพื้นที่ตำบลลาดกระทิง อำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นที่ลาดเนินเขา อาชีพเดิมของเกษตรกรคือการทำไร่หมุนเวียนโดยเฉพาะปลูกมันสำปะหลัง และเมื่อมีการจัดตั้งศูนย์วิจัยยางฉะเชิงเทรา กรมวิชาการเกษตร เมื่อพ.ศ. 2523 เป็นแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตยางพาราใกล้บ้าน เกษตรกรส่วนใหญ่จึงเริ่มปลูกยางพาราและปลูกมากในระหว่าง พ.ศ.2541 – 2550 เนื่องจากมีการส่งเสริมจากภาครัฐให้ขยายพื้นที่ปลูกประกอบกับราคายางพาราปรับตัวสูงขึ้น และสภาพพื้นที่เหมาะสมกับการปลูกยางพาราสอดคล้องกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2556, น.229) เขตที่ดินของตำบลลาดกระทิงจัดเป็นเขตปฏิรูปที่ดิน เกษตรกรกรชาวสวนยางถือครองที่ดินเฉลี่ย 27.90 ไร่เป็นไปตามพระราชบัญญัติการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม พ.ศ.2518

รายได้รวม พ.ศ. 2559 ทั้งหมด เกษตรกรไม่ประสงค์แจ้งข้อมูลการมีรายได้ร้อยละ 44.25 รายได้รวม พ.ศ.2559 ทั้งหมด สูงสุด 3,020,000.00 บาท รายได้ภาคการเกษตร (ยกเว้นยางพารา) สูงสุด 623,000.00 บาท เป็นนอกภาคการเกษตร สูงสุด 500,000.00 บาท และรายได้จากการขายยางพารา สูงสุด 1,450,000.00 บาท เห็นได้ว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้หลักจากยางพารามากกว่าทางอื่น สอดคล้องกับงานวิจัยของน้ำทิพย์ สิทธิ (2558) การจัดการสวนยางพาราและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในอำเภอแม่จรม จังหวัดน่าน พบว่า เกษตรกรมีรายได้หลายทางแต่มีรายได้หลักจากการจำหน่ายยางพารามากกว่าทางอื่น

สภาพหนี้สิน รวม พ.ศ. 2559 ทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ประสงค์แจ้ง สภาพหนี้สินร้อยละ 54 สภาพหนี้สินรวม พ.ศ.2559 ทั้งหมด สูงสุด 1,200,000.00 บาท สภาพหนี้สินจากภาคการเกษตรอื่นๆ และหนี้สินจากการผลิตยางพารา สูงสุด 900,000.00 บาท สภาพหนี้สินจากการผลิตยางพาราเกิดจากการจัดซื้ออุปกรณ์การกรีดยางพารา เช่น ลวดรับถ้วยน้ำยาง ถ้วยรับน้ำยาง น้ำกรด ส่วนสภาพหนี้สินจากภาคการเกษตรอื่นๆ เกษตรกรส่วนใหญ่ลงทุนปลูกพืชแซมในสวนยางพาราได้แก่ สับปะรด แต่ราคาคงต่ำกว่าต้นทุนมาก จนทำให้มีสภาพหนี้สินเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของรัฐพงษ์ จันทคณานุรักษ์ และคณะ(2558, น.314-328) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า เกษตรกรมีปัญหานี้สินที่ส่วนใหญ่เกิดจากภาคการเกษตรไม่มีการออมเงิน ผลผลิตราคาตกต่ำผู้รับซื้อเป็นผู้กำหนดราคา ไม่มีการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร

2. แรงจูงใจการผลิตยางพาราของเกษตรกร

จากการศึกษา แรงจูงใจการผลิตยางพาราของเกษตรกรระดับมาก ได้แก่ มีแหล่งรับซื้อผลผลิตใกล้สวนยางพารา ในพื้นที่มีสหกรณ์และพ่อค้าเป็นจำนวนมากในท้องถิ่น สอดคล้องผลการวิจัยของสุภาภรณ์ พวงชมพู (2554) การพัฒนาระบบตลาดประมูลยางท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่าเกษตรกรนำผลผลิตมาขายจุดรับซื้อใกล้สวนยางและสะดวกและนิยมขอรับเงินสด แหล่งความรู้เรื่องการปลูกยางและดูแลรักษาสวนยาง มีแหล่งจำหน่ายปัจจัยการผลิตยางพารา มีแหล่งจำหน่ายต้นพันธุ์ มีแรงงานเพียงพอในการปลูกดูแลรักษาและกรีดยาง วิธีปลูกยางพาราไม่ยุ่งยาก การดูแลรักษาต้นยางพาราไม่ยุ่งยาก สอดคล้องผลการวิจัยของอารมณ โรจน์สุจิตร์ และคณะ (2552) การศึกษาสภาพการณ์การทำสวนยางของเกษตรกรในท้องถิ่นรอบศูนย์วิจัยยาง พบว่า เกษตรกรมีการใช้เทคโนโลยีในการกรีดยางและการดูแลรักษาสวนยางที่ถูกต้องจากศูนย์วิจัยยางฉะเชิงเทรา และมีการรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์การเกษตรขายยางและจัดหาปัจจัยการผลิต มีแหล่งจำหน่ายกล้วยที่มีคุณภาพในพื้นที่ การเห็นตัวอย่างเพื่อนบ้าน มีนักวิชาการให้คำแนะนำ สอดคล้องผลการวิจัยของเพ็ญประภา ราหุล (2556) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจปลูกยางพาราของเกษตรกรในอำเภอสนมชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราเปิดรับสื่อผ่านเพื่อนบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐ ในระดับมากเป็นประเด็นสำคัญในการตัดสินใจปลูกยางพารา

3. ความรู้ในการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร

ความรู้ในการจัดการการผลิตยางพาราของเกษตรกร โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง แยกประเด็นที่เกษตรกร มีระดับความรู้ดีมาก สอดคล้องคำแนะนำของ สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง(2557) การปลูกสร้างสวนยาง เป็นส่วนที่เกษตรกรทำการปฏิบัติเป็นประจำ ได้แก่ พื้นที่ปลูกยางพาราต้องไม่มีน้ำท่วมขังมีการระบายน้ำดี พันธุ์ยางพาราต้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่เป็นหลัก ควรเลือกต้นกล้าพันธุ์ที่สมบูรณ์แข็งแรงมี 1-2 ฉัตรและใบแก่จัด คัดเลือกกล้ายางพันธุ์ที่มีความต้านทานโรคและแมลงศัตรูยางพารามาปลูก การซื้อพันธุ์ยางพาราต้องซื้อจากแปลงที่ได้รับการรับรองจากกรมวิชาการเกษตร การเตรียมพื้นที่ควรทำให้ราบ กำจัดวัชพืชและตอไม้ต่างๆ ให้หมดจากพื้นที่ การปลูกควรทำในช่วงต้นฤดูฝนจะเหมาะสมที่สุด การกำจัดวัชพืชรอบโคนต้นควรทำอย่างสม่ำเสมอในยางอายุน้อยกว่า 5 ปี การปลูกซ่อมแซมต้นที่ตายควรทำเมื่อตรวจพบทันทีหรือภายใน 1 ปี

ประเด็นที่เกษตรกรมีระดับความรู้ที่ต้องปรับปรุง เพราะช่วงคะแนน ต่ำกว่าร้อยละ 51 ได้แก่ ต้นยางพาราเจริญเติบโตได้ดีที่อุณหภูมิ 25-28 องศาเซลเซียส พื้นที่ปลูกยางควรมีปริมาณน้ำฝนไม่น้อยกว่า 100 วัน/ปี พันธุ์ยางพาราที่ให้น้ำยางและเนื้อไม้สูงสุดเป็นคณะพันธุ์ การเตรียมดิน ควรทำในฤดูแล้ง แปลงปลูกจำเป็นต้องจัดระบบถนนหลัก ถนนรองในแปลง การใส่ปุ๋ยรองก้นหลุมจำเป็นต้องใช้หินฟอสเฟต (0-3-0) การหันตางจำเป็นต้องหันทางทิศทางตะวันออก-ตก การตรวจสอบแปลงปลูกเป็นจำ เมื่อตรวจพบยางพาราตายอายุไม่เกิน 1 ปีปลูกซ่อม เมื่อต้นยางพาราสูง 2.5 เมตร ควรบังคับให้มีกิ่ง ใช้ปุ๋ยเคมี สูตร 29-5-18 ก่อนเปิดกรีด การเปิดกรีดครั้งแรกควรทำเมื่อต้นยางพาราได้ขนาดตามมาตรฐานที่กำหนด ระบบกรีดที่ดีที่สุดคือ กรีดหนึ่งวันหยุดหนึ่งวัน ประเด็นความรู้ดังกล่าวเป็นความรู้ที่เกษตรกรชาวสวนยางยังเข้าใจไม่ถูกต้อง สอดคล้องผลการวิจัยของวราวุธ ชูธรรมธัชและนิโรจน์ รอดสม (2556) การประเมินในพื้นที่ศักยภาพการให้ผลผลิตของสวนยางขนาดเล็กในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา พบว่า ปัจจัยหลักที่สำคัญเกี่ยวกับการให้ผลผลิตในการปลูกยางของเกษตรกร ได้แก่ พันธุ์ยางที่ปลูก การปฏิบัติต่อต้นยางไม่เหมาะสม การใส่ปุ๋ยไม่ถูกต้องตามคำแนะนำของกรมวิชาการเกษตร และสภาพพื้นที่ไม่เหมาะสม

4. วิธีการปฏิบัติในการผลิตยางพาราของเกษตรกร

วิธีการปฏิบัติการผลิตยางพาราของเกษตรกร โดยรวมอยู่ในระดับปฏิบัติมาก เกษตรกรมีวิธีปฏิบัติสอดคล้องกับผลการศึกษาความรู้ระดับปานกลาง เกษตรกรปฏิบัติตามๆกันไม่ได้คำนึงถึงหลักวิชาการเท่าที่ควร

ประเด็นที่เกษตรกรการปฏิบัติสอดคล้องกับความรู้ ที่อยู่ในระดับต้องปรับปรุง เกษตรกรมีการปฏิบัติที่ไม่ถูกต้อง และมีความไม่เข้าใจหลักวิชาการได้แก่ ปลูกมันสำปะหลังในแปลงยางพารา บังคับยอดให้มีกิ่งเมื่อสูง 2.5 เมตร ยางอายุ 1 ปี ใส่ปุ๋ยทุก 3 เดือน การแปรรูปยางแผ่น เก็บยางไว้ขายเมื่อได้ราคา สอดคล้องผลการวิจัยของสมเกียรติ กัลยพฤกษ์และทิพนรัตน์ บุญมา (2557) การศึกษาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการปลูกยางพาราในภาคอีสานตอนใต้ พบว่า เกษตรกรยังปลูกมันสำปะหลังเป็นพืชแซม ไม่มีการตัดแต่งกิ่ง ใส่ปุ๋ยสูตรเสมอปีละ 2 ครั้ง ผลผลิตยางก้อนถ้วยไม่จัดเก็บยางแผ่นเพื่อรอราคา

ประเด็นที่เกษตรกรการปฏิบัติมากที่สุด เป็นการปฏิบัติตามๆกันมาอย่างถูกหลักวิชาการ แต่ยังไม่มีความรู้ความเข้าใจถึงสาเหตุการปฏิบัติ สอดคล้องคำแนะนำของสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง (2557) การปลูกสร้างสวนยาง แต่ไม่ทราบถึงเหตุผลของการปฏิบัติ ได้แก่ ใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการผสมดินปลูกด้วย ปลูกยางพาราพันธุ์เดียวกันในพื้นที่สวน ใช้ปุ๋ยหินฟอสเฟตคลุกกับดินก่อนปลูก ทำการวางแผนปลูกทิศเหนือได้ หันตางพาราไปทางทิศตะวันออก-ตก หลังปลูกเสร็จใช้เศษพืชคลุมโคนต้นยางพารา ปลูกสับปะรดแซมยางพาราในแปลงยางอายุต่ำกว่า 3 ปี ตัดแต่งกิ่งที่ไม่ต้องการทุกครั้งเมื่อตรวจพบ การเปิดกรีดต้นยางที่ขนาดรอบต้น 50 เซนติเมตร สูง 150 เซนติเมตร เปิดกรีดครั้งแรกปลายฝน ใช้สารเคมีปูนแดงรักษาหน้ายางที่เปิดกรีดแล้ว

ประเด็นที่เกษตรกรมีความรู้แต่ปฏิบัติน้อย ไม่มีหน่วยงานในพื้นที่รับผิดชอบโดยตรง ได้แก่ วิเคราะห์ตัวอย่างดิน ก่อนใส่ปุ๋ยทุกปี สอดคล้องผลการวิจัยของนันทา รัชมิแพทย์ และสุพัตรา ศรีสุวรรณ (2560) ได้ศึกษาการปลูกพืชเสริมรายได้ในสวนยางพาราของเกษตรกร อำเภอบุพผิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า เกษตรกรต้องการตรวจวิเคราะห์ดินเป็นประจำ

ประเด็นที่เกษตรกรมีการปฏิบัติน้อยที่สุด เกษตรกรไม่ทำการบังคับการแตกยอดทำให้สูงมากเกินไปจนความจำเป็นเพื่อที่จะจำหน่ายไม้ได้ราคาเมื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตหมด แต่จะก่อให้เกิดความเสียหายได้ง่ายเมื่อเกิดพายุฤดูร้อน เนื่องจากพื้นที่อำเภอสทิงพระเป็นแนวเขตพายุฤดูร้อน และไม่จัดเก็บยางแผ่นเพื่อรอจำหน่ายเกษตรกร เกษตรกรมีความต้องการจำหน่ายผลผลิตให้เร็วจึงเปลี่ยนจากแปรรูปจากยางแผ่นมาเป็นยางก้อนถ้วยเพื่อให้จำหน่ายได้เร็วขึ้นและไม่เสียเวลาการจัดทำแผ่น ซึ่งยางก้อนถ้วยต้องจำหน่ายทันทีเมื่อครบกำหนดทำให้ได้ราคาตามกลไกตลาดไม่สามารถรอราคาได้

5. ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการผลผลิตยางพาราของเกษตรกร

เกษตรกรมีปัญหาข้อเสนอแนะในด้านต่างๆ ดังนี้ ด้านการผลิตให้ลดราคาปุ๋ยเคมีหรือควบคุมราคาไม่ให้สูง เกษตรกรสามารถจัดซื้อได้ ด้านการตลาดเสนอแนะให้มีประกันราคาไม่ให้ต่ำกว่าทุนการผลิตและมีการขึ้นทะเบียนพ่อค้า ตรวจสอบตาชั่งของพ่อค้าอย่างสม่ำเสมอและบ่อยครั้งเพื่อป้องกันแก้ไขตาชั่ง ด้านความรู้ เกษตรกรมีความต้องการความรู้เรื่องดินและปุ๋ยในสวนยางเพิ่มเติมและความรู้การผลิตยางพาราอย่างสม่ำเสมอ ด้านการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ให้เจ้าหน้าที่ดูแลแนะนำเกษตรกรอย่างใกล้ชิดในพื้นที่ของเกษตรกรเพื่อเพิ่มความมั่นใจในการจัดการสวนยางพารา ด้านการเก็บเกี่ยว เกษตรกรมองเรื่องแรงงานเป็นประเด็นสำคัญหาแรงงานยากและไม่มีฝีมือจึงเสนอแนะให้มีการจัดการควบคุมแรงงานก๊วยอย่างจริงจังและชัดเจนเพื่อให้แรงงานก๊วยอยู่กับเจ้าของสวนอย่างยาวนานตลอดจนเสนอให้มีการฝึกฝีมือแรงงานต่างชาติเหมือนกับแรงงานคนไทย ด้านความเห็นเรื่องยางพารา เกษตรกรแนะนำให้ภาครัฐส่งเสริมใช้ยางในประเทศอย่างจริงจังและเห็นผลอย่างชัดเจนตลอดจนการแปรรูปเป็นสินค้าให้มากขึ้นเพื่อดันราคาให้อยู่ในระดับที่เกษตรกรยอมรับได้

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการผลิตยางพารา แบ่งเป็น 3 ประเด็น ดังนี้

1. แนวทางการพัฒนาการจัดการผลผลิตยางพารา

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรในพื้นที่ตำบลลาดกระโทง อำเภอสทิงพระ จังหวัดระยอง มีความรู้การผลิตยางพาราโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางและการปฏิบัติโดยรวมอยู่ในระดับดี ควรวางแผนการพัฒนาความรู้ตรงตามความต้องการของเกษตรกรหรือส่วนที่เกษตรกรขาดให้มากขึ้นเพื่อบริหารจัดการสวนยางพาราได้ดีและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ให้ความสำคัญอาชีพต่อเกษตรกรและวางระบบมาตรฐานสวนยางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ผลิตผู้สืบทอดในอาชีพเกษตรกร สร้างความสำคัญของการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันและกัน ทั้งลดต้นทุนการผลิตและขายทุกแบบชนิดผลผลิต ทั้งกลุ่มธรรมชาติและนิติบุคคล

2. แนวทางวางแผนการส่งเสริมเกษตรกรในการผลิตยางพารา

ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรในพื้นที่ตำบลลาดกระโทง อำเภอสทิงพระ จังหวัดระยอง มีรายได้จากการผลิตรายางพาราทางเดียว ควรส่งเสริมเพิ่มทางเลือกในการมีรายได้จากสวนยางพารา โดยการปลูกพืชร่วมยางพาราหรือทำการปศุสัตว์ร่วมสวนยางพารา เพื่อลดความเสี่ยงจากรายได้ยางพาราอย่างเดียว เสริมสร้างความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆผ่านเกษตรกรผู้นำหรือผู้นำชุมชน เพื่อเป็นตัวแทนในการถ่ายทอดและเป็นที่ปรึกษาให้เกษตรกรในพื้นที่ ส่งเสริมกิจกรรมต่างๆผ่าน กลุ่ม/สหกรณ์ เป็นหลักสำคัญเพื่อเพิ่มความสำคัญ เช่นการจัดการหาแนวทางลดต้นทุนการผลิตและเพิ่มผลผลิตมากขึ้น วางระบบมาตรฐานสวนยางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านกลุ่ม/สหกรณ์ไปสู่สมาชิก ปรับเปลี่ยนและเพิ่มกิจกรรมในการซื้อขายเพื่อรองรับกับความต้องการของสมาชิกและการแปรรูปขึ้นต้น ส่งเสริมระบบตลาดของ กลุ่ม/สหกรณ์ จัดหาคู่ค้าและความรู้

ทางการตลาด ช่องทางจำหน่าย การต่อรองการค้ากับกรรมการ กลุ่ม/สหกรณ์ รับซื้ออย่างแน่นและจัดเก็บเพื่อรอการจำหน่าย เมื่อราคาเหมาะสม แนวทางดังกล่าวดำเนินการอย่างต่อเนื่องจึงก่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

3. ข้อเสนอแนะในการดำเนินการวิจัยต่อไป

- 3.1 ควรศึกษาการจัดการการผลิตและต้นทุนการผลิตยางพาราของเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆนำมาเปรียบเทียบกับ
- 3.1 ควรศึกษาการจัดการพื้นที่ในการปลูกพืชและการทำคู่สัตว์ร่วมกับส่วนยางพารา ที่เหมาะสมกับพื้นที่ เพื่อเป็นข้อมูลส่งเสริมให้เกษตรกรชาวสวนยางมีรายได้เพิ่มขึ้น
- 3.3 ควรศึกษารายได้เปรียบเทียบผลผลิตยางพาราแต่ละประเภทเพื่อเป็นข้อมูลการส่งเสริมการผลิต
- 3.4 ควรวิจัยเรื่องการเพิ่มมูลค่าผลผลิต โดยการแปรรูป

บรรณานุกรม

- กรวิทย์ ต้นศรี. (2557). รายงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย. สืบค้นเมื่อ 10 ธันวาคม 2561, จาก https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/NorthEastern/DocLib_Research/04-Labor%20with%20Agri%20Changing.pdf.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2556). เขตเหมาะสมสำหรับการปลูก ข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน อ้อยโรงงาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ (พิมพ์ครั้งที่1). กรุงเทพฯ: สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร.
- เดชา นามโยธา และสุภาภรณ์ พวงชมพู. (2555). การจัดการการผลิตและการตลาดยางแผ่นดิบของเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา ในอำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่น (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น.
- นัตตา รัชมิแพทย์ และสุพัตรา ศรีสุวรรณ. (2560). การปลูกพืชเสริมรายได้ในสวนยางพาราของเกษตรกร อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- น้ำทิพย์ สิทธิ. (2558). การจัดการสวนยางพาราและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจของเกษตรกรในอำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน (วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี.
- เพ็ญประภา ราหุล. (2556). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจปลูกยางพาราของเกษตรกรในอำเภอสยามชัยเขตจังหวัด ฉะเชิงเทรา (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- รัฐพงษ์ จันทกานารักษ์ และคณะ. (2558). ปัจจัยด้านเศรษฐกิจของเกษตรกรกับการพัฒนาการเกษตรในเขตปฏิรูปที่ดินเพื่อ เกษตรกรรม ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). คณะเกษตรกำแพงแสน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. นครปฐม.
- วรารุช ชูธรรมธัช และนิโรจน์ รอดสม. (2556). การประเมินในพื้นที่ศักยภาพการให้ผลผลิตของสวนยางขนาดเล็กในพื้นที่ จังหวัดฉะเชิงเทรา (รายงานวิจัย).กรมวิชาการเกษตร, กรุงเทพฯ.
- วันทนี เกษมพิณ. (2560). ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่ออนาคตการปลูกยางในตำบลหนองบัวอำเภอบ้านค่ายจังหวัด ระยอง (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- สมเกียรติ กัลยพลักษ์ และทิพนรัตน์ บุญมา. (2557). การศึกษาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการปลูกยางพาราในภาคอีสาน ตอนใต้ (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง. (2557). การปลูกสร้างสวนยาง (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ชุมนุมสหกรณ์ การเกษตร.
- สุภาภรณ์ พวงชมพู. (2554). การพัฒนาระบบตลาดประมูลยางท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (รายงานการวิจัย). ขอนแก่น: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อมรรณ โรจน์สุจิตร์, พิศมัย จันทุมมา, สายใจ สุชาติกุล, กฤษดา สังข์สิงห์, พนัส แพนนะ, อารักษ์ จันทุมมา,... อีรชาติ วิจิตชลชัย.
(2552). การศึกษาสภาพการณ์การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในท้องถิ่นรอบศูนย์วิจัยยาง (รายงานการวิจัย).
กรุงเทพฯ: กรมวิชาการเกษตร.

Received: 27-05-2020

Revised: 19-10-2020

Accepted: 06-11-2020

ปัจจัยสาเหตุและผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์:
หลักฐานเชิงประจักษ์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย

Antecedents and Consequences of Human Resource Creativity Management:
An Empirical Evidence on Saving and Credit Cooperatives in Thailand

วรชัย สิงห์ฤกษ์¹

Warachai singharerk

warachai.sin@gmail.com

วิโรจน์ เจษฎาลักษณ์²

Viroj Jadesadaluck

Viroj.jad@su.ac.th

จันทนา แสนสุข³

Jantana Sansuk

jantana_tuk@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) อิทธิพลของปัจจัยสาเหตุได้แก่ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์การที่มีต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย และ (2) ศึกษาอิทธิพลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยได้แก่แนวคิดการองค์การ และผลการดำเนินงานของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยโดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้บริหารสหกรณ์ของออมทรัพย์จำนวน 484 สหกรณ์ สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์สมการเชิงโครงสร้าง

โดยผลการวิจัยตามสมมติฐานของการศึกษาพบว่าปัจจัยสาเหตุ ได้แก่ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์การมีอิทธิพลทางตรงต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย

¹ นักศึกษาหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Student in Doctor of Philosophy Program in Faculty of Management Science, Silpakorn University

² คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Faculty of Management Science Silpakorn University

³ คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ

Faculty of Business Administration and Information Technology, Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi

ส่วนผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ พบว่าการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลทางตรงต่อนวัตกรรมองค์การและการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลทางตรงต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจซึ่งผลการศึกษาที่ได้นั้นสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานด้านการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ของสหกรณ์ให้ประสบความสำเร็จต่อไปได้

คำสำคัญ: การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์, ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์, วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์, การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ, นวัตกรรมองค์การ

Abstract

The purpose of this research were to study (1) the influence of causal factors which were creative leadership, creative organization culture and human resource management in organizations towards creative thinking management of savings cooperatives in Thailand and (2) the influence of creative management of savings cooperatives in Thailand such as organizational innovation and the performance of the savings cooperatives in Thailand. Data were collected from 484 cooperatives savings management cooperatives, and used structural equation analysis for data analysis.

The research results based on the hypothesis of the study found that the root causes factors are creative leadership and human resource management in organization which having a direct influence on the creative management of savings cooperatives in Thailand

For the results of human resource creativity management, it was found that management of human resources had a direct influence on organizational innovation, and the management of creative human resources has a direct influence on business performance. The results of the study can be used as a guideline for successful management of creative human resources of cooperatives.

Keywords: Human Resource Creativity Management, Creative leadership, Constructive Organizational Culture, Human Resource Management in Organization, Organization Innovation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันกระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อการค้าเงินธุรกิจที่มีการแข่งขันอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง หลายองค์การธุรกิจต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนหรือต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องโดยองค์การธุรกิจได้พยายามปรับตัวให้อยู่รอดต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นสิ่งที่สำคัญและเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ เรียกว่า “นวัตกรรม” ที่เกิดขึ้นภายในองค์การหรือเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์การได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งสิ่งหนึ่งที่อธิบายไว้ว่าแม้ว่านวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดในองค์การจะไม่ได้มาจากความคิดสร้างสรรค์ภายในองค์การเสมอไป แต่ความคิดสร้างสรรค์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นในองค์การสามารถเป็นต้นกำเนิดของนวัตกรรมและการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นการส่งเสริมและผลักดันให้เกิดให้เกิดความคิดสร้างสรรค์จึงนับเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในองค์การ(Woodman, 2008: 283-285)

โดยองค์การได้เข้าสู่ยุคแห่งโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งในยุคนี้ก่อให้เกิดนวัตกรรมที่หลากหลายองค์การได้มีการนำนวัตกรรมเกิดขึ้นเหล่านี้นำมาสร้างทักษะ ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์เพื่อมาประยุกต์ใช้ซึ่งถือได้ว่าเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการบริหารจัดการกับการเปลี่ยนแปลงไปทั้งในทางเศรษฐกิจสังคมและสภาพแวดล้อมทางธุรกิจซึ่งเป้าหมายหลักคือการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์การให้สามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในการดำเนินธุรกิจได้การที่องค์การธุรกิจจะต้องการอยู่รอดได้นั้นตลอดจนประสบความสำเร็จจากผลการดำเนินงานที่ดีภายใต้สภาพแวดล้อมการแข่งขันที่เข้มข้น จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน (Competitive Advantage) หรือการแสวงหาความได้เปรียบทางการแข่งขันด้วยการสร้างสิ่งใหม่ประดิษฐ์คิดค้นการคิดค้นรูปแบบทางธุรกิจทั้งผลิตภัณฑ์และบริการต่างๆทำให้เกิดการพัฒนาเป็นนวัตกรรม (Innovation-driven Economy) (Porter, 1998 อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552: 10) เพื่อสร้างความแตกต่างจากคู่แข่งทางธุรกิจซึ่งจะส่งผลให้องค์การธุรกิจสามารถสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันโดยสิ่งหนึ่งที่มีส่วนสำคัญที่ได้รับคามสนใจ คือการเกิดขึ้นของนวัตกรรม (Innovation) ในหลากหลายแขนงที่สามารถสร้างผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทางธุรกิจและอุตสาหกรรมได้ในวงกว้างซึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทาง

เทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้ามากขึ้นจากในอดีตและทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว โดยในหลายๆองค์การธุรกิจได้พัฒนา ค้นคว้าและวิจัยซึ่งต้องใช้ทักษะความคิดสร้างสรรค์เพื่อผลิตสินค้าและบริการใหม่ๆโดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นความสามารถทางสมองของบุคคลที่จะคิดได้หลายทิศทางหรือคิดได้หลายคำตอบ และความสามารถในการมองเห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยมีสิ่งเร้าเป็นตัวกระตุ้นทำให้เกิดความคิดใหม่ต่อเนื่องกันไปและความคิดสร้างสรรค์นี้อาจเป็นความคิดใหม่ผสมผสานกับประสบการณ์ได้โดยความคิดสร้างสรรค์เหล่านั้นจึงเป็นรากฐานที่สำคัญประการหนึ่งในกระบวนการจัดการนวัตกรรมตลอดจนขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์และความสามารถในการแข่งขันของประเทศในยุคโลกาภิวัตน์ (นพดล เหลืองภิรมย์, 2555) โดยความสำคัญของนวัตกรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะให้บุคคลในองค์กรที่ต้องการสร้างนวัตกรรมในองค์กรได้รับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มากขึ้นเพื่อให้บุคลากรมีศักยภาพและถือเป็นสินทรัพย์ทางปัญญาที่คิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆให้กับองค์กรธุรกิจ (พยัต วุฒิรงค์, 2555)

สำหรับการพัฒนาทางด้านนวัตกรรมนับว่ามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งทั้งในด้านเศรษฐกิจและด้านความได้เปรียบทางการแข่งขันโดยสอดคล้องกับแนวคิดของ Byrd & Turner (2001) ที่กล่าวว่าความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันของธุรกิจอาจจะเป็นได้ในหลายมิติเช่นการมีนวัตกรรมตำแหน่งทางการตลาดการมีลูกค้าจำนวนมากและการยากที่จะลอกเลียนแบบในตัวสินค้าหรือบริการนอกจากนี้ยังพบได้ว่าในส่วนของนโยบายระดับประเทศได้มีการให้ความสำคัญกับการพัฒนานวัตกรรมและผู้ประกอบการโดยมีการจัดตั้งสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติให้ทำหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนานวัตกรรมขึ้นในหมู่ผู้ประกอบการหรือธุรกิจในทุกๆประเภททั้งในลักษณะของการยกระดับนวัตกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมนวัตกรรมและการสร้างระบบและองค์การนวัตกรรมเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันของประเทศ (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2549) ซึ่งก็สอดคล้องกับแนวคิดของ Dorf และ Byers ที่กล่าวว่าธุรกิจที่จะสามารถสร้างความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันได้ควรมีลักษณะเป็นองค์กรนวัตกรรมหรือมีความสามารถในการแข่งขันนวัตกรรม (Dorf & Byers, 2008) เมื่อกล่าวถึงนวัตกรรมความหมายและความสำคัญก็จะเน้นในเรื่องของการทำสิ่งใหม่ที่ต้องใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์เป็นฐาน (สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2549) ดังนั้นการสร้างความรู้และการจัดการความรู้เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนานวัตกรรมขององค์กรจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากเนื่องจากจะทำให้ธุรกิจสามารถที่จะสร้างความได้เปรียบในเชิงการแข่งขันที่ยั่งยืนได้ (Nonaka, 1991, 1994; Nonaka & Toyama, 2003; Johannessen & Olsen, 2003) การส่งเสริมกระบวนการสร้างนวัตกรรมสามารถจะเป็นเครื่องมือทางยุทธศาสตร์ใหม่ที่เพิ่มสมรรถนะการแข่งขันทางธุรกิจขององค์กรซึ่งก็เป็นความสามารถด้านวิสัยทัศน์ของผู้นำในการเล็งเห็นความสำคัญและความกล้าตัดสินใจในการยอมรับนวัตกรรม (Rogers, 1983) เข้ามาใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างศักยภาพอันแข็งแกร่งให้แก่องค์กรเนื่องจากโลกปัจจุบันอิทธิพลของเทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมายการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ๆทำให้ปัจจัยทางธุรกิจขององค์กรแปรเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อนการบริหารองค์กรให้สามารถอยู่รอดได้ในภาวะเช่นนี้จึงถือเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถของผู้บริหารในยุคปัจจุบันเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามปัจจุบันสภรณ์จำเป็นที่จะต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอด และเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การเรียนรู้จากประสบการณ์ภายในและภายนอกสภรณ์สามารถก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในทรัพยากรมนุษย์ (Creativity Human Resource) และนำซึ่งสิ่งใหม่ๆมาพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์ให้เกิดนวัตกรรม (Innovation) ซึ่งการพัฒนาสภรณ์ให้มีความสามารถในการสร้างนวัตกรรมได้ ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ทรัพยากรมนุษย์ความรู้ความสามารถ และทักษะทางปัญญาของทรัพยากรมนุษย์ในสภรณ์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างประสิทธิภาพ (Efficiency) ในการทำงานและสามารถขับเคลื่อนสภรณ์ให้เติบโตอย่างมั่นคง โดยการพัฒนานวัตกรรมสามารถพัฒนาในด้านการพัฒนาด้านความรู้ ด้านทักษะ ด้านภาพลักษณ์ภายใน และการพัฒนาด้านบทบาทที่แสดงออกต่อสังคม (วรชัย สิงห์ฤกษ์ และวิโรจน์ เจริญลักษณ์, 2562)

จากที่มาและความสำคัญดังกล่าวเพื่อเป็นการสร้างองค์ความรู้ด้านการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในสหกรณ์ออมทรัพย์ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาค้นคว้าสาเหตุและผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย โดยผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการจัดการความคิดสร้างสรรค์ในสหกรณ์ออมทรัพย์ ซึ่งจะส่งผลดีและเกิดประโยชน์ในด้านต่างๆต่อบุคลากร โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อสหกรณ์ และยังใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยสาเหตุได้แก่ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ และการจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์การที่มีต่อการจัดการความคิดเชิงสร้างสรรค์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาอิทธิพลของการจัดการความคิดเชิงสร้างสรรค์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยได้แก่แนวคิดการ และผลการดำเนินงานของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย

การทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมได้นำมาพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยและสามารถสรุปตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาได้ดังนี้

1. การจัดการความคิดเชิงสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Creativity Management) หมายถึง องค์การได้พัฒนาบุคลากรในการให้มีความคิดใหม่ๆ ที่แตกต่างออกไปจากเดิมในการที่จะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ และสามารถทำประโยชน์ที่มีคุณค่าแก่งานได้ องค์การควรเปิดโอกาสให้บุคลากรให้ใช้ความคิดสร้างสรรค์นั้นๆ ในการที่พัฒนาองค์การให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ หากบุคลากรยังไม่มีหลักการคิดสร้างสรรค์องค์การควรส่งเสริมให้มีความคิดสร้างสรรค์นั้นได้ ซึ่งประกอบด้วย 1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วม 2) การสนับสนุนการพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์ และ 3) การจัดการความรู้ในองค์การ

2. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการจัดการความคิดเชิงสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

- 2.1 ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์จะต้องมีความสามารถพิเศษในการแสดงออกทางความคิดในการที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์แปลกใหม่และสามารถใช้วิธีการในการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ได้ โดยสอดคล้องกับ Stoll and Temperley (2012) กล่าวว่า ได้กำหนดภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ต้องมีความสามารถพิเศษในการที่จะคิดอย่างไร้ขอบเขตและเกิดประสิทธิภาพ ส่วนผลการวิจัยของ Mueller, Goncalo and Kamdar (2010) ที่กล่าวว่า ผู้นำที่มีความสามารถในการมีความคิดสร้างสรรค์สามารถโน้มน้าวหรือปรับเปลี่ยนทัศนคติสร้างแรงบันดาลใจในเชิงบวกให้กับบุคลากรในองค์การได้ดีกว่าผู้ที่ขาดความสามารถในการคิดแบบเชิงสร้างสรรค์ เช่นเดียวกับความคิดของ Puccio, Murdock and Mance (2007) กล่าวว่า การมีผู้นำที่มีความคิดสร้างสรรค์จะเป็นการเปิดโอกาสให้มีการเปลี่ยนแปลง สนับสนุนความคิดใหม่ๆของบุคลากรในองค์การ ซึ่งจะเห็นได้ว่าถ้าผู้นำองค์การมีความสามารถทางความคิดสร้างสรรค์ของตนเองแล้วก็จะทำให้สามารถโน้มน้าวหรือปรับเปลี่ยนทัศนคติให้บุคลากรภายในองค์การเกิดการเปลี่ยนแปลงได้ โดยสอดคล้องกับ Maxwell (2012) ได้กล่าวว่า ผู้นำที่มีความสามารถในการโน้มน้าวที่จะทำให้บุคคลในองค์การเกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ การสร้างทีมงานภายในองค์การให้เกิดความพร้อมที่จะตอบสนองต่อความคิดสร้างสรรค์ การตอบสนองต่อโอกาส และความท้าทาย การประสานงานกับบุคคลที่มีความคิดตรงกัน เพื่อที่จะเรียนรู้ร่วมกันในอันที่จะได้ผลลัพธ์ที่สร้างสรรค์ และมีประโยชน์ต่อองค์การ

- 2.2 วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ หมายถึง องค์การที่มีลักษณะของการให้ความสำคัญกับค่านิยมในการทำงานโดยองค์การมุ่งเน้นส่งเสริมให้คนในองค์การมีปฏิสัมพันธ์และสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกันก่อให้เกิดความคิด

สร้างสรรค์ในการทำงาน (Manson, 2007: 14) โดยองค์การ (Organization) เป็นหน่วยสังคมที่มีการประสานประกอบด้วยคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปทำหน้าที่อย่างสัมพันธ์ต่อเนื่องกันบนพื้นฐานที่มุ่งสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายร่วมกัน (Robbins, 2003) สามารถทำงานร่วมกันในลักษณะที่ส่งผลให้องค์การประสบความสำเร็จและมุ่งเน้นไปที่ความสำเร็จในการทำงานร่วมกันซึ่งสอดคล้องกับวิจารณ์ พานิช, 2550 ซึ่งได้กล่าวว่า องค์การที่มีลักษณะของการให้ความสำคัญกับค่านิยมในการทำงาน โดยมุ่งส่งเสริมให้สมาชิกในองค์การมีปฏิสัมพันธ์และสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำงานมีลักษณะที่ส่งผลให้สมาชิกภายในองค์การมีความคิดสร้างสรรค์ในการทำงานก่อให้เกิดผลความสำเร็จในการทำงาน และมุ่งที่สร้างความพึงพอใจของบุคลากรเกี่ยวกับความต้องการความสำเร็จ และความต้องการไม่ตรีสัมพันธ์

2.3 การจัดการทรัพยากรในองค์การ หมายถึง การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นทางด้านทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านทางกายภาพด้านทางปัญญา และทางการเงิน โดยการจัดมอบหรือจัดแบ่งทรัพยากรให้กับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้หน่วยงานหรือบุคลากรได้ใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อการดำเนินงานสู่เป้าหมายขององค์การ ซึ่งการจัดสรรทรัพยากรจะมีความสำคัญต่อระบบการบริหารงานขององค์การ (Barney, 1991; Froehle and Roth, 2007) การสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ให้ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยต่างๆทางด้านการจัดการทรัพยากรในองค์การเช่น ทรัพยากรเทคโนโลยีสารสนเทศ ทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทางการเงิน หรือทรัพยากรทางปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่จะส่งผลต่อการสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (Eleni Giannopoulou, Lidia Grysckiewicz, Pierre-Jean Barlatier, 2014)นอกจากนี้การจัดการทรัพยากรในองค์การที่มีต่อการสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์นั้นโดยมีข้อค้นพบ คือ การสนับสนุนทรัพยากรอย่างพอเพียง ซึ่งได้แก่ เงินทุน (Funds)เครื่องมือเครื่องใช้ (Materials)สิ่งอำนวยความสะดวก (Facilities)และข้อมูลข่าวสาร (Information)จะช่วยให้ส่งเสริมการสร้างสรรค์นวัตกรรม

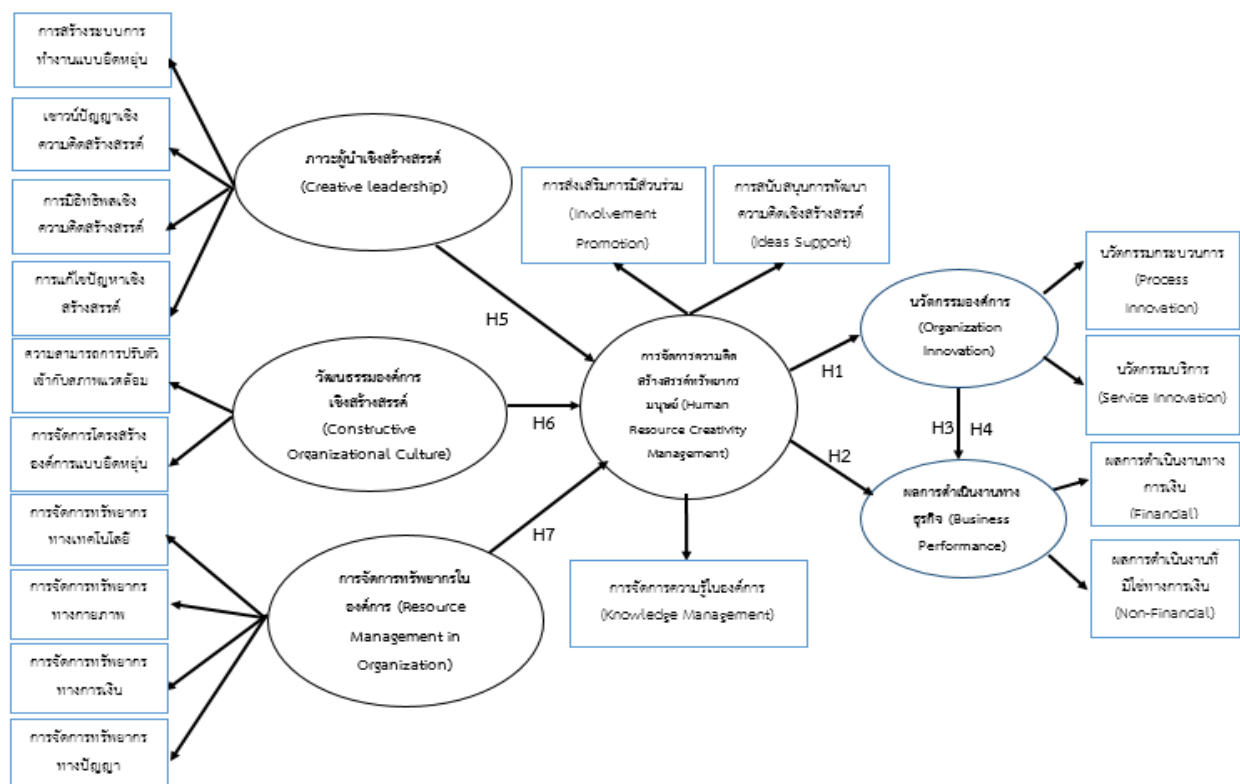
3. ผลของการจัดการความคิดเชิงสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

3.1 นวัตกรรมองค์กร หมายถึง กระบวนการที่เกิดจากการนำความรู้ทักษะและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาผสมผสานกับความสามารถทางด้านการบริหารจัดการของผู้บริหารองค์การเพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันทางด้านการเป็นธุรกิจแห่งนวัตกรรมหรือการนำเสนอรูปแบบธุรกิจแบบใหม่ๆโดยมุ่งเน้นที่การสร้างประโยชน์และสามารถตอบสนองต่อความพึงพอใจให้กับผู้บริโภคเป็นหลักไม่ว่าจะเป็นการมอบประโยชน์ทางด้านการประหยัดเวลาการเพิ่มความสะดวกสบายรวมทั้งการนำเสนอผลิตภัณฑ์ใหม่ๆที่มีคุณภาพที่ดีขึ้น (Schumpeter, 2003; สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ, 2549; ศศิประภา ชัยประสิทธิ์, 2553) มีการศึกษาพบว่าองค์การควรเห็นว่าจะต้องมีการพัฒนาความรู้ของบุคลากรในองค์การทำให้ทั้งองค์การกลายเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) และใช้ความรู้นั้นไปใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมองค์กรด้วยการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆเพื่อเพิ่มศักยภาพทางการแข่งขันทำให้องค์การก้าวสู่การเป็นองค์การแห่งนวัตกรรม (Innovative Organization) สร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันรวมถึงสามารถเพิ่มคุณค่าและพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการใหม่ๆเพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของลูกค้า(ยังยุทธ ทยศยิ่งยง, 2557)

นอกจากนี้ยังพบว่าการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ส่งผลต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจรวมทั้งนวัตกรรมองค์กรยังทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านระหว่างการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจโดยพบว่าจากการศึกษาของ Kangyin Lu, Jinxia Zhu, Haijun Bao (2015) พบว่า การสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพส่งผลต่อผลการดำเนินงานขององค์การ นอกจากนี้นวัตกรรมยังมีบทบาทในการสื่อสารระหว่างกัน การฝึกอบรมการวิเคราะห์งาน และการมีส่วนร่วมของพนักงานมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการดำเนินงานขององค์การที่ก่อให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับผลการดำเนินงานขององค์การ ซึ่งจะเห็นถึงผลกระทบของการสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจขององค์การโดยนวัตกรรมองค์กรทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) ดังที่กล่าวไปแล้วนั้นว่าการสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์จะก่อให้เกิดนวัตกรรมองค์กรต่อไป โดยการที่องค์กรมีนวัตกรรมนับได้ ว่ามีความสำคัญอย่างมากต่อการดำเนินธุรกิจขององค์การ และการสร้างให้องค์การสร้างความ

ได้เปรียบทางการแข่งขัน เนื่องจากถ้าองค์กรไม่สามารถพัฒนาและเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยสิ่งใหม่ๆ แล้ว ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้องค์การนั้นประสบความสำเร็จได้ในระยะยาวการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

3.2 ผลการดำเนินงานทางธุรกิจ หมายถึง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งที่แสดงเป็นตัวเงินซึ่งเป็นการกำไรและรายได้จากการดำเนินธุรกิจ ส่วนแบ่งทางการตลาดที่เพิ่มขึ้น สำหรับผลลัพธ์ที่ไม่เป็นตัวเงินอาจเป็นสวัสดิการ การกินดีอยู่ดีมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดภาพลักษณ์ที่ดีซึ่งจะส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินงานของธุรกิจและมีความสามารถในการแข่งขันที่เพิ่มขึ้น โดยสอดคล้องกับ Peng Yu-Shu and Shing-Shiuan Lin (2008) ที่กล่าวว่าผลการดำเนินงานซึ่งสอดคล้องกับความรับผิดชอบประกอบด้วยผลลัพธ์ที่เป็นตัวเงินเช่นรายได้หรือผลกำไรส่วนแบ่งทางการตลาดที่เพิ่มขึ้นการรักษาลูกค้าเก่าและเพิ่มฐานลูกค้าใหม่ เป็นต้นส่วนผลลัพธ์ที่ไม่เป็นตัวเงิน เช่นความมีชื่อเสียงหรือความน่าเชื่อถือของกิจการที่ส่งผลในเชิงบวกให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดี และสอดคล้องกับ นกตล รมโพธิ์ (2554) ที่กล่าวว่า ทำให้ทราบถึงสถานะการดำเนินงานขององค์กรในปัจจุบัน และมีความสำคัญต่อความสามารถทางการแข่งขันและประกอบการตัดสินใจในอนาคต ซึ่งกิจการต่างๆกำหนดแนวทางวัดประสิทธิภาพการดำเนินงานจากผลการดำเนินงานที่ต่างกันบางองค์กรเน้นการวัดผลการดำเนินงานทางการเงิน แต่บางองค์กรมุ่งเน้นวัดผลการดำเนินงานที่ไม่ใช่ตัวเงิน จากการศึกษาพบว่า การสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ส่งผลกระทบต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจในมิติต่างๆโดยนวัตกรรมการทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านดังนี้การศึกษาของ Kangyin Lu, Jinxia Zhu, Haijun Bao (2015) พบว่า การสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพสูงต่อผลการดำเนินงานขององค์กร นอกจากนั้นนวัตกรรมยังมีบทบาทในการสื่อสารระหว่างกัน การฝึกอบรมการวิเคราะห์งานและการมีส่วนร่วมของพนักงานมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการดำเนินงานขององค์กร

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามกับผู้บริหารของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยซึ่งใช้หน่วยการวิเคราะห์เป็นระดับองค์การโดยประชากรของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ สหกรณ์ออมทรัพย์ของไทย จำนวน 1,422 สหกรณ์ (ข้อมูลวันที่ 31 ธันวาคม 2560) (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2560) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางจดหมายและการเก็บด้วยตนเองโดยเก็บข้อมูลกับผู้บริหารของสหกรณ์ออมทรัพย์โดยกลุ่มตัวอย่างของการวิจัยนี้มีจำนวน 484 สหกรณ์ซึ่งสอดคล้องตามเกณฑ์ในการกำหนดกลุ่มตัวอย่างของ Nunnally (1978) ที่กล่าวถึงขนาดตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์สมการโครงสร้างโดยอัตราส่วนของขนาดตัวอย่างต่อตัวแปรสังเกตไม่ควรต่ำกว่า 10:1 ซึ่งการวิจัยนี้มีตัวแปรสังเกตจำนวน 17 ตัวแปรจึงต้องมีขนาดตัวอย่างที่ไม่น้อยกว่า 170 สหกรณ์ดังนั้นจำนวนกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นไปตามข้อกำหนดดังกล่าว

วิธีการวิจัย

1. ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาการวิจัยนี้แบ่งตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาเป็น 2 กลุ่มได้แก่ตัวแปรแฝงภายนอกและตัวแปรแฝงภายในมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ตัวแปรแฝงภายนอกประกอบด้วย 3 ตัวแปรได้แก่ 1) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วยตัวแปรสังเกต 4 ตัวแปรคือการสร้างระบบการทำงานเชิงยืดหยุ่นเขาวัวปัญญาเชิงความคิดสร้างสรรค์การมีอิทธิพลเชิงความคิดสร้างสรรค์ และการแก้ไขปัญหาเชิงสร้างสรรค์ 2) วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วยตัวแปรสังเกต 2 ตัวแปร คือ ความสามารถการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและการจัดการโครงสร้างองค์การแบบยืดหยุ่น 3) การจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์การ ประกอบด้วยตัวแปรสังเกต 4 ตัวแปร คือ การจัดการทรัพยากรทางเทคโนโลยีการจัดการทรัพยากรทางกายภาพ การจัดการทรัพยากรทางการเงินและการจัดการทรัพยากรทางปัญญา

1.2 ตัวแปรแฝงภายในประกอบด้วย 3 ตัวแปรคือ 1) การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ ประกอบด้วยตัวแปรสังเกต 3 ตัวแปรคือ 1) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมการสนับสนุนการพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์ และการจัดการความรู้ในองค์การ 2) นวัตกรรมองค์การประกอบด้วยตัวแปรสังเกต 2 ตัวแปรคือนวัตกรรมกระบวนการ และ นวัตกรรมบริการ 3) ผลการดำเนินงานของธุรกิจประกอบด้วยตัวแปรสังเกต 2 ตัวแปรคือผลการดำเนินงานทางการเงินและผลการดำเนินงานที่มีใช้ทางการเงิน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามโดยรวบรวมความคิดเห็นของผู้บริหารสหกรณ์ออมทรัพย์ ซึ่งลักษณะของแบบสอบถามนั้นเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale) โดยใช้มาตราวัด 5 ระดับคือระดับความคิดเห็นมากที่สุดกำหนดให้เท่ากับระดับ 5 คะแนนจนถึงระดับความคิดเห็นน้อยที่สุดกำหนดให้เท่ากับ 1 คะแนน

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ด้วยการตรวจสอบค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัยพิจารณาตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาโดยค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามต้องมีค่าตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป (Rovinelli & Hambleton, 1976) ซึ่งค่าดังกล่าวอยู่ที่ 0.67–1.00 ถือเป็นค่าที่ยอมรับได้การตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) จากแบบสอบถามทดลองใช้ (try out) จำนวน 30 ชุด โดยทุกตัวแปรต้องมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตั้งแต่ 0.70 จึงจะสามารถยอมรับได้ (Hair, Black, Babin, Anderson, & Tatham, 2006) ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์ของทุกตัวแปรอยู่ระหว่าง 0.75–0.95 การตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ด้วยการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) โดยผลการวิเคราะห์จากกลุ่มตัวอย่างที่ตอบแบบสอบถามเพื่อยืนยันว่าแต่ละข้อคำถามเป็นตัวชี้วัดที่จัดอยู่ในองค์ประกอบเดียวกันพบว่าค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.61–0.93 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.40 ถือเป็นค่าที่ยอมรับได้ (Hair et al., 2006)

4. การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้วิธีการนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาค่าสถิติประกอบด้วย 1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ค่าความถี่ร้อยละ 2) องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) เพื่อทดสอบยืนยันว่าตัวแปรสังเกตสามารถวัดตัวแปรแฝงและตรวจสอบความสอดคล้องของโมเดลการวัดกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Model Fit) โดยพิจารณาจากค่าไคสแควร์ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ค่า CFI คือค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนเปรียบเทียบค่า GFI คือค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนค่า AGFI คือค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้วและค่า RMSEA คือค่ารากกำลังสองของความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ

ผลการวิจัย

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในระดับความคิดเห็นในประเด็นต่างๆพบว่า

1.จากระดับความคิดเห็นโดยรวมของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในสหกรณ์ออมทรัพย์ของประเทศไทยพบว่าค่าเฉลี่ยรวมของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.96, S.D. = .749) ค่าเฉลี่ยรวมของปัจจัยสาเหตุของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.83, S.D. = .814) และค่าเฉลี่ยรวมของผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.91, S.D. = .754) แสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลระดับความคิดเห็นของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในสหกรณ์ออมทรัพย์ของประเทศไทย

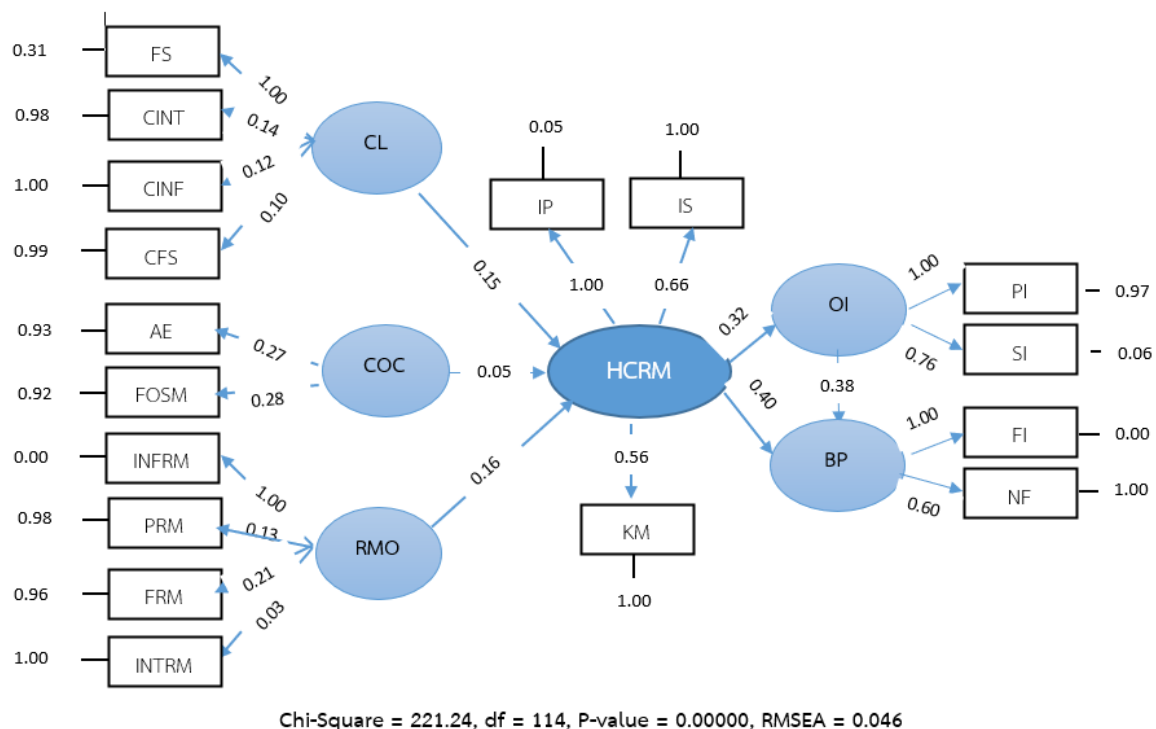
ประเด็น	ข้อมูลความคิดเห็น	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเห็น
การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์	การส่งเสริมการมีส่วนร่วม	4.07	.713	มาก
	การสนับสนุนการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์	4.02	.724	มาก
	การจัดการความรู้ในองค์กร	3.80	.810	มาก
	รวมเฉลี่ย	3.96	.749	มาก
ปัจจัยสาเหตุของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์	ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์	3.68	.839	มาก
	วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์	3.80	.810	มาก
	การจัดการทรัพยากรในองค์การ	4.02	.795	มาก
	รวมเฉลี่ย	3.83	.814	มาก
ผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์	นวัตกรรมองค์การ	3.74	.742	มาก
	ผลการดำเนินงานทางธุรกิจ	4.08	.767	มาก
	รวมเฉลี่ย	3.91	.754	มาก

2. ผลการทดสอบตามสมมติฐานการวิจัย

ผลการวิเคราะห์การตรวจสอบข้อมูลก่อนการวิเคราะห์โมเดลตามสมมติฐานการวิจัยพบว่าตัวแปรสังเกตที่ศึกษามีค่าความเบี่ยงระหว่าง -0.626 ถึง 0.329 ซึ่งมีค่าอยู่ในช่วง -3 ถึง +3 และมีค่าความโด่งระหว่าง -0.624 ถึง 0.564 ซึ่งมีค่าอยู่ในช่วง -10 ถึง +10 แสดงว่าตัวแปรมีการแจกแจงแบบปกติ (กลายวานิชย์บัญชา, 2557) ดังนั้นจึงมีความเหมาะสมที่จะนำไป

วิเคราะห์โมเดลการวัดและโมเดลที่ได้พัฒนาขึ้นมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรสังเกตเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกมีค่าสัมประสิทธิ์ระหว่าง 0.386 – 0.796 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรต้องมีค่าไม่เกิน 0.90 ซึ่งแสดงว่าตัวแปรที่ศึกษาไม่มีปัญหาในเรื่องความสัมพันธ์สูงเกินไป (Multicollinearity) (Pallant, 2010; Rubin, 2012) รวมทั้งการทดสอบความเป็นอิสระของตัวแปรเหล่านี้ด้วยค่า KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) และค่า Bartlett's test of Sphericity เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของกลุ่มตัวแปรพบว่าค่า KMO ที่ได้อคือ 0.968 ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.8 มีความเหมาะสมที่จะนำมาวิเคราะห์หองค์ประกอบได้มากและค่า Bartlett's test of Sphericity มีนัยสำคัญทางสถิติ (Bartlett's Test = 2441.37, df = 91, Sig = 0.00) ดังนั้นตัวแปรเหล่านี้ไม่มีปัญหาภาวะร่วมพหุจึงมีความเหมาะสมที่จะสามารถนำไปวิเคราะห์โมเดลการวัดและโมเดลการวิจัยที่พัฒนาขึ้น (Hair et al., 2006)

ผลการวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้องของโมเดลสาเหตุและผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยพบว่าโมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยค่าไค-สแควร์ (χ^2) เท่ากับ 221.24 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.00 (p-value เท่ากับ 0.00) ค่าไค-สแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) เท่ากับ 1.94 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนเชิงสัมพัทธ์ (CFI) เท่ากับ 0.96 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืน (GFI) เท่ากับ 0.96 ค่าดัชนีวัดความกลมกลืนที่ปรับแล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.95 และค่ารากที่สองของค่าเฉลี่ยความคลาดเคลื่อนกำลังสองของการประมาณค่า (RMSEA) เท่ากับ 0.046 ซึ่งผ่านเกณฑ์ทุกค่ารายละเอียดแสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ผลการวิเคราะห์โมเดลตามสมมติฐาน

จากผลของการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของตัวแปรตามสมมติฐานการวิจัยดังกล่าวสามารถสรุปผลได้ตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าอิทธิพลของตัวแปรตามสมมติฐานการวิจัย

ตัวแปรเชิงสาเหตุ (Antecedents)	ตัวแปรผล (Consequences)								
	การจัดการความคิด สร้างสรรค์ทรัพยากร มนุษย์(HRCM)			นวัตกรรมองค์การ (OI)			ผลการดำเนินงานทาง ธุรกิจ (BP)		
	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE
ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ (CL)	0.15*		0.15*						
วัฒนธรรมองค์การเชิง สร้างสรรค์ (COC)	0.05		0.05						
การจัดการทรัพยากรมนุษย์ใน องค์การ (RMO)	0.16*		0.16*						
การจัดการความคิดสร้างสรรค์ ทรัพยากรมนุษย์ (HRCM)				0.32*		0.32*	0.38*	0.02	0.40*
นวัตกรรมองค์การ (OI)							0.06		0.06

หมายเหตุ: * $p < 0.05$; DE คืออิทธิพลทางตรง; IE คืออิทธิพลทางอ้อม; TE คืออิทธิพลรวม

ที่มา: จากการศึกษา

จากตารางที่ 2 พบว่าตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบของตัวแปรสาเหตุและผลลัพธ์การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยมีค่าอิทธิพลทางตรงอิทธิพลทางอ้อมและอิทธิพลรวมโดยแบ่งตามสมมติฐานการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

สมมติฐานที่ 1:การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อนวัตกรรมองค์การ พบว่า การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (HRCM) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อนวัตกรรมองค์การ (OI) โดยมีค่าอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.32 และค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.32 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ 1

สมมติฐานที่ 2:การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจ พบว่า การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (HRCM) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจ (BP) โดยมีค่าอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.38 และค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.38 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ 2

สมมติฐานที่ 3:การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ มีอิทธิพลเชิงบวกทางอ้อมต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจโดยมีนวัตกรรมองค์การทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านพบว่า การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (HRCM) ไม่มีอิทธิพลเชิงบวกทางอ้อมต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจ (BP) ผ่านนวัตกรรมองค์การ (OI) โดยมีค่าอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ 0.02 และค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.02 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ 3 ซึ่งหมายถึงการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ ไม่ส่งผลทางอ้อมต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจโดยมีนวัตกรรมองค์การทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน

สมมติฐานที่ 4: นวัตกรรมองค์การมีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจพบว่า นวัตกรรมองค์การ (OI) ไม่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจ (BP) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ 4 ซึ่งหมายถึงนวัตกรรมองค์การไม่ส่งผลโดยตรงต่อการดำเนินงานทางธุรกิจ

สมมติฐานที่ 5: ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์พบว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ (CL) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (HRCM) โดยมีค่าอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.15 และค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.15 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ 5

สมมติฐานที่ 6: วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์พบว่าวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ (COC) ไม่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (HRCM) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้น จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยที่ 6 ซึ่งหมายถึงวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ไม่ส่งผลโดยตรงต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

สมมติฐานที่ 7: การจัดการทรัพยากรในองค์การมีอิทธิพลเชิงบวกต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์พบว่าการจัดการทรัพยากรในองค์การ (RMO) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (HRCM) โดยมีค่าอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.16 และค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.16 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐานการวิจัยที่ 7

การอภิปรายผล

ผู้วิจัยทำการอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้ โดยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาอิทธิพลของปัจจัยสาเหตุคือภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ และการจัดการทรัพยากรในองค์การ ที่มีต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทย โดยมีการอภิปรายผลดังนี้

1. ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่มีต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

สำหรับสหกรณ์ออมทรัพย์ที่มีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องมีความคิดสร้างสรรค์จะต้องมีความสามารถพิเศษในการแสดงออกทางความคิดในการที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์แปลกใหม่และสามารถใช้วิธีการในการแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ได้ หรือสามารถหาวิธีการใหม่ๆ ไปประยุกต์ใช้และสามารถสร้างผลลัพธ์ที่เหนือกว่าคู่แข่ง ซึ่งความคิดสร้างสรรค์นั้นอาจมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่องค์กรกำลังเผชิญอยู่ โดยต้องมีแรงจูงใจที่มุ่งเน้นสามารถวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา Sternberg (2008) ตลอดจนการให้โอกาสกับผู้อื่นให้มีความคิดสร้างสรรค์ได้ Stoll and Temperley (2009) โดยสอดคล้องกับผลการศึกษาที่พบว่า การสร้างระบบการทำงานแบบยืดหยุ่นเป็นระบบการปฏิบัติงานที่ยืดหยุ่นเพื่อให้บุคลากรมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานสามารถปรับตัวและเอื้อประโยชน์ต่อความคิดเชิงสร้างสรรค์ของบุคลากร และเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลมากขึ้น

2. วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ที่มีต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

สหกรณ์ออมทรัพย์ที่มีวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์นั้น กล่าวคือ เป็นระบบหรือแบบแผนพฤติกรรมการทำงานของบุคคลในองค์การอันเป็นผลเนื่องมาจากความคิด ความเชื่อ และค่านิยมที่เป็นจุดเน้นโดยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในองค์การ โดยวัฒนธรรมองค์การในลักษณะที่สร้างสรรค์จะช่วยหล่อหลอมให้บุคคลในองค์การมีความภาคภูมิใจกล้าคิด กล้าทำ และมีความรักความผูกพันในองค์การ เกิดจิตสำนึกแห่งการร่วมคิดร่วมทำเพื่อความก้าวหน้าของตนเองของกลุ่มและองค์การ (ณัฐริตา ชูเจริญพิพัฒน์, 2555) ดังนั้นความสำเร็จและความก้าวหน้าในงานตามวัตถุประสงค์ขององค์การหนึ่งๆ จึงต้องมีส่วนเกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบจากการพัฒนาและรูปแบบวัฒนธรรมขององค์การนั้นๆ ด้วย โดยสอดคล้องกับการศึกษาที่พบว่า

ความสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมนั้น สหกรณ์จะต้องมีกลไกในการปรับแผนการดำเนินงานที่ยืดหยุ่นต่อสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อที่จะเตรียมความพร้อมและปรับตัวการทำงานให้เหมาะสมอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเชื่อมโยงกับการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

ส่วนวัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ที่ไม่มีอิทธิพลทางตรงต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากสหกรณ์ยังคงยึดติดกับวัฒนธรรมการทำงานในรูปแบบเดิมๆ ลักษณะการทำงานของสหกรณ์คล้ายกับระบบราชการมีการเข้า-ออกตามเวลาบางครั้งบุคลากรไม่ได้ทุ่มเทกับการทำงานอย่างจริงจัง ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานที่ต่ำ และไม่เกิดการพัฒนานเอง เพราะสหกรณ์ไม่ได้มีการจัดการความรู้เท่าที่ควร

3. การจัดการทรัพยากรในองค์การที่มีต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

สหกรณ์ออมทรัพย์ที่มีการจัดการทรัพยากรในองค์การ กล่าวคือ การจัดการโครงสร้างที่เป็นทางการขององค์การ การควบคุม ประสานงาน ระบบวัฒนธรรมองค์การ ตลอดจนความสัมพันธ์ทั้งที่ไม่เป็นทางการทั้งภายในองค์การและระหว่างองค์การกับสภาพแวดล้อมขององค์การ โดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านกายภาพและการเงินโดยการจัดมอบหรือจัดแบ่งทรัพยากรให้กับหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้หน่วยงานหรือบุคลากรได้ใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมเพื่อการดำเนินงานสู่เป้าหมายขององค์การ ซึ่งการจัดสรรทรัพยากรจะมีความสำคัญต่อระบบการบริหารงานขององค์การ (Barney, 1991; Froehle and Roth, 2007) ซึ่งประกอบด้วย การจัดการทรัพยากรทางเทคโนโลยี การจัดการทรัพยากรทางกายภาพ การจัดการทรัพยากรทางการเงิน และการจัดการทรัพยากรทางปัญญา โดยการจัดการทรัพยากรทางเทคโนโลยีมีส่วนสำคัญที่จะส่งผลทำให้เกิดการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในสหกรณ์ออมทรัพย์ โดยมีการศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ให้ประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยปัจจัยทางด้านการจัดการทรัพยากรในองค์การ เช่น ทรัพยากรเทคโนโลยีสารสนเทศ ทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทางการเงิน หรือทรัพยากรทางปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญที่จะส่งผลต่อการสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ (Eleni Giannopoulou, Lidia Gryszkiewicz, Pierre-Jean Barlatier, 2014) โดยองค์การที่มีความพร้อมของทรัพยากรดังกล่าวก็จะสนับสนุนให้เกิดการสร้างสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในองค์การได้

สำหรับวัตถุประสงค์ที่ 2 นั้นเพื่อศึกษาอิทธิพลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ที่มีต่อองค์การคือ นวัตกรรมองค์การและผลการดำเนินงานของสหกรณ์ออมทรัพย์ในประเทศไทยมีการอภิปรายผลดังนี้

4. การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อนวัตกรรมองค์การ

การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อนวัตกรรมองค์การ กล่าวคือสหกรณ์ได้ให้การสนับสนุนบุคลากรมีความคิดสร้างสรรค์เพื่อที่จะพัฒนาเป็นนวัตกรรมในสหกรณ์ ซึ่งการจัดการความคิดสร้างสรรค์เป็นการเน้นรูปแบบพฤติกรรมในการปฏิบัติงานของบุคลากรโดยใช้กระบวนการที่เกิดจากการนำความรู้ทักษะและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์มาผสมผสานกับความสามารถทางด้านการบริหารจัดการของผู้บริหารสหกรณ์เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันทางหรือรูปแบบธุรกิจแบบใหม่ โดยมุ่งเน้นที่การสร้างประโยชน์และสามารถตอบสนองต่อความพึงพอใจให้กับสมาชิกซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของHolder and Matter (2008) ซึ่งได้เสนอนวัตกรรมองค์การควรมีการมุ่งเน้นสิ่งแวดล้อมและความสัมพันธ์ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของนวัตกรรมองค์การที่จะกำหนดทิศทางในอนาคตที่มีพื้นฐานจากความเป็นจริงในปัจจุบัน นวัตกรรมองค์การมุ่งไปสู่ตลาดโลกและการมองหาโอกาสใหม่ๆ ที่ไม่มีคู่แข่ง เป้าหมายทางการเงินระยะยาว ผู้บริหารระดับสูงจะต้องสื่อสารและมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน เพื่อแสดงให้เห็นความมุ่งมั่นและการสนับสนุนนวัตกรรม เช่น การสนับสนุนทางด้านทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางกายภาพ ทรัพยากรทางการเงิน ทรัพยากรทางปัญญาและสนับสนุนการสร้างนวัตกรรมสหกรณ์จะต้องมุ่งไปสู่เป้าหมายในการทำงานสนับสนุนให้เกิดความคิดใหม่ๆ ทำให้รู้สึกว่ามีส่วนร่วมในการทำงาน ซึ่งจะเป็นปัจจัยหลักในการสร้างแรงจูงใจบุคลากรในสหกรณ์ให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้

5. การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจ

การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานทางธุรกิจกล่าวคือ สหกรณ์ออมทรัพย์มีการพัฒนาบุคลากรโดยสร้างความเชี่ยวชาญทางการเงิน โดยเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงทั้งในรูปโครงสร้างของสหกรณ์ การปฏิบัติงานที่เน้นการเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินงานของสหกรณ์ ซึ่งจะเป็นการสร้างจุดแข็งที่สามารถแข่งขันในภาคธุรกิจการเงินได้ในระยะยาวไม่ว่าจะเป็นสถาบันทางการเงินของภาครัฐและภาคเอกชน แต่สิ่งสำคัญที่สหกรณ์ต้องมุ่งเน้นกระบวนการให้บุคลากร สหกรณ์ได้พัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถและคุณลักษณะอื่นๆ เพื่อผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ตลอดจนการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่องให้มีความทันสมัย ที่จะส่งผลต่อการดำเนินงานของสหกรณ์ในระดับที่สูงขึ้นโดยสอดคล้องกับแนวคิดของ Kangyin Lu, Jinxia Zhu, Haijun Bao (2015) พบว่าการสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพสูงต่อผลการดำเนินงานขององค์กร นอกจากนี้วัฒนธรรมยังมีบทบาทในการสื่อสารระหว่างกัน การฝึกอบรมการวิเคราะห์งานและการมีส่วนร่วมของพนักงานมีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการดำเนินงานขององค์กร ในขณะที่ผลกระทบจากการแบ่งปันผลกำไร การพัฒนาพนักงาน และการประเมินผลการปฏิบัติงานขององค์กรไม่มีผลกระทบ และสอดคล้องกับ Peng Yu-Shu and Shing-Shiuan Lin (2008) ที่กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ที่ดีส่งผลต่อการดำเนินงานที่ประกอบด้วยผลลัพธ์ที่เป็นตัวเงิน เช่น รายได้หรือผลกำไร ส่วนแบ่งทางการตลาดที่เพิ่มขึ้น การรักษาลูกค้าเก่าและเพิ่มฐานลูกค้าใหม่ ส่วนผลลัพธ์ที่ไม่เป็นตัวเงิน เช่น ความมีชื่อเสียงหรือความน่าเชื่อถือของกิจการที่ส่งผลในเชิงบวกให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดี

ด้วยเหตุนี้การจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์จึงเป็นประเด็นสำคัญของสหกรณ์เนื่องจากการจัดการความคิดสร้างสรรค์นั้นเป็นประเด็นสำคัญที่มุ่งให้ความสำคัญต่อทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญต่อการสร้างความสำเร็จกับสหกรณ์

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการดำเนินงานวิจัยโดยประเด็นออกเป็น 3 ด้านคือ 1) ด้านข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย 2) ข้อเสนอแนะเชิงการจัดการ และ 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคตโดยมีรายละเอียดต่าง ๆ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้แก่ กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมนโยบายให้มีกระบวนการและแนวทางการจัดการความคิดสร้างสรรค์ สนับสนุนให้สหกรณ์ออมทรัพย์และบุคลากรที่มีศักยภาพตั้งแต่ต้นน้ำคือการกำหนดนโยบายการพัฒนาการคิดเชิงสร้างสรรค์ของบุคลากรในการจัดการความคิดสร้างสรรค์ ตั้งแต่ต้นน้ำคือการพัฒนาและการวิจัยกระบวนการเพื่อบ่มเพาะความรู้ (Incubate) ให้กับบุคลากรรุ่นใหม่ของสหกรณ์และนำผลการวิจัยมาดำเนินการส่วนกลางน้ำคือการสนับสนุนงบประมาณอย่างเป็นระบบและทั่วถึงและปลายน้ำคือการประเมินและติดตามผลเพื่อสร้าง Young Smart Human Resource Creativity โดยมีการทดสอบและคัดเลือกบุคลากรที่มีศักยภาพสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นนวัตกรรม และการให้รางวัลแก่บุคลากรเพื่อเชิดชูเกียรติและเป็นขวัญกำลังใจในการมุ่งพัฒนาสหกรณ์ออมทรัพย์ต่อไป

1.2 การกำหนดนโยบายความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐบาล ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างเป็นนโยบายความร่วมมือในการบ่มเพาะความรู้ให้กับบุคลากรรุ่นใหม่รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เทคนิคการถ่ายทอดความรู้ การจัดการความรู้เชิงสร้างสรรค์ให้กับบุคลากรรุ่นใหม่ที่ตั้งอยู่ในสหกรณ์ขนาดใหญ่จนถึงสหกรณ์ขนาดเล็กให้สามารถสร้างความร่วมมือและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้กันระหว่างสหกรณ์ออมทรัพย์ด้วยกันหรือต่างสหกรณ์ให้มีการแบ่งปันข้อมูลการจัดการความคิดสร้างสรรค์เพื่อที่จะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาความรู้ต่อไป

1.3 กำหนดการวางแผนและการกำหนดความรับผิดชอบในระดับรัฐบาลและสหกรณ์อย่างเป็นระบบโดยจัดให้มีส่วนงานที่รับผิดชอบเรื่องการฝึกอบรมและการจัดการความรู้ร่วมกับหลักสูตรอื่นและการวางระบบการติดตามและประเมินผลเพื่อ

ทำให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่องในระยะยาวซึ่งผลการวิจัยในเชิงปริมาณได้พบว่าการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์มีอิทธิพลเชิงบวกต่อนวัตกรรมองค์การซึ่งบุคลากรในสหกรณ์รุ่นใหม่จะเป็นตัวหลักสำคัญในการผลักดันการจัดการความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดผลลัพธ์สู่ความยั่งยืนต่อไปในอนาคต

2. ข้อเสนอแนะเชิงการจัดการ

โดยสหกรณ์ออมทรัพย์สามารถนำโมเดลปัจจัยเชิงสาเหตุและผลของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ที่พัฒนาขึ้นจากงานวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากรในสหกรณ์เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อบุคลากรและสหกรณ์โดยมุ่งหวังที่จะสร้างแรงกระตุ้นเพื่อให้บุคลากรนั้นได้สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ก่อให้เกิดนวัตกรรมในลักษณะที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการดำเนินงานของสหกรณ์ ดังนี้

2.1 ผู้บริหารของสหกรณ์ออมทรัพย์ได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับองค์ประกอบของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ของสหกรณ์ออมทรัพย์ของประเทศไทยตลอดจนเข้าใจแนวทางในการสร้างสรรค์นวัตกรรมในทรัพยากรมนุษย์ของสหกรณ์ออมทรัพย์

2.2 ผู้บริหารระดับสูงของสหกรณ์ออมทรัพย์รวมถึงสหกรณ์ประเภทอื่นๆ หรือแม้แต่องค์กรธุรกิจอื่น สามารถนำโมเดลการสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์เพื่อนำผลการดำเนินงานทางธุรกิจที่ได้จากการศึกษานี้ไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและแผนการดำเนินงานด้านทรัพยากรมนุษย์ของสหกรณ์ให้ประสบความสำเร็จและยั่งยืนต่อไปได้

2.3 ผู้บริหารระดับสูงของสหกรณ์ออมทรัพย์สามารถนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาส่งเสริมพฤติกรรมของบุคลากรให้สอดคล้องกับการสร้างสรรค์และพัฒนานวัตกรรมอาชีพการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะการคิดสร้างสรรค์ที่จะช่วยให้บุคลากรเกิดความรู้ความเข้าใจและพัฒนาความคิดใหม่ๆ รวมถึงความคิดสร้างสรรค์ของบุคลากรที่ควรสนับสนุนผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้เป็นต้น

2.4 ผู้บริหารของสหกรณ์สามารถนำข้อมูลจากผลการวิจัยด้านการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ประกอบด้วย การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การสนับสนุนการพัฒนาความคิดเชิงสร้างสรรค์ และการจัดการความรู้ในองค์กร รวมถึงนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างรูปแบบและวิธีการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์โดยส่งเสริมให้บุคลากรมีการพัฒนาทักษะในการทำงานเพื่อที่จะยกระดับความรู้ของบุคลากร โดยสหกรณ์จะต้องมีการจัดอบรมให้ความรู้อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ มุ่งเน้นการทำงานที่เป็นในรูปแบบเป็นขั้นเป็นตอน และการพัฒนาคนเก่งคนดี นั้นโดยมีความเชื่อว่าคุณค่าของคนจะเป็นทรัพยากรอันมีค่า ดังนั้นผู้บริหารของสหกรณ์จะต้องช่วยกันพัฒนาบุคลากรเร่งยกระดับความสามารถให้บุคลากรในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านความรู้ที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อเสริมสร้างความสามารถและการพัฒนาตนเอง การทำให้วัฒนธรรมในสหกรณ์เกิดเป็นวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ มีการปลูกฝังและถ่ายทอดความรู้ให้กับบุคลากรรุ่นใหม่ให้มีการพัฒนาความคิดอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวคิดว่าการจัดการความคิดเชิงสร้างสรรค์ร่วมกันเพื่อมุ่งพัฒนาสู่สหกรณ์ 4.0 ต่อไป

2.5 ปัจจัยเชิงสาเหตุของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในสหกรณ์ออมทรัพย์ประกอบด้วย ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ วัฒนธรรมองค์การเชิงสร้างสรรค์ การจัดการทรัพยากรในองค์กร และนำไปสู่ปัจจัยเชิงผลลัพธ์ คือนวัตกรรมองค์การ และผลการดำเนินงานทางธุรกิจเพื่อความยั่งยืนของสหกรณ์ซึ่งสหกรณ์ออมทรัพย์เป็นสถาบันการเงินแห่งหนึ่งจะต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนทางธุรกิจ ซึ่งปัจจุบันความผันผวนเป็นไปอย่างรวดเร็วทั้งในด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมต่างๆ ที่เข้ามาทดแทนรวมถึงปัจจัยอื่นๆ ที่เข้ามากระทบ ดังนั้นผู้บริหารของสหกรณ์ออมทรัพย์ควรตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ในสหกรณ์ออมทรัพย์ และควรจะมีรูปแบบในการจัดการบุคลากรให้มีความยืดหยุ่นเพื่อที่จะปรับตามสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีความเปลี่ยนแปลง เพื่อที่จะทำให้บุคลากรเป็นทรัพยากรอันมีค่าของสหกรณ์อย่างแท้จริง

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต

3.1 การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในหน่วยการวิเคราะห์ที่เป็นระดับองค์การในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาในระดับบุคคลเพื่อให้เห็นถึงผลวิจัยจากมุมมองของบุคลากรที่มีต่อการทั้งนี้ผลลัพธ์จากสร้างวัฒนธรรมนวัตกรรมกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมด้านจิตวิทยา เช่นการสร้างแรงบันดาลใจการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นต้น

3.2 ศึกษาตัวแปรอื่นที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ เช่นการศึกษาแบบพุทธรูปเปรียบเทียบระดับบุคคลระดับกลุ่มระดับองค์การทดสอบว่าปัจจัยใดจะมีอิทธิพลต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์นอกจากนี้ควรวิจัยเพิ่มเติมผลลัพธ์ที่เกิดจากการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

3.3 การนำผลการวิจัยไปปรับใช้กับสหกรณ์ประเภทอื่นนั้นจะต้องมีการพิจารณาปัจจัยอื่นร่วมด้วยเพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับธุรกิจหรืออุตสาหกรรมนั้นๆ กล่าวคือควรเป็นสหกรณ์ที่สามารถพัฒนานวัตกรรมให้เกิดขึ้น เป็นต้น

3.4 ควรศึกษากลุ่มตัวอย่างสหกรณ์ที่มีความแตกต่างกันเช่นสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน หรือสหกรณ์การเกษตร เพื่อทำการศึกษเปรียบเทียบการจัดการความคิดสร้างสรรค์ของแต่ละสหกรณ์ที่ต่างกันั้นมีความแตกต่างกันอย่างไร

3.5 ในการวิจัยครั้งต่อไปควรนำกรอบแนวคิดจากการวิจัยครั้งนี้ทำการศึกษากลุ่มตัวแปรควบคุมที่มีการแบ่งแยกที่ชัดเจนเช่นทุนการดำเนินงานของสหกรณ์ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันหรือขนาดองค์การที่มีจำนวนบุคลากรใกล้เคียงกันเพื่อทำการทดสอบว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไรในด้านผลการดำเนินงานที่เกิดจากการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์

3.6 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบตัดขวางมีข้อจำกัดในด้านของเวลาอาจมีปัจจัยส่งผลกระทบต่อการจัดการความคิดสร้างสรรค์ทรัพยากรมนุษย์ดังนั้นการวิจัยในอนาคตควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยที่ครอบคลุม ได้แก่การวิจัยในอนาคตเพื่อทำการศึกษาแบบระยะยาว (Longitudinal Study) เนื่องจากการจัดการความคิดสร้างสรรค์นั้นสำหรับบางสหกรณ์อาจใช้กระบวนการดำเนินงานที่ต้องใช้ระยะเวลาเพื่อก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ชัดเจนกับสหกรณ์ดังนั้นการศึกษาแบบระยะยาวอาจทำให้เห็นผลการวิจัยที่ชัดเจนครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรองทิพย์ นาควิชิตร์. (2552). *ภาวะผู้นำสร้างสรรค์เพื่อการศึกษา*. สมุทรปราการ: อีรสาสน์พัลลิวเซอร์.
- ณัฐธิดา ชูเจริญพิพัฒน์. (2555). *วัฒนธรรมองค์กรที่มีผลต่อการปฏิบัติงานของพนักงานธนาคารไทยพาณิชย์เขตนครสวรรค์*. (ค้นคว้าอิสระบริหารธุรกิจบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. ปทุมธานี.
- นภดล รมโพธิ์. (2554). *การวัดผลการปฏิบัติงานองค์กร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พยัต วุฒิรงค์. (2555). *การจัดการนวัตกรรมจากแนวคิดสู่การปฏิบัติที่เป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยงยุทธ ทศยั้ง. (2557). *ปัจจัยและหลักการพื้นฐานขององค์กรแห่งนวัตกรรม*. สืบค้นเมื่อ 30 มีนาคม 2561, จาก <http://www.gotoknow.org/posts/176802>.
- วรชัย สิงห์ฤกษ์ และวิโรจน์ เกษภูมิลักษณ์. (2562). นวัตกรรมและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสหกรณ์. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์การเรียนรู้ทางไกลเชิงนวัตกรรม*, 9(1), 1-9.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2552). *รายงานการศึกษาเบื้องต้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์: The Creative Economy*. กรุงเทพฯ: บริษัทพี.ซี. เพรส (บุญชิน) จำกัด.
- สุพพัชรา ชัมเจริญ. (2556). *โครงสร้างองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน* (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีปทุม. กรุงเทพฯ.

- Barney, J.B. (1991), Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. *Journal of Management*, 17(1), 99-120.
- Froehle, C.M. and Roth, A.V. (2007). A Resource-Process Framework of New Service Development, *Production and Operations Management*, 16(2), 169-188.
- Higgins, M. James. (2006). *101 Creative Problem Solving Technique: The Handbook of New Ideas for Business*. New Management Publishing Company Ins.
- Hill, R. and Johnson, L.W. (2003), When creativity is a must. *Creativity and Innovation Management*, 12(4), 221-229.
- Ho, L. H., & Chang, P. Y. (2015). Innovation Capabilities, Service Capabilities and Corporate Performance in Logistics Services. *International Journal of Organizational Innovation*, 7(3), 24-33.
- KangyinLu, Jinxia Zhu, HaiJun Bao (2015). High-performance human resource management and firm performance: The mediating role of innovation in China. *Ind. Manag. Data Syst*, 115(2), 353-382.
- Kanungo, R.N. (1999). *Entrepreneurship and Innovation: Models for Development*. London: Sage Publications.
- Laundy, P. (2006). *An Innovation Discipline Model*. Retrieved Feb 2, 2018, from <http://www.bpm institute.org/articles/article/article/an-innovation-discipline-model.html>.
- Li, Y., Zhou, N., & Si, Y. (2010). Exploratory Innovation, Exploitative Innovation, and Performance. *Nankai Business Review International*, 1(3), 297-316.
- Lyons, C., & Joyce. (2007). Innovation in service: Corporate culture and investment banking. *Californian Management Review*, 50, 174-191.
- McKeown, M. (2008). *The Truth about Innovation*. London: Prentice Hall.
- Mueller, J.S., Goncalo, J. A. & Kamdar, D. (2010). *Recognizing Creative Leadership: Can Creative Idea Expression Negatively Relate to Perception of Leadership Potential?*. Cornell University, School of Industrial and Labor Relation.
- Narasimhan, O., Surendra, R., & Dutta, S. (2006). Absorptive Capacity in High-Technology Markets: The Competitive Advantage of the Haves. *Marketing Science*, 25(5), 510-549.
- Peng Yu-Shu, and Shing-Shiuan Lin. (2008). Local Responsiveness Pressure, Subsidiary Resources, Green Management Adoption and Subsidiary's Performance: Evidence from Taiwanese manufactures. *Journal of Business Ethics* 79, 199-212.
- Schumacker, E. R. and G. R. Lomax. (2010). *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling* (3rd ed.) New York: Routledge.
- Sternberg. R. J. (2008) Teaching Critical Thinking, Part 1 Are We Marking Critical Mistake. *Phi Delta Kappan*. 67(3), 194-197.
- Stoll, L., & Julie, T. (2009). Creative Leadership: A Challenge of Our Times. *School Leadership and Management*, 29(1), 65-78.
- Tung, J. (2012). A Study of Product Innovation on Firm Performance. *International Journal of Organizational Innovation*, 4(3), 84-97.

- Woodman, R.W. (2008). *Creativity and Organizational Change: Linking Idea and Extending Theory*. New York: Taylor & Francis Group.
- Zahra, S. A., & George, G. (2002). Absorptive Capacity: A Review, Reconceptualization, and Extension. *The Academy of Management Review*, 27(2), 185-203.
- Zhu, Z., & Huang, F. (2012). The Effect of R&D Investment on Firms' Financial Performance: Evidence from the Chinese Listed IT Firms. *Modern Economy*, 3(8), 915-919.

Received: 24-08-2020

Revised: 21-10-2020

Accepted: 06-11-2020

ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและ ผู้ปฏิบัติงาน

Factors Affecting Success of High Rise Building Construction Projects in Administrators and Practitioners' Opinions

นิรัตน์ แยมโชน¹

Nirat Yamoat

nirat.y@cit.kmutnb.ac.th

อดิสรณ์ พงษ์สุวรรณ¹

Adisorn Pongsuwan

adisorn.p@cit.kmutnb.ac.th

ฐิติวัฒน์ ตริวงศ์¹

Titiwat Triwong

titiwat.t@cit.kmutnb.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับและลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน และ 2) เสนอแนะแนวทางส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน โดยกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในโครงการก่อสร้างอาคารสูง จำนวน 500 คน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแจกแจงความถี่ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง (ด้านมนุษย์และด้านการจัดการ) ในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน มีความสำคัญในระดับมาก และส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง (ด้านเวลา ด้านต้นทุน และด้านคุณภาพ) ในระดับมาก และปัจจัยด้านการจัดการจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากกว่าปัจจัยด้านมนุษย์ โดยปัจจัยทั้งสองด้านร่วมกันส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในด้านเวลามากที่สุด รองลงมา คือ คุณภาพ และต้นทุน ตามลำดับ และ 2) การส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน ควรมุ่งเน้นส่งเสริมปัจจัยด้านการจัดการเป็นอันดับแรก โดยมุ่งเน้น

¹ ภาควิชาเทคโนโลยีวิศวกรรมโยธาและสิ่งแวดล้อม วิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

Department of Civil and Environmental Engineering Technology, College of Industrial Technology, King Mongkut's University of Technology North Bangkok

เฝ้าระวังและติดตามผลการดำเนินงานและบริหารการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ ร่วมกับการส่งเสริมปัจจัยด้านมนุษย์ โดยมุ่งส่งเสริม การสื่อสารและการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ เสริมสร้างความมุ่งมั่นของบุคลากร จัดการฝึกอบรมและให้ความรู้ และ พัฒนาความสามารถของบุคลากร เพื่อให้เกิดผลลัพธ์สูงสุดตามทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน

คำสำคัญ: ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ, โครงการก่อสร้างอาคารสูง, ทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน

Abstract

The purposes of this research were to 1) study the level and the priority of the factors which affect the success of high rise building construction projects in administrators and practitioners' opinion, and 2) provide the guidelines to enhance the success of high rise building construction projects. The research sample consisted of 500 staffs in the high rise building construction projects. The questionnaire was aimed at collecting quantitative data. Then, the mean, standard deviation, frequency, correlation coefficient and path analysis were used to analyze the data.

The results reveal that, firstly, the administrators and practitioners thought that the level of factors, i.e. human factors and management factors that lead to the success of high rise building construction projects was at a high level, and this success, i.e. time, cost, and quality, was affected at a high level. The management factors are more related to the success of high rise building construction projects at the higher level than human factors. Additionally, the staffs put the highest priority towards this success considering time as well as quality and cost respectively. Secondly, it is recommended that promoting the success of high rise building construction projects by focusing on management factors, i.e. monitoring and feedback, budget management, and human factors, i.e. good coordination, staff commitment, training resource, and staffs' competency development, respectively, bring about the best consequence in accordance with the administrators and practitioners' opinions.

Keywords: Factors affecting success, High rise building construction project, Administrators and practitioners' opinions

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

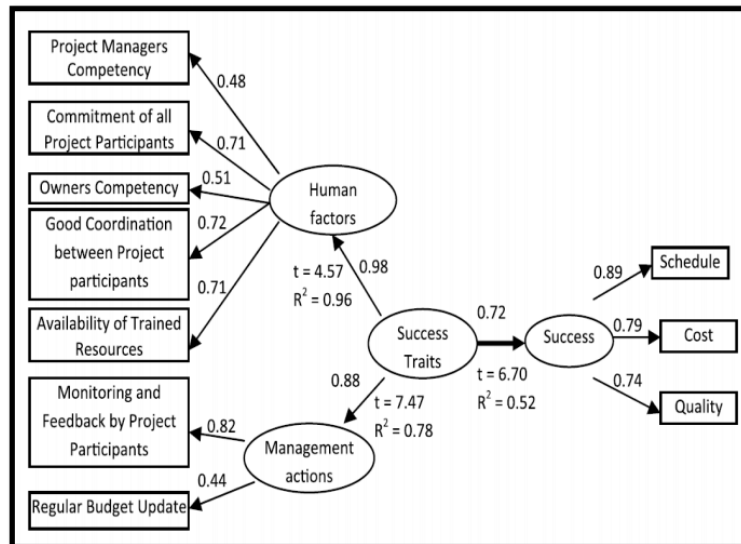
อาคารสูง เป็นอาคารที่บุคคลอาจเข้าอยู่หรือเข้าใช้สอยได้ที่มีความสูงตั้งแต่ 23 เมตรขึ้นไป การวัดความสูงของอาคารให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงพื้นดาดฟ้า สำหรับอาคารทรงจั่วหรือปั้นหยาให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงยอดผนังของชั้นสูงสุด (พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2558) ซึ่งในปัจจุบันได้เกิดโครงการก่อสร้างอาคารสูงขึ้นเป็นจำนวนมากในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล รวมถึงเมืองขนาดใหญ่ตามแต่ละภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งมักจะประสบปัญหาด้านศักยภาพของแรงงาน วิธีการทำงานที่ไม่ถูกต้องตามหลักปฏิบัติ รวมไปถึงขาดการวางแผนที่ดีร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลกระทบด้านเวลาในการก่อสร้างและเพิ่มค่าใช้จ่ายอย่างมากในการแก้ไขปัญหา (กิตินาถ สุริยกันต์, 2557)

ในอดีต มีผู้วิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง หลายท่าน อาทิ เวณิช วัฒนุริการ (2555) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารต้นทุนโครงการ : กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างอาคารสูง โดยศึกษาเชิงคุณภาพด้วยวิธีสัมภาษณ์ผู้ควบคุมโครงการจำนวน 6 ท่าน พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารต้นทุนในระดับมากที่สุด คือ ปัจจัยด้านการประมาณการต้นทุน ด้านการวางแผนโครงการ ด้านความรู้ความสามารถของผู้บริหาร ด้านการวางแผนใช้ทรัพยากร และด้านการควบคุมต้นทุน

อภิญา จันทรัตน์, สุธาริน สถาปัตตานนท์ และวิโรจน์ รุโจปการ (2560) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง โดยศึกษาเชิงปริมาณด้วยแบบสอบถามความคิดเห็นจากบุคลากรฝ่ายเจ้าของโครงการ ฝ่ายที่ปรึกษา และฝ่ายผู้รับเหมา จำนวน 270 ตัวอย่าง จากนั้นวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงสำรวจ พบว่า ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการประกอบด้วย 4 ด้าน คือ ด้านลักษณะทั่วไปของโครงการ ด้านการจัดสรรเครื่องมือ

เครื่องจักรและวัสดุอุปกรณ์ ด้านการบริหารโครงการ และด้านผลการปฏิบัติงาน โดยปัจจัยด้านการบริหารโครงการมีความสำคัญมากที่สุด รองลงมา คือ ด้านการจัดสรรเครื่องมือเครื่องจักรและวัสดุอุปกรณ์

Tabish and Jha (2012) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ โดยใช้แบบจำลองสมการโครงสร้างและแบ่งปัจจัยออกเป็น 2 ด้าน คือ 1) ปัจจัยด้านมนุษย์ ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถของผู้จัดการโครงการ ความร่วมมือของทีมงาน ความสามารถของเจ้าของโครงการ ความสามารถในการประสานงานของทีมงาน และความพร้อมในการฝึกอบรม และ 2) ปัจจัยด้านการจัดการ ซึ่งประกอบด้วย การติดตามและการตอบรับจากทีมงาน และการปรับปรุงประมาณโครงการให้เป็นปัจจุบัน พบว่า ปัจจัยด้านมนุษย์นั้น มีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ

ภาพที่ 1 แบบจำลองสมการโครงสร้างของปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ (Tabish and Jha, 2012)

งานวิจัยนี้ จึงทำการศึกษาค้นคว้าปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการ โดยศึกษาทั้งทัศนคติของผู้บริหาร ทัศนคติของผู้ปฏิบัติงาน และทัศนคติรวมของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน จากทั้งฝ่ายเจ้าของโครงการ ฝ่ายที่ปรึกษา และฝ่ายผู้รับเหมา เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับและลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน
2. เพื่อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน

นิยามศัพท์

อาคารสูง หมายถึง อาคารที่บุคคลอาจเข้าอยู่หรือเข้าใช้สอยได้ที่มีความสูงตั้งแต่ 23 เมตรขึ้นไป การวัดความสูงของอาคารให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงพื้นดาดฟ้า สำหรับอาคารทรงจั่วหรือปั้นหยาให้วัดจากระดับพื้นดินที่ก่อสร้างถึงยอดผนังของชั้นสูงสุด

ความสำเร็จของโครงการก่อสร้าง หมายถึง การบริหารจัดการเวลา ต้นทุน และคุณภาพของโครงการก่อสร้างได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่าต่อการลงทุน

ผู้บริหาร หมายถึง บุคลากรซึ่งมีหน้าที่บริหารในโครงการก่อสร้างเป็นหลัก ได้แก่ กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ/ผู้บริหารโครงการ และวิศวกรโครงการ

ผู้ปฏิบัติงาน หมายถึง บุคลากรซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติงานในโครงการก่อสร้างเป็นหลัก ได้แก่ วิศวกร และผู้ควบคุมงาน/ โพรแมน

ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย

ทราบถึงระดับและลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน และแนวทางในการส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานได้ร่วมกันพัฒนาโครงการก่อสร้างอาคารสูงต่อไปได้

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. **ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง** ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ตัวบ่งชี้ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง โดยศึกษาหลักการบริหารงานก่อสร้าง (กวี หวังนิเวศน์กุล, 2547; ธรรมรงค์ กระจำวงศ์, 2558; วิสูตร จิระดำเกิง, 2543; Barrie and Paulson, 1992; Cooke and Williams, 1998; Gould and Joyce, 2014; Griffith, Stephenson, and Watson, 2000) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง (เวณิช วัฒนศิริภากร, 2555; อภิญา จันทรัตน์, สุธาริน สถาปัตตานนท์ และวิโรจน์ รุโงปการ, 2560; Taabish and Jha, 2012)

2. **ดำเนินการพัฒนาตัวบ่งชี้ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง** จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในขั้นตอนที่ผ่านมา ผู้วิจัยสรุปตัวบ่งชี้ปัจจัยความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงได้ จำนวน 6 ตัว (22 ตัวแปรย่อย) โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านมนุษย์ จำนวน 4 ตัว (14 ตัวแปรย่อย) ได้แก่ ความสามารถของบุคลากร (6 ตัวแปรย่อย) ความมุ่งมั่นของบุคลากร (3 ตัวแปรย่อย) การสื่อสารและการประสานงาน (3 ตัวแปรย่อย) และการฝึกอบรมและให้ความรู้ (2 ตัวแปรย่อย) และด้านการจัดการ จำนวน 2 ตัว (8 ตัวแปรย่อย) ได้แก่ การบริหารการเงิน (2 ตัวแปรย่อย) และการเฝ้าระวังและติดตามผลการดำเนินงาน (6 ตัวแปรย่อย) ทั้งนี้ตัวบ่งชี้ความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง มีจำนวน 3 ตัวแปร ได้แก่ เวลา ต้นทุน และคุณภาพ

3. **สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** คือ แบบสอบถาม โดยแบ่งเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูล เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่ 2 ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง และตอนที่ 3 ข้อมูลระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง ซึ่งเป็นมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ระดับมากที่สุดถึงน้อยที่สุด โดยทดสอบทั้งความเที่ยงตรง (IOC = 0.8-1.0) และความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha = 0.796-0.932) ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริงกับกลุ่มตัวอย่าง

4. **เก็บรวบรวมข้อมูล** จากกลุ่มตัวอย่างบุคลากรในโครงการก่อสร้างอาคารสูง จำนวน 500 คน คิดเป็น 20 เท่าของจำนวนตัวแปรสังเกตได้ (25 ตัว) โดยแบ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างผู้บริหาร และกลุ่มตัวอย่างผู้ปฏิบัติงาน อย่างละ 250 คน

5. **วิเคราะห์ข้อมูล** โดยวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การแจกแจง ความถี่ (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2560) และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงและความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient) และการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ (Path Analysis) (สุภมาศ อังสุโชติ, สมถวิล วิจิตรวรรณ และรัชนิภา ภิญญาภาณุวัฒน์, 2551)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า

- เพศ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 85.2) และที่เหลือเป็นเพศหญิง (ร้อยละ 14.8)
- อายุ กลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 30.28 ปี (SD = 7.718)
- ระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างมีการศึกษาระดับปริญญาตรีมากที่สุด (ร้อยละ 86.8) รองลงมา คือ ปริญญาโท (ร้อยละ 8.0) ปวส./อนุปริญญา (ร้อยละ 2.2) ปวช./มัธยมศึกษาตอนปลาย (ร้อยละ 2.2) และปริญญาเอก (ร้อยละ 0.8) ตามลำดับ
- ประเภทหน่วยงาน กลุ่มตัวอย่างอยู่ในหน่วยงานเอกชนมากที่สุด (ร้อยละ 91.6) รองลงมา คือ รัฐวิสาหกิจ (ร้อยละ 5.2) และราชการ (ร้อยละ 3.2) ตามลำดับ
- ตำแหน่งงาน กลุ่มตัวอย่างเป็นวิศวกรมากที่สุด (ร้อยละ 39.2) รองลงมา คือ วิศวกรโครงการ (ร้อยละ 29.4) ผู้จัดการ/ผู้บริหารโครงการ (ร้อยละ 11.4) ผู้ควบคุมงาน/โฟร์แมน (ร้อยละ 10.8) และกรรมการผู้จัดการ (ร้อยละ 9.2) ตามลำดับ คิดเป็นตำแหน่งประเภทบริหาร (ร้อยละ 50.0) และประเภทปฏิบัติงาน (ร้อยละ 50.0)
- ฝ่าย กลุ่มตัวอย่างอยู่ฝ่ายผู้รับเหมาโครงการมากที่สุด (ร้อยละ 60.4) รองลงมา คือ เจ้าของโครงการ (ร้อยละ 27.0) และที่ปรึกษาโครงการ (ร้อยละ 12.6)
- ประสบการณ์ทำงาน กลุ่มตัวอย่างมีประสบการณ์ทำงานเฉลี่ย 6.90 ปี (SD = 7.336)

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง

2.1. ระดับความสำคัญของปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงอยู่ในระดับมาก (Mean= 4.29, SD= 0.530) โดยปัจจัยด้านมนุษย์ (Mean= 4.30, SD= 0.534) มีระดับความสำคัญมากกว่าปัจจัยด้านการจัดการ (Mean= 4.28, SD= 0.582) ดังตารางที่ 1

2.2. ระดับผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง พบว่า กลุ่มตัวอย่างให้ความสำคัญกับผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงอยู่ในระดับมาก (Mean= 4.44, SD= 0.533) โดยผลกระทบด้านต้นทุนอยู่ในระดับมากที่สุด (Mean= 4.52, SD= 0.561) ส่วนผลกระทบด้านคุณภาพ (Mean= 4.46, SD= 0.611) และด้านเวลา (Mean= 4.34, SD= 0.717) อยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 2

2.3. ความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงและผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง เมื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์สหสัมพันธ์ พบว่า ตัวบ่งชี้ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Correlation Coefficient, r) มีค่า .358-.781 โดยค่า Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) เท่ากับ .877 (> .5) และค่า Bartlett's Test of Sphericity เท่ากับ 2,904.343 (p< .01) สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบและวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ได้ ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง

ปัจจัย	ผู้บริหาร		ผู้ปฏิบัติงาน		ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน		
	Mean (SD)	ระดับ	Mean (SD)	ระดับ	Mean (SD)	ระดับ	ลำดับ
1) ด้านมนุษย์ (HMF)	4.28 (0.499)	มาก	4.32 (0.560)	มาก	4.30 (0.534)	มาก	1
- ความสามารถของบุคลากร (HMF1) *	4.27 (0.483)	มาก	4.30 (0.597)	มาก	4.29 (0.550)	มาก	3
- ความมุ่งมั่นของบุคลากร (HMF2) *	4.32 (0.631)	มาก	4.35 (0.642)	มาก	4.34 (0.637)	มาก	1
- การสื่อสารและการ ประสานงาน (HMF3) *	4.24 (0.625)	มาก	4.30 (0.728)	มาก	4.28 (0.685)	มาก	4
- การฝึกอบรมและให้ความรู้ (HMF4) *	4.27 (0.734)	มาก	4.34 (0.683)	มาก	4.31 (0.706)	มาก	2
2) ด้านการจัดการ (MNF)	4.18 (0.512)	มาก	4.36 (0.621)	มาก	4.28 (0.582)	มาก	2
- การบริหารการเงิน (MNF1) *	4.13 (0.713)	มาก	4.39 (0.659)	มาก	4.28 (0.694)	มาก	2
- การเฝ้าระวังและติดตามผล การทำงาน (MNF2) *	4.23 (0.471)	มาก	4.34 (0.570)	มาก	4.29 (0.530)	มาก	1
ภาพรวมของปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ ความสำเร็จ (SST)	4.23 (0.469)	มาก	4.34 (0.570)	มาก	4.29 (0.530)	มาก	-

หมายเหตุ * มาตรวัดแบบรวมคะแนน (Summated Scale) โดยคิดสัดส่วนตามค่าน้ำหนักปัจจัย (Factor Loading)

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง

ปัจจัย	ผู้บริหาร		ผู้ปฏิบัติงาน		ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน		
	Mean (SD)	ระดับ	Mean (SD)	ระดับ	Mean (SD)	ระดับ	ลำดับ
1) เวลา (TIME)	4.32 (0.661)	มาก	4.36 (0.758)	มาก	4.34 (0.717)	มาก	3
2) ต้นทุน (COST)	4.53 (0.535)	มากที่สุด	4.51 (0.580)	มากที่สุด	4.52 (0.561)	มากที่สุด	1
3) คุณภาพ (QLTY)	4.42 (0.619)	มาก	4.49 (0.604)	มาก	4.46 (0.611)	มาก	2
ภาพรวมของความสำเร็จ (SUCS)	4.42 (0.474)	มาก	4.45 (0.576)	มาก	4.44 (0.533)	มาก	-

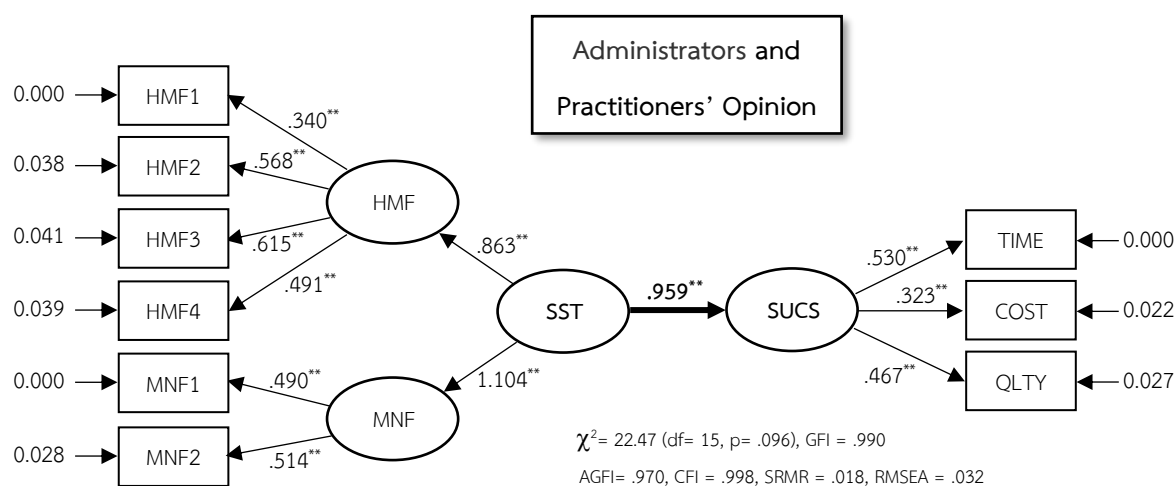
ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวบ่งชี้

	HMF1	HMF2	HMF3	HMF4	MNF1	MNF2	TIME	COST	QLTY
HMF 1	1								
HMF2	.517**	1							
HMF3	.523**	.781**	1						
HMF4	.421**	.608**	.598**	1					
MNF1	.379**	.585**	.702**	.497**	1				
MNF2	.542**	.720**	.674**	.663**	.599**	1			
TIME	.586**	.528**	.436**	.440**	.425**	.679**	1		
COST	.488**	.460**	.498**	.358**	.421**	.524**	.610**	1	
QLTY	.425**	.576**	.577**	.415**	.598**	.671**	.512**	.610**	1

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) = .877, Bartlett's Test of Sphericity = 2904.343, $p < .001$ หมายเหตุ ** $p < .01$

2.4. เส้นทางการสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 แบบ ดังนี้

2.4.1. เส้นทางการสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะรวมของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน เมื่อนำข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานมาวิเคราะห์เส้นทางการสัมพันธ์พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี ดังภาพที่ 2 และตารางที่ 4

ภาพที่ 2 โมเดลเส้นทางการสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะรวมของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน

ตารางที่ 4 ค่าพารามิเตอร์ในโมเดลเส้นทางความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนระรวมของผู้บริหารและปฏิบัติงาน

ปัจจัย/ตัวบ่งชี้	รหัส	พารามิเตอร์				ลำดับ
		b	SE	t	R ²	
1) ด้านมนุษย์	HMF	.863	.064	13.391**	.774	2
- ความสามารถของบุคลากร	HMF1	.340	-	-	.369	4
- ความมุ่งมั่นของบุคลากร	HMF2	.568	.038	15.015**	.764	2
- การสื่อสารและการประสานงาน	HMF3	.615	.041	14.921**	.780	1
- การฝึกอบรมและให้ความรู้	HMF4	.491	.039	12.647**	.466	3
2) ด้านการจัดการ	MNF	1.104	.059	18.596**	.875	1
- การบริหารการเงิน	MNF1	.490	-	-	.495	2
- การเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน	MNF2	.514	.028	18.147**	.712	1
3) ความสำเร็จของโครงการก่อสร้างฯ	SUCS	.959	.053	18.235**	.663	-
- เวลา	TIME	.530	-	-	.770	1
- ต้นทุน	COST	.323	.022	14.781**	.463	3
- คุณภาพ	QLTY	.467	.027	17.021**	.808	2

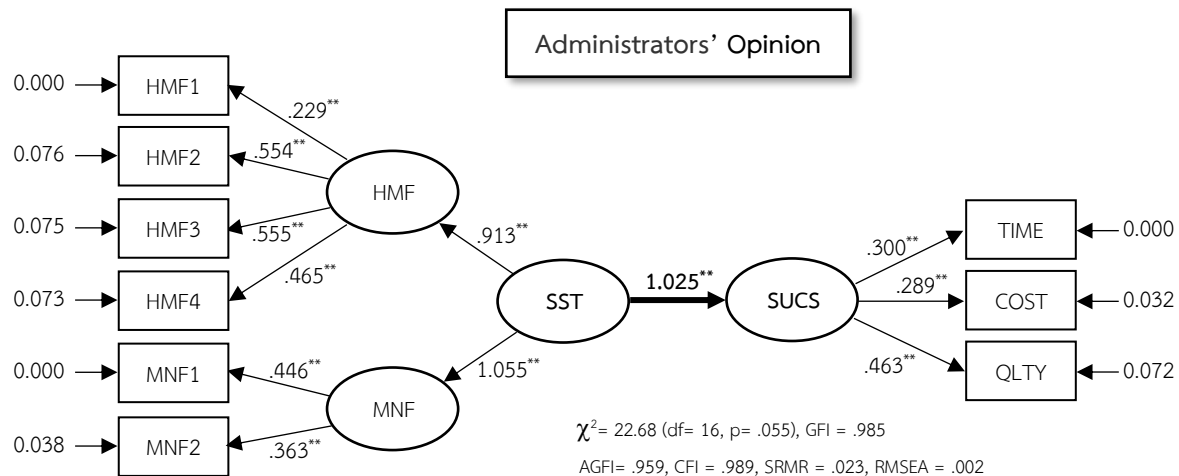
หมายเหตุ ** p < .01

เมื่อพิจารณาตามค่าน้ำหนักปัจจัย พบว่า

- ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนระรวมของผู้บริหารและปฏิบัติงานนั้น ปัจจัยด้านการจัดการ มีค่าน้ำหนักปัจจัย (1.104) มากกว่าปัจจัยด้านมนุษย์ (.863) โดยในปัจจัยด้านการจัดการนั้น ตัวบ่งชี้การเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.514) รองลงมา คือ ตัวบ่งชี้การบริหารการเงิน (.490) ส่วนในปัจจัยด้านมนุษย์นั้น ตัวบ่งชี้การสื่อสารและการประสานงาน มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.615) รองลงมา คือ ตัวบ่งชี้ความมุ่งมั่นของบุคลากร (.568) ตัวบ่งชี้การฝึกอบรมและให้ความรู้ (.491) และตัวบ่งชี้ความสามารถของบุคลากร (.340) ตามลำดับ

- ความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนระรวมของผู้บริหารและปฏิบัติงานนั้น ตัวบ่งชี้เวลา มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.530) รองลงมา คือ คุณภาพ (.467) และต้นทุน (.323) ตามลำดับ

2.4.2. เส้นทางการสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหาร เมื่อนำข้อมูลความคิดเห็นของผู้บริหารมาวิเคราะห์เส้นทางการสัมพันธ์ พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี ดังภาพที่ 3 และตารางที่ 5

ภาพที่ 3 โมเดลเส้นทางการสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหาร

ตารางที่ 5 ค่าพารามิเตอร์ในโมเดลเส้นทางการสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหาร

ปัจจัย/ตัวบ่งชี้	รหัส	พารามิเตอร์				ลำดับ
		b	SE	t	R ²	
1) ด้านมนุษย์	HMF	.913	.133	6.886**	.834	2
- ความสามารถของบุคลากร	HMF1	.229	-	-	.228	4
- ความมุ่งมั่นของบุคลากร	HMF2	.554	.076	7.320**	.770	2
- การสื่อสารและการประสานงาน	HMF3	.555	.075	7.338**	.784	1
- การฝึกอบรมและให้ความรู้	HMF4	.465	.073	6.354**	.403	3
2) ด้านการจัดการ ()	MNF	1.055	.101	10.484**	.975	1
- การบริหารการเงิน	MNF1	.464	-	-	.424	1
- การเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน	MNF2	.363	.038	9.571**	.590	2
3) ความสำเร็จของโครงการก่อสร้างฯ	SUCS	1.025	.153	6.691**	.920	-
- เวลา	TIME	.300	-	-	.206	2
- ต้นทุน	COST	.289	.032	6.515**	.152	3
- คุณภาพ	QLTY	.463	.072	6.403**	.863	1

หมายเหตุ ** p < .01

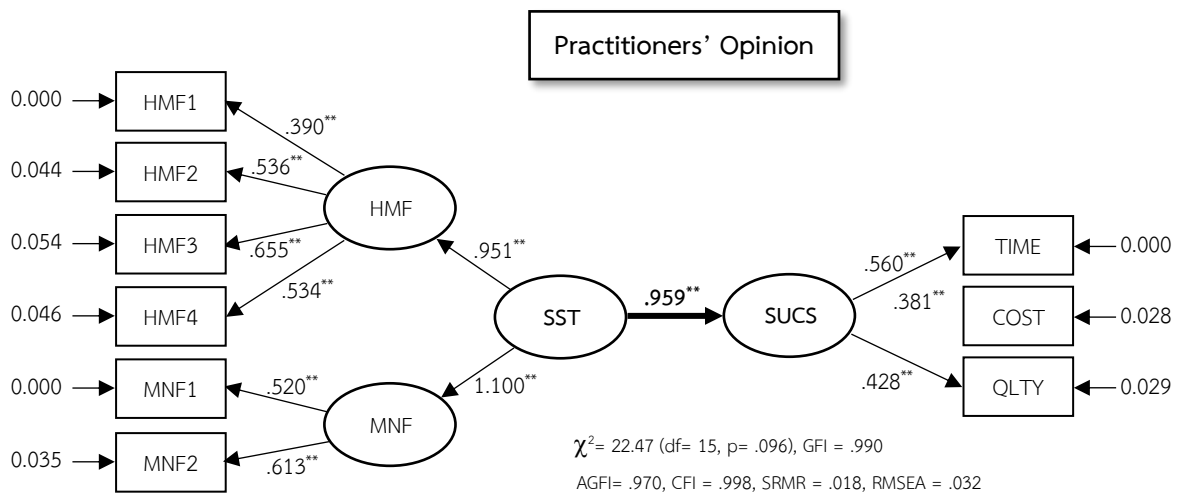
เมื่อพิจารณาตามค่าน้ำหนักปัจจัย พบว่า

- ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารนั้น ปัจจัยด้านการจัดการ มีค่าน้ำหนักปัจจัย (1.055) มากกว่าปัจจัยด้านมนุษย์ (.913) โดยในปัจจัยด้านการจัดการนั้น ตัวบ่งชี้การ

บริหารการเงิน มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.464) รองลงมา คือ ตัวบ่งชี้การเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน (.363) ส่วนในปัจจัยด้านมนุษยชน ตัวบ่งชี้การสื่อสารและการประสานงาน มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.555) รองลงมา คือ ตัวบ่งชี้ความมุ่งมั่นของบุคลากร (.554) ตัวบ่งชี้การฝึกอบรมและให้ความรู้ (.465) และตัวบ่งชี้ความสามารถของบุคลากร (.229) ตามลำดับ

- ความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานนั้น ตัวบ่งชี้คุณภาพ มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.463) รองลงมา คือ เวลา (.300) และต้นทุน (.289) ตามลำดับ

2.4.3. *เส้นทางความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้ปฏิบัติงาน* เมื่อนำข้อมูลความคิดเห็นของผู้ปฏิบัติงานมาวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์เป็นอย่างดี ดังภาพที่ 4 และตารางที่ 6

ภาพที่ 4 โมเดลเส้นทางความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้ปฏิบัติงาน

ตารางที่ 6 ค่าพารามิเตอร์ในโมเดลเส้นทางความสัมพันธ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้ปฏิบัติงาน

ปัจจัย/ตัวบ่งชี้	รหัส	พารามิเตอร์				ลำดับ
		b	SE	t	R ²	
1) ด้านมนุษย์	HMF	.951	.082	11.604**	.911	2
- ความสามารถของบุคลากร	HMF1	.390	-	-	.425	4
- ความมุ่งมั่นของบุคลากร	HMF2	.536	.044	12.140**	.692	2
- การสื่อสารและการประสานงาน	HMF3	.655	.054	12.155**	.806	1
- การฝึกอบรมและให้ความรู้	HMF4	.534	.046	11.528**	.606	3
2) ด้านการจัดการ	MNF	1.100	.064	17.128**	.998	1
- การบริหารการเงิน	MNF1	.520	-	-	.613	2
- การเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน	MNF2	.613	.035	17.758**	.772	1
3) ความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง	SUCS	1.042	.069	15.052**	.871	-
- เวลา	TIME	.560	-	-	.682	1
- ต้นทุน	COST	.381	.028	13.605**	.540	3
- คุณภาพ	QLTY	.428	.029	14.866**	.618	2

หมายเหตุ ** p < .01

เมื่อพิจารณาตามค่าน้ำหนักปัจจัย พบว่า

- ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้ปฏิบัติงานนั้น ปัจจัยด้านการจัดการ มีค่าน้ำหนักปัจจัย (1.100) มากกว่าปัจจัยด้านมนุษย์ (.951) โดยในปัจจัยด้านการจัดการนั้น ตัวบ่งชี้การเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.613) รองลงมา คือ ตัวบ่งชี้การบริหารการเงิน (.520) ส่วนในปัจจัยด้านมนุษย์นั้น ตัวบ่งชี้การสื่อสารและการประสานงาน มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.655) รองลงมา คือ ตัวบ่งชี้ความมุ่งมั่นของบุคลากร (.536) ตัวบ่งชี้การฝึกอบรมและให้ความรู้ (.534) และตัวบ่งชี้ความสามารถของบุคลากร (.390) ตามลำดับ
- ความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานนั้น ตัวบ่งชี้เวลา มีค่าน้ำหนักปัจจัยมากที่สุด (.560) รองลงมา คือ คุณภาพ (.428) และต้นทุน (.381) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากการวิจัยครั้งนี้มีประเด็นที่ผู้วิจัยได้นำมาอภิปรายผล ดังนี้

- 1) ระดับและลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนะของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน ผลวิจัยพบว่า
 - ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในโครงการก่อสร้างอาคารสูง ให้ความสำคัญกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงอยู่ในระดับมาก โดยปัจจัยด้านมนุษย์และด้านการจัดการอยู่ในระดับมาก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในระดับมาก โดยผลกระทบด้านต้นทุนอยู่ในระดับมากที่สุด ส่วนผลกระทบด้านคุณภาพและด้านเวลาอยู่ในระดับมาก

- ปัจจัยด้านการจัดการและด้านมนุษย์ส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงอย่างมีนัยสำคัญ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Taabish and Jha (2012) ซึ่งพบว่า ปัจจัยด้านการจัดการและด้านมนุษย์มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง

- ภาพรวมทัศนคติของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในโครงการก่อสร้างอาคารสูง มีความเห็นว่า ปัจจัยด้านการจัดการจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากกว่าปัจจัยด้านมนุษย์ โดยในปัจจัยด้านการจัดการนั้น การเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากที่สุด รองลงมา คือ การบริหารการเงิน ส่วนในปัจจัยด้านมนุษย์นั้น การสื่อสารและการประสานงาน จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากที่สุด รองลงมา คือ ความมุ่งมั่นของบุคลากร การฝึกอบรมและให้ความรู้ และความสามารถของบุคลากร ตามลำดับ ทั้งนี้ ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในด้านเวลามากที่สุด รองลงมา คือ คุณภาพ และต้นทุนตามลำดับ

- เมื่อแยกพิจารณาทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานในโครงการก่อสร้างอาคารสูง พบว่า มีความเห็นสอดคล้องกับภาพรวมว่า ปัจจัยด้านการจัดการจะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากกว่าปัจจัยด้านมนุษย์ โดยในปัจจัยด้านมนุษย์นั้น การสื่อสารและการประสานงาน จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากที่สุด รองลงมา คือ ความมุ่งมั่นของบุคลากร การฝึกอบรมและให้ความรู้ และความสามารถของบุคลากร ตามลำดับ แต่ในทัศนคติของผู้บริหารจะแตกต่างออกไปบ้าง โดยมองว่าในปัจจัยด้านการจัดการนั้น การบริหารการเงิน จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากกว่าการเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน และปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในด้านคุณภาพมากที่สุด รองลงมา คือ เวลา และต้นทุน ตามลำดับ

- จากการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ทำให้ทราบว่า สาเหตุที่ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในโครงการก่อสร้างอาคารสูงมีความเห็นไม่สอดคล้องกันในปัจจัยด้านการจัดการและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงนั้น เนื่องจาก ตามลักษณะการจัดการในการทำจริงนั้น ผู้บริหารจะเน้นให้ความสำคัญกับการบริหารการเงินเป็นหลัก ส่วนผู้ปฏิบัติงานจะเน้นให้ความสำคัญกับการเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงานเป็นหลัก ในทำนองเดียวกับมุมมองของความสำเร็จ ผู้บริหารจะเน้นให้โครงการมีคุณภาพสูงเป็นหลัก ส่วนผู้ปฏิบัติงานจะเน้นให้ความสำคัญกับการทำงานให้ทันตามกำหนดเวลาเป็นหลัก ทั้งนี้ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในโครงการก่อสร้างอาคารสูงส่วนใหญ่ มีความเห็นสอดคล้องกับผลการวิจัยและแนวทางการส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ

2) แนวทางการส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงในทัศนคติของผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงาน ผลวิจัยพบว่า

- ในทัศนคติของผู้บริหารนั้น ควรมุ่งเน้นปัจจัยด้านการจัดการในการบริหารการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยวางแผนการจัดซื้อและบริหารวัสดุอย่างมีประสิทธิภาพ ร่วมกับการวางแผนการเบิกจ่ายเงิน/งวดงานให้เหมาะสม จะส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากที่สุด

- ในทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานนั้น ควรมุ่งเน้นปัจจัยด้านการจัดการในการเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ตั้งแต่การวางแผนการก่อสร้าง ทรัพยากรมนุษย์ และการใช้งานเครื่องจักร ร่วมกับการติดตามงาน และการบริหารจัดการด้านความปลอดภัยในการทำงาน และสภาพแวดล้อมการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ จะส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงมากที่สุด

ข้อเสนอแนะ**ข้อเสนอแนะจากการวิจัย**

- สำหรับผู้บริหารนั้น ควรร่วมกันส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงให้มากขึ้น โดยมุ่งเน้นส่งเสริมปัจจัยด้านการจัดการเป็นอันดับแรก ผ่านการบริหารการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ และการเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน ตามลำดับ ร่วมกับการส่งเสริมปัจจัยด้านมนุษย์ ผ่านการสื่อสารและการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ การเสริมสร้างความมุ่งมั่นของบุคลากร การฝึกอบรมและให้ความรู้ และการพัฒนาความสามารถของบุคลากร ตามลำดับ

- สำหรับผู้ปฏิบัติงานนั้น ควรร่วมกันส่งเสริมความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูงให้มากขึ้น โดยมุ่งเน้นส่งเสริมปัจจัยด้านการจัดการเป็นอันดับแรก ผ่านการเฝ้าระวังและติดตามผลการทำงาน และการบริหารการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ ตามลำดับ ร่วมกับการส่งเสริมปัจจัยด้านมนุษย์ ผ่านการสื่อสารและการประสานงานอย่างมีประสิทธิภาพ การเสริมสร้างความมุ่งมั่นของบุคลากร การฝึกอบรมและให้ความรู้ และการพัฒนาความสามารถของบุคลากร ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไป อาจนำแนวทางการวิจัยนี้ไปประยุกต์ใช้กับงานก่อสร้างลักษณะอื่น ๆ โดยอาจวิเคราะห์เป็นแบบพหุกลุ่มร่วมด้วยก็ได้

บรรณานุกรม

- กวี หวังนิเวศน์กุล. (2547). *การบริหารงานวิศวกรรมก่อสร้าง*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- กัลยา วานิชย์บัญชา. (2560). *การใช้ SPSS for Windows ในการวิเคราะห์ข้อมูล*. กรุงเทพฯ: บริษัท ธรรมสาร.
- กิตินาถ สุริยกันท์. (2557). *การศึกษาปัญหาเพื่อพัฒนาคุณภาพงานก่อสร้างอาคารสูง* (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต). สาขาวิชาวิศวกรรมและการบริหารงานก่อสร้าง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. กรุงเทพฯ.
- พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2558. (2558, สิงหาคม 24). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 132 ตอนที่ 82 ก, หน้า 32-38
- รณรงค์ กระจำยศ. (2558). *การบริหารงานก่อสร้าง*. กรุงเทพฯ: บริษัทก้าวใหม่.
- วิสูตร จิระคำแข็ง. (2543). *การบริหารโครงการ* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: วรณกวี.
- เวณิช วัฒนภูริภากร. (2555). *ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการบริหารต้นทุนโครงการ: กรณีศึกษาโครงการก่อสร้างอาคารสูง* (การค้นคว้าอิสระ). สาขาวิชาการจัดการวิศวกรรมธุรกิจ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. ปทุมธานี.
- สุกมาศ อังสุโชติ, สมถวิล วิจิตรวรรณ และรัชนิกุล ภิญโญภาณุวัฒน์. (2551). *สถิติวิเคราะห์สำหรับการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ เทคนิคการใช้โปรแกรม LISREL*. กรุงเทพฯ: เจริญดีมั่นคงการพิมพ์
- อภิญา จันทรัตน์, สุธาริน สถาปัตตานนท์ และวิโรจน์ รุโจปการ. (2560). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการก่อสร้างอาคารสูง*. ใน *การประชุมวิชาการวิศวกรรมโยธาแห่งชาติ ครั้งที่ 22 วันที่ 18-20 กรกฎาคม 2560*. กรุงเทพฯ: วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทย.
- Barrie, D.S. and Paulson, B.C. (1992). *Professional Construction Management: Including C.M., Design Construct and General Contracting* (3rd Ed.). Singapore: McGraw-Hill.
- Cooke, B. and Williams, P. (1998). *Construction Planning, Programming and Control*. Malaysia: Macmillan Press.
- Gould, F. and Joyce, N. (2014). *Construction Project Management* (4th Ed.). UK: Pearson Education.

- Griffith, A., Stephenson, P., and Watson, P. (2000). *Management Systems for Construction*. Malaysia: Longman.
- Tabish, S.Z.S. and Jha, K.N. (2012). Success traits for a construction project. *Journal of Construction Engineering and Management*, 138(10), 1131-1138.